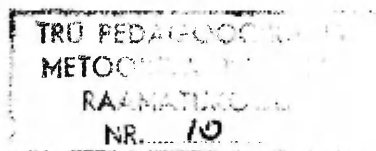

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
PEDAGOOGIKA JA METOODIKA KATEEDER

E. NEDZVETSKI

KOMMUNISTLIKU LASTELIIKUMISE
TEKKIMINE JA ARENG EESTIS

D i s s e r t a t s i o o n
pedagoogikakandidaadi teadusliku kraadi
taotlemiseks

Teaduslik juhendaja
pedagoogikakandidaat dotsent A. E l a n g o

T a r t u 1 9 6 5

S I S U K O R D

S i s s e j u h a t u s	lk. 5
I ptk. Esimesed sammud töölislaste ja kooli- õpilaste lülitamiseks revolutsiooni- lisse võitlusse Eestis	19
1. Revolutsiooniliste ideede levik kooliõpilaste ja laste hulgas tsarismi tingimustes	19
2. Koolinoorsoo ja laste poliitili- se meelsuse kujundamine Oktoob- rirevolutsiooni ja Kodusõja perioodil Eestis	55
II ptk. Kooliõpilaste ja laste osavõtt revolutsioonilisest tegevusest aastail 1920 - - 1924	104
1. Töölislaste töötamis- ja õppimis- tingimused kodanlikus Eestis	104
2. EKNÜ sünni ja mõju koolinoorsoole	135
3. Töölislaste koondamine proletaar- setesse gruppidesse ja kommunist- liku lasteliikumise pedagoogilis- te aluste kujundamine	163
III ptk. Võitlus kodanlike noorsoo- ja lasteorgani- nisatsioonide mõju vastu aastail 1925 - - 1940	215

1. Noorsoo- ja lasteorganisatsioonide kasutamine kodanluse klassi huvides	lk.215
2. Kommunistliku ideoloogia levitamine koolinoorsoo ja laste hulgas. Töölislaste organiseerimine	254
IV ptk. Massilise kommunistliku lasteorganisatsiooni loomine ja selle tegevus Nõukogude võimu esimesel aastal	320
K o k k u v ö t e	398
K a s u t a t u d k i r j a n d u s j a a l l i k m a t e r j a l i d	416

S I S S E J U H A T U S

Viimastel aastatel on Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloo alane uurimistöö mõnevõrra elavnenud. See on väga oluline, kuna Eesti komsomoli kangelasliku võitluse ajaloo uurimine ja selle võitluse kogemuste populariseerimine aitab meil paremini noorsugu kommunistlikult kasvatada. ELKNÜ kangelasliku võitlustee tundmine võimaldab Eesti noortel paremini mõista ÜLKNÜ ja seega kogu NSV Liidu noorsoo võitlust kommunismi eest, soodustab noorte kasvatamist nõukogude patriotismi ja proletaarse internatsionalismi vaimus, aitab võidelda kodanliku ideoloogia jäänus-
tega.

Kommunistlik Partei on pööranud alati suurt tähelepanu töölislaste organiseerimisele ja kasvatamisele, nende kaasatömbamisele revolutsioonilisse võitlusesse. Kui loodi Kommunistlik Noorsooühing, andis partei temale tähtsa ülesande - vahetult juhtida ja suunata kommunistlikku lasteliikumist. Ka Eesti kommunistlikul lasteliikumisel on oma kangelaslik ajalugu, mis on tihedasti läbi põimunud komsomoli ajalooaga. Nii on laste organiseerimine ja kommunistlik kasvatamine kujunenud komsomolitöö üheks oluliseks löiguks.

Milliseid konkreetseid ülesandeid on Eestimaa Kommunistlik Partei ja Eestimaa Leninlik Kommunistlik Noorsooühing seadnud töölislaste organiseerimise ja kasvatamise alal meie ühiskonna arengu erinevatel etappidel? Kuidas Eesti koolinoored ja lapsed võtsid osa revolutsioonilisest võitlusest? Missugused olid lastega tehtava töö sisu ja vormid? Millist konkreetset tööd tegid kommunistid ja kommunistlikud noored töölislaste organiseerimisel? Milline oli Eesti kommunistliku lasteliikumise metoodika, millistest pedagoogilistest printsiipidest lähtuti? Autor on püüdnud oma dissertatsioonis kas või osaliseltki nendele küsimustele vastust leida.

Progressiivselt meelestatud koolinoorte ja laste revolutsioonilise võitluse traditsioonide esiletoomisel (nende osavõtt väljaastumistest tsarismi vastu Esimese Vene revolutsiooni ajal, jõukohaste ülesannete täitmine Oktoobrirevolutsiooni ja Kodusõja perioodil, hiljem tegevuse jätkamine ka kodanluse diktatuuri tingimustes jm.) on suur kasvatuslik tähtsus, sest paljud meie koolinoored ja isegi õpetajad, kellest enamiku moodustavad noorema generatsiooni esindajad, ei tunne neid traditsioone.

Kuid me teame, et nõukogude patriotismi üheks allikaks on meie revolutsiooniline minevik. Noored suhtuvad suure vaimustusega revolutsioonikangelaste ennastsalgavasse patriootlikku tegevusse ja püüavad seda jäljendada.

Noorte vaimustus suureneb veelgi, kui nad saavad teada fakte ka oma-aaliste noorte kangelaslikust tegevusest minevikus.

NLKP Keskkomitee sekretär M.A.Suslov kriipsutas alla oma ettekandes ühiskonnateaduste kateedrite juhatajate üleliidulisel nõupidamisel veebruaris 1962.a. vajadust kasutada revolutsioonilisi traditsioone selleks, et noorpõlves kasvatada kommunismiehitaja kõlbelisi omadusi. Ta ütles: "Meie rahva ja partei revolutsioonilised traditsioonid on tulvil heroismi, kindlameelsust, mehisust, ennastsalgavat võitlust, s.o. niisuguseid omadusi, mis meie noorsugu vaimustavad, kutsuvad järgima, sünnitavad noormeeste ja neidude teadvuses ja südames isikliku ideaali, mis kajastab revolutsioonilise romantika vaimu."¹

Meie poolt uurimisele võetud teema võimaldab näidata ka seda, kuidas progressiivsed jõud Eestis EKP juhtimisel teravas lepitamatus klassivõitluses osutasid vastupanu kodanluse katsetele mürgitada Eesti noorsugu poliitiliselt ja kõlbeliselt. Selle klassivõitluse näitamine ja Eesti kodanluse reaktsioonilise poliitika paljastamine noorsoo ja laste organiseerimise ning kasvatamise küsimustes peab soodustama meie tänapäeva noorte kasvatamist lepitamatuse vaimus reaktsioonilise kodanliku ideoloogia ja moraali vastu.

¹ M. A. S u s l o v , NLKP XXII kongress ja ühiskonnateaduste kateedrite ülesanded, "Eesti Kommunist" 1962, № 3, lk. 22.

See on eriti oluline praegu, mil käib terav võitlus kodanliku ideoloogia ja kommunistliku ideoloogia vahel. See võitlus muutub üha teravamaks, sest ideoloogia valdkonnas ei või olla kooseksisteerimist. NLKP programmis on öeldud, et "Kommunistlik Partei paljastab ka edaspidi kapitalismi rahvavastast reaktsioonilist olemust ja igasuguseid katseid kapitalistlikku korra ilustada."¹

Kodanliku ideoloogia ja moraali paljastamine peab toimuma konkreetsete faktide najal. Noortele on aga oluline tuua konkreetseid fakte laste elust, näidata, mida toob kapitalism töölislastele. Faktid töölislaste elust kodanlikus Eestis ja kommunistlikust lasteliikumisest soodustavad meie noorpõlve kasvatamist veendunud ja teadlikeks võitlejateks kapitalistliku ideoloogia vastu.

Nagu järgnevatelt lehekülgedelt selgub, on Eesti noorsoo- ja lasteliikumise ajaloo alalt ilmunud arvukalt artikleid ja brošüüre ka kodanlikelt autoritelt, kes käsitlevad lasteliikumise probleeme natsionalistlikult ja püüavad kinni mätsida selle klassiiseloomu. Seda teevad eesti emigrantidest ajaloolased mitmesugustes variantides ka praegu. Meie ei tohi Eesti noorsoo- ja lasteliikumise ajaloo uurimist jätta kodanluse ideoloogidele, vaid peame veelgi intensiivsemalt asuma selle valgustamisele marksistlikest positsioonidest lähtudes.

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (Vastu võetud NLKP XXII kongressi poolt), Tallinn 1961, lk. 112.

Sellega aitama kaasa võitlusele "igasuguse natsionalismi ja šovinismi avalduste ning igandite vastu, sääraste tendentside vastu, mille eesmärgiks on säilitada rahvuslikku piiratust ja erandlikkust, idealiseerida minevikku ja kinni mätsida rahvaste ajaloo sotsiaalseid vastuolusid."¹

Täites noorsoo kommunistlikul kasvatamisel väga tähtsaid nõudeid, mida on meile esitanud NLKP programm, tuleb üha rohkem toetuda komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonidele. Sealjuures ei tohi unustada ega kõrvale jätta kommunistliku noorsoo- ja lasteliikumise traditsioone ja aastate jooksul omandatud kogemusi, kuigi mõningaid nendest kogemustest ei saa tänapäeva tingimustes rakendada ilma vastavate parandusteta ja muudatusteta. Eesti kommunistliku lasteliikumise pedagoogiliste aluste tundmaõppimine võib meile kasulikuks osutada mitmete pioneeritöö metoodikaprobleemide lahendamisel ning seega olla panuseks Eesti marksistliku pedagoogilise mõtte arengule.

Mainitud teema uurimise vajadus on tingitud ka sellest, et senistes ELKNU ajaloo alastes uurimustes on väga vähe käsitletud laste organiseerimise ja proletaarse kasvatamise probleeme, mõnede perioodide osas koguni üldse mitte. Suhteliselt rohkem andmeid revolutsiooniliste ideede mõjust koolinoortele ja lastele on 1905.a. revolutsiooni, Oktoobrirevolutsiooni ja Kodusõja aastate kohta. Esimesed nende perioodide uurijad olid P.Peterson

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk.107.

ja L.Looring.¹ Nõukogude Eesti uurijate töödest tuleb mainida H.Moosbergi, E.Mattiseni, A.Elango, K.Martinsoni, V.Väljase ja mõnede teiste töid.² Nendes töödes (välja arvatud K.Martinsoni artikkel, mis on spetsiaalselt pühendatud koolinoortele) tuuakse küll huvitavaid näiteid koolinoorte tegevusest ja revolutsiooniliste ideede mõjust lastele, kuid selle küsimuse käsitlemine jääb ikkagi pealiskaudseks ja lünklikuks, sest autorid ei seadnud endale ülesandeks lasteliikumise käsitlemist.

Kodanliku Eesti, põhiliselt sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastate kohta leiame üksikuid fakte tööst koolinoortega ja lastega A.Liebmani, H.Saarnidu, A.Sunila, K.Martinsoni, M.Esseri monograafiates, brošüürides

¹ P. P e t e r s o n , Tööliskoorsoo võitlustee, Moskva 1924;
L. L o o r i n g , Kangelasliku võitluse ajalugu, Leningrad 1929.

² H. M o o s b e r g , 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, Tallinn 1955;
E. M a t t i s e n , Vana kaardiväe jälgedes, Tallinn 1960;
A. E l a n g o , Kool ja pedagoogiline mõte Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni perioodil, käsikiri, Tartu 1960;
K. M a r t i n s o n , 1905.a. ja eesti koolinoored, "Nõukogude Kool" 1965, nr.2, lk.155-159, nr.3, lk.233-235;
V. V ä l j a s , Esimeste sotsialistlike tööliiskoorsoo organisatsioonide teke Eestis ja nende tegevus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teostamisel, Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, vihik 41, Tallinn 1956, lk.3-17;
Noorsoo osavõttu 1905.-1907.a. revolutsioonilisest liikumisest on käsitletud ka professor, pedagoogikadoktor A. P i n t o m a käsikirjalises uurimuses.

ja artiklites.¹ Kolmekümnendate aastate osas on vihjeid laste poliitilisele kasvatusel antud O.Kuuli monograafias² ja A.Tolgi brošüüris.³ Kuid ka kõigis nendes töodes ei olnud autoritel probleemiks kommunistlik lasteliikumine. Üksikuid fakte truakse seoses EKP ja EKNÜ üritustega, mis ka nooremaid õpilasi ja lapsi puudutasid. Seega ei anna need tööd mitte mingisugust terviklikku ülevaadet kommunistlikust lasteliikumisest.

Uurimustest, milles käsitletakse massilise kommunistliku lasteorganisatsiooni - pioneeriorganisatsiooni tegevust esimesel Nõukogude aastal, tuleb märkida H.Kurmi kandidaadidissertatsiooni.⁴ H.Kurmi töös on toodud huvitavaid andmeid pioneeriliikumisest, kuid arvestades seda,

-
- ¹ A.L i e b m a n, Eestima Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail, Tallinn 1961;
H.S a a r n i i t, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924), Tallinn 1958;
A. S u n i l a, Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1.detsembril 1924.aastal, Tallinn 1961;
M. E s s e r, Eesti kodanluse reaksiooniline hariduspoliitika ja töörahva võitlus demokraatliku kooli eest aastail 1917-1940, Tallinn 1962;
K.M a r t i n s o n, Kui lapsed unistavad ..., "Noorte Hääl", 10.jaanuaril 1960; Esimene kongress, "Noorte Hääl", 9.septembril 1962, jt.
- ² O. K u u l i, Ühise võitluslipu alla, Tallinn 1961.
- ³ A. T o l k, Marksistlike ideede levikust kodanliku Eesti koolinoorte hulgas, Tallinn 1959.
- ⁴ H. K u r m, Nõukogude Eesti üldharidusliku kooli areng, kandidaadidissertatsioon, Tartu 1954.

et töös vaadeldakse põhiliselt nõukogude kooli arengu üldisi küsimusi, võis autor pühendada pioneeriorganisatsiooni probleemidele ainult väikese osa dissertatsioonist. Pioneeriorganisatsiooni tegevust esimesel Nõukogude aastal käsitleb J.Renzeri artikkel.¹ Autor on selles piirdunud ainult mõningate probleemide kirjeldamisega. Puuduvad kriitiline analüüs ja üldistused. Väga palju huvitavat faktilist materjali sisaldab TRÜ üliõpilase M.Sakki diplomitöö.² Autor asetab aga pearõhu arvulistele andmetele ja nende võrdlemisele, mille tõttu pioneerirühmade töö sisu ja metoodika küsimuste käsitlemine jääb pealiskaudseks.

Viimastel aastatel on ka dissertant materjalide kogumise käigus avaldanud rea artikleid kommunistliku lasteliikumise kohta Eestis.³

-
- ¹ J. R e n z e r, Pioneeriliikumise esimesed sammud Eesti NSV-s, "Nõukogude Kool" 1961, nr.8, lk. 625-631.
- ² M. S a k k , ELKNU tegevus koolinoorsoo organiseerimisel ja kasvatamisel aastail 1940-1941, diplomitöö, Tartu 1962.
- ³ Kommunistlike noorte tegevus Pärnu õpilaste hulgas aastail 1921-1922, "Nõukogude Kool" 1960, nr.12, lk.950-958; Странички истории, "Молодежь Эстонии", 10. mail 1962; koos J.Renzeriga, Eesti pioneerid Suure Isa- maasöja päevil, "Nõukogude Kool" 1962, nr.3, lk.222-228; "Hoian sotsialismuse poole ...", "Edasi", 25.oktoobril 1963; Eesti proletaarse lasteliikumise hälli juures, "Nõukogude Kool", nr.1, lk.45-51; Laste nääripeod "Tööliste Majas", "Noorte Hääl", 30.detsembril 1964; Esimene kommunistlik lasteajakiri, "Edasi", 9.jaanuaril 1965; Pioneerilaager Rannamöisas 1932.aastal, "Nõukogude Õpetaja", 10.juulil 1965, jt.

Antud töö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade esimestest sammudest töölislaste ja kooliõpilaste lülitamisel revolutsioonilisse võitlusesse ning see haarab ajajärku kuni kodanliku diktatuuri kehtestamiseni Eestis. Teine peatükk käsitleb kooliõpilaste ja laste osavõttu revolutsioonilisest tegevusest aastail 1920-1924. Võitlust kodanlike noorsoo- ja lasteorganisatsioonide mõju vastu ning töölislaste organiseerimisest aastail 1925-1940 vaadeldakse kolmandas peatükis. Massilise ja legaalse kommunistliku lasteorganisatsiooni - pioneerorganisatsiooni loomine ja tegevus Nõukogude võimu esimesel aastal on neljanda peatüki põhiküsimus.

Esimeses peatükis on dissertant kasutanud oluliselt teiste seda perioodi uurinud ajaloolaste (P.Petersoni, L.Looringu, H.Moosbergi, E.Mattiseni, A.Vassari, A.Karisto jt.) töid. Mõningates küsimustes, eriti nendes, mis puudutavad nooremaid õpilasi ja lapsi, on uuritud täiendavaid arhiivmaterjale, samuti omaaegset ajakirjandust ja mälestusi. Kuna märkimisväärsed vahet laste- ja noorsooliikumise vahel veel ei olnud, siis vaatleme selles peatükis laiemalt kogu noorsooliikumist, sest selle liikumise raamides toimus ka töölislaste mõjutamine ja kasvatamine.

Teise ja kolmanda peatüki esimesed paragrahvid, mille sisuks on vastavalt töölislaste töötamis- ja õppimistingimused kodanlikus Eestis ning noorsoo- ja lasteorga-

nisatsioonide kasutamine kodanluse poolt oma klassihuvides, lähevad välja nendes peatükkides käsitletava perioodi raamidest. Teises peatükis vaadeldakse töölislaste töötamis- ja õppimistingimusi kogu kodanliku perioodi ulatuses, sest juba kahekümnendate aastate alguses kujunesid need põhiliselt välja. Kolmandas peatükis, jälgides kodanlikke noorsoo-organisatsioone, teeb dissertant pikema ajaloolise ekskursi ettepoole. Selline erandlik peatüki raamistikust mittekindipidamine on tingitud eelkõige dissertandi soovist vältida kordamisi, mis nende küsimuste kahekordsel käsitlemisel, kuigi erinevatel perioodidel, oleks paratamatult esinenud. Pealegi on nendel probleemidel antud dissertatsioonis abistav ja illustreeriv osa. Töölisnoorte töötamis- ja õppimistingimusi, samuti kodanlike noorsoo-organisatsioonide osatähtsust on osaliselt juba käsitletud O.Sepre, G.Rekkeri, K.Martinsoni ja teiste ajaloolaste ja majandusteadlaste töödes.¹

Probleemi uurimisel lähtus dissertant marksismi-leninismi klassikute teostest; kooli ja noorsoo kasvata-

¹ O. S e v r e , Буржуазная Эстония в системе империализма (doktoridissertatsioon), Москва 1961;
G. R e k k e r , Proletariaadi olukord kodanlikus Eestis (aastail 1920-1940), kandidaadidissertatsioon, Tartu 1963;
K. M a r t i n s o n , Noorsoo militariseerimisest kodanlikus Eestis, "Nõukogude Kool" nr.11, lk.817-822, nr.12, lk.949-949; Põhjalik uurimus töölisnoorte elutingimustest kodanlikus Eestis moodustab eraldi peatüki K.Martinsoni kandidaadidissertatsioonis "Kommunistlik noorsooliikumine Eestis aastail 1925-1940".

mise ja organiseerimise kohta käivatest NLKP ja Nõukogude valitsuse otsustest ning määrustest. Samuti kasutati ELKNÜ kongresside ja nõupidamiste otsuseid ning ÜLKNÜ ja pioneeriorganisatsiooni ajaloo alaseid uurimusi.

Arhiivmaterjale on kasutatud järgmiste arhiivide fondidest:

Esti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (ENSV RAKA);

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKPA);

NSV Liidu Riiklik Ajaloo Keskarhiiv Moskvast (MRAKA)
- Центральный Государственный Исторический Архив в Москве /ЦГИИМ/ ;

Esti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (ENSV ORKA);

Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv.

Arhiivides leiduv materjal võimaldas konkretiseerida, statistiliselt põhjendada ja täpsustada töölislaste töötamis- ja õppimistingimusi ning nende osavõttu revolutsioonilisest liikumisest. Seni kasutamata materjale kommunistlikest lastegruppidest ja lasteliikumise meetodikast leidus põhiliselt EKPA-s ja ORKA-s.

Peale selle on kasutatud ka mitmesugustes kogumikes ilmunud dokumente.

Palju väärtuslikku materjali on autor leidnud ajakirjanduse, eriti illegaalse kommunistliku ja legaalse pahempoolse töölisajakirjanduse veergudelt.

Mitmesuguseid andmeid on saadud ka statistilistest

kogumikest ja seni ilmunud monograafiatest, ülevaatlikest teostest, dissertatsioonidest ja artiklitest, mis puudutavad antud teemat.

Allikate kasutamisel puutusime kokku mõningate raskustega. Need seisnesid kõigepealt selles, et Eesti ajaloo üksikute perioodide uurimustes ei käsitletud lasteliikumise probleeme. Raskusi tekitas ka see, et EKNÜ tegevus illegaalselt kodanlikus Eestis ei võimaldanud kuigi palju arhiivmaterjale säilitada. Lastega tehtavat tööd eraldi ei fikseeritud. Isegi esimese Nõukogude aasta kohta käivaid andmeid tuli hankida põhiliselt ajakirjandusest ja Hariduse Rahvakomissariaadi arhiivist, kuna ELKNÜ arhiiv sõja alguses hävitati.

Mitmeid lünki on aidanud täita seltsimehed, kes ise võtsid osa revolutsioonilisest töölis- ja töölisnoorsoo liikumisest. Mainida tuleks trükis avaldatud V.Gerassimovi, K.Pödra, A.Juhkumi, F.Kauri, H.Alliku, O.Sepre, A.Resevi, F.Rossi, H.Rossi, A.Puusepa, R.Ehrlichi, E.Tarkpea, R.Parve, J.Semperi, H.Kruusi, P.Vihalemma, A.Tolgi, E.Sõgla, E.Mattiseni, V.Haldre ja teiste mälestusi.¹

¹ Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest, Tallinn 1958; Elukutse - riigikukutaja. Mälestusi ja dokumente V.Kingissepast (75.sünnipäevaks), Tallinn 1963; Saabus päev. 1940.aasta revolutsioonilistest sündmustest osavõtjad jutustavad, Tallinn 1960; J. S e m p e r, Teekond läbi mineviku. "Looming" 1963, nr.1, lk. 83-100, nr.2, lk. 232-246; H. K r u u s, Sajand lõppes, teine algas, Tallinn 1964.

Peale trüki avaldatud materjalide kasutamise vestles dissertant isiklikult paljude seltsimeestega. E.Ellmani, A.Vaarmanni, V.Kanguri, H.Leiburi, H.Visnapuu, H. Küttiku, J.Saadi, O.Lauristini, A.Toome, H.Verro, F.Liiviku, A.Leinkase ¹ ja teiste mälestused aitasid tuua selgust paljudesse probleemidesse, eriti niisugustesse, mille kohta arhiivmaterjalid olid puudulikud.

Dissertant on kasutanud ka kodanlikus Eestis ilmunud statistilisi kogumikke, kodanlikku ja sotsialistlikku ajakirjandust ning kodanlike autorite brošüüre ja artikleid, millesse suhtus range kriitikaga, arvestades kodanlike allikate tendentslikkust ja kohatist faktide võltsimist.

Käesolevas töös tehakse esmakordselt katsed valgustada kommunistlikku lasteliikumist Eestis kui tervikliku probleemi, vaadelda kommunistliku lasteliikumise sisu, meetodeid ja vorme meie riigi arengu erinevatel etappidel. Dissertant püüab anda kommunistliku lasteliikumise arengu üldist pilti, näidata progressiivsete ja reaktsiooniliste jõudude diametraalselt vastupidiseid seisukohti laste organiseerimisel ja kasvatamisel.

Antud töös vaadeldakse kommunistlikku lasteliikumist tihedas seoses revolutsioonilise noorsooliikumisega, kuna ta on selle üks lahutamatu koostisosi. Koolinoorte probleemide lähem käsitlemine (kolmes esimeses peatükis) on tingitud sellest, et nooremate õpilaste ja

¹ Vestlusmaterjalid dissertandi käsutuses.

laste mõjutamine oli tavaliselt kahepoolne - koolide ja koolinoorsoo organisatsioonide kaudu ning vahetult revolutsiooniliste noorsoo-organisatsioonide poolt ilma koolide ja koolinoorsoo organisatsioonide vahenduseta. Töö lõpeb massilise kommunistliku lasteorganisatsiooni - pioneeriorganisatsiooni tegevuse vaatlemisega 1940/1941. õppeaastal, mis oli kvalitatiivselt uue etapi alguseks Eesti kommunistlikus lasteliikumises.

Dissertant ei taotle ammendava vastuse andmist kõigile Eesti kommunistliku lasteliikumise tekkimise ja arenguga seotud küsimustele. Mõned probleemid nõuavad veel täiendavat uurimist ja selgitamist. Üksikute perioodide kohta (näiteks kolmekümnendate aastate teine pool) on vähe veel faktilist materjali, et teha tõsisemaid üldistusi. Kuid edaspidised uurimused Eesti komsomoli ajaloo, samuti pahempoolsete töölisorganisatsioonide ajaloo alal võimaldavad ka kommunistliku lasteliikumise seni veel ebaselgete probleemide lahendamist.

E s i m e n e p e a t ü k k

ESIMESED SAMMUD TÖÖLIS- LASTE JA KOOLIÕPILASTE LÜLITAMISEKS REVOLUTSIOO- NILISSE VÖITLUSSE EESTIS

1. REVOLUTSIOONILISTE IDEEDE LEVIK KOOLI- ÕPILASTE JA LASTE HUIGAS TSARISMI TINGIMUSTES

Laste tööjõu ekspluateerimisest tsaari-
- Venemaal.

Töölisnoorte ja laste olukord tsaari-Venemaal oli väga raske. Juba noorest east tuli neil koos oma vanemate ja vendade-õdedega taluda ränka ülekohtu ja kapitalistide, mõisnike ning teiste võimumeeste omavoli. Noorte ja laste töö oli laialdaselt kasutusel tööstuses, põllumajanduses, kaubanduses ja käsitööstuses. Nende töö- ning elutingimused olid äärmiselt viletsad.

Töölised ja kehvatalupojad olid talumatu majandusliku viletsuse tõttu sunnitud oma 8-10 aastasi lapsi saatma vabrikutesse tööle. Kaitsetute laste odav töö tõi vabrikantidele suuri kasumeid. Samal ajal nõudis

arenev tööstus üha suuremal arvul tööjõudu. Sellega ongi seletatav, miks kapitalismi arengu tingimustes Venemaal kujunes vabrikute ja tehaste omanikele noorte ja alaealiste tööjõu kasutamine ja eksploateerimine väga kasulikuks rikastumise allikaks.

Aastail 1882-1883 moodustasid kogu Venemaa töölistest üle 9 protsendi lapsed ja kuni 15 aastased noored. Paljudes ettevõtetes moodustasid lapsed tööliste üldarvust ühe kolmandiku või isegi poole.¹

XIX sajandi lõpul asus 10% töölistest Moskva kubermangu vabrikutes tööle vanuses kuni 10 a., 22,9% - vanuses 11-12 a., 30,7% - vanuses 12-14 a., 11,8% - vanuses 15-16 a. Seega läks 75,4% töölistest vabrikutesse tööle alaealistena.² 1897. aasta rahvaloenduse andmeil oli kogu Venemaal 2 426 000 noort 12-19 aasta vanust palgatöölist ja teenistajat. See moodustas 26,7% palgatööliste üldarvust.³

Alaealistele töölistele maksti harilikult kaks korda vähem kui täiskasvanutele sama töö eest. Tööpäeva pikkus oli aga 12-13 tundi.

Raske oli ka alaealiste sulaste olukord. 1897. aasta rahvaloenduse andmete järgi moodustasid alaealised 34,6% põllumajanduse alal töötajate üldarvust.⁴

¹ Leninlik Kommunistlik Noorsooühing. Ajaloolisi märkmeid Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu kohta, Tallinn 1959, lk.12.

² Наша Смена, изд. Московский Рабочий, 1969, lk.7.

³ Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.

⁴ Sealsamas.

Noorte tööliste üheks ekspluateerimise varjatud vormiks oli õpipoisiks olemine. Isegi siis, kui õpipoiss teigi täiskasvanu tööd, sai ta ikka kaks ja kolm korda madalamat tasu. Kapitalistid olid huvitatud noorukite "õppeaja" pikendamisest. Õpipoisid olid täies sõltuvuses peremeeste tahtest ja suvast.

Noorte ja laste kurnamine, pikk tööpäev, viletsad elutingimused, ulatuslikult rakendatavad trahvid jne. - kõik see esines ka ettevõtetes Eesti alal. Näitena võib tuua Kreenholmi Manufaktuuri, kus 1872.a. oli tööliste hulgas 25,1% kuni 15 a. vanuseid lapsi.¹

Silmapaistev võitleja tööliklassi huvide eest XIX sajandi teisel poolel Vassili Gerassimov kirjutas oma mälestustes laste tööst Kreenholmi Manufaktuuris, mis oli tol ajal suurim puuvillavabrik Venemaal: "Tööle äratati meid hommikul kell 4. Töötasin vaatermasinal ja mul tuli kogu aeg ühel jalal seista, mis oli väga väsitav. See pörgulik töö kestis kuni kella 8-ni öhtul. Pärast säärast ränka tööd, mis meist jõu peaaegu täielikult välja kurnas, pidime öhtul kell 9 kooli minema, kus meid kuni kella 11-ni õpetati või õigemini öelda piinati."²

¹ Кренгольмская стачка 1872 г. Сборник документов и материалов, Таллин 1952 г., док.111, lk.137.

² В. Г. Герасимов, Жизнь русского рабочего. Воспоминания, Москва 1959, lk.21 (osaliselt eesti keeles kogumikus "Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest", Tallinn 1958).

Vassili Gerassimovitš Gerassimov toodi 12-aastase-
na koos paarisaja teise lapsega Peterburi kasvatusma-
jast Kreenholmi tööle. Alaealised pidid tegema rasket
tööd ühes täiskasvanutega, olid rābaldunud riideis, kan-
natasid alatoitluse, külma ja peksu all. Selle tagajär-
jel suri enne täisealiseks saamist üle poole koos Geras-
simoviga Narva toodud lastest.

Töölise peksmine meistrite ja administratsiooni
esindajate poolt oli tavaliseks nähtuseks. Eriti aga
peksti lapsi. Vassili Gerassimov kirjutas selle kohta:
"Kord purustasin ma kogemata harja, mille eest sain 25
plitsahoopi; teine kord 50 hoopi selle eest, et sõitsin
töstemasinaga neljandalt korruselt kolmandale. Mind peks-
ti nii tugevasti, et mu seljale ei jäänud valget kohta
- kõik oli must nagu paja põhi ... Ütlen ainult, et
vabrikus meistrid ja meistriabid lausa tapsid lapsi. Ma
nägin ise, kuidas üks meistriabi tüdrukut peksis, nii
et too järgmisel päeval haiglasse viidi ja seal suri.
Lapsi pandi tunniks-kaheks telliskiviklibudele ja soo-
lale põlvili, veeti juukseid pidi, peksti rihmadega ...
Ühe sõnaga - nendega tehti kõike, mida aga taheti."¹

Alles pärast seda, kui V. Gerassimov koos oma selt-
simehega 1870. a. lõpul Kreenholmist põgenes ja Peterbu-
ri sõitis ülemusele kaebama, lakati vabrikus tarvita-

↑

В. Г. Герасимов, Жизнь русского рабочего.
Воспоминания, Москва 1959,
lk. 22-23.

mast vitsu ja piitsu ning piirduti kartseri ja trahviga.

Tsarism võttis noortelt ja lastelt õiguse haridusele. Teadlikult takistati töölisnoortel teadmiste omandamist, sest harimata töölisi ja talupoegi oli kergem petta ja alluvuses hoida. "Niisugust metsikut maad", kirjutab V.I.Lenin, "kus rahvahulgad oleksid hariduse, valguse ja teadmiste poolest niivõrd paljaks röövitud, niisugust maad ei ole Euroopas peale Venemaa enam ainsatki jäänud."¹

Arenev tööstus nõudis aga teatava haridusega töölisi. Kapitalistid olid sunnitud mõningate suuremate vabrikute ja tehaste juurde looma koole. Need koolid aga, nagu seda võib järelda V.Gerassimovi kirjeldustest Kreenholmi kohta, andsid õpilastele väga vähe. Õpetati ainult kirjutamist, lugemist ja arvutamist. Kui palju võisidki noored omandada õppetööga, mis toimus hilisõhtul pärast pikka ja kurnavat tööpäeva?

Elavnenud tööliikumisest Venemaal hakkasid üha aktiivsemalt osa võtma ka noored ja lapsed. Eriti aktiivne oli see seal, kus lastele oli eeskujuks täiskasvanute võitlus. V.Gerassimov kirjutab oma mälestustes, et Kreenholmi Manufaktuuris esines alaealiste tööliste keskel proteste ja mässe ning põgenemisi.

Eestis streikinud ja väljaastunud tööliste nõudmised, nagu mujalgi Venemaal, nägid ette laste kaitset ning elutingimuste parandamist. Töölised ei jäänud

¹ V. I. L e n i n , Teosed, 19. kd., lk. 116.

pealtvaatajaiks, kui toimus noore sugupõlve moraalne ja füüsiline hävitamine.

1872.aasta streigi ajal nõudsid Kreenholmi tööliised muu hulgas ka seda, et lastele antaks rohkem aega kooliskäimiseks, s.t. piirataks laste tööaega. Lapsi oli ka streigi ajal arreteeritute hulgas. Kreenholmi streik hirmutas tsaarivõime. Eri-uurimiskomisjoni ettepanekul lõpetati alaealiste ja laste tööletoomine kasvatusmajast.¹

Narva tööliste 1882.aasta streigi ajal nõuti imikutega emade olukorra ja laste palgaolude parandamist. Kui Kreenholmi tööliste keskmine kuupalk oli 14,5 rubla, siis lapsed said ainult 3 rubla 78 kopikat.²

Võimud vangistasid töölisi massiliselt. Arreteeritute, väljasaadetute ja politseiterrori all kannatanute hulgas oli suur protsent noortöölisi. 245-st vanglatesse heidetud töölisest olid 32 14-17 aastased. Ajutiselt kohapeal kinnipeetud, pekstud ja kodukohta saadetud tööliised olid peamiselt alaealised.³

Kreenholmi tööliste eeskujul laienes streigiliikumine ka mujal Eestis. Koos tööliste teadlikkuse kasvuga levisid streigid üle kogu maa.

Venemaa tööliklassi võitluse mõjul oli tsaarivalitsus sunnitud 1.juunil 1882.aastal välja andma seaduse, mis keelas alla 12 aastaste laste töölevõtmise, pii-

¹ Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 169-171.

² A. V a s s a r , 75 aastat Kreenholmi suurstreigist (1882). "Eesti Kommunist" 1957, nr.8, lk.57.

³ Sealsamas, lk.62.

ras 12-15 aasta vanuste tööpäeva pikkust ja keelas laste kasutamist öötöödel. 15 aastast alates aga peeti alaealisi täiskasvanutega võrdseteks. Järelevalve teostamiseks asutati vabrikuinspeksioon.

Kuigi see seadus koos hilisemate täiendustega laste ja ka naiste töö kasutamist ning trahvirahade võtmist mõnevõrra piiras, oli ta ikkagi väga puudulik, sest inspeksiooni järelevalvele allus ainult osa tööstusettevõttest ja see ei puudutanud töölisnoorsoo põhilist massi.

Ei kapitalistid ega inspektorid, kes valvasid valituse ja kapitali huve, ei pidanud kuigi palju lugu kehtestatud seadustest. Seda tõestavad mitte ainult vabrikuinspektorite praktiline tegevus, vaid ka need ametlikud juhendid, mis nad Peterburist said. Nii soovitas rahandusminister krahv Witte 1895.a. 12.detsembri salajas tsirkulaaris vabrikuinspeksiooni ametnikele lähtuda peremehe ja tööliste suhete patriarhaalsest iseloomust, mis väljenduvat "vabrikandi hoolitsemises tema vabriku tööliste ja teenistujate vajaduste eest".¹ Vabrikuinspeksiooni ametnikelt nõuti, et nad, toetudes oma moraalsele autoriteedile, selgitaksid töölistele "kõike seda head ja kasulikku, mis nendele tehakse," sisendaksid töölistele, et "isegi püüdmine oma seaduslike õigusi saavutada, kui see toimub ebaseaduslikul või vägivaldsel teel, viib paratamatult mitte nende olukorra

¹ ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (RAKA), fond 206, nim.1, s.-ü. 21, l.1.

parandamisele, vaid halvenemisele."¹

Alaealiste töö ekspluateerimine jätkus vabrikuseadustele vaatamata. Kapitalistide ja mõisnike omavoli tööliste, nende hulgas ka alaealiste suhtes ei kadunud.

Balti Puuvillamanufaktuuris, kus tööliste kaader komplekteeriti kriisiaastail (1900-1902), oli alaealiste suhteline osa kõrgem ja moodustas 1904.a. 19,6% tööliste üldarvust.²

Bolševikud töid oma ajalehtedes ja esinemistes palju näiteid noorte ja laste töö ekspluateerimisest. Nad paljastasid kapitalistide ahnust ning omavoli kasvava noorpõlve suhtes.

V.I.Lenin oma raamatus "Kapitalismi areng Venemaal" tõi eriti palju näiteid laste osavõtust tootmisest ja nende kurnamisest kapitalistide poolt. Moskva kubermangus näiteks "puuvillase lõnga ümberpoolimisel töötab 10 004 naist; lapsed hakkavad töötama 5- kuni 6 aastasel (!), päevateenistus 10 kop., aastateenistus 17 rbl. Tööpäeva pikkus ulatub naiste tööndusaladel üldse kuni 18 tunnini. Kudumise alal hakatakse töötama 6-aastaselt, päevateenistus 10 kop., aastateenistus 22 rbl."³

V.I.Lenin kirjutas, et põllumajanduses töötajate

¹ ENSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (RAKA), fond 206, nim.1, s.-ü.21, l.1.

² Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 310.

³ V.I. L e n i n, Teosed, 3.kd., lk.370.

hulgas on palju "pool-töölisi", kellest osa moodustavad lapsed 12-13 kuni 15-16 a. vanuses. "Talupoeg ei suuda püsima jääda, kui ta iseennast tööga ei tapa ja oma lapsi kaks korda rängemini töötama ei sunni."¹

Veel möödunud sajandi lõpul kirjutas V.I.Lenin artiklis "Streikidest": "Kapitalist saab võimaluse töölisi täiesti alla suruda, vaevata ta ränga tööga suruks, - mitte üksi töölisi, vaid ka tema naist ja lapsi ...

Ja siis, et mitte lasta end viia sellise äärmise seisukorrani, alustavad töölised meeleheitlikku võitlust."²

Bolševike partei noorsoo osast töölisklassi revolutsioonilises liikumises.

Bolševike partei püüdis noorsugu igati kaasa tõmmata töölisklassi revolutsioonilisse võitlusse. V.I.Lenin nägi revolutsioonilise võitluse tuleviku otsest sõltuvust noorsoo aktiivsest osavõtust. Ta rõhutas kindlalt, et noorsoo revolutsiooniline kasvatamine ei ole mõeldav ilma tema osavõtuta proletariaadi poliitilisest võitlusest. V.I.Lenin paljastas oportuniste, kes püüdsid proletaarset noorsugu poliitilisest tegevusest kõrvale juhtida ja sellega allutada kodanluse mõjule. Ta näitas, et üleskutsed jääda "väljapoole"

¹ V.I. L e n i n , Teosed, 19. kd., lk. 185.

² V.I. L e n i n , Teosed, 4. kd., lk. 274.

parteid, "apoliitilisuse" ja ideetuse jutlustamine on kodanluse agentide katse kõrvale juhtida noorsugu töölisklassi revolutsioonilisest võitlusest.

"Kes siis ei teaks," kirjutas V.I.Lenin artiklis "Revolutsioonilise noorsoo ülesanded", "et viide ühe või teise asutuse parteitusele pole tavaliselt midagi muud kui ainult silmakirjalik fraas valitsevate klasside suus, kes tahavad varjata seda, et olemasolevad asutused on 99 juhtumil sajast juba läbi imbunud kõige selgema poliitilise vaimuga?"¹

Partei tegi suure töö noorsoo parimate esindajate kaasatömbamiseks revolutsioonilisse võitlusse, kasutades selleks kõige mitmekesisemaid meetodeid ja vorme. Noorte klassiteadvuse äratamiseks ja nende poliitiliseks kasvatamiseks püüdsid bolševikud neid mõjutada tehastes, vabrikutes, külades, koolides, illegaalsetes ringides jne. - kõikjal, kus sellaks võimalusi oli.

Tsaari-Venemaa tegelikkus, ekspluateerimine, ühiskondlik ebavõrdsus, mis avaldus igal sammul, kutsusid isegi laste ja noorukite juures esile ühiskondliku aktiivsuse ja püüde lülituda võitlusesse. N.K.Krupskaja jutustas selle kohta pioneeritöötajatele: "Tavaliselt oli see nõnda: lapsepõlves, nooruses inimene näeb mingit fakti, mis teda sügavalt nõrritab, näeb mingit tööliste mõnitamist, näeb, kuidas kindral öiendab arveid soldatitega, näeb, kuidas riisutakse talupoegi, ja see

¹ V. I. L e n i n , Teosed, 7. kd., lk. 35.

fakt mõjub talle teatud viisil."¹

Bolševike parteil õnnestus koondada tsarismi-, mõisnike- ja kodanlusevastasesse võitlusesse Venemaa noorsoo eesrindlikum osa. Koos täiskasvanud töölistega võtsid noored aktiivselt osa streikidest, poliitilistest demonstratsioonidest ja revolutsioonilistest ülestõusudest. Nad õppisid rohkearvulistes illegaalsetes ringides ja organisatsioonides.

Noorte klassiteadlikkuse ja revolutsioonilise meeluse kasvu tunnistas 1903. aastal ka sandarmeeria ülem vürst Svjatopolk-Mirski, märkides, et "agitaatoritel" on noorsoo peale "mõju" ja et viimase 3-4 aasta jooksul "heasüdamlikust vene noormehest omamoodi poolkirjaskaja tüüp on kujunenud, kes oma kohuseks peab usku ... eitada, seadusele mitte alluda, valitsusvõimu mitte kuulata."²

Töölisklassi võitlus isevalitsuse vastu avaldas revolutsioniseerivat mõju ühiskonna teistele sotsiaalsele kihtidele. Revolutsioonilised ideed hakkasid üha enam levima ka õppiva noorsoo eesrindlikuma osa hulgas, kes veendus, et koolides kehtiv režiim on otseses sõltuvuses isevalitsusliku Venemaa sotsiaalpoliitilisest korrast.

Vaatamata haridusministeeriumi, direktorite ja inspektorite "valvsusele" laiendasid revolutsiooniliselt

¹ Н.К. Крупская, О вожатом и его работе с пионерами, 1961, lk. 162.

² L. L o o r i n g, Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 40.

meelestatud koolinoored oma poliitilist silmaringi, tegid mitmekülgset propagandat ja agitatsiooni.

Bolševikud omistasid õppiva noorsoo organiseerimisele ja kasvatamisele suurt tähelepanu. Kui 1902.aastal loodi koolinoorte pörandaalusel kongressil Lõuna-Venemaa Koolinoorsoo Liit, pöördus V.I.Lenin "Iskra" veerudel keskkoolide õpilaste poole. Ta tervitas koolinoori "energilise algatuse" puhul ja soovitas neile teha oma peaesmärgiks "enesearendamine, enda kasvatamine veendunud, kindlateks ja vastupidavateks setsiaaldemokraatideks" ning "sõlmida kõige tihedamaid (ja kõige konspiratiivsemaid) sidemeid ülevenemaalise või kohalike sotsiaaldemokraatlike organisatsioonidega ..."¹

V.I.Lenini ettepanekul võttis VSDTP II kongress juba 1903.aastal vastu eri resolutsiooni "Õppivasse noorsoosse suhtumisest". Selles resolutsioonis öeldi: "VSDTP teine kongress tervitab revolutsioonilise isetegevuse elavnemist õppiva noorsoo hulgas, teeb kõikidele partei organisatsioonidele ettepaneku aidata sellele noorsoole igati kaasa tema organiseerumispüüdlustes ja soovib kõikidel õpilasrühmadel ning ringidel: esiteks seada oma tegevuses esiplaanile oma liikmete tervikliku ja järjekindla sotsialistliku maailmavaate kasvatamine, töbine tutvumine ühelt poolt marksismiga, teiselt poolt aga vene narodniklusega ja Lääne-Euroopa oportunistiga ..., teiseks, praktilisele tegevusele üle minnes püüda

¹ V. I. L e n i n , Teosed, 6.kd., lk. 251.

aegsasti soetada sidemeid sotsiaaldemokraatlike organisatsioonidega, et kasutada nende näpunäiteid ja seega vältida võimalust mööda algusest peale jämedaid vigu töös."¹

Pärast VSDFP II kongressi aktiviseerisid sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid oma tööd noorte ja õppiva noorseo hulgas. Lõuna-Venemaa Koolinoorte Liidu II kongressil 1903.a. sügisel kiideti heaks ja võeti tegevuse aluseks VSDFP programmilised põhimõtted. Aktiivselt tegutses ka Põhja-Venemaa Õppiva Noorsoo Liit.

Üldine revolutsiooniline situatsioon Venemaal viis poliitilisele tegevusele hiiglasuured töörahva hulgad. See oli stiimuliks revolutsioonilise liikumise edasiseks laienemiseks ka õpilaste seas. Eesrindlikel koolinoortel tekkis tarvidus tõsise poliitilis-teoreetilise ettevalmistuse järele. Moskvas, Tuulas, Vologdas, Kievis, Poltaavas, Kaasanis, Saraatovis ja paljudes teistes kohtades tekkisid mitmesugused õpilaste ringid, liidud, ühingud, organisatsioonid jne.²

1905.a. alguses muutus Rahvahariduse ministeerium eriti rahutuks seoses revolutsiooniliste meeleolude kasvuga koolides. Ministeeriumis oli spetsiaalne salajane toimik andmetega keskkoolide õpilaste organisatsioonidest. Seal olevate andmete kohaselt oli koolides

¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 55.

² Ю.Н. С о р и н, К вопросу об отношении к учащейся молодежи на II съезде РСДРП, "Советская педагогика" 1963, № 7, lk. 33.

1905/1906. õppeaastal 43 keskkooliõpilaste organisatsiooni, nendest 6 sotsiaaldemokraatlikud. Kuid, nagu ministerium tunnistas, oli see arvestus ligikaudne. Eriti vale oli see sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide ja gruppide suhtes. Nii näiteks tegutses Peterburis siis partei juhtimisel sotsiaaldemokraatlik õpilaste grupp, kuid ministeriumi ametnikud isegi salajastes ettekannetes teatasid, et Peterburis, tsaaririigi pealinnas, ei ole mitte ainult sotsiaaldemokraatlikke, vaid üldse mitte pörandaaluseid õpilaste rühmi ja ringe.¹

Muidugi, tuleb arvestada seda, et koolinoorsoo hulgas oli proletaarse päritoluga noori väga vähe ja seetõttu ei olnud koolinoorsoo liikumine Venemaal oma sisult ja eesmärkidelt ühesugune. Organisatsioonide ja ringide kõrval, kes olid tihedalt seotud töölisliikumisega, olid ka niisugused, kes piirdusid ainult kultuurharidusliku tegevusega ja akadeemilisest võitlusest kaugemale ei läinud. Revolutsioonilistel sotsiaaldemokraatidel tuli ületada neid tendentse. Teiselt poolt oli vaja võidelda esseeridega, kes püüdsid koolinoorsoo liikumist oma mõjule allutada.

Vaatamata sellele oli koolinoorsoo liikumine oma tsarismivastase suunitlusega üheks oluliseks rühmaks tööliklassi poolt juhitud revolutsioonilises võitluses

¹ Н.А. Константинов, Из истории организации учащихся средних учебных заведений г. Казани /1905-1909 гг./. "Советская педагогика" 1946, № 10-11, lk. 72-74.

ses. Bolševistlik ajaleht "Vperjod" hindas koolinoorsoo liikumist kui "'laste ristsöda", kes kõikjal - Peterburist Kuttaissini ja Varssavist Tomskini ... liitsid oma hääle üldisele vabaduse nõudmisele."¹

Revolutsiooniliste ideede tungimine

Eesti noorsoo hulka.

Progressiivsetele ideedele osutus vastuvõtlikuks ka eesrindlikum osa Eesti õppivast noorsoost.

1905.-1907.a. revolutsiooni eel ja käigus loodi koolinoorte hulgas Eestis terve rida VSDTP-le lähedasi ja tsarismivastase suunaga pörandaaluseid ringe. Pörandaalused koolinoorte ringid olid Tallinnas, Tartus, Pärnus, Narvas jm.

Suurt mõju Tallinna noortele avaldas M.I.Kalinini revolutsiooniline tegevus. M.I.Kalinin, kes oskas revolutsioonilisele võitlusele organiseerida ja kaasa tõmata väga erinevaid inimesi, leidis tee ka noortööliste ja kooliõpilaste juurde.

M.I.Kalinini erakordsest oskusest noortöölistele läheneda, nendega vestelda ja neid revolutsioonilise võitluse teele suunata annab tunnistust Kalinini vestlus noore tööliste Karl Rohtmaga.²

¹

В.И. В о л к о в , Борьба большевиков за учащуюся молодёжь и учительстве в период революции 1905-1907 гг. "Советская педагогика" 1951, № 1, lk.10.

² I. K u r t š a v o v , M.I.Kalinin Tallinnas, Tallinn 1957, lk. 29-30.

Vestluse algul tundis Kalinin huvi selle vastu, millised on noore töölise elutingimused, miks ta õppimise pooleli jättis. Kalinin esitas küsimusi nõnda, et olukorra selgitamiseks tuli paratamatult viidata asjaoludele, mis olid noortööliste raske olukorra põhjuseks. Kalinini viieteistkümneaastane noor vestluskaaslane jõudis arusaamisele, et ta on sunnitud oma tööjõudu kapitalistile müüma, et kindlustada endale vilets ülalpidamine, kapitalistile aga luksuslik elu.

M.I.Kalinini juhtimisel ühendati 1902.a. Tallinna marksistlikud töölisrühmad sotsiaaldemokraatlikuks organisatsiooniks eesotsas "Tööliste Keskringiga". Viimase initsiatiivil ja suunamisel loodi Tallinnas 1903.a. mitu tööliste pörandaalust ringi. Üheks selliseks oli ka Tallinna keskkooliõpilaste pörandaalune ring, kes avaldas lendlehe õpilaste nõudmistega.¹

M.I.Kalinini lähedaste kaastöötajate hulgas Tallinnas olid gümnaasiumiõpilased M.Blumberg, E.Grünberg jt. Maks Blumbergi kaudu toimus kogu kirj vahetus "Iskraga", kelle agendiks Tallinnas oli Mihhail Ivanovitš.

Nende gümnaasiumiõpilaste abiga mõjutas M.I.Kalinin Tallinna koolinoorte illegaalset tegevust. Tema näpunäidetel organiseeriti keskkoolides revolutsioonilisi rakukesi. Ta lõi sidemed koolinoorte ringiga "Lindanisa" ning aitas kaasa vastava kirjanduse hankimisel. Õpilased

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajalooost, I osa, Tallinn 1961, lk. 36.

uurisid Marxi teoseid, lugesid illegaalseid lehti, astusid ühendusse "Vene kirjandusliku ringiga", mis koosnes Peterburist Tallinna siirdunud revolutsiooniliselt meelestatud haritlastest.

Eesti kubermangu Sandarmeeria Valitsuse ülem, teatades 12.dets. 1903.a. Politseidepartemangule Tallinna õpilaste üleskutsesest, oli sunnitud tunnistama, et "paljud gümnaasiumi vanemate klasside õpilastest on sidemetes" tollal Tallinna väljasaadetud Kalinini ja teiste politsei järelevalve all olevate isikutega.¹

Bolševikud selgitasid õpilastele vajadust võidelda koolides kehtestatud režiimi vastu. Et koolinoored võiksid töölisklassi võitlusest osa võtta ja sellele jõukohast abi osutada, oli koolides vaja luua tingimused, mis soodustaksid õpilaste ühiskondliku aktiivsuse tõstmist ja revolutsiooniliseks tööks vajalike omaduste kasvatamist.

Tallinna revolutsiooniliselt meelestatud õpilaste üleskutses, mis oli 1903.a. lõpul posti teel laiali saadetud õpetajatele, Aleksandri ja Nikolai gümnaasiumide direktoritele ja õpilastele, paljastatakse rahvahariduse ministeeriumi juhendit, milles muuhulgas soovitati kasvatustöös "mitte anda liialt suurt vabadust, ... valvsalt jälgida õpilaste, nende tuttavate, sugulaste jne. käitumist, võimalikult tungida õpilaste intiimsesse ellu ja sisemaailma ning maskeeritud vestluste abil

¹ Центральный Государственный Исторический Архив в Москве /ЦГИАМ/, ф.ДП, 7Д-вс, 1904 г., д.26, 1.2-3.

välja uurida nende mõttekäik ... "1

"See inimväärikuse rõhuv ja alandav režiim," märgitakse üleskutses, "koos tema looja - meie maa isevalitsusliku korruga, kutsub alati välja ainult sügava vihkamise ja pögustunde."

Teravaid väljendusi leiame üleskutses reaktsionistlike õpetajate aadressil, kes "vaimustusega võtsid vastu selle spioneerimise ja provokatsioonide programmi". Õpilased teatavad tihedatest sidemetest koolide juhtkonnaga ja politsei vahel, provokatsioonilistel eesmärkidel korraldatud kirjanditest nagu näiteks kirjand teemal "Rahu ja vaikuse tähtsus riigile".

Pöördudes oma seltsimeeste poole kirjutasid üleskutse koostajad: "Protesteerige ümberringi valitseva rõhumise vastu nende samade vahenditega, mis nii hirmutavad on meie valitsusele: organiseerige salajased ringid, lugege tõesti kasulikke raamatuid sotsioloogia ja poliitilise ökonomia alalt, tutvuge Venemaa ja rahvusvahelise demokraatia kirjandusega ja valmistuge saama võitlejateks Venemaa vabastamise eest kõigist teda rõhuvatest mustadest jõududest. Praegusel ajal on ainsaks vabaduse ja võrdsuse idee kandjaks tööliklass.

Astuge tema vabastajate võitlejate ridadesse, kuna tema vabadus on kogu inimkonna vabadus."

¹ Центральный Государственный Исторический Архив в Москве /ЦГИИАМ/, ф.ДП, 7Д-во, 1904 г., д.26, I.4.

Koolinoorte rohkearvuliste ringide loomise keskuseks kujunes Tartu. Illegaalsed ringid loodi Realgümnaasiumis, Treffneri ja tütarlastegümnaasiumides.¹ Tartu õpilased organiseerisid ka Võrus oma pörandaaluse organisatsiooni osakonna. Koolinoortele avaldasid suurt mõju revolutsiooniliselt meelestatud üliõpilased. Tartu ülikoolis õppis teistest ülikoolidest revolutsioonilise tegevuse pärast väljaheidatud üliõpilasi. Nemad olidki sagedasti pörandaaluste ringide loojateks, sest neil oli kogemusi sel alal.

Neil ringidel olid sidemed ka Põhja-Venemaa Öppiva Noorsoo Liiduga, kellega kirjavahetust peeti ja kust illegaalset kirjandust saadi. Ringide organisaatoriteks olid mõned endised Lõuna-Venemaa Öppiva Noorsoo Liidu liikmed, kes võimuvastase tegevuse pärast olid koolist välja heidetud ja nüüd Tartu koolides õppisid.²

Koolinoorte ringide sotsiaalne koosseis oli kirju ja sellest tingituna olid ka ringide liikmete vaated ja tegevus erinevad. Osa ringidest tegeles rahvustunde süvendamisega ja kirjanduslike probleemidega. Nad korraldasid piduõhtuid Eesti kirjanike mälestuseks, andsid välja kirjanduslikke albumeid, lugesid rahvaluulet ja eesti kirjandust, tundsid huvi rahvuslike küsimuste vastu jne.

¹ EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv (EKPA), fond 27, nim. 42, s.-ü. 549, l. 55-56.

² L. L o o r i n g , Kangelasliku võitluse ajalugu, lk. 42-43.

Kuid oma koosolekutel ja kõneõhtutel ei võinud ka sellised ringid mööda minna maailmavaatelistest probleemidest. Mõttelahingud maailmavaatelistes küsimustes olid nii ägedad, et nad sageli muud kõrvale tõrjusid.

Osa nende ringide liikmeist jäi üldiselt väikekodanlikele positsioonidele, mis ilmnas eriti selgelt hiljem, kui Eestis algas võitlus sotsialistliku revolutsiooni eest.

Väga paljude eesrindlike koolinoorte ideaalidele vastas aga sotsiaaldemokraatliku partei programm. Joh. Semper kirjutas 1918.aastal: "Need olid eeskätt marksistlikud ideed, mis 1906.aastal Pärnu noorsoos liikusid ja mis mind, keskmiste klasside õpilast, kaasa tõmbasid. Kui suured perspektiivid avandusid korraga! Kui võõrana korraga koolis pakutav esines!"¹

Need eesrindlikud õpilased järgnesid VSDF Partei üleskutsele ja võtsid koos töölisnoortega aktiivselt osa Esimesest Vene revolutsioonist. Põrandaalustes ringides tegelesid nad poliitilise enesetäiendamisega. Ühes Tartu keskkoolide õpilaste ringis näiteks korraldati loenguid ja vestlusi K.Marxi "Kapitalist", majandusteadusest, ajaloolisest materialismist, revolutsioonilise liikumise ajaloo ja sotsiaaldemokraatliku partei programmist.²

Pärnu koolinoorte ringis "Taim" refereerisid õpilased järgmistel teemadel: kapitalismi areng; isik ja

¹ Kümme aastat. "Noor Eesti" 1905-1915, Tartu 1918, lk.27.

² L. L o o r i n g , Kangelasliku võitluse ajalugu, lk.42.

ühiskond; klassihuvid; isikuvabadus; usu olemus; riigi olemus; Marxi teooria kapitalismi kokkuvarisemisest; utopistidest sotsialistid; Darwini teooria; sotsialistlik ühiskond jne.¹

Koolinoorte ringid andsid välja ja levitasid šapirograafil ja hektograafil trükitud tsarismivastaseid lendlehti ja üleskutseid.²

Aktivistid eesrindlike koolinoorte hulgast löid siided töolistega ning levitasid nende seas lendlehti ja üleskutseid, andsid edasi teadaandeid eelseisvatest demonstratsioonidest ning kutsusid töölisi neist osa võtma.

1903.a. ilmus lendleht, milles pöörduiti üleskutsega Tartu noorte poole, kes töötasid vabrikutes ja töökodades õpipoistena. Nende raske olukorra kohta kirjutati, et näiteks "Tivoli" õlletehases peab töötama ööd kui päevad rasketes ja talvel külmades ruumides, Faure vabrikus on 11-tunnine tööpäev. Neli pikka aastat ekspuataeritakse õpipoisse peremeeste omavoli ja äranägemise järgi. Õpipoisse kutsuti üles kogu Venemaa tööliste eeskujul alustama võitlust peremeeste vastu ning esitama nõudmisi oma olukorra parandamiseks.³

¹ Johannes S e m p e r, Teekond läbi mineviku. "Looming" 1963, nr.1, lk.96.

² EKPA, fond 27, nim. 42, s.-ü. 549, 1.5-6.

³ Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 350.

Noorukid ja lapsed Esimese Vene revolutsiooni aastail.

Eriti aktiivselt tegutsesid revolutsiooniliselt meelestatud koolinoored ja noorukid-töölised 1905.aastal. Noored ei jäänud ainult oma ringide kitsastesse raamidesse, vaid lülitusid koos tööliklassiga ka üldisesse revolutsioonilisse võitlusse.

Kui teade "Verisest pühapäevast" Eestisse jõudis, võtsid tööliste revolutsioonilised väljaastumised eriti laia ulatuse. Tallinna, Tartu, Võru ja teiste linnade koolinoored püüdsid liituda revolutsioonilise võitlusega. Tallinnas algas 12.jaanuaril tööliste üldstreik. Ka õpilased lahkusid koolidest.¹

Tartus oli VSDTP grupi juhtimisel jaanuari keskel toimunud demonstratsioonist osavõtjate hulgas palju lapsi. Seda märkis ka Liivimaa kuberner ettekandes Politseidepartemangule. Ta kirjutas, et meeleavaldajate hulgas oli tööliste ja üliõpilaste kõrval suurel hulgal keskkoolide õpilasi, noorukeid ja poisse.²

Meelepaha kutsus esile arvete õiendamine töölistega Mayeri vabriku juures Tallinnas. Vastuseks sellele läksid Tartu õpilased välja demonstratsioonile, lõhkusid

¹ Ulevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajalooost, I osa, lk. 47.

² Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллин 1955, dok. 35, lk. 64.

politseijaoskonna ja vangla aknad puruks.¹ Veebruaris toimunud üldstreigi ajal Tartus levitasid VSDTP grupi liikmed lendlehti, milles õppivat noorsugu kutsuti üles tööliste võitlust toetama.²

Rahutused levisid kõikides Tartu suuremates leiva- tööstustes. 13.veebruaril olid leivekauplused kinni. Sellid ja õpipoisid nõudsid peremeestelt tööpäeva lühendamist ja puhkepäeva.³ Oma nõudmised esitasid ka Tartu trükikodade õpipoisid. Nad nõudsid õppeaja lühendamist ja palga tõstmist. Peremehed ei rahuldanud neid nõudmisi. Paljud õpipoistest vallandati, teised olid sunnitud tööle asuma endistel tingimustel.⁴

Narvas streikisid jaanuaris Linavabriku töölised. Peterburi vanema vabrikuinspektori andmete kohaselt oli vabriku 2068 tööliste hulgas 297 noorukit ja 74 last, kes kõik eranditult võtsid osa streigist.⁵

Nagu selgub Eestimaa asekuberneri ettekandest Politsei-departemangule 2.apr. 1905.a., levitasid revolutsiooniliselt meelestatud koolinoored lendlehte, milles Tallinna õpilasi kutsuti üles "kõige jõuga seda üldist liikumist toetama, mis isevalitsusliku korra kukutamisele on sihitud."⁶

¹ ЕКРА, фонд 27, nim.42, s.-ü. 549, l. 55.

² Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 48.

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, dok.42, lk. 73.

⁴ H. M o o s b e r g, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, Tallinn 1955, lk. 48

⁵ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов,

⁶ Sealsamas, dok. 103, lk. 149.

Lendlehes räägitakse kogu Venemaal levinud rahvaliikumisest, koolides loodud talumatust öhkkonnast, mille tagajärjel õpilaste "vaimuelu on kooliülemuse käes vangis". Õpilased esitasid selles ka oma nõudmised, nagu kitsenduste kaotamine muulaste keskkoolidesse vastuvõtmisel, "klassidaamide" ameti kaotamine, eneseharrimise ringide asutamise eest karistuse kaotamine, kooliõpilaste korterites läbiotsimiste, klassiülevaatajate ja inspektorite spioneerimise lõpetamine, nn. "surnud" keelte sundusliku õpetamise kaotamine, koolide pedagoogikanõukogude tegevuse üle ühiskondliku kontrolli kehtestamine jne. Õpilased nõudsid õppeasutuste reformi, kusjuures selle projekt pidi tulema arutusele rahvaesindajate koosolekul ja ajakirjanduses.

Kui Tallinna tööliste 30. aprilli streigi ajal korraldati Kadriorus miting, siis viibis sellel palju koolinoori.¹ Ka Tartu koolide õpilased koostasid lendlehti, pidasid koosolekuid jne. Õpilaste kaasabil ilmus brošüür revolutsiooniliste lauludega, mida levitati üle Eesti.²

Oktoobris algas ülevenemaaline poliitiline streik. Revolutsiooniliste sotsiaaldemokraatide juhtimisel kasvab streik ka Eestis poliitiliseks üldstreigiks, millest tööliste kõrval võtsid jälle osa õpilased.³

¹ H. M o o s b e r g , 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 67.

² Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 376.

³ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 66.

Reaktsiooniliselt meelestatud õpetajad tahtsid iga hinna eest jätkata õppetööd, sest kartsid, et koolitööst vabanedes võiksid õpilased sattuda kergemini revolutsiooniliste meeleolude mõjutusse. Nikolai gümnaasiumi direktor palus abi kubernerilt. Viimane lubas anda isegi sõjaväelist toetust koolitöö jätkamise kindlustamiseks. Sõjaväe abi õpilaste vastu siiski ei kasutatud, sest kardeti õigustatult, et relvastatud jõud ainult suurendavad opositsioonimeeleolu. Pedagoogikanõukogu poolt valitud "võitlusmeetodiks" pidi olema üleolev reageerimine "õpilaste mässulisele ülespidamisele, lootes sellega kõige paremini maksmata oma autoriteeti."¹

Kuid see "meetod" ei aidanud suurt. Ei aidanud ka õpetajate hoidumine poliitilistest vestlustest õpilastega. Tallinnas katkes koolides õppetöö ja õpilased võtsid osa tööliiskosolekutest ning - miitingutest.²

Tartu politseiülem oma raportis Liivimaa kubernerile ülikoolis toimuvatest poliitilistest miitingutest oktoobris märkis samuti, et nendest võtsid osa töölised ja keskkoolide õpilased. Teda häiris see asjaolu, et miitingutel peetavate kõnede sisu ja väljendused "üsna kahjulikult mõjuvad kuulajaskonnale, eriti noorukitele,

¹ J. J e n s e n , Tallinna linna Pöeglaste Humanitaargümnaasium 1631-1931, Tallinn 1931, lk. 71.

² H. M o o s b e r g , 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 74.

töölisele ja õpilasele.”¹

Kui Tartus algas poliitiline üldstreik, kuulutasid streigi välja ka õpilased. K.Pöder, kes võttis tol ajal aktiivselt osa VSDTP Tartu organisatsiooni tegevusest, kirjutas oma mälestustes: "Kõige punasem oli Tartu realkool, kust liikumine algas. Vanemad klassid olid juba suure punase lipuga uulitsal, kuid alamates klassides manitsesid kooliõpetajad pisikesi poisse paigale jääma ja streigist mitte osa võtma. Varsti klirisesid aknaruudud ja haisupommid lendasid klassiruumidesse, kust varsti kõik lahkuma pidid. Siit liikus noorte meelevaldajate rong kroonugümnaasiumi poole, et seadsetele saksa-, kadaka- ja eestisoost kodanlaste poegadele nende isade-emade pattusid meelde tuletada ...”²

Oktoobri üldstreigi ajal võeti Tartu realkoolis maha imperaatori pildid.³ Novembris katkestati õppetöö Tartu gümnaasiumis, realkoolis ja linnakoolis.⁴

Tallinna õpilased võtsid keelust hoolimata osa Uuel turul langenud tööliste matustest, mis kujunesid võimaks poliitiliseks meeleavalduseks. Leinarongi oli kogu-

¹ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, dok.221, lk. 269.

² Karl Pöder (Maxim). Mälestusi Tartust, Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest (Edaspidi "Karastumine"), Tallinn 1958, lk.28.

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, dok.230, lk. 277.

⁴ Sealsamas, dok. 302, lk. 357.

nenud üle 400 kooliõpilase.¹

Narvas 23.oktoobril toimunud suurest demonstratsioonist osavõtjate hulgas sammusid noorukid koos töölistega, kandes punaseid lippe ja lauldes revolutsioonilisi laule.² Narva Linavabriku töölised, kes järgmisel päeval alustasid streiki, nõudsid muu hulgas kaheksaklassilise ministeeriumikooli loomist, milles võiksid õppida eranditult kõik tööliste lapsed, lasteaia avamist tööliste lastele jm.³

Õpilaste streike oli veel Kuressaare gümnaasiumis, Viljandi gümnaasiumis ja mujal.

Kuressaare gümnaasiumis õppis tol ajal tulevane silmapaistev bolševik ja Eesti töörahva juht Viktor Kingissepp. Koos teiste revolutsiooniliselt meelestatud õpilastega jälgis ta tähelepanelikult tsarismivastast võitlust. Salajases ringis lugesid õpilased Marxi "Kapitali", "Iskrat", vene kriitikuid Belinski, Dobroljubovit, Pissarevi ja muud revolutsioonilist kirjandust. "Iskrat" saadeti õpilastele Tallinaas viibiva M.I.Kalinini organiseerimisel.

Kuigi V.Kingissepp oli ringis kõige noorem (umbes neljateistkümne- kuni viieteistkümnenaastane), tundis ta elavat huvi jutuajamiste ja arutluste vastu poliitilis-

¹ "Noorte Hääl" nr. 38, 31.okt.1940.

² Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, dok.215, lk.263.

³ Sealsamas, dok. 214, lk. 262.

tel teemadel. Koos teiste õpilastega võttis ta osa lendlehtede levitamisest ning propagandistlikust tööst Saaremaa valdades. Viktor Kingissepp oli üheks algatajaks õpilaste streigi puhul, kui nõuti oma esindust pedagoogikanõukogus. Gümnaasium oli selle tõttu kaks nädalat suletud ja direktor käis Riias kuraatori juures juhtnõure saamas.¹

Viljandi gümnaasiumi tolelaegne õpilane Aleksei Nikolajev jutustab: "Õppetöö Viljandi gümnaasiumis toimus vene keeles. Meie teadsime veidi vene keelt, kuid õppida oli raske. 1905.a. nõudsid õpilased kooliinspektorilt, et õppetöö koolis toimuks eesti keeles. Inspektor vastas: "Mässajad! Kas naha peale tahate saada?" Õpilased kuulutasid välja streigi.²

Revolutsioonilised väljaastumised maal, eriti relvastatud ülestõusud detsembris, ei võinud jätta mõju avaldamata ka eesrindlikele maal õppivatele koolinoortele. Õpilastele avaldas mõju ka rahvakooliõpetajate revolutsiooniline aktiivsus. Seda pidi tunnistama isegi Peetri küla kirikukoguduse hooldaja, kes kirjutas Eestimaa rüütelkonna peamehele E.Dellingshausenile 27.detsembril 1905 muuhulgas märkis, et rahvakooliõpetajate hulgas levinud meeleolud võivad hukatuslikult mõjutada õppivat noorsugu."³

¹ Elukutse - riigikukutaja. Mälestusi ja dokumente V.Kingissepast (75.sünnipäevaks), Tallinn 1963, lk.8-39.

² А. К а р и с т о, О борьбе пролетарской молодёжи Эстонии за советскую власть в период до Великой Октябрьской Социалистической Революции и гражданской войны. Размножено на ротаторе Общества по распространению политических и научных знаний Эстонской ССР, Таллин 1960, lk.7.

³ Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, dok.273, lk.333.

Võrumaal Kanepi kihelkonnas Karaski külakoolis aset leidnud sündmustest osavõtja kirjutas hiljem: "Õpilastest oli meid, eesvõtjaid, viis poissi, neist oli kaks juba kooli lõpetanud ja käisid endid veel aeg-ajalt täiendamas. Ettevalmistus kestis nädalat kaks, siis, ühel laupäeval, asusime tööle. Kutsusime kõik õpilased kokku ja seletasime, et nüüd tuleb väljaastumine. Panime kooliõpetaja tooli kohale punase lipu üles, ja üks meist (Sepson) luges nõudmistekirja ette. Selles olid muuseas järgmised nõudmised: kool peab varustatud olema kõigi tarvilikkude õppeabinõudega, nagu tint, pliiatsid, suled jne.: õpetus (geograafia, rehkendus jm.) peab eesti keeles sündima; keisripildid tulevad seinalt maha võtta ...

Siis kamandas üks vanematest osavõtjatest: Poisid tööle! Meie Sepsoniga ja üks Karaski moonamehe poeg kiskusime Nikolai ja Aleksandri pildid seintelt maha ja virutasime laudade alla, kus teised neid jalgadega edasi trampisid.

Kooliõpetajat sel ajal klassis ei olnud. Kui ta tuli, hüüdsime talle vastu: Meil ei ole keisrit enam tarvis! Elagu vabadus!"¹

Kursi kihelkonnakoolis tõmmati klassitoa esiseinalt maha keiser Nikolai ja keisrinna pildid. Kuueteistkümneaastane koolipoiss pidi selle eest mõnda aega vangis istuma.²

¹ L. L o o r i n g, Kangelasliku võitluse ajalugu, lk.43.

² Hans K r u u s, Sajand lõppes, teine algas, Tallinn 1964, lk. 214-215.

Ka 1906.-1907.a. streikijate hulgas olid alaealised.

Nii kuulutasid juulis 1906 välja streigi Kreenholmi Manufaktuuri uue ketrusvabriku abitöölised-alaealised, kes teiste Kreenholmi Manufaktuuri tööliste eeskujul esitasid oma nõudmised tööpalka tõstmiseks ja ketrajate õiguste piiramiseks, kes võisid suvaliselt alaealisi-abitöölisi tööst ilma jätta, sundida neid ebasoodsal ajal tööle tulema ja masinaid puhastama.¹

Tartus korraldasid revolutsioonilised töölised ja õpilased tihti pühapäeviti väljasõite ning pidasid metsas ja jõe ääres koosolekuid.²

1907.a. kuulutasid välja streigi Tallinna Wiegandi metallitehase töölised, kes nõudsid õpipoiste tunnitasu tõstmist ning lisatasu iga poole aasta järel. Samuti nõuti õppeaja lühendamist 4-lt 3½ aastale.³ Samal ajal esinesid analoogiliste nõudmistega Krulli tehase töölised.⁴

Tööliste nõudmisi aga ei rahuldatud. Krulli administratsioon "põhjendas" seda sellega, et õpilastesse ei saavat võrdselt suhtuda, sest mõned neist töötavad paremini, mõned aga halvemini.⁵ "Lahendus" leiti selles, et õpilaste ekspluateerimine jätkus endiselt, kuid selle eest ikkagi "võrdselt"!

1

Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, док. 403, lk.492.

2 Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 427.

3 ENSV RAKA, fond 206, nim.1, s.-ü. 177, l.7.

4 ENSV RAKA, fond 206, nim.1, s.-ü. 175, l.21.

5 Sealsamas, l. 23.

Elu ise, revolutsioonilised sündmused maal, tööliste streigid ja väljaastumised, alaealiste tööliste kannatused ja nende protestid, kooliõpilaste lülitumine võitlusse isevalitsuse vastu, osavõtt täiskasvanute miitingutest ja demonstratsioonidest - kõik see ei võinud jätta mõju avaldamata ka noorematele lastele.

Ka nemad täitsid jõukohaseid ülesandeid. Nad jälgisid tähelepanelikult oma isade ja emade, vanemate vendade ja õdede väljaastumisi, levitasid lendlehti, valvasid tööliste koosolekuid ja tegid palju muud kasulikku, kui - gi alati ei saanud aru sellest, mis sünaib.

"Kuid omamoodi töölisliikumisest osavõtjaiks saime juba varases lapsepõlves," meenutab Arnold Juhkum. "Mäletan, kuidas me koos teiste poistega valvet pidasime, kui "Dvigateli" tööliselid salamahti koosolekutele kogunesid. Neid koosolekuid peeti kas Lasnamäe paemurru aukudes või sealsamas lähedal vana veski juures, mis praeguste Kivimurru ja Katusepapi tänavate vahel seisis. Meie ülesandeks oli silmad hoolega lahti hoida ja niipea, kui kasakad või sandarmid nähtavale ilmusid, töölisi hoiatada. Täitsime seda ülesannet suure õhinaga, õnnelikud usalduse pärast."¹

Ka koolinoorte ringidesse püüti nooremaid õpilasi kaasa tõmmata ja neile teatavat mõju avaldada. Nii kirjutab Pärnu "Taimel" tegevusest aktiivne osavõtja

¹ Arnold J u h k u m , Nende võitlus elab ... "Karastumine", lk. 38-39.

Joh. Semper oma mälestustes, et ringil oli neli osakonda, Üks nendest oli ette nähtud nooremale, värskelt sisseastujaile, kes maailmavaatelistes küsimustes veel ei orienteerunud. Vanemad ja teadlikumad õpilased esinesid referaatidega nooremate ees ning värbasid nende hulgast uusi liikmeid ringi teistele osakondadele.

Joh. Semper kirjeldab väga eredalt, kuidas revolutsioonilised sündmused teda, noort õpilast, meelitasid poliitilisele tegevusele, kuidas "tõmmati poisinolk tasapisi poliitilise võitluse keerdu. Kool oma õpingutega muutus nagu kõrvaliseks asjaks, koolitunnid said nagu puhkepausiks, töeline elu ja tegevus algas alles pärast tunde."¹

Akadeemik Hans Kruus iseloomustab oma mälestustes lapse- ja koolipõlvest maarahva meeleolude kajastumist Kursi kihelkonnakooli poiste peres järgmiselt: "Möödunud talv oli olnud meile kõigile suureks äratajaks, üh- tedele vähemal, teistele rohkemal määral. Olime muidugi veel liiga noored, et tunnetada ja mõista ulatuslikumalt vallandunud suure rahvavõitluse sisu ja olemust. Ent meisse oli siiski imbunud midagi üsna olulist. Olime märganud oma silmadega ja kuulnud oma kõrvadega uue elu sissetungi meie igavasse ja monotoonsesse külakeskkonda. Olime kuulnud uusi sõnu ja hakanud umbkaudugi aimama uusi mõisteid, mis muidu meieni poleks ulatunud. Olime kuulnud ühiskonnas toimuvast uuest, osalt seda näinudki. Olime

¹ Johannes Semper, "Looming" 1963, nr.1, lk.34.

isegi kuigi lapsikult, tahtnud olla osalised võitluses "oma õiguste" ja uue elu eest. See kõik oli suurte kasvatuslike tagajärgedega."¹

Pärast Eesti tööliste ja talupoegade relvastatud 1905.aasta detsembriülelestõusu levis üle kogu maa terrorilaine. Sõjalis-politseilise terrori ohvriks olid tööliste ja talupoegade kõrval ka noored ja isegi lapsed. "Arvete" õiendamisel ei heitnud karistussalgad armu ei kellelegi. Lapsi peksti, mitmel pool lasti alaealisi ja noorukeid isegi maha.

Erilist julmust ilmutas Eestis karistussalk eesotsas rittmeister Siversiga. Karistussalga poolt jaanuaris 1906.a. Valuoja juures Viljandimaal mahalastute hulgas oli talupoeg Pihelga kaks kuuteistkümnepäevast poega - Anton ja Peeter.² Enne mahalaskmist kirjutasid noored isale, et varsti kustub nende noor elu, kuid nad ei karda surma.³

Poiste isa, kes pidas karistussalga ülema Siversi teguviisi igasuguse seaduse ja õiguse vastaseks, esitas võimudele mitmel korral kaebekirju. Alguses nendele üldse ei reageeritud. 1913.a. aga vastati, et Siversi surma tõttu ei saavat teda vastutusele võtta. Tegelikult elas see "surnuks" kuulutatud timukas päris rahulikult

¹ Hans K r u u s , Sajand lõppes, teine algas, lk.216-217.

² Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, dok. 378, lk. 465.

³ Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 415.

veel kodanlikus Eestiski.

Isale ei lubatud aga isegi oma poegade haudadele risti panna. Palvele, mille ta esitas 1913.a., vastati, et see oleks "juba unustusehõlma vajunud sündmuste uuesti päevavalgele kiskumine."¹

Viljandi linnas võttis karistussajaik "käsile" koolilapsi, kes olid julgenud revolutsiooni ajal oma nõudmisi esitada. "Revolutsiooniliselt meelestatud õpilasi viidi kooli saali," jutustas hiljem toleleagne kooliõpilane, "kus igale anti 25 vitsahoopi."²

Karistussalga metsikust oli hiljem sunnitud tunnistama üks salga ohvitseridest, kes ütles, et "mingisugust kohut ega süü väljaselgitamist ei toimunud. Seda peeti üleliigseks. Kasutusele võeti kõik mõrvamise vahendid - inimesi lasti maha, poodi üles, peksti vitsadega, taotiti keppidega surnuks, aeti läbi kadalipu, vitsad tantsisid laste, vanakeste, meeste ja naiste turjal."³

Mõisate rüüstamises süüdistatute hulgas esines päris palju alaealisi. Näitena võib tuua neljandat vastavat kohtuprotsessi, mis algas 31.oktoobril 1906.a. ja kus süüdistati 16-18 aastasi ja isegi kaht viieteistkümneaastast noort.⁴

¹ "Noorte Hääl" nr. 39, 1.nov.1940.

² А. К а р и с т о , О борьбе пролетарской молодежи
Эстонии ... , lk.7.

³ Н. М о о с б е р г , 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis,
lk.115.

⁴ "Sõnumed" nr. 101, 1.novembril 1906.

Eestimaa kubernereri andmetel oli poliitiliste vangide hulgas Eestimaa kubermangus 1907.a. 65 last, 1908.a. 57, 1909.a. 52, 1910.a. 62 ja 1911.a. 52 last. Väikese Eestimaa kubermangu kohta olid need arvud võrdlemisi suured.¹

1905.-1907.a. revolutsiooni tabas lüüasaamine. Üheks põhjuseks oli see, et menševikud (Eestis ka föderalistid) oma reeturliku taktikaga lõhestasid töölisklassi ühtsust, takistasid revolutsiooni jõudude mobiliseerimist ja kodanluse kokkuleppepoliitika paljastamist.

Osa koolinoorsoo ringe sattuski menševike mõju alla. See väljendus näiteks menševike seisukohtade toetamises Tartu koolinoorte esindajate poolt tööliste koosolekutel detsembris, kus päevakorras oli relvastatud ülestõusu ettevalmistamine.² Just mõnedes koolinoorsoo ringides sai alguse oportunistlik sotsiaaldemokraatia, siit kasvasid välja töölisklassi huvide reetjad, hilisemate eesti sotside tuntud liidrid.

Eesti tingimustes oli revolutsioonilise liikumise iseärasuseks ka see, et proletariaadi ja talurahva võitlusele lisandus veel rahvuslik vabadusliikumine. See avaldus ka koolinoorte hulgas ja nende ringide tegevuses.

"Rahvuslik idee," kirjutas Friedebert Tuglas kooli-

¹ Vt. G. L u k i n , Töölisliikumine Eestis Stolöpin'i reaktsiooni ja uue revolutsioonilise töusu aastail (1907-1914), Tallinn 1960, lk.25-26.

² E. M a t t i s e n , Vana kaardiväe jälgedes, Tallinn 1960, lk. 25-26.

noorte ringe iseloomustades, "et mitte öelda vaimustus, lökendas tulisemalt noorsoos, nagu ta kaua aega enam ei olnud lökendanud. Tal oli miski uus toon, mis minevikule üleüldse oli võõras. Ta oli öudselt äge ja närvlik. Temas oli midagi vägisi-aktiivi."¹

Koolinoorte ringide mõnede liikmete hulgas tõusis sageli, sõltuvalt nende klassikuuluvusest, esikohale just see külg ja mõnikord ainult see, nõnda et ringide tegevus omandas natsionalistliku ilme. Natsionalismi jutlustamine vastas täiesti kodanluse huvidele, segas tugeva tsarismivastase rinde loomist, eraldas Eesti töölisliikumist ülevenemaalisest liikumisest.

Kuid paljud koolinoorte ringide liikmeist jäid usstavaks revolutsioonilistele ideedele. Ringid, kus noored tutvusid marksismiga, olid nendele esimeseks poliitiliseks kooliks, kus neid õpetati õigesti nägema ümbritsevat tegelikkust ning orienteeruma ühiskondlike klasside keerulises võitluses. Revolutsiooniliselt meelestatud noorte esimesed ebakindlad sammud 1905.-1907.a. revolutsiooni päevil muutusid tsarismivastase võitluse pärastises käigus üha tugevamaks ja kindlamaks. Hiljem näeme paljusid nende hulgast aktiivselt tegutsemas kommunistlikus liikumisest ja töölisliikumises.

Vaatamata esimese vene revolutsiooni lüüasaamisele on tema ajalooline tähtsus väga suur. Revolutsiooni kogemused ei läinud kaduma. Tsarismivastaste võitlejate

¹ Kümme aastat. Noor-Eesti 1905-1915, lk.16.

ridadesse astusid üha uued ja uued jõud. Arenes edasi proletaarne ja demokraatlik noorsooliikumine.

2. KOOLINOORSOO JA LASTE POLIITILISE MEELSUSE KUJUNDAMINE OKTOOBRIREVOLUTSI- OONI JA KODUSOJA PERIOODIL EESTIS

1905.-1907.aasta revolutsioonile järgnenud reaktsiooniga aastad töid töörahvale uusi kannatusi, kuna tema majanduslik olukord veelgi halvenes. Eriti palju kannatasid aga lapsed.

Alaealiste tööliste arv Venemaal kasvas aastast aastasse, nende osatähtsus tööliste üldarvus tõusis. Nii kasvas 1.jaanuarist 1910 kuni 1.jaanuarini 1914 laste ja noorte arv ettevõtetes, mis allusid vabrikuinspektsiooni kontrollile, 42,5% võrra. Kodutööstuses ja käsitööstuses tootmises moodustasid noored üle poole töötajate üldarvust.¹ 1908.aastal oli Eesti kubermangus (ilma Narvata) 18 726 suurtööstustöolisest 2499 ehk 12,8% alaealisi ja noori kuni 17 a. vanuseni. 1907.aastal oli 15 693 käsitöolisest 2049 õpilast.²

Noorukite ja laste töö eksploateerimise ulatusest tol ajal annavad ülevaate Tartu puidutöölise ametiühingu poolt teostatud küsitlemise tulemused, mis viidi läbi kohalikes ettevõtetes. Selgus, et 13 töökojas said õpila-

¹ Leninlik Kommunistlik Noorsooühing, lk. 12-13.

² Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 454.

sed ebaregulaarselt palka, 3 töökojas peksid meistrid õpilasi ja 9 töökojas solvasid neid. Alaealistele maksti 1,5-3 kopikat tunnis, tööpäev kestis aga 13-15 tundi.

Väga vilets oli ka noorte maatöölise olukord. Eesti saartel valitsenud tööpuuduse tõttu viidi hulk lapsi karjasteks kaugele Liivi- ja Kuramaale.¹

Tööstusliku tõusu aastail, kui hakati rakendama täiuslikumat tehnikat, kasvas sanitaar-hügieeniliste tingimuste arvestamata jätmise ja ohutustehnika ignoreerimise tõttu massiliselt vigastuste ja "õnnetute juhtumite" arv. Eestimaa kubermangu vabrikuinspeksiooni andmeil oli 1913.aastal enam kui 3000 õnnetusjuhtumit. Ka selles osas olid kannatajateks suurem määral alaealised.²

IV Riigiduumaa saadik bolševik G.Petrovski, kellel olid tihedad sidemed Eesti parteiorganisatsiooniga, paljastas ühes oma kõnes 1913.a. laste ekspluateerimist ja ütles muuhulgas: "Kui täiskasvanud töölised võivad osutada vastupanu, siis laste töö olukord on tuhat korda halvem. Teie tulud, härrad, luuakse nende noorte ohvrite poolt ainult seepärast, et teie olete ahned ja need väikesed ohvrid on määratud hukkamisele ... Vabrikutes, tehastes ja kaevandustes muutuvad lapsed juba seitsmendast eluaastast alates kapitalistidele kasulikuks kaubaks."³

¹ Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 465-466.

² Sealsamas, lk. 492.

³ "Наша Смена", lk.8.

Imperialistlik maailmasõda, mis oli kodanlusele üheks tähtsaks rikastumise vahendiks, andis tõuke alaealiste tööjõu veelgi ulatuslikumale eksploateerimisele. Alaealised ja lapsed pidid vabrikutes ja tehastes asendama armeesse kutsutuid. Raske majandusliku seisundi tõttu olid lapsed sunnitud nõustuma ükskõik millise tööga, et ainult ülalpidamist leida.

Tsaarivalitsus muutis ära kõik varem väljaantud vabrikuseadused, mis piirasid alaealiste ja laste töö kasutamist. Naiste ja laste töö kasutamine oli nüüd lubatud kõigis tööstusharudes ja ka öisel ajal. Lapsi võidi kohustuslikus korras sundida tegema ületunnitööd.

Vabrikandid kasutasid seda ära täies ulatuses. 1917. aasta suveks oli Eesti tööstustöölise hulk umbes 12% alaealisi ja lapsi.¹ 1916.a. talumajapidamistes kasutatud palgatöölised olid 56% alla 16 aastasi.²

Pärast 1905.-1907.a. revolutsiooni mahasurumist oli ka eesrindlik õppiv noorsugu reaktsiooni pealetungi ohvriks.

Venemaa haridusminister N.Švarts (1908-1910) nõudis koolides "tõsise" distsipliini kehtestamist. Tema järelkäija L.Kasso oli veelgi järjekindlam. Piirati õpilaste ühiskondlikku tegevust, isegi aineringide tööd. Õpilastel keelati ilma inspektorite igakordse loata

¹ A. T a k k i n , Eesti Esimese maailmasõja aastail, Tallinn 1961, lk. 73.

² Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 538.

külastada teatreid, kontserte, kinosid, loenguid jne. Riia õpperingkonna kuraatori korraldusega keelati ilma politseivõimude loata õppekursioonide korraldamine tööstusettevõtetesse, sest kokkupuuted töölistega võivad õpilastele avaldada ebasoovitavat mõju.¹

Kodanlus, olles ära hirmutatud 1905.-1907.a. revolutsioonist, võttis tarvitusele abinõud koolinoorte ja töölislaste allutamiseks oma mõjule. Peamiseks teguriks, mille kaudu saaks rahvast kasvatada kuulekaks ja ustavaks jumalale ja tsaarile, pidi olema kool. Mõisnikud ja kapitalistid nõudsid, et võitluses revolutsiooni vastu pöörataks peatähelepanu koolile, kus "sotsialismi mikroobid" olevat pununud endale sooja pesa ja kust võrsvad revolutsionäärid. "Et hävitada madu, tuleb purustada ta pea, see pea aga asub keskkoolis," rääkis üks mõisnik 1911.a. mõisnike kongressil peetud kõnes.²

Liivimaa mõisnike 1909.a. maapäev nõudis, et kogu õppe- ja kasvatustöö koolides teeniks isevalitsusliku korra kindlustamise eesmärki, tugevdaks rahva usulisi ning kõlbelisi arusaamasid ning hoiaks teda eemal revolutsioonilistest, anarhistlikest ja sotsiaaldemokraatlikest mõjudest ning klassivaenule üleskihutamisest.

Suuri lootusi pandi usuõpetusele. Algkoolis oli

¹ A. E l a n g o , Kool ja pedagoogiline mõte Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni perioodil, käsikiri, Tartu 1960, lk. 7-8.

² Sealsamas, lk. 39.

27-st nädalatunnist 6 määratud usuõpetusele, 3 kiriku-
slaavi keelele ja 3 kirikulaulule. Seega kulus tervelt
44% õppeajast usuliste ainete tuupimisele.

Haridusministri 1916.a. käskkirjaga asutati keskkoo-
lides nn. kasvatuskomisjonid. Nende ülesandeks oli tu-
gevdada järelevalvet õpilaste üle koolis ja väljaspool
kooli.

Tehti isegi katseid luua mitmesuguseid kooliväli-
seid lasteorganisatsioone, mis pidid lapsi kasvatama
truualamlikus vaimus tsaristlikule korrale. Neid loodi
tavaliselt "hooldajate", s.o. vabrikantide, ärimeeste
ja kiriku külul. Lastele anti kätte lipukesti, nad viidi
demonstratsioonidele ja jumalateenistustele, neile õpe-
tati tsaari hümnid jne.

Enne Esimest maailmasõda moodustati Venemaa suure-
mates linnades skautide ühingud, kes organiseerisid
rühmi poistele ja tütarlastele. Skautide ühingutesse
kuulusid peamiselt elanikkonna jõukamate kihtide lapsed.
Skautide tegevuse eesmärgiks oli troonile ja kirikule
ustavate alamate kasvatamine. Skautide tervitus - pare-
ma käe kolme sõrme tõstmine - tähendas truudust jumala-
le, tsaarile ja peremeestele. Kui algas sõda, tegeldi
skautide rühmades sõjalise õppusega.¹ Vene kodanlus võt-
tis siin eeskujuna Lääne-Euroopa, eriti Inglismaa kodan-
likust, imperialistlikke eesmärke taotlevast kasvatus-
süsteemist.

¹ "Наша Смена", lk.15.

Ka Eesti kodanlus, organiseerudes ise, ei unustanud koolinoori ja lapsi. Esimesed skautide rühmad asutati Venemaa eeskujul Pärnus (1913.a.), Tartus ja Viljandis. Skautmaster H. Michelsoni sõnade järgi paistis nende tegevuses üle kõige silma "sõjaline distsipliin".¹

Töölislaste organiseerimise probleemid
bolševistlikes organisatsioonides Oktoob-
rirevolutsiooni eel.

Ei völlad ega vanglad ei suutnud hävitada Venemaa proletariaadi revolutsioonilist liikumist. Bolševikel eesotsas V.I.Leniniga õnnestus võitluse tulemusena menševike ja esseeridega säilitada marksistlik partei ja juhtida töölisklass uutele väljaastumistele ekspuataatorite vastu. 1910.aastal algas revolutsiooni uus tõusuperiood. Laialdase ulatuse võtsid tööliste streigid. Üha sagedamini muutusid majanduslikud streigid tööliste poliitilisteks väljaastumisteks.

Revolutsiooni uuel tõusuperioodil, aastail 1911-1914 võtsid streigiliikumisest osa ka töölisnoored ja eesrindlikud õppivad noored. Nad levitasid bolševike ajalehti ning lendlehti. Kui algas Esimene maailmasõda, lülitusid noored aktiivsesse sõjavastasesse tegevusse.

1916.a. avaldas VSDF(b)P Põhja-Balti organisatsiooni büroo spetsiaalselt noorsoole adresseeritud lend-

¹ Skautlikul teel. Käsiraamat poistele, noorte juhtijale ja noorte sõpradele, Tartu 1934, lk.199.

lehe "Õppiv noorsugu ja söda". Selles lendlehes räägiti revolutsiooni lähenemisest ja kutsuti noori üles "7.novembril, meie traditsioonilistel streigipäevadel, ütlemas: Maha söda! Elagu revolutsioon! Maha isevalitsus ja elagu demokraatlik vabariik! Elagu VSDT(b)P!" Vastuseks üleskutsele oli kooliõpilaste massiline puudumine õppetööst 7.novembril.¹

Uus etapp Venemaa, sealhulgas ka Eesti noorsooliikumises algas 1917.a. kodanlik-demokraatliku veebruarirevolutsiooni võiduga. Tsarismi kukutamine võimaldas bolševike parteil pöranda alt välja tulla, tugevdada oma ridu ja viia töölisklass kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile.

Suurt tööd tegid bolševikud laialdaste töötavate hulkade poliitilisel kasvatamisel, oma mõju tugevdamisel. Nüüd olid soodsad tingimused ka massilise revolutsioonilise noorsooliikumise organiseerimiseks. Bolševike loosungid: "Maha söda!", "Mitte mingit usaldust Ajutisele Valitsusele!", "Kogu võim nõukogudele" - muutusid noorte seas üha populaarsemaks. Partei kutsus noori üles organiseeruma töölisnoorsoo ühingutesse, astuma proletariaadi võitlussalkadesse, võitlema alaealiste 6-tunnise tööpäeva ja nende töökaitse eest, üldise tasuta hariduse saamise eest kuni 16.eluaastani, noorsoo poliitiliste õiguste eest.

Tööliste ja nende organisatsioonide koosolekutel

¹ E. M a t t i s e n , Vana kaardiväe jälgedes, lk.29.

köneldi väga sagedasti alaealiste tööst ja haridusest. Narva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu otsustas oma koosolekul 7.märtsil, et "alaealised (kuni 16 a. vanuseni) töötavad päevas 4 tundi".¹ Tallinna sadamatööliste üldkoosolekul otsustati ära keelata õpipoiste ületunnitööd.² Tartu Tööliste, Soldatite ja Üliõpilaste Nõukogu koosolekul 13.märtsil nõuti üldise tasuta ja kohustusliku hariduse sisseviimist.³

23. ja 24.aprillil 1917.a. Tallinnas bolševike juhitud toimunud põllutööliste esindajate nõupidamine otsustas "lapsi 12 aastast kuni 18 aastani alaealisteks lugeda, kelle töötamise ja töölevõtmise üle maatameestest kokku seatud tervishoiu komisjon valvab."⁴

Eesti maatameeste konverentsil 13.-15.augustil 1917.a. oli üheks küsimuseks päevakorras "Töökaitse maal (iseäranis laste töökaitse)". Sõnavõtjad märkisid, et maal töökaitset ei olegi, mille tagajärjel eriti kannatab noorsugu. Toodi näiteid selle kohta, et lapsi sunnitakse maast-madalast rasket tööd tegema, et nad kuueaastaselt peavad karja minema, 12-13 aasta vanuselt aga põllutööle. Konverents nõudis "laste töökaitse seaduse väljatöötamist (kooliskäimise eas peavad lapsed tööst vabad olema)."⁵

¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn 1957, dok.28, lk.45.

² "Kiir" nr.6, 28.märtsil 1917.

³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, dok.48, lk.64.

⁴ "Kiir" nr. 29, 29.aprillil 1917.

⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, dok.252, lk.287.

Kooliküsimuses aga otsustati, et "kooli ülesanne on last iseseisvalt mõtlejaks vabaks kodanikuks kasvatada, kes ainult seda tööks peab, mis inimese mõistusele arusaadav on."¹

Besti bolševike seisukohti laste töökaitse, nende õpetamise, kasvatamise ja organiseerimise küsimustes selgitati VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee ja Tallinna Komitee häälekandjas, ajalehes "Kiir" avaldatud rohkearvulistest materjalides.

Artiklites "Töölisklassi ligemad ülesanded - laste ja alaealiste töökaitse", "Revolutsioon ja töökaitse", "Naisterahvaste ja laste töökaitse", "Hoolitsege laste eest!" jt. analüüsiti üksikasjaliselt neid põhjusi, mis kutsusid esile laste tööjõu ulatusliku ekspluateerimise. Üheks põhjuseks oli muidugi sõda, mis sundis lapsi vanemate tööliste asemele tööpinkide juurde asuma. Peamine oli aga see, et "kasuahne kapital ei anna armu ka nõrkadele mitte veel täiskasvanud lastele".² Kapitalistid ei loobu oma kasude jahil kunagi tööliste kurnamisest, "iseäranis võib seda naisterahvaste ja laste töö juures tähele panna."³

"Kiir" toob palju näiteid alaealiste ekspluateerimisest ja kehtiva nõrga töökaitse seadusandluse rikkumi-

¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Bestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, dok.252, lk. 282.

² "Kiir" nr.22, 21.aprillil 1917.

³ "Kiir" nr.41, 15.mail 1917.

sest. Vabrikuinspektsioon, mis koosnes bürokraatlikest ametnikest, oli rohkem selleks loodud, et rahu ja korda alal hoida, mitte aga tõelise töökaitsese eest võitlemiseks. Laste olukord oli halvem kui vanemate tööliste oma, sest lapsed tegid seni veel vähe katseid selle parandamiseks. Seda kasutasidki kapitalistid, kes on alaealiste kurnamisele "kui ülikasuliku asja peale vaatanud".¹

Bolševikud nõudsid, et kuni 16 a. vanuste alaealiste ja laste palgatööd kõigis tööstusharudes ära keelataks.

"Kiir" kutsus töölisi üles kõiki oma jõude kokku võtma selleks, et lahendada laste töö ja kasvatamise küsimusi, sest lapsed on tulevik, uue elu ülesehitajad. Ajaleht kirjutas:

"Meie peame ka tingimata kuriteolisele tulevikupölvete väljakurnamisele lõppu tegema. Mitte minutitki ei tohi meie sellega viivitada.

Meie ülesanne on selge, meie organiseerime valmistava töölisteklassi jõudu. Sõda pani meile selle küsimuse ette, ta tegi selle küsimuse meile elu ehk surma küsimuseks."²

Astudes välja laste ekspluateerimise vastu ei eitanud bolševikud töödkui kasvatusvahendit. "Kiir" kirjutas: "Meie nõuame lastele üleüldist ja sunduslikku kooliõpetust ja peame lastele ka sunduslikku üleüldist töökohustust nõudma. Ühedki gümnaasiumid, ühedki eesõi-

¹ "Kiir" nr. 41, 15.mail 1917.

² "Kiir" nr. 22, 21.aprillil 1917.

guslised seisused ei pea neist kohustest kõrvale kaldu-
ma. Lapsi tööst kui ka koolist võib ainult haigus vabas-
tada."¹

Üleüldist töökohustust oli vaja sellepärast, "et
töö suur kasvatusline abinõu on", "et ta igale lapsele,
poeg- ja tütarlapsele võimaluse annab ennast kasuliku
ühiskonna liikmena tunda. Ainult töö kasvatab kodanikke"².
Neid seisukohti põhjendati Marxi õpetusele toetudes.
Hinnates kodanluse katseid seda probleemi lahendada, jõu-
takse järeldusele, et kooliõpetuse töökohustusega ühen-
damise ülesannet võib õigesti lahendada ainult proleta-
riaat.

Laste üldise töökohustuse organiseerijateks pidid
olema töölisorganisatsioonid, demokraatlikud omavalit-
sused ja elanikud ise. Tähtis koht organiseerimistöös
oli ette nähtud lastele enestele. Nad pidid saama mitte
passiivseteks täiskasvanute käskude täitjateks, vaid
aktiivseteks oma töö ja elu korraldajateks.

Tööliste survele oli Ajutine Valitsus sunnitud tü-
histama tsaari poolt 1915.a. väljaantud seadused, mis
lubasid kasutada laste ja alaealiste tööd. Kuid ettevõt-
teid, mis olid riigikaitse teenistuses, vabastas ka sel-
lest kitsendusest vastav klausel. Peremehed keeldusid
aga alaealiste töötingimusi parandamast. Nad püüdsid
noortele auku pähe rääkida, et kõik see tulevat pärast
Asutava Kogu kokkukutsumist.

¹ "Kiir" nr. 22, 21.aprillil 1917.

² Sealsamas.

"Tööline" avaldas pikema kirjutise, milles üksikasjaliselt analüüsiiti Ajutise Valitsuse poolt väljaantud alaealiste töökaitse seaduse eelnõu. Seadus jättis üldse "reguleerimisest" vabaks kaks suurt ala, kus alaealisi töötas väga palju. "Unustati" kodused teenijad ja põllutöölised töötavad noored. Silmapaari vahele jäi alaealiste töölislaste kooliküsimus ja enesetäiendamine. "See seadus," kirjutas ajaleht, "ei rahulda ei tööliklassi üldse ega ka neid, kelle "kaitseks" ta on valmistatud."¹

Noored veendusid üha rohkem, et ainult bolševikud näitavad neile õige tee, et ainult nendelt võib saada toetust.

Esialgul, pärast veebruarirevolutsiooni, kui sotsialistliku noorsoo organiseerimine oli algstaadiumis, otsisid Eesti bolševikud võimalusi mõju avaldamiseks noorematele lastele täiskasvanute seltside ja ühingute kaudu. Kuigi see töö ei olnud alguses väga ulatuslik, suudeti siiski üht-teist teha. Nii korraldati sotsiaaldemokraatlikus karskusseltsis "Valvaja" laste pidusid ja loodi lastekoor. Lastekoori lauluhelid kõlasid Tallinnas 1.mai meeleavaldusel.² Tallinna sotsiaaldemokraatlik korteriüürnikkude selts, mis asus "Valvaja" ruumides, võttis oma tegevuse esimese sammuna ette lastele mänguplatsi taotlemise, milleks pöörduti linnapea poole vastava palvega.³

¹ "Tööline" nr. 64, 27.septembril 1917.

² "Kiir" nr. 23, 22.aprillil 1917.

³ "Kiir" nr. 37, 9.mail 1917.

Laste organiseerimine pidi toimuma ka koolides.

Algkoolides, kus õppisid põhiliselt vaesemate kih-
tide lapsed, soovitasid bolševikud moodustada vanemate
komiteed, kes aitaksid muuhulgas ka kooliõpilasi klu-
bidesse organiseerida. "Niisugustel klubidel," kirjutas
"Kiir", "on tulevaste kodanikkude väljaarendamiseks
suur tähtsus. Nad kasvatavad neist kodaniku, kes tule-
vikus, üleüldise proletariaadi õiguse pärast võitlema
hakkavad."¹

Esimesed sotsialistlikud töölisnoorsoo-
-organisatsioonid.

Aprillis 1917 tekkisid Petrogradis esimesed sotsia-
listlikud töölisnoorsoo-organisatsioonid Venemaal. Suurt
abi osutas noortele N.K.Krupskaja, kes tähelepanelikult
jälgis nende organisatsioonide esimesi samme. Varsti
tekkisid sotsialistlikud töölisnoorsoo ühingud Moskvas,
Sverdlovskis, Narkovis, Tuulas, Kiievis ja teistes lin-
nades. Esimestes sotsialistlikes töölisnoorsoo-organi-
satsioonides tegutses aktiivselt teatud osa 13-14 aas-
tasi töölisnoorukeid ja õpipoisse. Nendega oli seotud
ka osa revolutsiooniliselt meelestatud koolinoortest.²

Ka Eesti bolševikud püüdsid töölisnoori organisee-

¹ "Kiir" nr. 27, 27.aprillil 1917.

² А. Н. А ц а р к и н , Большевикская партия - воспи-
татель пролетарской молодёжи,
"Вопросы истории" 1963, № 7,
lk. 57.

rida. Selle sobivamateks vormideks arvati noorte klubisid ja organisatsioonid, kus asjaajamine oleks nende eneste kätes.

Selliste klubide loomisele tehti algus 1917.a. suvel. Maikuu algul oli Tallinna vabrikute ja töökodade õpilaste saadikute koosolek. Selle valmistasid ette ja kutsusid kokku "Dvigateli" õpilased. Üleskutses vabrikute ja töökodade õpilastele kirjutasid koosoleku organiseerijad, et "aeg nõuab meiltki organiseerivat tööd.

... Revolutsioon murdis avaliku võimu maha, kuid kapitalistiline võim jäi alles. Kui meie tahame võitlust selle võimu vastu alata, siis peame endid organiseerima!"¹

Koosolekul otsustati asutada õpilaste klubi. Põhikirja väljatöötamiseks valiti viieliikmeline komisjon. Otsustati valida tööliste vanemate kesknõukogusse ka noorte saadik. Resolutsioon nägi ette, et iga vabriku tööliste vanemate nõukogus oleks õpilaste esindaja.

18.mail 1917.a. avaldas "Kiir" "Noorte Klubi" ajutise eestseisuse teadaande, milles kutsuti Tallinna töölisnoori ja ka kooliõpilasi 19.maiks "Tööliste Majja" töölisnoorsoo-organisatsiooni loomiseks ja selle põhikirja läbivaatamiseks. Koosoleku enamus otsustas ühingu nimetada Tallinna Sotsiaaldemokraatlikuks Noorte Klubiks. See oli esimeseks sotsialistlikuks töölisnoorsoo organisatsiooniks Eestis. Oma tekkemomendist alates rajas Klubi oma tegevuse bolševistlike põhimõtete alusele.

¹ "Kiir" nr. 37, 9.mail 1917.

Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Klubi kujunes massiorganisatsiooniks.¹ Tema ümber koondusid "Dvigateli", Krulli, Tselluloosivabriku, "Balti Manufaktuuri" ja teiste Tallinna ettevõtete noored. Klubi liikmeteks oli ka arvukalt koolinoori.

Proletaarse noorsooliikumise edasisele arengule andis kindla suuna VSDT(b)P VI kongress. Vaatamata proletaarse noorsooliikumise edusammudele puudus Venemaal töölisnoorsoo-organisatsioonide ühtne juhtiv keskus, programm ja põhikiri. Sotsialistliku revolutsiooni teostamine nõudis aga parteilt rahvamasside, sealhulgas ka noorsoo laialdaste kihtide poliitilist ja organisatsioonilist liitmist. Oma resolutsioonis "Noorsooühingutest" märkis kongress, et "proletariaadi partei on ... teadlik sellest hiiglasuurest tähtsusest, mis on töölisnoorsoo kogu töölisliikumise seisukohalt." Kongress pidas vajalikuks, et "kohalikud parteiorganisatsioonid pööraksid kõige tõsisemat tähelepanu noorsoo organiseerimise ülesandele." Samal ajal juhtis kongress tähelepanu sellele, et "... töölisnoorsugu looks iseseisvad organisatsioonid, mis ei oleks organisatsiooniliselt parteile allutatud, vaid parteiga ainult ideeliselt seotud. "Need organisatsioonid ei tohi olla apoliitilised. Partei seadis endale eesmärgiks, et "need organisatsioonid võtaksid kohe oma tekkimisest peale sotsialistliku iseloomu, et

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 238.

tulevane Venemaa töölisnoorsoo sotsialistlik ühing liituks otsekohe oma tekkimisel Noorsoo-Internatsionaaliga, et tema kohalikud sektsioonid taotleksid eeskätt prolettaarse noorsoo klassiteadlikkuse arenemise eesmärgi, propageerides selleks sotsialismi ideid, pidades energilist võitlust šovinismi ja militarismi vastu ning kaitses ühtlasi alaealiste mees- ja naistöölise majanduslikke ja õiguslik-poliitilisi huvisid.¹

Partei VI kongressi otsused soodustasid sotsialistliku noorsooliikumise kiiret kasvu üle kogu maa.

VSDT(b)P Narva Komitee abiga asutati Narvas 1917.a. augustis Narva Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühendus, kes tegi suure töö klassiteadvuse tõstmisel töölisnoorsoo hulgas ja nende kaasatömbamisel revolutsioonilisele võitlusele. Ühingu tegevusest võtsid osa ka õpilased komertskoolist, linnakoolist ja gümnaasiumist.²

Kuigi ühenduse pärisliikmeteks olid 15- kuni 22-aastased noored, võidi peakoosoleku otsusega võtta organisatsiooni ja anda nõuandev hääleõigus ka noortele väljaspool antud vanusepiire.³

Eeltööd sotsiaaldemokraatliku noorte ühingu loomiseks tehti ka Tartus. 1917.a. sügisel loodi sotsialistlikud noorsooühingud veel teistes Eesti suuremates

¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, lk. 386-387.

² Feliks Kaur, Võitlusaastad. "Karastumine", lk.90-97.

³ "Rahvaleht" nr.4, 26.augustil 1917.

keskustes.

"Arusaadav peaks olema kõigile," kirjutas "Tööline", "kui tähtis siis ka noorte tegevus on, ja kõik töölised peaksid noorte elutööle igateviisi kaasa aitama. ...

Noored! Asutage ise endile seal, kus neid ei ole, ühisused, ühinege nende ümber ja viige nad oma eesmärgi kõrgusele. Looge ühendust nende noorte ühisuste vahel ja seadke endile igal pool ühesugused sihid üles, millede poole siis terve võrsuv proletariaat kavakindlalt sammub."¹

Aktiviseerus ja laienes Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi tegevus. Noorte poliitiline aktiivsus ja mitmekesine tegevus ei mahtunud enam klubilise töö raamidesse. Klubi nimeks saigi varsti Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühendus.

Suure töö tegid ühingu liikmed laste hulgas, kes jõudumööda aitasid vanemaid nende võitluses nõukogude võimu eest. Eeskujuks ühingu liikmetele olid Eesti bolševikud, kes laste eluolu ja õppimistingimuste vastu suurt huvi tundsid.

Silmapaistev bolševike partei tegelane Hendrik Suuder esines partei häälekandjas "Tööline" artikliga "Aidake, seltsimehed!", milles ta kirjeldas töölislaste rasket olukorda ja näitas selle põhjusi. H.Suuder esitas konkreetseid fakte, millega ta ise kokku puutus Tallinnas. Ta kirjutas: "Mahavisatud leivakoorike on proletaarlase lapse toit, pühkmekast ta tuba ja voodi, räbalad

¹ "Tööline" nr. 80, 17. oktoobril 1917.

ta kehakate ja täid ta truomad seltsilised. Aga kui tal 14 aastat, siis teab kogukond, et see olevus peab vallamaksu maksma ja kui tal 18 aastat, siis mine surema oma isamaa eest, pühkaskasti eest! Eks? Ja meie armsad Eesti linnaisad, mis olete nende ja sarnaste heaks teinud?"¹

H. Suuder avaldas kindlat lootust, et uus linnavalitsus hakkab laste eest hoolitsema. Kuid veel enne seda on vaja lapsi abistada. Ja sellepärast pöörduski ta tööliste poole: "Seltsimehed, meie töölised, kes ise oleme nälga näinud, kes meie ise oleme puudustega iga päev võideldes elule silma vaadanud, aitame neid lapsi."²

"Töölise" veergudel oli ka hiljem mitmel korral juttu puudustkannatavatest lastest. Ja alati mitte üldiselt, vaid konkreetselt, täpse aadressi näitamisega. Tänu avaldati seltsimeestele, kes aega ja võimalusi leidsid laste abistamiseks.

Töölislaste hulgas tehti ka poliitilist selgitustööd. Meid tõmmati kaasa tähtsate poliitiliste kampaaniate läbiviimisel. Tallinna linnavolikogu ümbervalimiste eel augustis 1917 levitasid kümnekond poissi ja tüdrukut bolševike partei loosungeid ja plakateid.

4. augustil toimus mitme tuhande lapse meeleavaldus. Demonstratsioonist osavõtjad kandsid punaseid lippe ja loosungeid üleskutsega hääletada bolševike kandi-

¹ "Tööline" nr. 20, 7. augustil 1917.

² Sealsamas.

daatide poolt. Plakatitele, mida lapsed kandsid, oli kirjutatud: "Vanemad, hääletage nimekirja nr.1 poolt, sellega hoolitsete meie tuleviku eest", "Meie nõuame kooli, seda annab meile nimekiri nr.1" jne. Raekoja ees pöördus laste poole lühikese kõnega bolševike organisatsiooni esindaja J.Uripea. Edasi suundus laste demonstratsioon paljusid tänavaid mööda Kaasani platsile, kus jällegi selgitavaid kõnesid peeti. Tagasi tulnud Peetri platsile, esialgsele kogunemiskohale, mindi pärast lühikest kõnet ja marseljeesi laulmist kõige paremas meeleolus laiali.

"Tööline" kirjutas laste meeleavalduse kohta, et "ühtegi inimest ei leidunud, kes sel silmapilgul, kui noorukeste hõbehall "hurra" öhus helises, mitte isesugust liigutust rinnus ei tunnud. Liigutust, mis talle kindlasti ütles, et selles seisab kasvav jõud. Tulevikus saab see hulk lõpetama seda tööd, mida meie alganud oleme ..."¹

20.augustil korraldati Falkspargi aias suur lastepidu. Lastekohaste kõnedega esinesid bolševike partei silmapaistev tegelane Jaan Sihver, J.Uripea jt. Kiiduavaldustega võtsid lapsed vastu esinejaid. Huvitavad olid mitmesugused lõbustused ja mängud. Pidude lõppes revolutsiooniliste laulude laulmisega ja laste eneste poolt korraldatud rongkäiguga punase lipu järel.²

¹ "Tööline" nr.19, 5.augustil 1917.

² "Tööline" nr.34, 23.augustil 1917.

Pärast seda, kui Tallinna linnavalitsus läks üle bolševike kätte, püüti mitmeti parandada töölislaste olukorda ja luua nendele õppimisvõimalusi. Moodustati linna vaeste- ja hoolekandmise komisjon, mille tööst võtsid osa esindajad linnavolikogust, tööliste ja soldatite saadikute nõukogust jt. Komisjon koordineeris kõikide organisatsioonide tegevust, kelle ülesandeks oli vaeste laste eest hoolitsemine.

Linnavalitsuse rahvahariduse komisjon, kelle liikmeks oli ka Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu esindaja, avas paarkümmend täiendavat algkooliklassi ja tegi ettevalmistusi uute lastevarjupaikade ja lasteaedade avamiseks. Tehti algust soojade hommikusöökide andmisega koolides. Kuna paljudele algkooliõpilastele oli kooliskäimine sellega takistatud, et neil puudusid jalanõud, riided ja õppeabinõud, otsustas linnavolikogu eraldada 28 573 rbl. ja 84 kop., et "vaese rahva lastele võimalikuks teha korralikult koolis käia ..."¹

Majanduslike probleemide kõrval oli väga oluline koolide sisuline töö. "Nüüd, kus tööliste saadikud Tallinna linnavolikogus enamuses on," kirjutas Jaan Sihver, "peavad nad ajaviitmata kooli vabastamiseks samme astuma. Ja esimesed kaks sammu olgu: e m a k e e l n e õ p e t u s k o o l i s , a g a u s u õ p e t u s k o o l i s t v ä l j a ! " ²

¹ "Tööline" nr. 109, 21. novembril 1917.

² "Tööline" nr. 48, 8. septembril 1917.

4.oktoobril otsustati Tallinna linna hariduskomisjoni koosolekul usuõpetus linna algkoolide õppekavast välja jätta. Samasugune otsus tehti ka palvetamise kohta.

Pärast kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni aktiveerimise koolinoorsoo liikumine. Venemaa suuremates linnades, nende hulgas ka Tallinnas ja Tartus, tekkisid kooliõpilaste esindusorganisatsioonid - kooliõpilaste liidud. Nendesse kuulusid nii eesti kui ka vene ja teiste koolide õpilased. Koolides enestes moodustati vanemate klasside esindajalist õpilaskomiteed. "Põranda alt" tuli välja ka terve rida kodanlikke õpilasiühinguid nagu "Õppurite Eneseharimise Rühm" Tartus, "Eesti Keskkoolide Noorsoo Liit" Võrus, "Tungal" Tallinnas jt.

Esirindlikum osa koolinoortest, ka kooliõpilaste liitude mõned aktivistid, töötasid käsikäes töölisnoortega ja nende organisatsioonidega. Paljud koolinoored võtsid koos töölistega osa massilistest kodanliku Aju-tise Valitsuse vastu suunatud demonstratsioonidest.

See õpilaste aktiivsus kutsus kodanluse hulgas esile rahutuse, sest osa koolinoorsoo ühine väljaastumine töölisnoortega näitas nende lahkumist kodanluse mõju alt. Eesti kodanlus võttis tarvitusele abinõud, et almutada koolinoorsoo-organisatsioone oma ideelisele mõjule ja juhtida nad revolutsiooni teelt kõrvale. Seda ei olnud raske teha, kui arvesse võtta asjaolu, et keskkoolides õppisid peamiselt jõukatest perekondadest pärinevad lapsed.

Koolinoori õhutati looma oma, rahvuslikul alusel töötavat organisatsiooni, kes hoolitseks noorsoo tutvustamise eest eesti kultuurieluga ja astuks välja "ümberrahvustamise" vastu. Uus organisatsioon kasvas välja keeleteadlase Joh. Aaviku poolt juba 1915.-1916. aastal keskkooliõpilastele organiseeritud eesti keele kursusest osavõtjate hulgas. Kursustel ei tegeldud ainult keelega, vaid lisaks sellele ka kirjanduslike ja poliitiliste küsimustega.

Organisatsiooni asutamiskoosolek 19.märtsil 1917.a. oli väga tormiline, kuna "osa koosolijaid ägedalt vaidles uue organisatsiooni asutamise vastu, nähes selles noorsoo killustamist, pidades vajaliseks koos üldise organisatsiooniga kindlustada revolutsiooni (kod.-dem. revolutsiooni - B.N.) saavutusi ja nähes rahvuslikus töös kitsust ja silmapilgu vajaduste seisukohalt koguni hädaohtlikku eristumist."¹

Organisatsiooni nimeks võeti Eesti Noorsoo Rahvuslik Liit. Põhikirjas nähti ette osakondade loomine üle kogu Eesti. Tegelikult moodustati need Tartus, Viljandis, hiljem ka Pärnus ja veel mõnel pool Lõuna-Eestis. Paljudes kohtades, sealhulgas ka Tallinnas, ei leidnud Liit oma rahvuslusega kõlapinda.

Eesti Noorsoo Rahvusliku Liidu finantseerijateks

¹ H. M o o r a , Eesti Rahvusliku Liidu paarist esimesest aastast, Koguteos "Noorusjõud" IV, Tartu 1929, lk. 37.

ja abistajateks olid eesti ärimehed, samuti reaktsioonilised ja šovinistlikud tegelased, nagu näiteks K.Einbund jt. Kui mõnikord Liit sotsiaalsetes küsimustes näitas teatavat radikaalsust, siis oli see noorte petteks, et "vastastele näidata, et etteheited tagurluses olid asjatud."¹ Liidu juhid pidid arvestama revolutsioonilisi meeleolusid, mis levisid koolinoorte hulgas.

Oma mõju laiendamisele asusid ka skaudid. Tallinnas moodustas kommertskooli võimlemisõpetaja Anton Üunapuu kaks skautide rühma. Kui skautide rühm 1913.a. moodustati vene eeskujul, siis nüüd, vastavalt Eesti kodanluse "rahvusluse" poliitikale, nähti skautide tegevuses väärtuslikuna kokkupörkeid "vastasorganisatsioonide ja vene skautidega".²

Et nõrgendada kodanlike noorsoo-organisatsioonide mõju koolinoortele ja lastele, hakkasid revolutsioonilised töölisnoored suuremat tähelepanu omistama kooliõpilastele ja haridusküsimustele. Proletaarse päritoluga õpilaste vabastamiseks kodanluse mõju alt püüdsid näiteks Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Noorte Klubi liikmed oma tegevusse kaasa tõmmata mitmesuguste kodanluse initsiatiivil loodud noorsoo-organisatsioonide liikmeid. Seda eesmärki aitasid saavutada klubi väga mitmesugused ringid, nagu muusikaring, näitering, laulukoor, peoõhtud

¹ H. M o o r a , Eesti Noorsoo Rahvusliku Liidu paarist esimesest aastast, "Noorusjõud" IV, lk. 33.

² Skautlikul teel, lk. 199.

ja teised üritused.

Sotsiaaldemokraatlikud noorsooühingud nõudsid töölisnoorte õppimisvõimaluste parandamist, tasuta kutsekursusi ja üldhariduslikke kursusi. Tallinna ühingu koosoleku poolt vastuvõetud resolutsioonis märgiti: "Jökast klassist pärit olevate noorte jaoks on koolimajad olemas, kuid meie jaoks on terve rida vabrikuid avatud, millede tolmuste müüride taga meie oma nooruse peame ohverdama. Meie tarvitame haridust ja nõuame seda nende kulul, kellele meie oma noore tervise ohverdame."¹

Narva ühingu üldkoosolek , arutades haridusküsimust, tuli otsusele nõuda linna omavalitsuselt "maksuta üleüldisharidusliste tööliste öhtukursuste avamist, kusjuures kehvematele õpilastele prii õpeabinõud ja lõunasöögid antakse."²

Bolševike partei, kes püüdis revolutsiooni suunata rahulikule arenguteele, pidi uues olukorras, mis tekkis pärast 4.juulit, muutma oma taktikat. Eesotsas V.I.Leniniga asuti relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele, mis oli ainsaks võimaluseks kontrrevolutsioonilise Ajutise Valitsuse kukutamiseks. Selles oli tähtis koht ette nähtud ka töölisnoorsoole. Juhendites relvastatud ülestõusu läbiviimise kohta kirjutab V.I.Lenin: "Moodustada kõige energilisematest elementidest (meie "löögimeestest"

¹ "Tööline" nr.63, 26.septembril 1917.

² "Rahvaleht" nr.25, 10.novembril 1917.

ja töölisnoortest, samuti parimatest madrustest) väikesed salgad, kes hõivaksid kõik tähtsamad punktid, võtaksid osa kõikjal kõigist tähtsaist operatsioonidest..."¹

Parteiorganisatsiooni juhtimisel võtsid ka Eesti sotsialistlike töölisnoorsoo organisatsioonide liikmed aktiivselt osa Oktoobrirevolutsiooni teostamisest ja nõukogude võimu loomisest. Palju töölisnoori astus Puna-kaardi ridadesse, nad aitasid töölistel ja soldatitel vallutada valitsusasutusi, patrullisid linnade tänavatel ning täitsid teisi parteiorganisatsioonide poolt saadud ülesandeid. Revolutsioonilised töölisnoored ja nende organisatsioonid õigustasid neil ajaloolistel päevadel partei usaldust.

Koolitöö demokratiseerimine ja laste organiseerimine pärast nõukogude võimu võitu.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit avas uue ajastu meie kodumaa kõigi rahvaste ajaloos. Nõukogude võim hakkas ellu viima töötavate inimeste ammuseid unistusi võrdsusest, õnnest ja rahust. Töötav inimene vabanes rõhujatest, ta sai oma maa ja enda tööliste peremeheks.

Nõukogude võimu esimestel dekreetidel oli eriline tähtsus noorsoo olukorra parandamisele. Nad likvideerisid noorsoo eksploateerimise, kehtestasid 8-tunnise tööpäeva, keelasid kuni 14 aastaste laste töö, lühenda-

¹ V. I. L e n i n , Teosed, 26.kd., lk. 154.

sid alaealiste tööpäeva kuue tunnini, keelasid nende rakendamise öötöödel jne. Noortele anti laialdased demokraatlikud vabadused. Kõik noored, alates kaheksateistkümnendast eluaastast, said valimisõiguse.

Andes hinnangu esimestele Nõukogude võimu dekreetidele kirjutas "Tööline" oma juhtkirjas, et "mitte üksi nende arv, nende nimetus ei ole tähtis, vaid eeskätt nimelt just nende sisu: see on sihi- ja järjekindel töötava klassi poliitika, kehvade, rõhutatud rahvakihtide huvide kaitsmine, mis igast reast välja hõogub."¹

Ulatuslikumaks muutus hoolitsemine laste ja puudustkannatavate õpilaste eest. "Töölises" ilmusid artiklid "Aidake õppivat noortsugu!", "Viletsus ja vaesus" jt., milles anti konkreetsed ülesanded laste abistamiseks. Tallinna koolides moodustati komisjonid õpetajate, lastevanemate ja töölisvanemate kesknõukogu esindajatest, kes tutvusid laste elutingimustega ning jaotasid linnavalitsuse poolt saadud abiraha. Mitmes koolis korraldati korjandusi. "Enne lapsele saapad jalga ja riided selga, siis raamatud!",² kirjutas "Tööline".

Tallinna toitlusosakond, vaatamata raskustele linna varustamisel, töötas välja plaani, mille eesmärgiks oli laste toitlustamise parandamine. Kõik koolid ja lasteasutused said toiduaineid ilma kaartideta. Asutused

¹ "Tööline" nr.95, 4.novembril 1917.

² "Tööline" nr.121, 5.detsembril 1917.

pidid esitama teated osakonnale, mis pidid sisaldama täpseid andmeid laste arvu ja vanaduse kohta.

Tähelepanu laste vajadustele, efektset abi nendele nõuti kõikidelt nõukogudelt ja asutustelt. Kui Leevi valla nõukogu otsustas neljale puudustkannatavale alaealisele abiraha määrata ainult kolm rubla, astus vahele Tartu "Edasi" artikliga pealkirja all "Helded vallaisad!!!", milles irooniliselt kirjutati: "Loodetavasti on niisuguseid "heldeid" vallaisasid ka mujal valdadeski, kes tervelt kolm rubla viie inimese toitmiseks kuus määravad. Eesti rahvas imesta ja kumarda oma häätegitajate ees!"¹

Tartu maakonna töörahva nõukogu koosolekul detsembris 1917.a. võeti kooliküsimuses vastu resolutsioon, milles muuhulgas oli öeldud: "Kool tuleb täiesti vabastada nii võimaliku kui igasuguse teise surve alt. Koolis käimine peab sunduslik olema, aga õpilastele, kelle vanemad neid kehvuse pärast kooli ei saa saata, tuleb kogukonna poolt jalatsid, riie, õpeabinõud ja toit muretseda."²

Partei ja nõukogude võimu hoolitsus noore põlvkonna eest väljendus nõukogulikus koolipoliitikas. 29.oktoobril 1917.a. pöördus Rahvahariduse komissar A.Lunatšarski elanikkonna poole üleskutsega, milles ta esitas põhinõuded rahvahariduse ümberkorraldamise alal. Need olid: kirjaoskamatus e likvideerimine lühima aja jooksul,

¹ "Edasi" nr.28, 21.detsembril 1917.

² "Edasi" nr.27, 20.detsembril 1917.

uute õpetajate ettevalmistamine, kõigile kodanikele üheaolise, absoluutselt ilmliku ühtluskooli loomine, eelarve suurendamine hariduse alal, üldise kohustusliku ja maksuta õpetuse kehtestamine jne. Pöördudes õpilaste poole kutsus rahvakomissar neid üles lähenema töölisnoortele ning toetama töötavat rahvast uue elu kujundamisel ja uue kooli loomisel.

Eestis hakkas hariduselu reorganiseerima bolševike poolt juhitud Eesti Tööraha Koolivalitsus. Kool, mis oli varem kodanluse ja mõisnike teenistuses, muudeti töötava rahva lastele kättesaadavaks. Loodi nõukogulik ühtluskool, mille esimeseks astmeks pidi alguses jääma 4-klassiline, hiljem aga 6-klassiline kool. Kaotati õppe- maks kõikides esimese astme ja paljudes teise astme koolides. Kõikidel kooliastmetel kehtestati õpetamine emakeeles, mis oli üheks tähtsaks teguriks hariduse kättesaadavaks tegemisel töötava rahva lastele.

Eesti Tööraha Koolivalitsuse esimese määrusega keelati usuõpetuse õpetamine, sest nagu määruses öeldi, on koolis "ainult see kõlbeliselt väärtuslik, mis kasvataja ja kasvatatava juures ühe võrra teos ja mõttes kokkukõlas seisab, kuna kõik see, mis koolis kahemõtteline on, teos üks ja sõnas teine, tekitab laste seas umbusku ja kahtlust kooli ja tema kasvatajate vastu."¹

Keelati ka palvuste korraldamine enne ja pärast tunde. Seda aega soovitati kasutada laste poliitiliseks,

¹ "Eesti Teataja" nr.9, 13.jaanuaril 1918.

kölbeliseks ja esteetiliseks kasvatamiseks, sest nagu kirjutas Eesti Tööraha Koolivalitsuse liige A.Vallner, "kool on just see asutus, kus laps esimest korda sotsiaaloludega kokku puutub, kus tema koolkonna liikmena ühiskonna elu elab ja neid võitlusi väiksemal kujul läbi teeb, mis tal elus ees seisavad."¹

Koolivalitsus soovitas õpilaste ühiseid hommikusi kokkutulekuid sisustada soolo- ja koorilauludega, eriti revolutsiooniliste lauludega, ilulugemisega, orkestrite esinemistega jne. Vanemate klasside õpilased võisid "kõnedega välja astuda ja neid aineid käsitada, mis kooli ja tegevat elu puudutavad."² Neid kokkutulekuid taheti korraldada nii, et kõik õpilased esineksid aktiivsete osavõtjatena.

Et kooliharidust töölislastele kättesaadavaks teha, laiendati koolivõrku, avati lisaklasse. Tallinnas avati öhtukool. Suuremates linnades loodi rahvaülikoolid, mille kuulajaskonnas oli palju töölisnoori.

Jaanuaris 1918 võttis Eesti Tööraha Koolivalitsus vastu määruse kooli demokratiseerimise kohta, millega anti õpilastele "täieline vabadus ühisusi asutada ja koosolekuid pidada."³ Kõrgemaks organiks koolis tunnistati pedagoogikanõukogu, kuhu kuulusid otsustava hääleõigusega ka vanemate klasside õpilaste esindajad.

¹ "Eesti Kool" 1918, nr.1-2, lk.15.

² Sealsamas.

³ "Eesti Teataja" nr.22, 29.jaanuaril 1918.

Tööraha Koolivalitsuse häälekandjale "Eesti Kool" otsustati kaasandena välja anda "Eesti noored", kus avaldamisele tuleksid õpilaste tööd.¹

Eesti bolševike üks silmapaistvamaid juhte Viktor Kingissepp, esinedes vahetult enne Oktoobrirevolutsiooni võitu Harjumaa maatameeste konverentsil, ütles uue kooli kohta, et see peab "mitte kiriku mõju all olev orjastamise abinõu, mis peremeestele ja mõisnikkudele sõnakuulelikke orjasid kasvatab, vaid kool peab meile vabameelseid arusaajaid kodanikke kasvatama." V.Kingissepp märkis edasi, et "kool ei pea mitte täiesti väljaspool poliitikat seisma, nagu seda meie kodanlised ringkonnad alatasa nõuavad, vaid kool peab teataval määral poliitika tööriistaks olema, - muidugi mitte valitsevate klasside poliitika ajamiseks."²

Noor nõukogude võim pööras suurt tähelepanu ka eelkooliealiste laste kasvatamisele. Tallinnas avati emade ja laste nõuandla, kus emad ja laste kasvatajad võisid saada tasuta nõuandeid ja näpunäiteid vastsündinute ja rinnalaste eest hoolitsemise ning nende toitmise alal, samuti arstiabi andmises lapse haigestumise korral.³

Eesti tööraha põllumajanduse kongress 5. ja 6. jaanuaril 1918.a. võttis vastu bolševik J.Sihveri poolt ettepanud resolutsiooni, mis muuhulgas nägi ette, et

¹ "Eesti Teataja" nr.31, 21.veebruaril 1918.

² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Dokumentide ja materjalide kogumik, dok.333, lk.363.

³ "Tööline" nr.22, 11.veebruaril 1918.

"möisa loasisid ja parkisid peab selleks ära tarvitama, et seal lasteaedasiid sisse seada, kus lapsi maast-madalast ühiselu ja ühistunde mõttes kasvatatakse."¹

Tartu Nõukogu Täidesaatev Komitee eraldas raha Rahva Lastemaja avamiseks, kus pidid olema lastesõim, lasteaed, ettevalmistuskool ja laste klubi. Kultuurhariduse osakonna juurde loodi spetsiaalne Lastemaja organiseerimise komisjon. Linna Kultuurhariduse osakond pöördus üleskutsega haritlaste, sanuti tööliste ja soldatite poole, et nad aitaksid kaasa Rahva Lastemaja loomisel.

"Küllalt sõnadest, vaidlustest ja paberile kirjutatud resolutsioonidest," öeldi üleskutses haritlastele, "aeg on tegude juure asuda. ... Võtame need vaesed lapsed pimedusest ja viime valgusesse, soendame ja katame neid. Nii kui lill tarvitab päikesepaistet ja närtsib pimeduses, nii tarvitavad ka lapsed õrna hoolt ja kasvatust."²

Tartu bolševike ajalehtedes "Edasi" ja "Molot" avaldati pidevalt informatsiooni Lastemaja organiseerimise komisjoni tegevusest ja eeltöödest Lastemaja avamiseks. Lastemaja põhiülesandeks oli luua hügieenilised tingimused, korralik toitlustamine ja kasvatus tööliste lastele ajal, kui nende vanemad on tööl.³

¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, Dokumentide ja materjalide kogumik, dok.558, lk.575.

² "Edasi" nr.13, 31.jaanuaril 1918.

³ "Молот" № 18, 25 января 1918.

Jaauarikuu lõpul algas laste registreerimine. Rahva Lastemaja organiseerimise komisjoni otsusega võeti vastu soldatite, tööliste ja vaesemate rahvakihtide lapsed ainult töölisorganisatsioonide soovitusel. Rahva Lastemaja organiseerimise komisjoni algatusel korraldati lastevanematele konsultatsioone ja avalikke loenguid kasvatusküsimustes.

Vihaga võttis kodanlus vastu Nõukogude võimu algatusi. Ta püüdis nende elluviimist saboteerida. Selleks kasutati ära ka reaktsioonilisi õpetajaid ja õpilasi.

Reaktsioonilised õpetajad, eriti keskkoolides, püüdsid igati diskrediteerida Nõukogude võimu korraldusi õpilaste silmis, laimata bolševike parteid ja tema poliitikat. Eriti "agarad" olid usuõpetuse õpetajad, kes ei tahtnud kuidagi leppida usuõpetuse keelamisega. Tallinna kaubanduskoolis näiteks pidas õpetaja pikki jutlusi sellest, kuidas bolševikud riiki hukatusse ajavad. Ta soovitas õpilastele relvi muretseda ja bolševike vastu välja astuda.¹

Õpõpetajate gümnaasiumi vanemate nõukogu otsustas pöörduda linnavolikogu poole protestiga seoses viimase otsustega kooli kohta.²

Osa koolijuhatajaid ja õpetajaid kasutasid oma tunde selleks, et enamlaste "vigu" näidata. Nii püüdis üks õpetaja "tõestada", et "enamlased on rumalad ja lollid oma nõudmistes, mida ialgi ei või täita."³

¹ "Tööline" nr. 100, 10. novembril 1917.

² "Tööline" nr. 125, 9. detsembril 1917.

³ Sealsamas.

Paljud õpilased ei nõustunud reaktsiooniliste õpetajate seletustega, vaatamata sellele, et tagajärjeks oli nende tagakiusamine. Nii kiusati ja söimati "koledateks kiire lasteks" õpilasi, kes olid usuõpetuse vastu."¹ Tallinna Tütarlaste Kaubanduskoolis ei vastanud paljud õpilased ankeedi küsimusele "seisuse" kohta, mis jälle andis direktorile põhjust vihastumiseks ja õpilaste "kiiremeesteks" nimetamiseks.²

Ühes Tallinna algkoolis julges väike tütarlaps õpetaja käest, kes "kiiremeeste" peale vihane oli, küsida, mida need "kiiremehed" siis õieti teinud on. Seletuse asemel saadeti laps kohe nurka.³

Kodanlikel organisatsioonidel ja reaktsioonilistel õpetajatel õnnestus üles ässitada osa õpilasi kontrrevolutsioonilistele väljaastumistele.

Äge poliitiline võitlus toimus Narva koolides. Kaubanduskoolis näiteks kuulutasid 7.klassi õpilased isegi streigi välja. Narva Nõukogu oli sunnitud kooli ajutiselt sulgema. "Selle asemel, et õpilasi inimsuse aadetele lähendada," kirjutas Narva Nõukogu häälekandja "Rahvaleht", "istutasid nad (reaktsioonilised õpetajad - B.N.) oma õpilaste hingedesse viha ja põlgust rõhutute ja kurnatute vastu ja organiseerisid nende hulgas valget kaardiväge."⁴

¹ "Tööline" nr.116, 29.novembril 1917.

² "Tööline" nr.129, 14.detsembril 1917.

³ "Tööline" nr.131, 16.detsembril 1917.

⁴ "Rahvaleht" nr.25, 14.veebruari 1918.

1917.a. detsembri algul levitas natsionalistlikult meelestatud Tartu reaalkooli VII klassi õpilastest koosnev grupp kontrrevolutsioonilise sisuga üleskutset, milles astuti välja Nõukogude võimu esimeste dekreetide vastu, klassipoliitika teostamise vastu ja võeti kaitse alla kodanlik Asutav Kogu. Oma "vaimsete isade" nõuandel protesteerisid nad komissar Lunatšarski tegevuse vastu ja otsustasid "püüda kõigi jõududega töötada vastu Lunatšarski dekreetide elluviimisele meie koolis."¹

Kuigi revolutsioonilised töölisnoored, sotsiaaldemokraatlike noorte ühingute liikmed, tegelesid õpilasnoorsoo ja kooliküsimustega algusest peale, võttis see siiski hoogu pärast Oktoobrirevolutsiooni, kui tulid selgemalt nähtavale osa koolinoorsoo organisatsioonide ja nende tegelaste "demokraatlikud" püüdlused. Sotsiaaldemokraatlikud noorte ühingud kutsusid õppivat noorsugu aktiivselt osa võtma nõukogude võimu kindlustamisest ja paljastasid kodanlike koolinoorte ja laste organisatsioonide kontrrevolutsioonilist iseloomu ning reaktsiooniliste õpetajate rahvavastast tegevust.

Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühing, nagu kirjutab H. Allik, üks ühingu aktiivsematest tegelastest, hakkas võitlema "sääraste kodanlike organisatsioonide vastu nagu "Tungal" ja skaudid".²

Kavatsus oli koolinoori poliitiliselt mõjustada

¹ Eesti NSV RAKA, f.2222, s.-ü.15, l.1.

² Hendrik A l l i k , Esimesed kommunistlikud noorsooorganisatsioonid Eestis. "Kasvatamine", lk.63.

ka Tallinna kooliõpilaste Keskkomitee kaudu, kes püüdis ühendada kogu linna õppivat noorsugu ühiste huvide ja püüetega seotud arvukaks ning üksmeelseks tervikuks. Organisatsiooni üheks ülesandeks oli tulevaste kodanike kasvatamine, kes oleksid suutelised osa võtma poliitilisest ja ühiskondlikust elust. Keskkomitee plaanides oli ühiskondlik-poliitiliste kursuste ja loengute korraldamine, mitmesuguste ringide organiseerimine jne. Üleskutses kooliõpilastele, mis oli avaldatud ajalehes "Tööline", lubas kooliõpilaste Keskkomitee töötada vaba kooli põhimõtete kindlustamise sihis.¹

Arvestades seda asjaolu, et Tartus oli osa koolinoori natsionalistide mõju all (Eesti Noorsoo Rahvusliku Liidu juhatuse asukohaks oli ka Tartu), tegi Tartu Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühing märkimisväärset tööd just õpilaste hulgas. Ühingu koosolekul detsembris kuulati ära üksikasjaline ettekanne rahvakoolide küsimuses.

"Edasis" avaldas ühing üleskutsse "Meie - noored!", milles kutsuti õpilasi loobuma eelarvamustest, mitte peatuma jääma poolel teel ja võitlema koos töölisnoortega sotsialismi eest. Üleskutses öeldi muu hulgas: "Õppiv ja töötav noorsugu on alati avitanud töölisi möödaläinud võitlustes, võideldes metsikute kapitalistide vägivalla vastu. Ta on saatnud oma ridadest värsket jõudu, kes nooruse vaimustusega on tunginud võitlustesse. ...

Noored seltsimehed, kes teie puhkate kodanluse kätkis, ärgake unest ja tulge tagasi meie juurde."²

¹ "Tööline" nr. 114, 27. novembril 1917.

² "Edasi" nr. 7, 24. jaanuaril 1918.

Tartu bolševikud olid seisukohal, et koolielu reorganiseerimine peab toimuma õpilaste eneste abiga, et leidub küllalt õpilasi, kes on valmis sellele kaasa aitama. Nad olid arvamusel, et "on tarvis luua viibimata side, ühendust õpilastega, töötada nendesse puutuvates küsimustes nende enestega käsikäes."¹

Tartu Sotsiaaldemokraatliku Noorte Ühingu liikmed toimisidki nii. Samal ajal astusid nad otsustavalt välja kodanluse püüete vastu õhutada õpilasi nõukogudevastasele tegevusele. "Meie usume kindlasti," öeldakse ühingu protestis seoses reaalkooli õpilaste kontrrevolutsioonilise lendlehe levitamisega, "et ainult proletariline valitsus sm.Lunatsharski näol kooli nii suudab korraldada, et see rahva laiemate hulkade nõuetele vastaks. Sarnased mustasajalised üleskutsed, nagu seda eelpool nimetatud lendleht oli, on ainult alatu noorsoo määrimine. Oma poolt nõuame, et kõik Lunatsharski dekreedid koolialal viibimata elusse viidaks."²

See noorsoo lõhenemine kaheks leeriks, ühelt poolt sotsialistliku revolutsiooni saavutuste kindlustamist nõudvaks ja teiselt poolt kontrrevolutsiooni toetavaks leeriks, haaras isegi nooremaid õpilasi. Kolmekümnendate aastate Eesti töölisliikumisest aktiivne osavõtja E.Ellmann, meenutades oma kooliaastaid Tallinnas, teab jutustada, kuidas ka 10-12 aastased õpilased omavahel "sõdisid" ja grupeerusid sõltuvalt sellest, keda toeta-

¹ "Edasi" nr.30, 20.veebbruaril 1918.

² "Edasi" nr.20, 12.detsembril 1917.

sid. Uhkusega nimetasid end töölislapsed "kiiremeesteks".¹

Kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni aktiviseerus sotsialistlike noorsooühingute poliitiline töö lastega. Tallinnas korraldati terve rida lastepidusid, kus püüti lastele ja nende vanematele ühiskondlik-poliitilisi sündmusi selgitada. Lastepeod toimusid põhiliselt karskusseltsi "Valvaja" ja "Pandoriini" ruumides. "Tööline" avaldas rohkearvulisi teateid lastepidude ja nende eeskavade kohta. Valmistati ja levitati ka vastavaid kuulutusi.

Tallinna Sotsiaaldemokraatlik Noorte Ühing moodustas lastepidude korraldamiseks spetsiaalseid toimkondi. Ühingu ringid aitasid pidusid sisustada. Ühingu juhatuse liikme A. Juhkumi juhtimisel esitati näitemänge, dialooge jm.

Et töölisel lubaksid oma lapsi korraldatavatest üritustest osa võtta, pöörduti nende poole vastavate üleskutsedega. Ühes üleskutses novembrikuu lastepoe eel oli öeldud: "Seltsimehed! Saadke endi lapsed ja tulge ise pidust osa võtma. Eeskava on lastele väga kohaselt kokku seatud. Saal on suurepäraselt ilustatud. Jääb ainult üle seltsiliste lahke osavõtmine."²

Lastega töötati ka sotsiaaldemokraatliku Tallinna korteriüürnikkude seltside kaudu. Selle seltsi algatusel korraldati mitu lastepidu, alustati ettevalmistusi jõuluöhtuks ja organiseeriti lastekoor. Narvas korraldasid lastele üritusi Kultuurhariduse osakond, puutöölise ame-

¹ E. Ellmanilt saadud andmeil. E. Ellmann elab praegu Tallinnas personaalpensionärina.

² "Tööline" nr. 107, 18. novembril 1917.

tiühing jt.

Kuivõrd tähtsaks peeti lastepidude sisulist külge, tõestab "Töölise" toimetuse järgmine märkus ajalehes: "Viimasel ajal on korteri-üürnikkude selts üsna agarasti pidusid toime hakanud panema, nii hästi lastele kui vanematele inimestele. Kahju ainult, et seal juures enam rõhku pidude rohkuse kui nende ettekannete tubliduse peale nähakse pandavat."¹

Paremad võimalused ürituste korraldamiseks lastele Tallinnas tekkisid pärast seda, kui endine Oleviste kirik muudeti rahvamajaks. Siin toimusid lastekoori harjutused ja esinemised. Rahvamaju loodi Viljandis - endise "Koidu" seltsi majas, Narvas - endise Eesti seltsi ruumides, Tartus - endise "Bürgermusse" ruumides jm. Narva linna rahvamaja avamise öhtul esinesid koos täiskasvanutega lapsed. Erilist huvi pakkus "keelpillide orkester, mida umbes kümneaastane poisike juhatas."²

Noorte sotsiaaldemokraatlike ühingute tegevusele Eestis oli takistavaks teguriks omavaheline eraldatus. Neil puudusid ühtne juhtimiskeskus, programm ja põhikiri. Sellepärast kutsuti VSDT(Ü)P Eestimaa Keskkomitee nõuan- del 5.-6.veebruaril 1918.aastal Tallinnasse kokku Eesti sotsiaaldemokraatlike noorte ühingute I kongress. Kongressist kutsuti osa võtma "kõigi noorte organisatsioonide saadikud, kes praegust rahva nõukogude valitsust tunnustavad."³

¹ "Tööline" nr.133, 19.detsembril 1917.

² "Rahvaleht" nr.41, 23.detsembril 1917.

³ "Tööline" nr.10, 28.jaanuaril 1918.

Kongressist võtsid osa 25 delegaati, kes esindasid rohkem kui 2000 organiseeritud noort Tallinnast, Tartust, Narvast, Naapsalust, Kundast ja Aserist. Delegaatide enamus seisis kindlalt bolševistlikel positsioonidel ning kõikides küsimustes võeti vastu bolševistlikud resolutsioonid. Ühinemise tulemusel loodud noorsoo-organisatsiooni otsustati nimetada Põhja-Balti Kommunistlikuks Noorsoo Liiduks (PBKNL).¹

Tegevus saksa okupatsiooni ja Kodusõja tingimustee.

PBKNL sai töötada vaid mõned nädalad. Keiserliku Saksamaa sõjaväed okupeerisid Eesti kontrrevolutsioonilistel ja imperialistlikel eesmärkidel. Koos töölistega astusid ka noored ja eelkõige PBKNL-i liikmed Punakaardi ridadesse, et relvaga käes võidelda sissetunginud vaenlasega. Noored näitasid oma kangelaslikkust Keila lahingus, Narva all ning teistes lahingutes. Palju noori evakueerus Nõukogude Venemaale. Osa PBKNL-i liikmeid jäi Eestisse pörandaalusele tööle.

Eesti langes Saksa okupatsiooni ikke alla. Kehtestatud vägivallarežiim likvideeris kõik nõukogude võimu poolt kättevõidetud vabadused ja saavutused. Okupandid purustasid ettevõetud progressiivsed üritused eesti kultuuri- ja hariduselus.

¹ P. P e t e r s o n , Töölisnoorsoo võitlustee, Moskva 1924, lk.78.

Pörandaaluste parteiorganisatsioonide juhtimisel algas võitlus okupantide vastu. Noored olid bolševike aktiivseteks abilisteks streikide organiseerimisel, kirjan- duse ja lendlehtede levitamisel jne. Ka keskkoolide õpi- lased streikisid, protesteerides saksastamise vastu.

Grupp õpilasi eesotsas Vilhelmine Klementiga avaldas Tallinna Tütarlaste Gümnaasiumis protesti, kui kooli direk- toriks määrati okupatsioonivõimude käsilane. V.Klementi heideti koolist välja.¹

Oktoobrikuus organiseerisid Tallinna koolide õpila- sed üldstreigi, loobudes õppetööst ning lahkudes demonst- ratiivselt koolidest. Kui sakslased teatasid lütseumi ava- misest eesti kooli asemel, siis näiteks Paides keeldus umbes 80% õpilastest õppimisest. Nad koondusid rühmades- se ja õppisid iseseisvalt.²

Toiduainete hulgalise väljaveo tõttu Saksamaale süve- nes elanikkonna kehvus ja puudus, mis otseselt mõjus õp- petegevusele. 50% Tallinna õpilastest ei saanud kõhtu täis süüa. Õpilased lahkusid sageli koolist enne tundide lõppu kõhuvalu ja haiguse pärast. Õpilaste riietus oli nii räbalounud, et nad pidid paluma luba kooli tulla palja jalu.³

Saksa okupatsiooniga aga ei katkenud Eesti nõukogu- like riigiorganite tegevus. "Ajutiselt kodumaalt tagane-

¹ "Noorte Hää" nr. 31, 23.oktoobril 1940.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.239, l.23.

³ Jaan J e n s e n , Tallinna Poeglaste Humanitaargüm- naasium 1631-1931, lk.84.

des, tahame meie siin oma seisukohti kõvendada ja ridu täiendada, et pooleli jäänud tööd peagi jätkata,"¹ kirjutas A.Vallner "Eesti Koolis", mis nüüd jätkas ilmumist Petrogradis.

Oli palju lapsi, kelle isad võitlesid Punaarmees ja kes sõja tõttu pidid kodukohtadest lahkuma ning majanduslike raskuste all kannatama, sellepärast otsustati organiseerida Eesti töörahva lastekoloonia 1918.a. suvekuudeks, et lapsed enne uue kooliaasta algust võiksid kosuda.

1918.a. kevadel töötati välja laste suvekommuuni (koloonia) põhikiri, mis reguleeris üksikasjaliselt uut tüüpi lasteasutuse pedagoogilisi, majanduslikke ja halduslikke probleeme. Suuri õigusi nähti ette lastele enesetele oma kollektiivi siseelu küsimuste lahendamiseks. Laste esindajad olid, vastavalt esindusnormidele, Kommuuni Nõukogu liikmeteks, kus nad koos täiskasvanutega kandisid vastutust asutuse heaolu eest. Otsuste vastuvõtmiseks oli küllaldane lihthäälteenamus. Laste eksimuste ja üleastumiste arutamiseks nägi põhikiri ette spetsiaalseid kohtuid, kuhu kuulusid vanemate gruppide lapsed.²

1918.a. juulikuu algul alustas esimene Eesti töörahva laste suvekoloonia oma tegevust Kološitsa mõisas Jamburgi maakonnas. Koloonias oli ligi sada last. Laste jaoks anti ilusad ruumid, klaver, raamatukogu jne. Moo-

¹ "Eesti Kool" 1918, nr.5, lk.66.

² Sealsamas, lk.67-70.

dustati neli rühma ja kehtestati kindel režiim. Laste elu oli väga huvitav. Vanemad lapsed löid kõikjal käed külge . Nad võtsid osa mitmesugustest töödelt: puude saagimisest, seente korjamisest, ajakirjanduse ja posti kohaletoimetamisest jne.

Koloonia eesotsas seisis Eesti proletaarne kirjanik V.Buck, kes tundis suurt huvi laste organiseerimise ja nende kommunistliku kasvatamise vastu. Teda abistasid pedagoog-bolševik Anna Leetsmann ja teised, kes pidid põgenema Eestist sakslaste pealetungi tõttu.

Toetudes laste isetegevusele ja initsiatiivile, lähtudes partei juhenditest noorsoo kasvatamise küsimustes, suudeti palju positiivset saavutada, vaatamata sellele, et lapsed olid nii kõlbeliselt kui füüsiliselt väga raskest seisundis. "Lastekoloonias oli juhtumisi," kirjutas V.Buck, "mille juures kodanline kasvataja ilma pikema jututa kasvandiku välja heidab. Kuid koloonia nõukogu võitis sarnased juhtumised uute kasvatusliste abinõudega, mille ees midagi juhuslikku ei ole."¹

Eesti progressiivse noorsoo ja töörahva revolutsiooniline võitlus saksa okupantidega ja kontrrevolutsioonilise kodanlusega muutus ikka ulatuslikumaks. Eriti hoogustus see pärast seda, kui Narvas 29.novembril 1918.a. kuulutati välja Eesti Töörahva Kommuun. Aasta lõpuks oli interventidest ja valgetest vabastatud suurem osa Eesti territooriumist, kus taaskehtestati Nõukogude võim.

¹ "Eesti Kool" 1918, nr.10-12, lk.236.

Eesti Tööraha Kommuun tühistas kõik okupantide ja kodanluse ajutise valitsuse seadusandlikud aktid, nende hulgas ka haridusalased seadused ja määrused. Koolides korraldati jälle õpetust emakeeles, kaotati usuõpetus ja kehtestati nõukogude õppekavad. Kõikides koolides kaotati õppemaks.¹

Eesti Tööraha Kommuunil oli kavatsus rajada kogu koolitöö uutele põhimõtetele. 1919.a. jaanuarist pärineva dekreeidi projektis on märgitud, et õpetus ja koolielu peavad "... lähedalt ühendatud olema ühiskondlik-tarviliku tööga," et "... selleks korraldatakse õpetust nii, et kõik teoreetilised teadmised lapse isikliku töö läbi kinnitust leiavad, niisama korraldatakse koolielu selle järele, et laps suudaks ise oma jõu kohaselt kooli ... korraldustööst tegelikult osa võtta."²

Astuti samme ka laste eest hoolitsemisel. Nii näiteks otsustati Tartu tööraha saadikute nõukogu sotsiaalkindlustuse osakonna kolleegiumil 9.jaanuaril 1919.a. rakendada abinõusid lasteaedade võrgu organiseerimiseks ja lasteaedadele riikliku abi osutamiseks, nende varustamiseks toiduainete, õppeabinõude, kütte, elektrivalgustuse ja muu vajalikuga. Sotsiaalkindlustuse osakonna kolleegium otsustas "hoolitseda selle eest, et juba sel õppeaastal kooliealised lapsed kooli pääseksid."³

¹ Eesti Tööraha Kommuun, Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn 1958, dok.49, lk.61.

² Sealsamas, dok.107, lk.103.

³ Sealsamas, dok.102, lk.98.

Revolutsioonilised töölisnoored asusid Eesti Tööraha-
va Kommuuni territooriumil taastama oma organisatsioone,
mis olid saksa okupantide ja eesti valgekaartlaste poolt
räästatud. Kuid vahepeal (oktoober-november 1918.a.) toi-
mus Moskvast noorsooliikumisele suure tähtsusega sündmus
- Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongress.

Ühtse kommunistliku noorsooühingu loomine avaldas
suurt mõju Eesti noorsooliikumisele kui ka kogu rahvusva-
helisele noorsooliikumisele. Tartu Sotsiaaldemokraatliku
Noorte Ühingu liikmed, juhindudes VKNU I kongressi otsus-
test ning toetudes tema abile ja eeskujule, otsustasid
oma koosolekul 5.jaanuaril 1919.a. "kommunistlikus sihis
töötama hakata" ja noortsugu partei tegevusele ette val-
mistada" ning hakkasid oma taastatud organisatsiooni ni-
metama Tartu Kommunistlikuks Noorte Ühinguks.¹

Kuid Eesti Tööraha Kommuuni periood oli üsna lühi-
ke. Kodanlusel läks välismaiste interventide abiga korda
purustada tööraha võim.

Kodanlus kasutas nõukogudevastases võitluses ära ka
oma võsukesti - gümnaasiumide õpilasi. Kodanliku sõjavä-
gede ülemjuhataja käskkirja kohaselt moodustati kooli-
õpilaste roodud igas maakonnalinnas, ja Tallinnas ning
Tartus kooliõpilaste pataljonid. Kaitseliidu maakondade
ülenenate korraldusel maksti kooliõpilastele palka kaitse-
liitlastele määratud normide järgi. Kasarmutes elamine

¹ "Edasi" nr.42, 7.jaanuaril 1919.

oli sunduslik.¹ Kooliõpilaste pataljonide ja roodude loomisel ja organiseerimisel näitasid üles oma aktiivsust kodanlikud koolinoorsoo-organisatsioonid, eriti Eesti Noorsoo Rahvuslik Liit.²

Ka esimeste eesti skautide rühmade loojad "tõttasid vabatahtlikkudena" Kodusõja lahinguväljadele. Poiste "vaimustuse" suurendamiseks muretseti neile "kaitseväljalase rõivastis, millele ömmeldi peale mõni märgike, seati värviline rätik ümber kaela ..."³

Et nõrgendada kodanluse mõju õppivatele noortele, astusid kooliõpilaste pataljonidesse ka revolutsioonilised noored. Seal tegid nad poliitilist selgitustööd, levitasid lendlehti, selgitasid Kodusõja klassiiseloomu. Terves reas sõjaväeosades moodustati illegaalseid kommunistlike noorte gruppe.⁴

Ka kodanluse tagalas organiseerusid revolutsiooniliselt meelestatud noored. Rasketes illegaalsetes tingimustes hakkasid tekkima üksikud noorsoo pörandaalused marksistlikud ringid. Niisugused ringid olid Tallinna Õhtukeskkoolis, Õpetajate Seminaris, Narva koolides jm. Nendes ringides said oma esimese karastuse paljud noored, nagu V.Klementi, O.Sepre, A.Vaarandi, E.Tarkpea jt., kelledest hiljem kujunesid Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu rajajad.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.7, s.-ü.1,1.54.

² "Noorusjõud" IV, lk.43.

³ Skautlikul teel, lk. 200.

⁴ Oskar S e p r e , Noorpõlve mälestusi, "Karastumine", lk.115-117.

Suurt mõju avaldas Pärnu koolinoorte maailmavaate kujunemisele õpilasühing "Edasi", mis loodi 1919.a. kevadel ja kuhu koondusid peamiselt ühisgümnaasiumi kehve- mad õpilased keskmistest klassidest. Ühing jäi opositsiooni kodanlikele koolinoorsoo-organisatsioonidele ja hiljem astus enamik tema liikmetest Noorproletaarlaste Ühingu ridadesse. Õpilasühingu "Edasi" poolt korraldatud loengutele ja koosolekutele, kus arutati poliitilisi probleeme, püüti ka nooremaid õpilasi kaasa tõmmata. Põhikiri nägi ette liikmeks vastuvõtmist alates 13.eluaastast.¹

Oktoobrirevolutsiooni ja Nõukogude võimu mõju koolinoortele ei olnud kodanlusel võimalik tõkestada. Sellest annab tunnistust ka Ülemaailmse Õppiva Noorsoo Keskbüroo poolt 1919.a. kooliõpilaste hulgas läbiviidud ankeet. Paljud õpilased, ka need, kes kodanlikes õpilasrõududes teenisid, unistasid sotsialismist, võrdsusest ja õiglusest. Küsimusele "Mis arvate sotsialismist?" anti hulgaliselt järgmisi vastuseid: "Hoian sotsialismuse poole, sest tunnen, et see on kõige õigem"², "Sotsialistline riigikord on minu arvates väga tarvlik ja ma usun, et ilm seda hakkab üle elama"³, "Kui töörahva peastmist kapitalistide orjusest"⁴, "Sotsialism on paratamata ajajärk inimsoo

¹ ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.3^a, l.48.

² ENSV RAKA, fond 2221, nim.1, s.-ü.2, l.26.

³ Sealsamas, l.78.

⁴ Sealsamas, l.174.

arenemise ajaloo¹, "Sotsialism võib siis alles võidule pääseda, kui laialised rahvakihid temast täie arusaamisega osa võtavad"², Osa õpilasi muidugi, nähes tegelikku olukorda riigis, vaatas sotsialismile kui "magusale unistusele"³. Nad kirjutasid: "Sotsialismil on suur tulevik, kuid praegusel ajal ei saa teda täielikult läbi viia"⁴, "Ta on "meil" praegu unistus"⁵, "Väga häa, aga kättesaamata"⁶, "Ta on üks ilusam idee, kuid selle elluviimiseks ei ole praegune rahvas veel küps"⁷ jt.

Siiski oli kodanluse jõud seekord ülekaalus. Eesti töörahvas sai Kodusöjas lüüa. Nõukogude võim likvideeriti ja riigis kehtestati kodanluse diktatuurirežiim. Paljud klassiteadlikud noored, kes taganesid koos Punaarmee-
ga, jätkasid võitlust välisinterventide vastu Kodusöja rinnetel, teised aga Eestis kodanluse diktatuuri vastu.

X

X

X

¹ ENSV RAKA, fond 2221, nim.1, s.-ü.2, l.446.

² Sealsamas, l.134.

³ Sealsamas, l.10.

⁴ Sealsamas, l.24.

⁵ Sealsamas, l.52.

⁶ Sealsamas, l.190.

⁷ Sealsamas, l.444.

Sajandi algul areneva töölisliikumise mõjul Venemaa progressiivse noorsoo hulgas levinud revolutsioonilistele ideedele osutus vastuvõtlikuks ka eesrindlikum osa Eesti noorsoost. Tallinnas, Tartus ja teistes linnades tekkisid pörandaalused noorsoo ringid, kelle liikmed ei jäänud ainult oma ringide kitsastesse raamidesse, vaid lülitasid koos tööliklassiga üldisesse revolutsioonilisse võitlusse. Eriti aktiivselt tegutsesid revolutsiooniliselt meelestatud koolinoored ja noorukid-töölised 1905. aastal. Revolutsioonilised sündmused ja eesrindlike noorte osavõtt nendest avaldasid mõju ka lastele.

Iseseisva noorsoo-organisatsiooni loomiseni aga ei jõutud. Noorte tegevus avaldus ringides ja osavõtus poliitiliste parteide poolt korraldatud üritustest.

Uus etapp noorsooliikumises algas pärast 1917.a. Veebruarirevolutsiooni. Bolševike juhtimisel loodi sotsialistlikud töölisnoorsoo-organisatsioonid, kes tegid suure töö ka kooliõpilaste ja laste hulgas. See töö, mis muutus eriti aktiivseks pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu, oli väga mitmekesine: selgitati ühiskondlik-poliitilisi sündmusi, korraldati lastepidusid, moodustati laulukoore ja näiteringe, organiseeriti laste esinemisi tööliste koosolekutel jne. Kõik see toimus noorsooühingute raames. Spetsiaalseid lasteorganisatsioone ega kindla koosseisuga laste organisatsioonilisi ühikuid ei moodustatud.

Kuna sotsialistliku noorsoo organiseerimine oli algstaadiumis ja kodanlikud noorsoo-organisatsioonid ning reaktsioonilised õpetajad sellele tugevat vastupanu osutasid, püüdsid bolševikud noorematele lastele mõju avaldada täiskasvanute sotsiaaldemokraatlike seltside ja ühingu kaudu. Viimaste poolt lastele korraldatud üritused (koosolekud, peod, demonstratsioonid jne.) soodustasid revolutsiooniliste ideede jõudmist lasteni.

Töölislaste organiseerimise ja kasvatamise küsimustega tegeldi ka rasketes Kodusõja tingimustes. Petrogradis leiti võimalused Eesti töörahva lastekoloonia organiseerimiseks 1918.a. suvekuudeks eriti kannatada saanud lastele. Koloonia tegevus korraldati toetudes laste ise-tegevusele ja initsiatiivile, igati arendades laste omavalitsust.

Ka Eesti Töörahva Kommuunil oli kavatsus laste ise-seisvust ja initsiatiivi arendada, eriti koolielu korraldamise osas. Astuti praktilisi samme laste eest hoolitsemiseks.

Kuigi kodanluse jõud tänu välismaise imperialismi abile oli ülekaalus ja Eesti töörahvas sai Kodusõjas lüüa, ei olnud kodanlusel võimalik hävitada Oktoobrirevolutsiooni ja Nõukogude võimu mõju. Klassiteadlikud noored jätkasid võitlust kodanluse diktatuurirežiimi vastu ja tõmbasid endaga kaasa ka lapsi.

T e i n e p e a t ü k k

K O O L I Ö P I L A S T E J A L A S -
T E O S A V Ö T T R E V O L U T S I -
O O N I L I S E S T T E G E V U S E S T
A A S T A I L 1920 - 1924

1. TÖÖLISLASTE ÖPPIMIS- JA TÖÖTAMISTIN-
GIMUSED KODANLIKUS EESTIS

Töötamistingimused.

Eesti kodanlus, haaranud rahvusvahelise kontrrevolutsiooni toetusel ja kaasabil võimu enda kätte, kehtestas oma diktatuuri rohkem kui kahekümneks aastaks. Eesti kisti vägivaldselt lahti Nõukogude Venemaast ning lülitati roiskuva monopolistliku kapitalismi süsteemi. "Iseseisev" Eesti muutus imperialistlike lääneriikide ripatsiks.

Igasuguste majanduslike sidemete katkemine Venemaaga löikas Eesti ära nii toorainete allikaist kui ka tööstussaaduste turust. Tööraha olukord muutus väga raskeks. Kasvas tööpuudus, tööliste reaalpalk järjest langes.

"Eestimaa on väike maa, väike vabariik," kirjutas V.I.Lenin, "kuid ta on tuhandel viisil nii majanduslikult kui ka sõjaliselt ülemaailmse imperialistliku kapitali poolt niivõrd maha surutud, et selle surve all kannatab kogu tema elanikkond."¹

Eriti kannatasid aga noored ja lapsed. Alalise tööpuuduse ja madalate tööpalkade juures ei olnud valdaval enamusel töölistest võimalust kindlustada lastele ülalpidamist ja anda neile korralikku kasvatust.

Et endale mingisugust ülalpidamist leida ja sellega perekonna olukorda teataval määral parandada, tuli noortel ja lastel müüa oma tööjõudu kapitalistidele. Majandusteadlase G.Rekkeri andmetel kasvas kodanlikus Eestis noorte osatähtsus perekonna teenistuses, ulatudes real juhtudel kuni 24,7 protsendini tuludest.² Noorte tööjõu laiaulatuslik kasutamine vähendas aga omakorda proletariaadi keskmist palka. Selle tulemusel oli sunnitud enamik perekonnaliikmeid tööd otsima.

Kapitalistidele oli noorte ja laste töö laialdane kasutamine oluliseks rikastumise allikaks. Kuigi noored tegid ränka tööd, maksti neile tööpalka märksa vähem kui vanematele töölistele. Tööandjad ekspluateerisid noortöölisi, pigistades neilt välja kõik, mis võimalik oli, et ainult suuremaid sissetulekuid saada. Noored pidid sageli

¹ V. I. L e n i n , Teosed, 3o.kd., lk.292.

² G. R e k k e r , Proletariaadi olukord kodanlikus Eestis (aastail 1920-1940). Kandidaadidissertatsioon, Tartu 1963, lk.187.

töötama antisanitaarsetes tingimustes. Tööpäev oli pikk. Noori rakendati ka ületunni- ja öötöödel.

Töölisajaleht "Tööraha Kiir" iseloomustas järgmiselt noortööliste elu Balti puuvillavabrikus 1928.a.:
"... kurnatakse juba 15-aastaseid noori, kes on sunnitud oma ülespidamiseks töötama. Vabrikus töötavad äärmiselt mürgise ja halva õhu käes noortöölised järjest ilma puhkamata 9 tundi. Kuid see ei ole veel kõik. Harilik tööpäev kestab kella 7-4, kuid et masinad hakkavad käima juba hommikul kell 6, siis on nad kohustatud juba sellest ajast kohal olema. Nii töötavad siis noortöölised 10 tundi päevas ja pealegi ilma lõunavaheajata, ..."¹

Töölisajaleht "Edasi" tõi andmeid alaealiste kurnamisest "Popovka" telliskivitehases Narvas, kus nad olid "sunnitud kurnava päikese käes raskeid kärusid vedama."² Enamuse selle tehase töolistest moodustasid lapsed.

Eriti ulatuslik oli noorte eksploateerimine kondiitritööstuses. Noorukid töötasid vahel 14-16 tundi ööpäevas. Et esimesena pakkuda oma kaupa tarbijale, rakendati noorukeid keelust hoolimata öötöödele. Alaealiste odava tööjõu eksploateerimine oli üheks teguriks, mille abil ettevõtjad pagaritööliste palgad alla surusid.

Noori oli kergem eksploateerida, sest nad ei osanud alati peremeestele ja meistritele vastu seista. Kuid palga maksti alaealiste töö eest nii palju, et "Tööraha Kiire" sõnade järgi "elamiseks vähe, kuid suremiseks liig!"³

¹ "Tööraha Kiir" nr.7(52), 25.veebruaril 1928.

² "Edasi" nr.12, 17.novembril 1928.

³ "Tööraha Kiir" nr.6(50), 18.veebruaril 1928.

Alaealiste tööliste madal palgatase oli ametlikult fikseeritud tööinspektorite kindlustusameti poolt. 1936. a. määrati ringkondade järgi kindlaks liht- ja ehitustööliste ning kaubandusala ettevõtete tööliste keskmised palgad.

Alaealiste-lihttööliste palk päevas oli järgmine (kroonides);¹

Tabel 1.

Piirkonnad	Täisealine mees-töölised	Alaealised (15-17 a.)				Lapsed (alla 15 a.)			
		mees	naine	Protsentides mees-töölise palgast	Protsentides naine-töölise palgast	mees	naine	Protsentides mees-töölise palgast	Protsentides naine-töölise palgast
Tallinn	2,40	1,50	1,15	62,5	48,0	0,90	0,75	37,5	31,3
Nõmme	2,40	1,50	1,20	62,5	50,0	0,80	0,60	33,3	25,0
Viru- ja Järvamaa	2,15 1,95	1,60	1,30	74,4	60,5	1,00	0,85	46,5	39,5
Valga-, Võru- ja Petserimaa		1,41	1,17	72,3	60,0	0,90	0,75	46,1	38,5
Kuressaare, Haapsalu ja Paldiski linn ning Harjumaa	2,20	1,30	1,10	59,1	50,0	0,75	0,55	34,1	25,0
Lääne- ja Saaremaa	2,00	1,20	1,00	60,0	50,0	0,65	0,50	32,5	25,0

Tabelist nähtub, et laste päevapalk moodustas valdavalt enamuses ainult $\frac{1}{3}$ (poistel) ja $\frac{1}{4}$ (tütarlastel) täisealise meestöölise palgast.

¹ Tabel koostatud järgmiste allikate järgi: RT 1937, nr. 6, art. 49, lk. 92; RT 1937, nr. 7, art. 57-58, lk. 109; RT 1937, nr. 7, art. 60, lk. 113; RT 1937, nr. 8, art. 69, lk. 138.

Sellist olukorda püüti vahel õigustada sellega, et alaealiste tööpäev olevat seaduste järgi täisealiste tööpäevast lühem. Kuid isegi juhul, kui võrrelda laste päevapalka täisealiste palgaga võrdse tööpäeva pikkuse juures, paistab silma lubamatu ebaõiglus alaealiste ja laste suhtes.

Tabel 2.

Piirkonnad	Täisealise mees- töölise lühendatud (6 t.) tööpäeva palk	Alaealised 15-17 a.)		Lapsed (alla 15 a.)	
		Protsentides täisealise meestöölise lühendatud tööpäeva palgast	mees	naine	Protsentides täisealise meestöölise lühendatud tööpäeva palgast
Nõmme	1,80	83,3	66,7	44,4	33,3
Lääne- ja Saaremaa	1,50	80,0	66,7	43,4	33,3
Viru- ja Järvamaa	1,61	99,4	80,8	62,1	52,8

Tabelist nähtub, et Nõmmel moodustas alla 15 a. laste päevapalk: poistel 44,4 protsenti ja tütarlastel 33,3 protsenti täisealise meestöölise lühendatud tööpäeva palgast. Lääne- ja Saaremaal moodustas see vastavalt 43,4 ja 33,3 protsenti.

Samasugune olukord, mõnel pool aga isegi halvem, oli ehitustöodel. 1936.aastal oli alaealiste ehitustöölise keskmine aastapalk järgmine (kroonides):¹

¹ Tabel koostatud järgmiste allikate järgi: RT 1937, nr.6, art.49, lk.92; RT 1937, nr.7, art.57-58, lk.109; RT 1937, nr.7, art.60, lk.117; RT 1937, nr.7, art.61, lk.119; RT 1937, nr.7, art.63, lk.122; RT 1937, nr.8, art. 69, lk. 139.

Tabel 3.

Piirkonnad	Täisea- line mees- töoline	Alaealised (15-17 a.)				Lapsed (alla 15 a.)			
		mees	naine	Protsentides meestöölise palgast		mees	naine	Protsentides meestöölise palgast	
				mees	naine			mees	naine
Tallinn	944	472	354	50,0	37,4	309,	250,75	32,8	26,6
Nõmme	900	530	450	58,8	50,0	300	230	33,3	25,5
Viru- ja Järvamaa	826	472	383	57,1	46,4	295	251	35,7	30,4
Valga-, Võru-, Petserimaa	786	348	273	44,4	34,7	231	186	29,4	23,7
Kuressaare, Haapsalu, Pal- diski linn, Harjumaa	820	480	420	58,5	51,2	270	210	32,9	25,6
Tartumaa	743	341	264	45,9	35,5	220	180	29,6	24,2
Pärnu- ja Viljandimaa	817	391	298	47,9	36,5	250	205	30,6	25,3
Lääne- ja Saaremaa	750	430	380	57,3	50,7	250	190	33,3	17,3

Tabelitest nähtub, et noorte ekspluateerimine oli eriti suur Saaremaal. Ega asjata töölisajakirjanduses ei märgitud, et "saarte töölisnoorte elu on viletsaim Eestis."¹

Kodanlik ametlik statistika ei toonud kuigi palju andmeid alaealiste tööjõu kurnamisest, sest, esiteks, selliste andmete avaldamine ei olnud sugugi "iseseisva ja öitsva Eesti" võimumeeste huvides ja teiseks ei olnud seda paljudel juhtudel võimalik teha. Tööandjatel õnnestus varjata alaealiste palkamist. Seda tehti mitmel viisil. Näitena võib tuua Tartu trükikoda "Kultuur", kus revidendi ilmumisel saadeti töölisi "külalistena" omaniku elukorterisse ja töökotta jäi mõni üksik tööline. Töökaitse inspektor jäi aga alati peremehe "seletustega" rahule.²

Üheks oluliseks laste tööjõu ekspluateerimise vormiks oli nn. õpilaste pidamine. Õpilasteks võeti enamikul juhtudel alaealisi, sest neid võidi "õpilase palgal" hoida pikemat aega. Õpilaste palk oli enam kui kaks korda madalam vanemate tööliste palgast. Nii said kapitalistid õpilaste arvel endale odavat tööjõudu.

¹ "Tööliste Aeg" nr.3, 18.jaanuaril 1931.

² "Meie Võitluse Aeg" nr.18, 18.juunil 1932.

Õpilaste ja tööstustöölise tunnipalgad.¹

Tabel 4.

Suurusrühmad	Töölise (meeste) keskmine tunnipalk (snt.)	Õpilaste keskmine tunnipalk (snt.)		Õpilaste palk protsentides töölise palgast	
		mees	naine	mees	naine
1935.a.					
Suurtööstus	28,8	13,7	14,3	47,6	49,6
Kesktööstus	25,0	11,4	9,3	45,6	37,2
Väiketööstus	22,7	9,9	9,1	43,6	40,1
1939.a.					
Suurtööstus	39,7	18,5	14,2	46,6	35,8
Kesktööstus	33,8	14,3	9,9	42,4	29,3
Väiketööstus	31,0	12,9	13,6	41,6	43,9

Tabelist nähtub, et õpilaste ekspluateerimise aste järjest suurenes. Õpilaste tunnipalk protsentides töölise palgast vähenes 1939.aastal võrreldes 1935.aastaga: suurtööstuses - poistel 1% ja tütarlastel 13,8% võrra; kesktööstuses - poistel 3,2% ja tütarlastel 7,9% võrra.

Töölisajakirjanduses avaldatud rohkearvulistes materjalides näidati õpipoiste rasket ja väljakannatamatut olukorda. "Uus Edasi" kirjutas: "... õpipoiss, näiteks, teeb päevaläbi rasket tööd, sääljures täidab ta ka jooksupoisi kui ka lihttöölise kohustusi ja tihti saab peksagi - "ihu on tarvis hoida" - ja selle kõige eest on hea kui ta

¹ "Eesti Statistika" 1936, nr.175(6), lk. 314-320;
"Eesti Statistika" 1940, nr.223(6), lk.280-284.

saab päevas 30-40 snt."¹

Õpilastest F.Krulli vabrikus kirjutab "Noorte Hää" 1927.aastal järgmiselt: "Nooremad õpipoisid töötavad pea täiesti ilma palgata, kuid ka vanematel, kes juba aastat kolm ja enamgi õpipoisiks on olnud ja ameti täiesti selgeks õppinud, pole seisukord palju parem."²

Majandusteadlane K.Kask, uurinud kodanliku Eesti tööliste majanduslikku olukorda, tuleb järeldusele, et "alaealiste töö ekspluateerimine oli tähtsaks vahendiks kapitalistide kasumite suurendamisel."³

Veel raskem kui tööstuses oli noorte palgaliste olukord põllumajanduses. 1934.a. töötas põllumajanduses 56 366 alla 20 a. noori, nende hulgas oli 16 567 nooremad kui 14 aastat.⁴ Noorte töötingimused maal olid täiesti ebarahuldavad, tööpäev sisuliselt ei olnud piiratud. Kodanliku statistika andmetel oli alaealistel aasta keskmine tööpäeva pikkus 10,5 tundi (ettevõtjate alaealistel perekonnaliikmetel 8,4 töötundi).⁵ Kurnava töö eest tasuti vähe. Söök oli halb.

Eriti palju alaealisi teenis endale teatavat ülalpidamist karjastena. Karjased aga moodustasid võrdlemisi

¹ "Uus Edasi" nr.13, 17.aprillil 1929.

² "Noorte Hää" 1927.a., nr.1, lk.21.

³ K. K a s k , Tööstustöölise majanduslikust olukorrast kodanlikus Eestis, Tallinn, 1937, lk.52.

⁴ H. R e i m a n , Rahvastik töötajana ja tarbijana, "Eesti Statistika" 1936, nr.174 (5),lk.250.

⁵ Põllutöökoja aastaraamat, 1938/39, VII, Tallinn 1938, lk. 88.

suure osa palgaliste üldarvust põllumajanduses. 1929.a. oli see 29,1%.¹ Karjastena töötavate laste töötasu ja -tingimused olid äärmiselt viletsad.

"Meie Edasi" iseloomustas karjaste elu järgmiselt: "Sõnadega ei saa edasi anda neid vapustavaid hingelisi piinasid, mida peab üleelama karjalaps tühja kõhuga, alalise vees solkimise tagajärjel hautud, katkiste jalgadega teravaid raiesmikke mööda loomadele järele siludes tundma, jättes asitöendusena jalgadest nirseva vereoja, kus hallparun ja mammun käsikäes, on pinninud proletariaadi liikmeid. Isoleeritud kõigest sellest, mille vastu tunneb huvi lapse hingeelule omane temperament - ei ühte inimest, kes sinule kaasa tunneks, ei ühte päeva suvejooksul puhkust ... ainult töö, töö, sellele lisaks söim ja sageli peks."²

Lastevanemad olid aga sunnitud oma alaealiste laste tööjõudu müüma, kuigi nad said selle eest armetut tasu. Mõnikord pidid alla 14 aastased lapsed leppima isegi ainult söögi ja mõningate riidehilpudega.

Narva töölisajalehes "Pravda" avaldatud kirjas selgitavad lastevanemad, mis neid sunnib oma lapsi karjastena maale saatma: "... ei näe meie lapsed lapsepõlve. Tahes-tahtmata peab saatma lapsed tööle, sageli nad ei saa veel kooligi minna, kui tuleb endale leiba teenida. Seitsmeaastased lapsukesed peavad tühise tasu eest minema karjusteks, et teenida endale ja oma vanematele leiba. Mis meil küll

¹ R. A n t o n s , Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk.80.

² "Meie Edasi" nr.2, 17.augustil 1929.

kevad el sünnib, kui taluperemehed meie lapsi enda juurde tööle ära viivad. Lapsed nutavad, emad ahastavad, ei tahaks seda kõike näha. Kusagil soode ja rabade taga, kaugel kodukohast vantsivad lapsed karja järel, teadmata mis on puhkus, kuulmata lahket sõna ja emakeelt. On väga kahju, aga mis sa hädaga teed, teisiti pole võimalik toita lapsi ega iseennast. Vanemad teenistust ei leia, lapsed tuleb panna tööle."¹

Kodanlikus Eestis olid muidugi kehtestatud vastavad seadused alaealiste töö kohta. Kodanlus pidi arvestama Oktoobrirevolutsiooni mõju ja Eesti Tööraha Kommuuni seadusandlust. Teiselt poolt tahtis kodanlus näidata, et "iseseisvas" Eesti riigis olevat võimalik "rahvusterviku" koostöö huvides luua progressiivset ja demokraatlikku tööseadusandlust.

Riigikogu poolt 20.mail 1924.a. vastuvõetud "Seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes"² keelas alla 14 aasta vanuste laste ja noorukite töö rakendamise tööstuses ning kuni 15 aastaste töö kasutamise raskestes ja tervistkahjustavates töötingimustes. Noorukitel kuni 16 aastani oli tekstiilitööstuses tööpäeva pikkuseks ette nähtud mitte üle 6 ja mujal 6,5 tunni. Ületunnitöö oli keelatud kuni 17 aasta vanuseni, töö pühapäevadel ja pühadel kuni 16 aastani. Järelevalve seaduse täitmise üle pandi töökaitse järelevalve ametnike peale.

¹ "Правда" nr.3, 4.oktoobril 1933.

² RT 1924, nr.68, lk.458-460.

Kapitalistid aga ignoreerisid alaealiste tööseadusandlust ning püüdsid sellest mööda hiilida, mis kahjuks päris sagedasti õnnestus. Rohkem kui mujal õnnestus see väikeettevõtetes. Kudumistööstuses, näiteks, töötas hulk 13-aastasi kudujaid 12-15 tundi päevas.¹ Noorsotside ajakiri "Rünnak", iseloomustades noorte töötingimusi lauatahes, märkis, et "palk minimaalne - 19 senti tunnis. Töö oli sedavõrd raske, et noortööline, kuigi muu kehalise tööga varem vilunud, oli sunnitud keskpäeva ajal tööraskuse tõttu katkestama töö. Tööjuhataja, nähes töö raskust, oleks loomulikult pidanud noore tööliste asemele asetama vanema tööliste. Kuid - 19 aastase asemele asetati 13-14 aastane õppur, kes ära kutsuti kergemalt töölt. Loomulikult ei suutnud laps ära teha täiskasvanu tööd ja lahkus täiesti haigena ja nõrgana töölt."²

Töölisnoorsoo ajakiri "Võitlus" kirjutas kodanliku alaealiste tööseadusandluse kohta: "Paberil maksva töökaitseaduste järele on lubatud alaealistele puhkeaeg, aga kes on sellest kuulnud tegelikult midagi. Seaduse järele on keelatud alaealisi tarvitada tööde juures, mis noorte tervist võivad rikkuda, kuid iga töökaitsekomissar on kurt ja pime niisuguste "kõrvale astumiste" puhul."³

Võimu esindajad ei näinud ega kuulnud ka siis, kui neile must valgele kirjutati ja kõva häälega räägiti laste

¹ "Rünnak" 1929, nr.1, lk.40.

² "Rünnak" 1929, nr.5, lk.139.

³ "Võitlus" 1928, nr.2, lk.35.

ekspluateerimisest. Eredaks näiteks selle kohta on lugu Tartu lastega - ajalehtede müüjatega.

Kahekümnendate aastate lõpul asutasid Tartu ajalehtede müüjad oma kutsehuvide kaitsmiseks "Ajakirjanduse Levitajate Ühingu". Ühing püüdis nii mõndagi teha oma liikmete heaks, kelle hulgas oli palju lapsi. Saadeti üle 50 palvekirja, milles muuhulgas nõuti laste lehemüügi keeldu, põhjendades seda sellega, et laste ajalehtedega ringijookmine vara hommikust poole ööni ja igasuguste ilmadega ei lahenda puudustkannatavate laste probleemi. Linnavalitsus keeldus ajalehemüüjate sellekohaseid palveid isegi arutusele võtmast.¹

Töölisnoorte tragöödia seisnes selles, et kaugeltki kõik noored, kes tööd otsisid, kellele töö äärmiselt vajalik oli, ei leidnud seda.

Nende, tööpuuduses vaevlevate noorte olukord oli väljakannatamatu. Ajalehtedes võis tihti lugeda järgmisi kuulutusi: "14-aastane tütarlaps palub mingit tööd ehk teenistust"², "13-aastane tütarlaps, ilma emata, soovib teenistust, kas lapse juure"³, "Lp. tööandjad. Palun võimaldage 16-aastasele tragile poisile mingisugust tööd õpilasena või õpipoisina. Tööd ei pelga"⁴ jne.

Kuulutuste avaldamine ajalehtedes ei tähendanud aga

¹ "Töölise Võitlus" nr.5, 8.oktoobril 1932.

² "Päevaleht" nr.171, 3.juulil 1923.

³ "Päevaleht" nr.187, 19.juulil 1923.

⁴ "Päevaleht" nr.5, 6.jaanuaril 1940.

veel töö saamist. Eriti raskeks kujunes noorte olukord majanduskriiside aastail. Näiteks 1931.aastal ei olnud paljudel töötutel noortel lihtsalt kohta, kus elada. "Vaba Maa" andmetel pidi hulk Tallinna töölisnoori, nii poisse kui tüdrukuid, ööbima linna öömajas.¹

Kaotanud igasuguse lootuse tööd leida, olles täiesti väljapääsmatus olukorras, lõpetas osa noori oma elu enesetapmisega, osa suundus kuritegudele või prostitutsioonile.

"Meie Kiir" kirjutas kibedusega: "Kui palju on pidanud meie klassiödesid end igapäevase leiva küsimuse pärast viskama Viru tänava porri, ohvriks tuues "rasvanabadele" oma proletaarlis-naiselikku au. Kui palju on hädsunnil oma peakohale tõstnud külma revolvri suu, ... kui palju on pidanud tarvitama vetepinda nii siledat, et lõpetada elu nii pörgulikku!"²

Enesetapmisi esines isegi kooliõpilaste hulgas. Sel puhul teostatud uurimistel pidid haridusministeeriumi juhid nii mõnigi kord tunnistama, nagu see oli enesetapmise puhul Läänemaa ühisgümnaasiumis, et "kool omalt poolt oleks võinud õnnetust ära hoida, kui ta oleks ... vähegi huvitunud ..." ³, või, et "ei leidnud ta isikut, kes teda oleks mõistnud ... kes temale oleks kaasatundnud," ⁴ nagu see oli enesetapmise puhul Tallinna I Linna Tütarlaste

¹ "Vaba Maa" nr.293, 13.detsembril 1931.

² "Meie Kiir" nr.3, 4.juunil 1927.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.697, l.180.

⁴ Sealsamas, l. 203.

gümnaasiumis.

Kodanlik ajakirjandus, kes muidugi ei võinud nendest faktidest mööda minna, püüdis noorte enesetapmist seletada ainult "hingeliste üleelamistega", eitades selle tõelist põhjust - kapitalistliku korra paiseid.

Osa tütarlapsi oli sunnitud isiku- ja majateenijateks hakkama. 1.märtsi 1934.a. rahvaloenduse andmeil töötas isiku- ja majateenijatena 1284 alla 20 a. vanust tütarlast, nende hulgas 52 isegi alla 14 a. vanust. Nende tööpäev kestis keskmiselt 14,9 tundi. Suvepuhkust sai ankeedi andmeil 50% majateenijaist. Selline "hea" elu sundis neid töökohti vahetama ja alati midagi paremat otsima. Ligi 20% majateenijaist vahetas aasta kestel kaks korda töökohta ja ligi 50% ei püsinud kohal üle aasta.¹

Vahel pidi kodanlik ajakirjandus tunnistama, et Bessis on palju nälgivaid ja äärmises viletsuses elavaid perekondi. Nii, näiteks, kirjeldas "Vaba Maa" järgmist pilti: "Koplis, Bekkeri tehases nr.32 kort.16 leiti ees lesk ema kuue alaealise lapsega, kelledest nooremad üheaastased kaksikud. Terve perekond oli söna tõsisel moel alasti. Väetid lapsukesed istusid ilma igasuguse ihukatte ta külmal toapörandal. Lastel olid pead ja kõhud näljast tursunud. Perekond ei olnud juba mitu päeva süüa saanud. ... Väetid lapsukesed, nähes leivapätsi laual, ei suutnud hetkekski varjata oma nälga. Isegi aastased mudilased

¹ R. S ö r m u s , Majateenijate töö- ja palgaolud. "Eesti Statistika" 1936, nr.180 (11), lk. 594-598.

roomasid nagu leivalöhna peale laua juure, kus kätega leivaotsast kinni haarates nutma puhkesid; nad ei jõudnud oodata, kuni neile leivaviilukas kätte löigati."¹

Niisugused nälgivad ja puudustkannatavad perekonnad ei olnud erandid.

Kodanlus ja selle kannupoisid sotside näol püüdsid "abinöud" tarvitusele võtta ja pakkusid lahkelt "abi" puudustkannatavatele perekondadele ja lastele. Korraldati korjandusi, loteriisid, tasuta toitlustamisi, moodustati isegi spetsiaalne organisatsioon ülesandega nälgivatele annetusi koguda. Nende ürituste korraldajate eesotsas seisis proudad Päts, Einbund, Laidoner, Ostra-Oinas ja teised, kes revolutsioonilist töölisliikumist kartes otsisid võimalusi rahvamasside rahustamiseks, et sellega kas või ajuti-seksi neid eemale tõmmata klassivõitlusest.

Kodanlik ajakirjandus reklaamis igati neid üritusi, tõstes esile "suuremeelseid" toetuste andjaid ja rahva huvide eest "võitlejaid", kes "... vaatamata sellele, et see töö nõuab neilt suurt pingutust ja vaeva, teevad seda kõiki suure rõõmuga ja rahuldustundega."² Tegelikult, endale märkamatult, aitas kodanlik ajakirjandus kaasa kapitalistliku majandussüsteemi paljastamisele, tehes kõigile avalikult teatavaks massilise viletsuse töölis perekondades.

Toome näitena paar sellist aktsiooni.

1931.a. lõpul Tallinnas korraldatud korjandusest võt-

¹ "Vaba Maa" nr.280, 28.novembril 1931.

² "Vaba Maa" nr.286, 5.detsembril 1931.

tis osa 650 isikut. Annetati 52 autotäit mitmesuguseid asju. 2.detsembril olnud "Vaba Maa" andmetel Punase Risti organisatsiooni ukse taga 4 tuhat inimest abi ootamas.¹

"Päevalehes" on 24.veebruari 1940.a. toodud järgmine teadaanne:

"830 krooni vaestele

Annetusi võetakse vastu pühade järgnevatel päevadel. Toetus antakse pealinna kõige vaesematele lastele." Edasi loetletakse neid firmasid ja kauplusi, kes "suuremeelselt" annetasid raha nimetatud fondi ning kutsutakse üles ka teisi sellele eeskujule järgnema.

Need hooajalised "abistamiskuud" ja "kuldse südame" korjandused ei suutnud muidugi rahuldada puudustkannatavate perekondade ja laste minimaalseidki vajadusi. Nad ei võinud maskeerida, rääkimata muutmisest, kapitalistliku korra ekspluataatorlikku olemust. Kuid äärmine viletsus sundis osa puudustkannatavaid töölisperekondi vastu võtma prouakeste "kingitusi".

Töölisajakirjandus hindas õigesti seda "abi". "Töölise Elu" kirjutas artiklis "'Demokraatlise' Eesti lastekaitsest": "Haiguste, nälja ja viletsuste rõhutatud töölislapsed kannatavad juba maast madalast kehalise ja vaimse kidunemise all. Seda võib parandada ainult töölisklassi revolutsiooniline võitlus ja kodanluse korra pürustamine."²

¹"Vaba Maa" nr.285, 4.detsembril 1931.

²"Töölise Elu" nr.3, 24.detsembril 1929.

Õppimistingimused.

Tulnud võimule, asus kodanlus teostama oma klassile meelepärast hariduspoliitikat. Katkes ulatuslik ülesehitustöö kultuuri ja hariduse alal, mida Eestis oli alustanud Nõukogude võim.

Kodanliku Eesti hariduspoliitika oli suunatud sellele, et kasvatada noorsugu ekspluateerivate klasside huvides. Kool muutus kapitalistide käes oluliseks vahendiks kapitalismi kuulekate teenrite kasvatamisel, noorsoo ja kogu töörahva ideoloogilisel mõjutamisel. Kõik vahendid kasutati selleks, et sisendada lastesse poliitilisi ja usulisi väärväiteid, natsionalismi, egoismi ja teisi kodanliku moraali põhimõtteid.

Kooli ülesanne, - nagu seda märgiti haridusministeeriumi läkituses "Koolijuhatajatele ja õpetajaile" 1.sept. 1921.a. - "ei ole mitte ükski õpetamine, ta peab töötades käsi oma kasvandikkude vanematega, aitama kasvatada kodumaale terve, tööka, kohusetruu ..." ¹ inimese. Teiste sõnadega: kool pidi andma kapitalistlikule tootmisele vajalikke truualamlikke töötajaid.

Et takistada progressiivsete ja demokraatlike ideede tungimist kooli, püstitati nõue, et kool ja haridus seisku väljaspool poliitikat. "Erapooletu" hariduspoliitika nõue andis kodanlusele paremad võimalused oma klassipoliitika teostamiseks.

↑

ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.17, l.102.

Nõukogude Eesti saavutuste mõjul rahvahariduse ja kultuuri alal, samuti töörahva revolutsioonilise võitluse mõjul oli kodanlus sunnitud 1920.a. mais vastuvõetud algkoolide seaduses ette nägema mõningaid demokraatlikke jooni. Algkool pidi olema 6-klassiline, kohustuslik, emakeelne ja usuõpetuseta. Kuid juba sama aasta septembris otsustati kuueklassiline kohustusliku alghariduse teostamine edasi lükata 1930.aastani. Kodanlus ei tahtnud vajalikke kulutusi teha isegi kohustusliku neljaklassilise hariduse teostamiseks, rääkimata kuueklassilisest.

Paljudel õpilastel ei olnud võimalusi ametliku koolikohustuse täitmiseks. 1921/22. õppeaasta septembris puudus õppetööst Saaremaal Kihelkonna valla Kurulase koolis 80% õpilastest, Tiirimetsa ja Türju koolides 65%, Mändjala koolis 61%, Võhma koolis 60% jne.¹ Virumaa I jaoskonna koolides (33 kooli) oli 1923.a. sügisel koolitöö algul kohal alla poole laste arvust, mitmes koolis ainult $\frac{1}{5}$ ja isegi $\frac{1}{6}$.² "Päevalehe" andmetel oli samasuguseid raskusi Võru maakonnas. Sügisel 1922.a. ilmus koolikohustuslikest õpilastest kooli 1.õppenädalal 39%, 2.õppenädalal 52%, 3. ja 4. õppenädalal 66%, 5. ja 6. õppenädalal 83%. Kuid needki kohale ilmunud õpilased ei käinud korralikult koolis.³ Väga suur koolitööst eemalejäänute protsent oli ka Harjumaal, Petserimaal ja teistes maakondades.

Peamisteks koolist ärajäämise põhjusteks olid vaesus

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.133, l.177.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.959, l.8.

³ "Päevaleht" nr.177, 9.juulil 1923.

ja haigused. Koolinõunike igaaastastes aruannetes haridusministeeriumile märgiti 10 tähtsamat ja sagedamini ettetulevat koolist eemalejäämise põhjust. Need olid ritta seatud alates kõige sagedamini esinevatest - haigustest ja vaesusest.

Vaesus sundis vanemaid oma lapsi kooli asemel tööle andma. Tallinnas, näiteks, puudusid õpilased koolist 1924/25. õppeaastal teenistuse tõttu 27 000 korral.¹

Et koolikohustuslikud lapsed olid sunnitud perekondade äärmise vaesuse tõttu tööd otsima, pidid tunnistama koolinõunikud oma aruannetes haridusministeeriumile. Nad kirjutasid:

Tallinna linna koolinõunik Chr. Brüller: "Ühe põhjusena, mis õpilaste puudumist koolist mõjutab, tuleks nimetada vanemate püüet last teenima panna, väga tihti isegi koolisunniealist last. Tahetakse, et laps ennast toidaks ning oma teenistusest ka oma vanemaile toetust ja abi annaks. Selleks otstarbeks antakse lapsed maale karjasteks, meistrite juurde õpipoisteks, ametiasutustesse käskjalgadeks, kauplustesse jooksupoisteks jne."²

Narva linna koolinõunik J.Karu: "Laste arv, kes raskete koduste olude tõttu koolist eemale kipuvad jääma või korratult koolis käima, on suur ning kasvab iga aastaga."³

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.918, l.101.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.959, l.41.

³ Sealsamas, l.69.

Harjumaa Lääne ringkonna koolinõunik H.Summer: "Suureks õppetöö takistajaks oli ka majandusline kitsikus. Koolides kannatavad paljud lapsed alatoitluse all."¹

Virumaa III jaoskonna koolinõunik J.Karell: "Põhjusteks koolist eemalejäämisel olid: laste teenistusse andmine (lapsehoidjaks ja karjasteks), tingitud äärmisest vaesusest, niisama nagu riiete, jalanõude ja ka toidu- puudus ..."²

Pärnu linna koolinõunik J.Estam: "Pärnu algkoolides tuleb eriliselt arvestada karjalapsi, kes osalt juba mai- kuu algul koolist lahkuvad ja alles oktoobris ehk novemb- ris jälle kooli ilmuvad; praegusel tööpuuduse ajajärgul omandab see nähtus jällegi teravama kuju."³

Analoogilisi fakte töid esile ka teised koolinõuni- kud.

Kõige levinum teenistus kooliõpilastele oli karja- seamet maal. 1920/21. õppeaastal puudus õppetööst karjas- käimise tõttu peaaegu $\frac{1}{4}$ algkooli õpilaste üldarvust. Linnades loodi nn.karjalaste koolid, kus õppeaasta al- gas hiljem ja lõppes varem kui teistes koolides. Õppimis- tingimused olid nendes koolides ka palju halvemad.⁴

Koolikohustuse mittetäitjaid oli seaduse alusel võimalik trahvida. Kuid see abinõu ei olnud efektiivne ega võinudki efektiivne olla, sest et trahvimine tähen-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.959, l.68.

² Sealsamas, l. 107.

³ Sealsamas, l.168.

⁴ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.133, l.188.

daks ju tegelikult trahvitava perekonna majandusliku seisundi veelgi suuremat halvendamist. Kui aga hakati otsima õpilaste seadusevastaseid tööle palkajaid, siis tavaliselt neid "ei leitud".

Ametlikult oli ette nähtud ka kehvemate õpilaste toetamine. Selleks eraldatud nii riiklikud kui ka omavalituste summad olid aga niivõrd väikesed, et nende abil märkimisväärset parandamist saavutada ei olnud võimalik. Samal ajal aga oli toetuste soovijate arv väga suur, eriti tööpuuduse suurendamise perioodil. Õigustatult kirjutas Narva linna koolinõunik haridusministeeriumile, et "kõigil lastel korralikku õppimist võimaldada, selleks tuleks saagedasti toetust anda mitte ainult õpilasele, vaid ka perekonnale, kelle toitjaks ja ülespidajaks kooliealine laps on."¹

Mõned maakonnaavalitsused ei teinud üldse midagi kehvemate õpilaste toetamiseks. Elarve ilustamiseks avati küll igal aastal vastav krediit, kuid neid summasid ei kasutatud ettenähtud otstarbeks.

Vaesematelt perekondadelt nõudis lapse kooli saatmine, kuigi õppimine algkoolis oli sunduslik ja tasuta, päris suuri pingutusi. Vaja oli muretseda korralikud riided, jalatsid, raamatud jne. Ja kui mõnele vaesele õpilasele tehti erand ning talle anti õppeabinõud tasuta kasutada või teda toetati mõnel muul viisil, siis tavaliselt kasutati seda olukorda lapses alandlikkuse ja tänutunde sisendamiseks.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.959, l.69.

seks valitseva korra vastu, selle korra vastu, mis tege-
likult oli tema ja ta perekonna vaesuse põhjuseks.

Halb oli, eriti kahekümnendatel aastatel, koolide ma-
janduslik-materiaalne baas (koolimajad, õppevahendid, kü-
te, valgustus jne.). Haridusministeeriumi andmeil oli
1923/24. õppeaastal täiesti halvas seisundis Tallinnas
44% koolidest, Saaremaal 46%, Petserimaal 80%, Tartumaa
kolmandas jaoskonnas 72% jne.¹ Tartu maakonna koolinõunik
iseloomustas koolimajade seisundit järgmiselt: "Kitsad ja
koristamata kooliruumid, armetu kooli mööbel ja veel arme-
tum koolimaja ise, mis harilikult välja näeb rohkem vaes-
temajana kui kasvatusasutusena, on nagu meelega selleks
määratud, et hävitada kasvandikus puhtuse- ja korraarmas-
tust, lämbutada temas ilutunnet ja ette valmistada teda
viletsa elu jaoks."²

Kodanliku Eesti hariduselule oli iseloomulik reaktsi-
ooni surve pidev kasv. Üha suuremat mõju noorsoo kasvata-
misele hakkas avaldama Kaitseliit. Eesti kodanlus eesot-
sas sõjaväelise kildkonnaga võttis avalikult kursi kooli
militariseerimisele, kogu noorsoo kasvatamisele antikommu-
nismi ja marurahvusluse vaimus.

Sõjaministeeriumi juhtimisel asuti noorsoo sõjalisele
ettevalmistamisele. Märtsis 1926.a. Riigikogu poolt vastu-
võetud kaitseväeteenistuse seaduses on öeldud: "Kõikides
riigi-, omavalitsuste ja eraõppeasutustes õppijad kodani-
kud kuuluvad õppeasutustes viibimise aja jooksul kuni ala-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.918, l.20.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.959, l.198^d.

lisse kaitsevärke sunduslist aega ära teenima astumiseni sõjalisele kasvatusesele ja õpetusele."¹ Koolidesse viidigi sisse kõigile kohustuslikud sõjalised õppused, mida korraldasid sõjainistri poolt määratud ohvitserid.

Spetsiaalsetest sõjalistest õppustest tundus veel vähe olevat. Teisel kehalise kasvatusese kongressil 1926.a. tehti ettepanek samme astuda, et "Kaitseliidu juures saaks osakond asutatud, mis koosneks kahe viimase klassi õpilastest, kelledele osakonda astumine sunduslikuks tehtaks, et seal sõjaväelist õpetust saada."²

Kongress nõudis, et kõik õpetajad peavad "isamaa armastuse" tunnet kasvatama, nad peavad looma inimese, kes teab, et "inimese tapmine küll ei ole inimesevääriline, aga ta on paratamata, sest inimkond ei ole veel küllalt inimeseks saanud".³ Sõjaväelased nõudsid, et ka niisugustesse õppeainetesse nagu füüsika, keemia ja maateadus tuleb põimida sõjaasjanduse algteadmisi ja et seda osa õpetaksid aineõpetajad. Puht sõjaliste teadmiste õpetamiseks, mida ainetesse lülitada ei saa, nõudsid nad spetsiaalseid kursusi, mille viiksid läbi ohvitserid.

Et see kõik viib üldharidusliku taseme langusele, ei häirinud kedagi. Vastupidi. Näiteks major Kirschbaum oma sõnavõttus püüdis isegi seda õigustada. "Mis teeb inimene kõrgema matemaatikaga elus?" küsis ta koosolijailt. Ja vastas ise: "Praktilist tähtsust tal pole ..."⁴

¹ RT 1926, nr.43 art.79 lk.474,

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 105, l.344.

³ Sealsamas.

⁴ Sealsamas, l.367-368.

Üha aktiivsemaks muutus Kaitseliidu otsene vahelesegamine koolides tehtavasse kasvatustöösse. Kaitseliit moodustas koolides spetsiaalsed kaitseliidu õpilasarühmad süstemaatilisteks sõjalisteks õppusteks. Et noori nendel õppustel aktiviseerida ja suuremal arvul kaasa tömmata, olid osavõtjatele ette nähtud soodustused sõjaväkke astumisel.

Kaitseliidu ülema käskkirja kohaselt pidid häire puhul "kooliõpilased vaatamata koolitöö peale, kõigist kaitseliidu teenistuse kohuste täitmisest osa võtma".¹ Koolitöö vaheaegadel aga rakendati õpilasi-kaitseliitlasi ühesugustel alustel kõikide teiste kaitseliitlastega.

Kodanlus asus töölislaste hariduse saamise võimaluste piiramisele. Vähendati koolide arvu ning kulutusi rahvaharidusele. 1922/23. õppeaastal oli Eestis 1436 algkooli 3783 klassi ja 126,9 tuhande õpilasega. 1939/40. õppeaastal oli ainult 1193 algkooli 3375 klassikomplekti ja 104,3 tuhande õpilasega. Kodanliku statistika andmeil lahkus ligi pool algkooli õpilaste üldarvust koolikursust lõpetamata.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.245, l.176.

Tegelikult lõpetas algkoolikursuse¹

Tabel 5.

Õppeaastad	Protsentides I kl. astunute arvust		
	Linnakoolides	Maakoolides	Kokku
1931/32.ö.-a.	79,5	49,5	56,0
1933/34 "	78,4	53,8	59,5
1934/35 "	75,3	40,1	47,7
1936/37 "	83,7	47,8	55,3
1937/38 "	86,9	49,4	57,2
1938/39 "	87,4	51,4	58,8

Tabelist nähtub, et algkoolist lahkusid peamiselt maalapsed. Mõningates maakondades oli algkooli lõpetajate arv riigi keskmisest palju madalam. Äärmiselt madal oli see Petserimaal, kus algkooli lõpetanuid oli 1938/39. ö.-a. ainult 23%, Võrumaal 44% jne.

Peamiseks põhjuseks olid muidugi rasked majanduslikud olud. Lastevanemad rakendasid lapsi tööle kohe pärast koolikohustuse vanusepiiri ületamist. Tõsiseks põhjuseks oli ka internaatide puudumine. Seadus nõudis kooliülalpidajailt internaatide avamist koolide juures, kui kooliringkonnas on koolikohustuslikke lapsi, kelle kodu koolist on kaugemal kui 3 km. Selliste laste arv kasvas iga aastaga, internaatide kasutajate arv aga vähenes. Viie aasta (1931-36) kestel vähenes internaatide kasutajate arv 17% võrra. Samal ajal laste arv, kellel elukoha kau-

¹ "Eesti Statistika" 1936, nr.172(3), lk.153;
"Eesti Statistika" 1940, nr.222(5), lk.219.

guse tõttu oli õigus internaadile, suurenes 2000 võrra.¹

Eriti püüti töölisnoori ilma jätta keskkooliharidusest. "... keskkool on töölisnoortest eraldatud ülepääsmatu hiina müüriaga,"² kirjutas 1932.a. töölisajaleht "Meie Võitluse Aeg". Üheks tõsiseks takistuseks keskkoolihariduse (rääkimata kõrgemast haridusest) omandamisel oli kõrge õppemaks, mis kõikus 45-100 krooni ümber aastas.

Haritud töölised olid valitsevale kodanlusele palju kardetavamad kui harimatud. Veel 1923.aastal ütles üks jõukamaid kodanluse haridustegelasi ja ideoloogide Peeter Pöld: "On kuisendav tarvidus kutsekoolide järgi ... üldharidusega meie enam opereerida ei saa. Ülikool ei tea, mis peale hakata üliõpilaste rohke arvuga ... Kust võtame inimesi tööstuse jaoks, ega ei saa neid ometi Venemaalt sisse tuua ..."³

Tallinna I tütarlaste gümnaasiumi juhataja kindraliproua A. Tõrvand-Tellmann oli palju avameelsem. Tema arvates töötasid koolid tsarismi ajal paremates tingimustes, sest "tol ajal jõukama ning intelligentse klassi lapsed keskkoolis käisid, kuna nüüd kõikisugu element keskkooli astub ..."⁴ Ta nõudis, et sellele nähtusele tõke tehtaks. Ja tehtigi. Kui 1922/23. õppeaastal õppis keskkoolides 18,2 tuhat õpilast, siis 1939/40. õppeaastal oli õpilasi 16,6 tuhat. Kõigist keskkooli astunuist lahkus

¹ A. L e p p , Maa-algkoolide internaadid, "Eesti Statistika" 1939, nr.211(6), lk.310-316.

² "Meie Võitluse Aeg" nr.8, 2.aprillil 1932.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.110, l.33-34.

⁴ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.105, l.171.

üle 2/5 aeda lõpetamata.

Kogu õppe- ja kasvatustöö koolis oli läbi imbunud kodanliku ideoloogiaga, mille lipul oli kapitalistlik moraal, religioon, natsionalism, militarism ja antikommunism. Juba algkoolis püüti töölislapse kõrvale juhtida klassivõitluse probleemidest, maalida neile pettepilte "iseseisvast" rahvusühitsusele rajatud riigist ning õhutada natsionalismi. Iga õppeaine, iga õppetund pidi noorsugu "isamaaliselt" kasvatama. Õpilastele korraldati aktusi, pidusid, hommikusi koosviibimisi ja teisi üritusi, mis kõik pidid "sotsiaalseid vourusi" arendama. Kogemusi üldistades tuli haridusministeerium järeldusele, et "...tösisest ühiskondlisest vaimust ja isamaa armastusest läbistatud koolis omandab ka laps kergemini vastava meelsuse."¹

Kodanluse huvidele vastava meelsuse kasvatamisele aitas kaasa kirik ja usuõpetuse viimine koolidesse. Vaatamata tugevale vastuseisule suruti ikkagi usuõpetus koolidele peale. Valitsevad ringkonnad lootsid usuõpetusega palju saavutada. Koolitegelasi ja õpetajaid, kes usuõpetust liiga kergelt võtsid või kes ei olnud asja juures ihu ja hingega, hoiatati väga tõsiselt. Haridusministeeriumi korralduse kohaselt viidi suuremas osas koolides sisse hommikupalved, sest ministeeriumi juhtivate tegevlaste arvates "laste arusaamisele ja tundmustele kohandatud palve mõjub kahtlemata kasvatavalt."² Usuõpetus

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.918, 1.88.

² Sealsamas, 1.90-

pidi aitama töölisnoorte tähelepanu kõrvale juhtida akuutsetest sotsiaalsetest probleemidest, igapäevastest muredest, et nad, nagu seda ühes haridusministeeriumi aruandes märgitakse, ei näeks "ilma ja elu mustade prillide läbi," et ei külvataks "noortesse hingedesse kahtlust ja elutüdimust".

Äärmiselt rasketes tingimustes elasid ligi paar tuhat last kodanliku Eesti lastekodudes. Need olid tegelikult vaestemajad, kus kasvatati "teisejärgulisi" lapsi.

Lastesse suhtuti kui alaväärtuslikesse olenditesse. Vaivara lastekodu kasvandikud kirjutasid oma kirjas töö- ja hoolekandeministrile: "Põlatakse meid, nagu oleks meie selles süüdi, et surm meie vanemad ära on võtnud. Meil ei ole kellegi poole pöörata, igalt poolt saame sama vastuse, kes teie olete, aia äärest kokku korjatud rämps. Nii räägivad meile hooldajad komitee härrad."¹

Pidevalt vähendati kulutusi lastekodudele. Lapsed tundsid puudust kõige hädavajalikuma osas. Ruumid olid külmad ja mustad, toit vilets, riided ja jalanõud vanad ja kulumud ning kuni viimase võimaluseni lapitud, vahel puudus isegi voodi- ja ihupesu. Selliste elamistingimuste loomulikuks tagajärjeks oli kasvandike nõrk tervis ja suur surevus.

Lastekodudest hankisid endale suurtalunikud odavapalgalisi karjuseid ja talutüdrukuid. Kasvandikke sunni-

¹ H. K u r m , Koolieelne kasvatus kodanlikus Eestis, käsikiri, Tartu 1960, lk.46.

ti sellele tööle, sest see oli üheks vahendiks teatavat kokkuhoidu saavutada.

Laste kohtlemine oli allpool igasugust kriitikat. Mõnedes lastekodudes peksti lapsi kõige pisemate üleastumiste eest. Eriti levinud oli see Vaivara lastekodus. Lastekodude peksmisest olid teadlikud kõrgemad riigivõimu esindajad, lastekaitse inspektor kaasa arvatud. Väga levinud karistusviisiks oli ka söögist ilmajätmine. Seda viletsat toitu, mis lastekodudes oli, ei saanud ka lapsed alati kätte.

Laste väljakannatamatust olukorrast lastekodudes kirjutasid töölisajalehed. "Uus Edasi" avaldas 1929.a. ühe lapse kirja elu-olust Vaivara lastekodus. See oli väikese piinatud lapse appihüüd.

Jõhkralt toimiti nende lastega, kes julgesid kaevata. Muraste lastekodus, näiteks, kavatsesid lapsed oma viletsusest kaevata Punase Risti peavalitsusele. Lastekodu juhataja, kes sellest kavatsusest "õigel ajal" kuulda sai, võttis tarvitusele "abinöud". Abinöuks oli vitsanuhtlus (!) ja nõnda ohtralt, et "lastel teisel päeval tagumikkudelt punaseid ning silmade alt siniseid riste võinud leida."¹

Isegi kodanlikud ajalehed olid sunnitud kirjutama viletsusest ja mustusest, mis valitses lastekodudes. Kuid olukord ei muutunud.

¹ "Meie Edasi" nr.2, 17.augustil 1929.

Eesti töötav rahvas, kaotanud Kodusöjas, ei alistunud, ei pannud relvi maha. Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel arenes laialdane revolutsiooniline töölisliikumine, mille eesmärgiks oli kodanliku vägivallarežiimi purustamine ja Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis.

Tähtsat osa selles võitluses etendas noorsugu, kes ei tahtnud leppida oma õigusteta seisundiga. Võitlusse lülitusid eelkõige revolutsioonilised töölisnoored. Koos töölisnoortega asusid võitlejate ridadesse ka eesrindlikud koolinoored. Ka kõige nooremad püüdsid olemasolevates tingimustes vastupanu osutada kodanluse kavatsustele noorte ja laste suhtes.

Hans Pöögelmann, üks EKP rajajaid, kirjutas 1920.a. algul:

"Võitlevate proletaarlaste esimestes ridades on seisnud ja seisab kahtlemata proletaarne noorsugu.

Noorus on idealistlik, selle sõna kõige paremas mõttes. Kõik aated, mis ialgi ühiskonda liikuma pannud, kõik ilusad püüded ja kõrged mõtted on alati just noorsoo seas kergesti tuld võtnud, just noorte hulgas vaimustatud poolehoidmist leidnud. Ja eneseohverdavat eneseandmist nende aadete teostamisele."¹

¹ H. P ö ö g e l m a n n , Noored, üles!, Petrograd 1920, lk.12.

2. EKNÜ SÜND JA MÖJU KOOLINOORSOOLE

Eesti kodanlus, haaranud võimu enda kätte, oli sunnitud selle alalhoidmiseks tarvitusele võtma abinõud töölisklassi revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks. Tööliste vastu suunatud endiste tsaariaegsete seaduste taastamisele ning uute, veelgi karmimate, kehtestamisele, Kaitseliidu ja salapolitsei loomisele, avalikule terrorile töölisklassi ja tema organisatsioonide vastu kaasnesid rahvavaenuliku režiimi maskeerimisele suunatud abinõud, nagu mitmesuguste parteide ja gruppide lubamine parlamendis, 1920.a. vastuvõetud põhiseaduses demagoogiliselt ettenähtud isikupuutumatus, ühingute-, koosolekute-, sõna-, trüki- ja streigivabadused jne.

Eestimaa Kommunistlik Partei, arvestades NLKP kogemusi, seostas oskuslikult illegaalset tööd kõigi legaalse võimalustega, et tugevdada sidemeid rahvamassidega nende kaasatõmbamiseks pealetungile võimu haaranud kodanluse vastu.

Sügaval pöranda all töötanud Eestimaa Kommunistlik Partei pühendas suurt tähelepanu revolutsioonilise noorsoo organiseerimisele ja kasvatamisele. Tööle noorsoo hulgas saatis EKP võitluses karastunud kommunistid Jaan ja Georg Kreuksi, Johannes Lauristini, Arnold Sommerlingi jt.

EKP juhtimisel loodi 1920.a. lõpul Üle-Eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing. See oli esimene legaalne

proletaarne noorsooühing kodanlikus Eestis, kes asus kindlalt klassivõitluse pinnale. Põhikirjast nähtub, et ÜENPÜ seadis oma eesmärgiks ühendada kõiki noorproletaarlaste võitluseks nende majanduslike huvide parandamiseks, kultuuriliste teadmiste tõstmiseks, klassiteadvuse selgitamiseks ja sotsiaalsete põhimõtete teostamiseks.

ÜENPÜ osakonnad kasvasid kiiresti üle kogu maa. Tallinnas liitusid temaga õppiva noorsoo ja töölisnoorte marksistlikud ringid, Pärnus astus tema ridadesse enamus õpilasringi "Edasi" liikmetest jne. Varsti tekkisid ühingu osakonnad Tartus, Viljandis, Narvas, Türil, Väike-Maarjas, Sindis, Kundas, Aseris, Jõhvis jm. 1921.a. kevadeks oli ÜENPÜ liikmete arv kasvanud juba 1100-ni.

Üle-Eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu liikmete seas oli suur protsent koolinoori (umbes 30%).¹ Vaatamata karmile režiimile, mis koolides oli ideoloogilise kasvatuse suhtes kehtestatud, käisid õpilased "noorproletaarlaste koosolekul nagu kusagil pörandaalusel töö." ²

Väga palju koolinoori oli ÜENPÜ Tartu osakonnas. Ka ühingu Tallinna osakonnas, kus liikmeskonnast moodustasid enamiku töölisnoored, olid küllaltki arvukalt esindatud koolinoored, eriti õpetajate seminarist, öhtukeskkoolist, tütarlaste kommertskoolist ja teistest koolidest. Tallinna linna koolivalitsuse 26.veebr. 1921.a. ametlikus kirjas haridusministeeriumile teatati, et noorprole-

¹ "Noored Kommunaarid" 1922, nr.1, lk.7.

² "Noored Kommunaarid" 1922, nr.9, lk.14.

taarlaste ühingu tööst võtavad osa enam kui 40 koolinoort ja nende seas isegi algkooli III klassi õpilased.¹

Ka ÜENPÜ Pärnu osakonna liikmete hulgas oli palju koolinoori ja juhatusse valiti mitmeid kooliõpilasi-noorproletaarlast. Pärnu noorproletaarlast hoolitsesid selle eest, et nooremaid lapsi ühingu tegevusele kaasa tõmmata. Sel eesmärgil otsustati alla 17 a. vanustelt toetajatelt liikmetelt väiksemat liikmemaksu võtta. Noorproletaarlaste koosolekul märgiti, et suur liikmemaks on takistuseks paljudele ühingusse sisseastumisel.²

Üle-Eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu autoriteedist kõneleb kujukalt võimas demonstratsioon õpilase Lilli Schützi matuste puhul.

Valgekaartlased tapsid Lilli Schützi isa, ta ema arreteriti. Tema vend põgenes kaitsepolitsei eest Nõukogude Venemaale. Koolis loodi õpetajate ja kodanluse võsukeste poolt Lilli ümber alalise irvitamise ja mõnituse öhkond, mille tagajärjeks oli enesetapmine. Lilli Schützi matustest võttis osa rohkem kui 2000 inimest ÜENPÜ lipu all. Noored hüüdsid: "Kodanlik seltskond oma kooli ja võimudega oli Lilli Schützi tapja!" Noorte võimsa demonstratsiooni ajasid politseinikud nuutidega laiali.³

ÜENPÜ tegevus oli väga mitmekesine: peoõhtud koos poliitiliste loengutega, kõne- ja referaatkoosolekud, re-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.658, l.25.

² ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.3^a, l.55.

³ "Noor Tööline" 1922, nr.2, lk.74.

volutsiooniliste sündmuste tähistamine, võitlus kodanlik-natsionalistliku propaganda ja kodanlike noorsoo-organisatsioonide vastu ja teised poliitilised ning kultuurmassilised üritused. ÜENPÜ tervikuna ja kõik tema osakonnad püüdsid igati olla EKP abiliseks tema võitluses töörahva huvide eest.

Kohkunud revolutsioonilise liikumise hoost Eestis, alustas kodanlus 1921.a. kevadel pealetungi töölisliikumise mahasurumiseks. Algas ülemaaline töölisorganisatsioonide rüüstamine ja nende aktivistide vangistamine. Kodanlus kartis ka Üle-Eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu suurenevat mõju.

Revolutsioonilise ja üldse demokraatliku noorsooliikumise kägistaja osa hakkas innukalt täitma Haridusministeerium ja selle juht H.Bauer. Kirjas siseministrile aprillis 1921.a. märkis H.Bauer, et Noorproletaarlaste Ühingu on suur arv kooliõpilasi, isegi 12-15 aasta vanuses. Haridusministrit häiris see, et Ühingul oli peale kirjanduse- ja spordiosakonna ka sektsioon poliitiliste küsimuste arutamiseks. "Et see kasvatuslikust seisukohast vaadates laste peale hingeliselt iseäranis raskesti mõjub," palus minister küsimust arutusele võtta, "kas ei oleks kuidagi võimalik koolilapsi niisuguste mitte soovitava mõju eest hoida."¹

Siseminister võttis muidugi küsimuse koheselt arutusele ja reageeris ülikiiresti. Järgmisel päeval, s.o. 14.aprillil 1921.a. keelati siseministri otsusega noor-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.148, l.8.

proletaarlaste ühingu tegevus. Ühingu osakonnad rüüstati, üle 50 ÜENPÜ liikme arreteeriti.

Koolinoori, aktiivseid ÜENPÜ liikmeid kiusati taga reaktsiooniliste õpetajate poolt, nad heideti lihtsalt koolist välja. Osa liikmeid sunniti noorproletaarlaste vaadetest ja tegevusest lahti ütleva, vastasel juhul ähvardati koolist väljaheitmisega.

Haridusministeeriumi initsiatiivil arutati Tallinna Linna Öhtukeskkooli pedagoogikanõukogu koosolekul õpilaste V.Klementi ja J.Lauristini küsimust. V.Klementit süüdistati selles, et tema Koolinoorsoo Liidu liikmena olevat selle liidu koosolekul õpilasi üles kutsunud Haridusministeeriumi määruste vastu protesti tõstma, et ta Üle-Eestimaa-lise Noorproletaarlaste Ühingu liige on, et ta 1.mail korraldatud rongkäigus sammus punase lipuga, et ta pedagoogikanõukogu koosoleku ajal, kui tema küsimust arutati, läks pärast seletuse andmist saali, "kus ta minutit 7-10 "marselaiset" ja siis "internatsionaali" mängis."¹ J.Lauristini süüdistati muuhulgas selles, et tal olevat "mingisuguse internatsionaalse rahvustüübi huvid ja üldrahvuslikkuse tunne."²

Mõlemad õpilased heideti koolist välja ja Haridusministeeriumi ringkirjaga teatati kõigile maakonna- ning linnakoolivalitsustele, et neil keelatakse õppimine Eesti piirides asuvates koolides.

Suur populaarsus oli Tartu Õpetajate Seminaris ÜENPÜ Tartu osakonna juhil Rudolf Pälsonil. Tema ettekannet hu-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.44, l.96.
² Sealsamas, l.97.

manitaarringi koosolekul teemal "Poliitilised õigused ja parlament" tuli kuulama arvukas õpilaspere ja isegi õppejõud eesotsas direktoriga.

Ettekandja ütles muuhulgas järgmist:

"Vana kapitalistlik ilmakord on kokkulangemas. Terve inimkonna elu kiratseb vana korra varemete ääres. Meie elame viimasel kapitalistliku korra hingetömbamisel ... Kõik poliitilised vabadused ilma kitsendamata on kodanlise kildkonna ainuõigus ja kõik vabadust kägistajad paragraafid on töörahva hulkade jaoks. Nõnda on see olnud ja nõnda saab see olema kuni kodanline demokraatia kestab. Tööliste sõnavabadus on oigamise vabadus. ... Ei, võidurikas proletariaat peab tingimata sotsiaalse omavoli juure üle mine-ma, see on ainuke peasetee... Tingimused sotsialistlikuks revolutsiooniks on olemas nii Eestis, Pariisis kui ka Londonis."¹ Läbirääkimiste käigus sõnavõtnud O.Sild ja teised õpilased toetasid ettekannet.

Seminari õpetajate nõukogu koosolekul otsustati õpilased R.Pälson ja O.Sild seminarist välja heita, sest vastasel juhul on neil võimaldatud kaasõpilastega "alaline läbikäimine, mis nooremate klasside seisukohalt iseäranis lubamata ..."²

Sellisel reageeris eesti "demokraatlik" kodanlus töölisnoorte tegevusele, revolutsioonilise toesõna levitamisele koolides. Oli selge, et legaalseks tegevuseks kodanlus võimalusi ei anna.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.417, l.12-13.

² Sealsamas, l.14.

Eestimaa Kommunistliku Partei II kongress 1921.a. oktoobris tunnistas tarvilikuks illegaalse Kommunistliku Noorsooühingu loomise. Varsti moodustati illegaalse EKNÜ ajutine Keskkomitee, mida juhtis EKP Keskkomitee liige Jaan Kreuks.

1.detsembril 1921.a. ilmus pörandal all EKNÜ häälekanaja "Noor Proletaarlane" esimene number, kus teatati Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu loomisest. Ajaleht kirjutas: "Kas heidutas noori türmid ja klaperjaht? Kas saavutas Noorproletaarlaste Ühingu surmakutsar Einbund Ühingu sulgemise kaudu neid loorbereid, mida ta lootis? Ei! - kõlab julgelt ja väljakutsuvalt iga noorproletaarlase huulilt ... Tekkis Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing - Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali seksioon ... "

EKNÜ tuumiku moodustasid kodanluse poolt suletud Üle-Eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu liikmed. Üle kogu maa hakati organiseerima illegaalseid ühingu rakuksi. Neid loodi tehastes, käitistes, ametiühingutes, koolides ja isegi kodanlikes noorsoo-organisatsioonides.

Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing pidas üheks oma ülesandeks töötada kodanlikes noorsoo- ja lasteorganisatsioonides, ka koolinoorsoo ühingutes ja seltsides selleks, et oma mõju suurendada ning nende ühingute iseloomu paljastada. "Kodanlus katsub proletariaadi ridadest noori oma poole petta," kirjutas "Noor Proletaarlane", "meie tungime iga prao vahelt läbi, et kodanluse pettust paljastada ja noori proletaarlasi kodanluse mõju alt päästa;

kuid ühtlasi vastame kodanlusele ka vastupealetungimisega - püüame proletariaadi poole võita noori kodanlasi."¹

Kodanlikud noorsoo-organisatsioonid, kes astusid välja "erapooletutena" ja ainult kultuuri ning hariduse arendajatena ja levitajatena, suutsid muidugi oma ridadele kaasa tõmmata ja oma mõju alla võtta ka osa töölisnoorsoost ja proletaarse päritoluga õpilasi. Nende organisatsioonide tõelise iseloomu paljastamine ja noorte suunamine revolutsioonilisele teele Eestis valitsenud terrori tingimustes oli väga raske, kuid suure tähtsusega ülesanne. "Kui raske ja vastumeelne see ka polnud," meenutab seda tööd A. Resev, "tuli meil endil sageli neile (s.o. noortele - B.N.) järele minna ja nad õigele teele, oma klassi võitlusorganisatsioonidesse suunata. Seda liiki tegevust nimetasime tol ajal "tööks vastaste seas."²

Suuremateks kodanlikeks õpilaste organisatsioonideks oli Eesti Koolinoorsoo Keskliit, skautide ja noorseppade organisatsioonid jt.

Kui Noorproletaarlaste Ühing kutsus boikoteerima skautismi, siis EKNÜ asus seisukohale, et Kommunistliku Noorsooühingu salajasi kollektiive tuleb asutada mitte ainult kodanlikes noorsooseltsides ja-liitudes, vaid ka skautide ja noorseppade rühmades. See oli õige otsus, sest nagu "Noor Proletaarlane" põhjendatult kirjutas, tõi

¹ "Noor Proletaarlane" 1921, nr.1, lk.2.

² A. R e s e v , Revolutsioonilisel teel. "Karastumine", lk.201.

skautide boikoteerimine küll "hulga proletaarlasti skautide ridadest ära, aga - skautism jäi ja ühes sellega jäi skautismi mõju noorte proletaarlaste peale."¹

Illegaalne EKNÜ suunas oma liikmeid nendesse organisatsioonidesse, et oma mõju koolinoortele laiendada, et selgitustööd teha nende proletaarse päritoluga õpilaste hulgas, kes vähese klassiteadlikkuse tõttu olid sinna sattunud. V.Klementi, näiteks, oli Tallinna Koolinoorsoo Liidu aktiivne liige. Ta ise kirjutab, et "alati koolinoorsoo liikumisest huvitatud olen olnud, mida tõendab see, et sääl ka enne juhtivatel kohtadel olen olnud."² Ta kritiseeris Koolinoorsoo Liitu kindlate sihtide ja eesmärkide puudumises ning nägi selles õigesti Liidu nõrkust. Aktiivselt tegutses Tallinna koolinoorte hulgas Martin Nurk, üks aktiivsemaid EKNÜ tegelasi.

Pärnu Koolinoorsoo Liidus töötasid kommunistlikud noored A.Murro, V.Kangur, E.Tarkpea jt. Koolinoorte koosolekul selgitas V.Kangur õpilastele, et "senini kui riigiaparaat on parempoolsete käes, kunni surve tuleb parempoolt, peab kestma väljatungimine vastasihis. Noorsoo liikumine peab olema sotsialistline liikumine sest olude sunnil on tehtud Koolinoorsoo Liit poliitika tallermaaks."³ Ta püüdis veenda õpilasi, et keskteed leida ei saa, et erapooletust ei ole. Õpilaste ringi "Taim" üldkoosolekul,

¹ "Noor Proletaarlane" 1921, nr.1, lk.2,

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.44, l.99.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.693, l.62.

kus tekkisid ägedad vaidlused valitsusega päri- või vastuoleku küsimuses, esines printsipiaalselt kommunistlik noor A.Murro, kes nõudis ühingu puhastamist nendest, kes tahavad noori reaktsioonilises vaimus kasvatada.¹

Ka teistes koolinoorte organisatsioonides üha laienes kommunistlike noorte mõju. Ligi 25% Koolinoorsoo Liidu liikmetest olid EKNÜ poolehoidjad.²

EKNÜ kasvavast mõjust koolinoorsoole annab tunnistust Eesti Koolinoorsoo Keskliidu IV kongress Viljandis 1922.a. Koolinoorsoo Keskliidu III kongressil 1921.a. astusid ainult mõned delegaadid välja skautismi vastu ning vastuvõetud resolutsioonis tunnistati skautide liikumine tarvilikuks.³ Nüüd aga mõistis kongress revolutsiooniliselt meelestatud õpilaste mõjul skautluse hukka kui noorsoole kahjuliku liikumise. "Scoutism on täielikult ebapädagoogiline nähtus ja sellepärast noorsoole mitte vastuvõetav" - märgiti kongressi resolutsioonis.⁴

Kommunistlike noorte mõju oli tunda ka teiste küsimuste arutamisel ja vastuvõetud resolutsioonides.⁵

Küsimuse "Noorsoo liikumise ülesanded" arutusel esitas grupp delegaate järgmise resolutsiooni: "Noorsugu peab rahva sekka minema ning töötama sotsialismi teostamiseks, et vabastada töörahvast kapitalismi ikke alt." Selle resolutsiooni poolt hääletas 24 õpilast. Küsimuse "Töökool"

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.690, l.102.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.78, l.24.

³ ENSV RAKA, fond 2222, nim.1, s.-ü.1, l.25.

⁴ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.658, l.355.

⁵ Sealsamas.

refereerimisel soovitati eeskujuks võtta "Venemaa praeguseid kooli, kus õpilastel piiramata tegevusvabadus käes olevat". Rahvusküsimuses vastuvõetud resolutsioonis märgiti, et "rahvuslikud ettevõtted tänapäev tihtipeale on saanud mantliks tagasikiskuvaile jõududele, kes võitlevad ainult oma kihi huvide eest."

Kui kongressi lõpul tehti ettepanek saata tervitus-telegramm riigivanemale, siis hääletas $\frac{1}{3}$ delegaate selle vastu.

Kodanliku hariduspoliitika vastu oli suunatud ka õpilaste streik 1922.a. kevadel Pärnu ühisreaalgümnaasiumis. Ühisreaalgümnaasiumi direktor ja reaktioonilised õpetajad nägid, et kommunistlike noorte mõju õpilastele oli suur. Kahetsusega pidid nad märkima aruandes haridusministeeriumile, et "tähendatud poisid enam-vähem korralikud õppijad on, ja ei ole koolikava vastu eksinud, sellepärast ei ole koolijuhatusel põhjust olnud nende vastu surveabinõusid tarvitada".¹ Kuid varsti "leiti juhus", millest kinni haarati selleks, et kommunistlike noortega arveid õiendada. Õpilaste märgukirjale ühisreaalgümnaasiumi pedagoogikanõukogule, milles nõuti koolist väljaheidetud kommunistlike noorte tagasivõtmist, kirjutasid alla 65 viiendate, kuuendate ja seitsmendate klasside õpilast.² Õpilaste väljakuulutatud streigist võttis osa ligi 150 õpilast, nende hulgas ka nooremate klasside õpilased.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 658, l.45.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 690, l.14.

Juurdluse materjalide põhjal haridusministri abi koostatud aruandes oli viimane sunnitud streigi põhjustest rääkides märkima selle poliitilisi motiive. Streigi põhjustas tema arvates Pärnu elanikkonnas valitsev "väga terav poliitiline sallimatus"¹ ja "üldine meeleolu"². Pärnu noorsoo üks osa "tormas talitama näpunäidete järgi, mida andsid kommunistid "Noore Töölise" kaudu ..., tormas ka täie öhinaga avaliku poliitikasse (meeleavaldused avalikkudel koosolekutel, osavõtmine erakondadest jne.)".³

Revolutsioonilisi väljaastumisi oli ka teistes koolides.

Ka Koolinoorsoo Keskliidu V kongressil 1923.a. kevadel esinesid aktiivselt kommunistlikud noored. Nad selgitasid õpilastele, et koolinoorte ülesanne on lähedal seista töötavale rahvale. Igas arutatavas küsimuses esitasid nad omi resolutsioone. Vaatamata haridusministeeriumi nõudmistele poliitikaga mitte tegelda, otsustas kongress, et ühiskondlike ja poliitiliste küsimustega tutvumine on "... üks noorsoo ülesandeist, ilma milleta võimatu tulevasel elus esineda täisväärtuslisena ja kujunenud vaadetega kodanikuna."⁴

EKNÜ mõjust koolinoorsoole räägib ka Tallinna filosoofia ühingu ankeet õpilaste hulgas 1922.a. Tallinna linna koolinõuniku A.Kuksi juhtimisel. Esialgsete kokku-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 690, l.146.

² Sealsamas, l.126.

³ Sealsamas, l. 62.

⁴ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 660, l.5.

võtete tegemisel pidi A.Kuks tunnistama, et eesti noorsool ei ole kütkestavaid eeskujusid. Kurbusega teatas ta kesk- ja kutsekoolide direktoritele, et "eesti mineviku ja oleviku tegelastest valivad omale eeskujuks 9%".¹ Vaatamata Eestis valitsenud terrorile, kommunistide ja kommunistlike noorte tagakiusamisele, laimule Nõukogude Venemaa aadressil, julges osa õpilastest märkida ankeetides, et seavad endale eeskujuks V.I.Lenini, Roza Luxemburgi, Karl Liebknehti ja A.Lunatsarski.²

Tartu Tütarlaste Gümnaasiumis vastas direktor kaks korda nädalas enne tunde õpilaste küsimustele. Õpilaste huvist ühiskondlike probleemide vastu räägivad alljärgnevad küsimused: "Kas olla patrioot või kosmopoliit?", "Kuidas peab elule vastu astuma?", "Missuguste abinõudega võiks õpilane end kaitsta elu halbtuste eest?", "Kuidas peab olema isiku ja ühiskonna vahekord?", "Mispärast inimene elab ja kuidas ta peab elama?", "Kuidas ta peaks elu raskustest aru saama?" jt.³

EKNÜ tegevust koolinoorsoo hulgas vaadeldi eraldi küsimusena EKNÜ pörandaalusel I kongressil 3.sept.1922.a. Selles küsimuses esinenud O.Sepre paljastas oma kõnes kodanliku hariduspoliitika olemust ning osutas EKNÜ ülesannetele töös koolinoorsoo hulgas. Ta märkis, et kodanlus võimaldab töölisnoortele hariduse saamist ainult kapitalistliku korra huvides ja et kooli kasutatakse töölis-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 105, l.46.

² Sealsamas, l.45.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 691, l.157-177.

noorte klassiteadvuse summutamiseks. Ka kodanliku kooli õpetamise meetodid on vaenulikud proletariaadi klassimüvidele. Ta kutsus üles "koolinoorsoo juhtimise oma kätte võtma", ning "tarvitama kõiki abinõusid, et noori proletaarlasti koolinoorsoo seas klassiteadvusele tõsta."¹

Läbirääkimiste käigus esinesid ka EKP Keskkomitee esindaja J.Anvelt ja J.Kreuks. J.Anvelt rõhutas oma sõnavõttus noore intelligentsi ärakasutamise vajadust revolutsioonilises võitluses. J.Kreuks märkis muuhulgas, et koolinoori ei saa vaimselt arendada ainult raamatute abil, et neid on tarvis kaasa tõmmata tegelikule töölisliikumisele. Ta kriipsutas eriti alla kooliõpilaste ja töölisnoorte koostööd. Kongressil vastuvõetud resolutsioonis öeldi, et kuna kodanlik riik kasutab kooli õppiva noorsoo kasvatamiseks kodanliku ideoloogia vaimus, "tuleb tarvitada abinõusid, mis võiks osaltki vastukaaluks olla kodanlisele haridusele ja kasvatusesele."²

Bestimaa Kommunistliku Noorsooühingu I kongressil otsustati ühingu kollektiive ja rühmi luua mitte ainult vabrikutes, töökodades, kooperatiivides, mõisades, töölisühisustes ja noorsoo seltsides, vaid ka kõigis alg- ja keskkoolides. Kongress soovitas korraldada õppivale ja töölisnoorsoole ühiseid koosolekuid ning õppivat noorsugu kaasa tõmmata töölisnoorsoo legaalsesse organisatsioonidesse.

Kongress otsustas korraldada koolinoorsoo hulgas

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü. 773, l.32.

² Sealsamas, l.33.

kommunistlikku propagandat nii suusõnaliselt kui kirjalikult, ära kasutades kõiki legaalseid võimalusi. Koolides tegutsevatele EKNÜ kollektiividele tehti ülesandeks välja astuda kodanlike õppimismeetodite vastu, paljastada neid ning luua opositsiooni rahvuslusele, usuõpetusele, kodanlikule moraalile jne.

Kongressil töötati välja 14 punktist koosnev töölinoorsoo majanduslike nõudmiste loetelu. Nende seas oli ka nõudmine, et õpetus alg-, kesk-, üli- ja erikoolides ning õppevahendid oleksid töörahva lastele maksuta ja et koolide juures loodaks tasuta ühiselamuid ja sööklaid.

EKNÜ esimesel kongressil on suur tähtsus Eesti noorsoo revolutsioonilise liikumise ajaloo. Ta ainult ei fikseerinud pörandaaluse Kommunistliku Noorsooühingu loomist rasketes terrori ja repressioonide tingimustes, vaid andis ka selge võitlusprogrammi kõigile ühingu kollektiividele.

Pärast kongressi aktiveeris EKNÜ veelgi oma tegevust. Märkatavalt kasvas tema mõju koolinoorsoole. See avaldus eelkõige rohkearvuliste illegaalsete kollektiivide loomises koolides ja poolehoidjate arvu suurenemises kodanlikes noorteorganisatsioonides. Tallinnas, näiteks, olid illegaalsed komsomoli kollektiivid Õpetajate Seminaris, Õhtukeskkoolis, Kolledžis, Westholmi Gümnaasiumis, Poeglaste Gümnaasiumis, Tütarlaste Gümnaasiumis, Kaubanduskoolis ja veel teistes õppeasutustes.¹ 1923.a. suveks

¹ ENSV ORKA, fond 927, s.-ü.214 II kd., 1.1.

oli loodud EKNÜ kollektiive 16 koolis.¹

Oma mõju avaldamiseks koolinoortele kasutas EKNÜ ära ka Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi. Kooliõpilasi kutsuti osa võtma seltsi koosolekutest. Üle kogu maa olid määratud organisatsioonid, kes koolinoortega sidemeid pidasid.² Seltsi koosolekul 29.veebruaril 1924.a. võeti päevakorda küsimus "Tegevusest koolinoorsoos". Otsustati, et "koolinoorsoo liikumist tuleb toetada, organiseerida ja juhtida".³

Suurt osa EKNÜ võitluseesmärkide selgitamisel, kodanliku diktatuuri paljastamisel ja laialdaste noorsoomasside mobiliseerimisel Kommunistliku Partei poolt püstitatud loosungite teostamisel etendas töölisnoorsoo bolševistlik ajakirjandus. Illegaalne ajakiri "Noor Proletaarlane" ja legaalne ajakiri "Noor Tööline" olid laialdaselt levinud noorte seas. Ajakirja "Noor Tööline" esimest numbrit telliti 2500 eks., teist 3000 eks., neljandat ja viiendat 5000 eks. Samal ajal aga pidi kodanliku noorsoo ajakiri "Uudismaa" oma ilmumise katkestama.

Eesti Koolinoorsoo Keskliidu III kongressil 11.-13. juun. 1921.a. ütles "Uudismaa" talituse juhataja oma aruandes, et "aineliselt pole "Uudismaa" sisukord kuigi häa. Ei näi olevat huvi tema vastu."⁴ Võru esindaja hindas kongressil ajakirja järgmiselt: "Uudismaa" on sisuli-

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü. 794, l.29.

² ENSV ORKA, fond 2110, nim.1, s.-ü.2, l.134.

³ ENSV ORKA, fond 2110, nim.1, s.-ü.1, l.17.

⁴ ENSV RAKA, fond 2222, nim.1, s.-ü.1, l.22-23.

selt ja ideeliselt liig ilmetu ja vormitu, igale poole paenduv. Sellepärast ei võida ta noorsoos ka tõsist poolehoidu."¹ Eesti Koolinoorsoo Keskliidu IX asemike kogu koosolekul 1924.a. nov. tunnistati, et "Uudismaa" majandusline seisukord on "õige raske" ja et "ladudes seisvate eksemplaare müügi võimalus on ka äärmiselt väike."²

"Noor Proletaarlane" ja "Noor Tööline" paljastasid pidevalt kodanluse poliitikat noorsoo teadvuse pimestamisel. "Noor Proletaarlane" kirjutas juba oma esimeses numbris, et "... kodanlik kool külvab noorte hingesse vaenu ja põlgust oma vanemate-tööliste ja nende võitluse vastu." Töölisnoorte ajakirjade veergudel jutustati proletaarsete õpilaste elust, tööst ja võitlusest, reaktsiooniliste õpetajate survest, millega "tapetakse süstemaatilisel ja kindlate võtetega õpilaste algatust."³

"Noor Tööline" kutsus õpilasi üles huvi tundma ühiskondliku elu vastu, sest haridusministeeriumi "apoliiitilisuse" nõue on nii sama vana kui klassivõitlus ja on kodanluse "samasugune eesõigus, samasugune orjastamise abinõu, nagu kõik teised klassivõimu abinõud."⁴ "Töölisnoorsoole keelatud poliitikat," kirjutas ajakiri, "ajab kodanlus koolis igal sammul."⁵

¹ ENSV RAKA, fond 2222, nim.1, s.-ü.1, lk.22-23.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.659, lk.526.

³ "Noor Proletaarlane" 1921, nr.1, lk.5.

⁴ "Noor Tööline" 1922, nr.1, lk.7.

⁵ Sealsamas, lk.11,

Selgitades EKNÜ sihte ja eesmärke näitasid need ajakirjad kodanlike noorsoo-organisatsioonide, nende hulgas ka koolinoorte organisatsioonide ja nende häälkandjate aatevaesust ning lõpmatuid "otsinguid", mis aga kuidagi neid kaugele ei viinud. "Kodanlisel noorsoo liikumisel ei ole mingisuguseid iseseisvaid sihte, vaid need on lahutamata ühenduses kodanluse klassihuvidega"¹; kirjutas "Meie Noor Tööline".

Erilise soojusega kirjeldati ajakirjade veergudel väga mitmesuguseid noorte revolutsioonilise võitluse ja õpilaste opositsiooniliste väljaastumiste avaldusi. "Meie võitlus ei või olla ainult kultuur-ideeline. Töölisnoorsugu haaraku kätte poliitilise ja majanduslise võitluse kaheteraga möök."²

"Noor Tööline" paljastas ka kodanluse propagandat üldisest kohustuslikust 6-klassilisest haridusest. Kehvikute ja tööliste lastel oli sageli võimatu lõpetada algkooli raskete materiaalsete tingimuste tõttu. Kodanlust see asjaolu suurt ei häirinud. "Nagu vanasti tööliste kirja õpetati niipalju kui jumala-sõna lugemiseks tarvis läks," kirjutas ajakiri, "siis tahaksid herased meile nüüd kirjatähte ainult niipalju õpetada kui seda Eesti riigikorra üldistamiseks tarvis läheb."³

Revolutsiooniline töölisnoorsoo ajakirjandus seisis ka Eesti proletaarse lasteliikumise hälli juures.

¹ "Meie Noor Tööline" 1924, nr.5/6, lk.22.

² "Noor Tööline" 1922, nr.1, lk.1.

³ "Noor Tööline" 1922, nr.2, lk.56.

"Töölisklass," kirjutas "Meie Noor Tööline", "peab oma muude ülesannete kõrval eeskätt just väsimata ja järjekindlalt võitlema valitseva klassi vaimlise surveavaldu- se vastu laste peale. Sellest võitlusest ei pea muidugi mitte osa võtma ainult vanad, vaid eriti just töölislapsed ise peavad oma jõu kohaselt aktiivselt osavõtma vabadusvõitlusest kodanluse ikke alt."¹

Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu liikmed püüdsid oma mõju avaldada ka koolides ja Koolinoorsoo Liitudes väljaantavatele ajakirjadele. Väga oskuslikult tehti seda Pärnus ja Võrus.

Detsembris 1921.a. andis Pärnu Koolinoorsoo Liit välja ajakirja "Noorusjoud" hektografeeritud numbri. Juhtkirjas "Rohkem iseseisvust" kutsutakse õpilasi üles mitte piirduma ainult kooliainete õppimisega, mitte rahulduma nn. "kerge eluga".

Terava kriitika alla võeti selles ajakirjas kool ja hariduspoliitika. "Kui väga tihti võime näha lapsi, kes kooli astudes on noored - eluröömsad: aga paari aasta jooksul muudab koolielu neid nõnda, et endist eluröömsust on võimatu ära tunda. Kool pole suutnud neile midagi anda, ainult röövinud on ta lastelt tema loomulikkuse - loova aktiivsuse."² Ja edasi: "Kõigil on teada millised on meie koolimajad. Hallid, sageli määrdinud seinad, kulunud pörandad, katkised, igasuguste lõigetega täidet lauad. Kujutage endale ette, mis mõtleb ja millised tun-

¹ "Meie Noor Tööline" 1923, nr.3/4, lk.20.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.690, l.59.

gid tärkavad noorel sarnases poolhäämaras, rikut õhuga täidet klassis. Kui siia juure veel lisada õpilastele arusaamata õpetaja nõudmised: õpetaja seletab tihti aineid õpilastele tundmata mõistetega - näidetega ning kirub ja vihastab - "see on ju ometi nõnda lihtne" ... siis pole ime, et suurele protsendile õpilastest saab kool vastikuks, neil kaob igasugune huvi kultuursuse vastu."¹

Muidugi ei võinud loota, et kodanliku organisatsiooni ajakiri selgelt näitaks sellise olukorra põhjusi, kuid siiski kommunistlike noorte mõjul püüdsid õpilased seda teataval määral teha. Õpilased kirjutasid, et ei aita noorte manitsemisest ega statistiliste andmetega opereerimisest, vaid tuleb üles otsida kurjuse ja ebakultuursuse juured ning ainult neid hävitades võib loota Eesti paremale tulevikule.

Õpilased nõudsid, et koolimajadeks peavad saama kõige ilusamad ja puhtamad majad ja et kasvatajateks määrataks isikud, kes tunnevad oma ainet hästi ja oskavad seda kaasakiskuvalt ja vaimustavalt käsitleda.

Õpilased paljastasid valitsevat kildkonda, kes on koolidele peale surunud sundusliku usuõpetuse ja kellele usk on saanud teatavaks valitseva poliitika kindlustamise vahendiks.

Võru keskkoolide Noorsoo Liit andis 1923.a. välja õpilaste kirjatööde kogumiku nimetuse all "Viisnurk". Selles olid kirjutised, mis "vabadussõda" ning Eesti

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.690, l.59.

riiklikku korda õigesti hindasid. Artiklis "Vaimlise revolutsiooni künnisel" räägiti väga pilkavalt "vabadussöja" kangelastest ning nende "ärateenitud" aumärkidest. Kirjutises paljastati ning naeruvääristati pappide ja reaktsiooniliste õpetajate tegevust "moraali", "vennaarmastuse" ja "kultuuri arengu" nimel. Selles kirjutati:

"Papp, kes oli kõnelnd vennaarmastust - önnistas hiljem selle surmamiseks teritud mööka.

Õpetai, kes eila kõneles koolitoan inimsusest, naelutas täna täägiga venna kylmand mulla kylge. - Homme jalutab ta tapmise eest omat risti rinnal kanden koolitoan ning kõneleb uue hooga vendlust ning armastust."¹

Õpilased ootasid vaimlist revolutsiooni. Konkreetsete faktide analüüsimise tagajärjel tegid nad järelduse, et vaimlise revolutsiooni tarvidus "... on saand suuremaks kui ealengi enne", et "see on tänapäeva fataalsem nõvve."²

Haridusministeeriumi otsusega pandi ajakirja ilmumine seisma. Ministeeriumi nõukogu koosolekul aga "soovitati" nende koolide õpetajatele, kus "Viisnurga" kaastöölised õppisid, et nad "oma õpilaste kasvatuslise külje eest rohkem hoolitseksid."³

EKNÜ mõjust noorsoole räägib ka noorte rohkearvuline osavõtt 1.mai rongkäikudest, mis kujunesid suurteks

¹ "Viisnurk I" 1923, lk.27.

² Sealsamas, lk.29.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.109, l.291.

tööliste meeleavaldusteks kodanluse diktatuuri ja terro-
ri vastu. EKNÜ juhtimisel võttis nendest demonstratsioonidest osa palju koolinoori ja isegi lapsi, kes kandsid punaseid lippe ja loosungeid ning demonstreerisid koos täiskasvanutega revolutsioonilisi laule lauldes valmidust võidelda oma õiguste eest.

Haridusministeerium ja reaktsioonilised õpetajad keelasid rangelt õpilastel töölisdemonstratsioonidest osavõtmise. Rongkäikudes märgatud õpilasi võeti vastutusele: neilt nõuti kommunistlikest ideedest loobumist, vastasel juhul ähvardati koolist väljaheitmisega. Kuid vaatamata sellele läksid eesrindlikud õpilased demonstratsioonidele.

Partei poolt organiseeritud 1921.a. 1.mai demonstratsioonil sammus punaste lippude ja revolutsiooniliste loosungite all terve hulk koolinoori ja lapsi. Sügava mulje jätsid rongkäigust osavõtnud väikesed lapsed, kes kandsid lipukesti pealkirjadega: "Minu isa tapeti mõrtsukaliselt Irboskas!", "Minu isa ja ema istuvad kodanluse ohvrina türmis!" jne.¹

Eriti võimsaks ja meeldejäävaks kujunes 1.mai demonstratsioon 1922.a. Ainuüksi Tallinnas tuli rongkäigule 20 000 inimest, nende hulgas tuhanded noortöölised ja koolinoored. Aprillis koolides levitatud EKNÜ lendlehes "Elagu 1.mai" oli spetsiaalne lõik pühendatud koolinoortele. "Mitte sõjaväe ja skautide paraadis," oli kirjutatud lendlehes, "vaid tööliste ridades on 1.mail

¹ Eesti NSV Ajalugu, Tallinn 1957, lk.437.

teie koht. Demonstreerige ühes töölistega taewaliitliku koolipoliitika wastu! Protesteerige kooliõpilaste väljajahetamise, Koolinoorsoo Liidu hävitamise ja koolinoorsoo igasuguse eneseawalduse allasurumise wastu! Mahatsaristlik koolisurwe! Ühes töölistega ühinemise- ja mõttewabaduse eest!"¹

1923.a. kandsid töölisnoored 1.mai rongkäigul teiste loosungite hulgas ka järgmist: "Välja koolist kodanlik poliitika."² 1924.a. 1.mai meeleavalduse hüüdsõnade seas, mis oli tööliste esindajate poolt vastu võetud, oli ka niisugune: "Koolinoor, ühisse võitlusrinda noorte rakuskätega!"³

Uhkusega kandsid demonstratsioonidel lapsed punaseid lippe ja loosungeid. Nad ei kohkunud ega löönud kartma ka siis, kui tuli vastust anda kaitsepolitseis.

1922.a. 1.mai demonstratsioonil kandis 12-aastane Rahuleid Puht punast lippu, millele oli kirjutatud "Elagu töörahva vabariik". Kommunistlike noorte näpunäideteel liikus ta rongkäigus nõnda, et kaitsepolitsei ei märganud kaua aega seda loosungit. Hiljem, kui nuhid Russalka juures siiski märkasid poissi, viidi ta kohe kaitsepolitseisse. Kaitsepolitseis käitus Rahuleid Puht eeskujulikult - ta ei andnud välja neid, kes talle lipu andsid, ning seletas, et lihtsalt leidis selle "Tööliste Keldris". Kuid varsti kutsuti ta teistkordselt

¹ ENSV ORKA, fond 927 a. 1922, s.-ü.341, l.38.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.794, l.40.

³ "Meie Noor Tööline" 1924, nr.3/4, lk.16.

kaitsepolitseisse. Ka seekord pidid politseinikud pettuma. "Ma olen uhke, et kandsin punast lippu," ütles ta neile selgelt välja.¹

Tähtsaks sündmuseks EKNÜ ideoloogilises elus oli brošüüri "Lenin noortele" legaalne väljaandmine 1924.a. septembris. Brošüüris oli V.I.Lenini ajalooline kõne Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III kongressil 2.oktoobril 1920.a., milles ta esitas noorsoo kommunistliku kasvatusalused ning püstitas sellest tulenevad ülesanded kommunistlikule noorsooühingule.

Brošüüri levitati ka koolides õpilaste hulgas. Tallinnas "Töölise Majas" organiseeritud referaatkoosolekule, kus arutati V.I.Lenini kõnet, tuli koos töölisnoorte ja sõduritega ka palju kooliõpilasi.

Ajakirjas "Meie Noor Tööline" avaldati kirjutis, mis oli pühendatud V.I.Lenini kõne avaldamisele eesti keeles. Selles selgitati veel kord "kommunismi õppimise" mõistet, selle teid ja vahendeid ning V.I.Lenini seisukohtadest lähtudes kutsuti noori üles osa võtma "... ühiskondlikust liikumisest ja võitlusest", "... olla võitleja tormilises elus ja võitluses", seostama oma õppimist "... kogu töörahva võitlusega ja tööga".²

Kui 1924.a. Eestimaa Kommunistlik Partei võttis kursi töörahva relvastatud ülestõusule kodanliku diktatuuri kukutamiseks, oli EKNÜ ka selles tema lähimaks abilisiks. EKNÜ andis välja hulgaliselt lendlehti, teostas

¹ A. Vaarmanni mälestuste põhjal. A.Vaarmann elab praegu personaalpensjonärina Tallinnas.

² "Meie Noor Tööline" 1924, nr.7/8, lk.20-21.

agitatsioonilist tööd legaalsetes organisatsioonides ning võttis vahetult osa võitlussalkade ettevalmistamisest.

Võitlussalkadesse astusid ka revolutsiooniliselt meelestatud koolinoored. Näiteks Tallinna linna ühiskünaasiumi õpilane kommunistlik noor Erich Vakmann organiseeris terve rea õpilasi osa võtma võitlussalkadest. Seda tegi ta oma venna Richardi abil, kes õppis Kaubanduskoolis. Seda oli seal soodne teha seetõttu, et Kaubanduskooli õpilased olid kooli direktori sõnade järgi "suuremalt jaolt vaesematest perekondadest ja töölistesest, kus kahjuks valitseb suur poolehoid kommunistidele".¹

Suur kommunistlike noorte organisatsioon oli Väike-Maarja reaalgümnaasiumis, kus õpilaste kasvatamisel revolutsioonilises vaimus tegi suure töö selle kooli õpetaja, kommunist Anton Vaarandi. Kommunistlike noorte juhtimisel astusid eesrindlikud õpilased välja õpetajate reaktsiooniliste õpetamismeetodite vastu ning kuulutasid välja streigi. Eesti töörahva relvastatud ülestõusu ettevalmistamise käigus täitsid õpilased-kommunistlikud noored väga vastutusrikkaid ülesandeid. Selliseks ülesandeks oli relvade muretsemine. Neid hoiti õpilaste F. Rossi ja H. Veisbergi kodudes, kust need enne ülestõusu ära viidi.²

Võitlussalgad olid peale Tallinna moodustatud veel

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü. 195, l.45.

² Friedrich R o s s , Väike-Maarja reaalgümnaasiumis. "Karastumine", lk.245.

Tartus, Pärnus, Viljandis, Rakveres, Valgas, Kundas, Põltsamaal ja mujal. Ja kõikjal olid nende aktiivseteks liikmeteks kommunistlikud noored. Töölisnoored ja revolutsiooniliselt meelestatud kooliõpilased moodustasid vähemalt 35 protsenti võitlejaist.¹ Silmapaistvat osa relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel etendasid töölisnoorsoo revolutsioonilise liikumise juhid Arnold Sommerling, Rudolf Pälson jt.

Kangelaslikult võitlesid ülestõusu ajal kommunistlikud noored. Isegi surm ei peatanud neid, kui kaalule oli pandud töölisklassi huvid, tema revolutsiooniline ideoloogia.

Erich Vakmanni klassijuhatajal oli võimalus temaga vestelda mõni tund enne sõjaväljakohtu otsuse täidesaاتمیت (sõjaväljakohtu otsus oli mahalaskmine). Ta jutustas hiljem, et Erich Vakmann nimetas ennast ideeliseks kommunistiks, oli rahulik ja isegi naeratas. Kangelaslikult käitus kommunistlik noor ka mahalaskmise ajal. Pärast kogupauku, kui Erich juba maas lamas, ütles ta oma timukatele: "Lase veel."²

Muidugi ei võinud kooliõpilaste osavõtt ülestõusust olla massiline. Peale muu oli selle põhjuseks range konspiratsioon ülestõusu ettevalmistamisel, mis ei võimaldanud EKNÜ-l pöörduda noorsoo laialdaste kihtide poole.

Metsik terror kaasnes 1924.aasta 1.detsembri töörahva relvastatud ülestõusu mahasurumisele.

¹ L. L o o r i n g , Kangelasliku võitluse ajalugu, lk.100.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.195, l.36.

Suur osa ülestõusust osavõtjaid, nende seas ka palju noori, lasti maha kohapeal. Väga paljud vangistati. Arreteeriti ja lasti maha kõik EKNÜ Tallinna Komitee liikmed. Julmalt tapeti EKNÜ aktivistid E.Mäeots, R.Tikkar, A.Körgemaa jt. Vangistatuid peksti ja piinati ülekuulamistel.

Armud ei antud ka kooliõpilastele.¹ Arreteerimisi oli Rakvere gümnaasiumis, Tallinna Kommerts- ja Kaubanduskoolis ning mujal. Kaitseväge ülejuhataja oma kirjas valitsusele teatas, et ka "teistes õppeasutustes pörandaalused püüavad pinda leida" ja palus "haridusministeeriumi alluvate asutuste suhtes vastavaid abi nõusid käsile võtta ..."² Tema korraldusel vallandati mitmed direktorid.

Eesti kodanluse "humanismi" näitas ka see, kuidas riik suhtus lastesse, kelle vanemad olid ülestõusu ajal kodanluse diktatuuri vastu võideldes surma saanud.

"Abiandmine vanemateta jäänud mässajate lastele on osa seltskonnas pahameelt ja arusaamatust tekitanud, avaldades üsna selgelt ka ajakirjanduse veergudel," kirjutati kodanlikust keskkonnast pärit laste eest hoolitsemiseks moodustatud erilise abiandmise fondi aruandes. "Kõige pealt olgu selgituseks tähendatud, et 1.detsembri mässuohvrite perekondadele toetuseks annetatud summadest ainustki penni ei ole läinud ega lähe mässust

¹ A. L i e b m a n , Eesti Maa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail, Tallinn 1961, lk.159.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü. 135, l.62.

osavõtnute lastele. Samuti ei ole nende heaks korjandusi toime pandud ega panda ka edaspidi".¹

Kuigi 1924.a. 1.detsembri ülestõus sai lüüa, oli tal suur ajalooline tähtsus. Ta näitas proletariaadile, et isegi kõige raskemas olukorras võib ülestõusu ette valmistada ja läbi viia. "Tallinna relvastatud ülestõus," kirjutas "Pravda", "annab palju õpetlikku rahvusvahelisele proletariaadile, kes seisab otsustavate lahingute ees kapitalismi vastu."²

Tööraha relvastatud ülestõus jättis sügava jälje ka progressiivselt meelestatud õpilaste südameis, eriti nende südameis, kes EKNÜ aktiivset võitlust toetasid.

Jaanuaris 1925.a., kui Eestis möllas terror, kirjutas üks Väike-Maarja ühisreaalgümnaasiumi õpilane oma vanglas olevale endisele õpetajale kommunist A.Vaarandile: "Tea, et sina seisad meil kõige rohkem sydame peal ja et sinu kannatused on ka meie kannatused. Soovin sulle kõike hääd, tervist ja jõudu neid raskusi välja kannatada. Kyll üks-kord algab aeg, kus kõik peerud kahel otsal lausa löövad lõkendama, kyll siis Kalev jõuab koju, oma lastel õnne tooma j.n.e."³

Kommunistlike noorte kangelaslik võitlus ülestõusu ajal tõestab veel kord, et Eestimaa Kommunistlik Noorsoo-

¹ A. S u n i l a , Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus, 1.detsembril 1924.aastal, Tallinn 1961, lk.224.

² "Правда" nr.330, 1.detsembril 1930.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.195, l.87.

ühing on alati olnud partei lähimaks abiliseks ja võitlusreserviks, et ta oli valmis võitlema noore põlvkonna vabaduse ja õnne eest ka kõige raskemates tingimustes.

3. TÖÖLISLASTE KOONDAMINE PROLETAARSETESSE GRUPPIDESSE JA KOMMUNISTLIKU LASTELIIKUMISE PEDAGOOGILISTE ALUSTE KUJUNEMINE

Partei juhtnöörid lasteliikumise organiseerimiseks.

Ei tohi alahinnata töölisnoorsoo revolutsiooniliste organisatsioonide mõju lastele ja õpilastele, tänu nende organisatsioonide illegaalsele tegevusele koolides ja kodanlikes koolinoorsoo- ja lasteorganisatsioonides.

Allpool aga vaatleme lähemalt seda tööd, mida tegid töölisnoorsoo-organisatsioonid ja eelkõige EKNÜ otseselt lastega ilma kooli ja ametlikult lubatud koolinoorsoo- ja lasteorganisatsioonide vahenduseta.

Suurt tähelepanu lasteliikumise ja laste kasvata-
mise küsimustele pöörati EKNÜ I kongressil. Rõhutati, et
tööliste raske majanduslik olukord kajastub eriti valu-
sasti laste juures ja väljendub laste suures surevuses.
Kodanlik kool ja kasvatus on aga laste vaimu surmajad
ning taotlevad lastest streigimurdjate ja pimeda jõu kas-
vatamist oma vanemate - tööliste nõudmiste ja huvide
vastu. Sellepärast, märgiti kongressil, tuleb "revolut-
sioonilisel proletariaadil suurt tähelepanu pöörata oma

laste peale".¹

Kongressil kriipsutati alla vajadust korraldada massilisi laste koosolekuid ja meelesvaldusi, kasvatada ja arendada lastes marksistlikku maailmavaadet ja selgitada revolutsioonilise võitluse tähtsust. Koolides soovitati luua opositsioonigruppe.

Kongress leidis, et kogu seda tööd peab juhtima Kommunistlik Noorsooühing. Lastegruppide organiseerimist tuli nii korraldada, et vähemalt üks grupi liikmetest oleks EKNÜ ehk EKP liige.

EKNÜ pingutused lasteliikumise arendamisel leidsid igati toetust ja juhendamist Eestimaa Kommunistliku Partei poolt. EKP tegi seda kõigepealt oma liikmete kaudu, kes EKNÜ-s ja teistes töölisorganisatsioonides töötasid. Laiaulatuslikult kasutati kommunistliku lasteliikumise suunamiseks töölisajakirjandust.

Aimult 1923.a. suvel oli Tööraha Ühise Väerinna häälkandjas "Tööraha Hääl" avaldatud enam kui 10 proletaarset lasteliikumist käsitlevat artiklit. Tähtsamad olid niisugused kirjutised, nagu "Tuleviku pärast", "Proletaarsest lasteliikumisest", "Rahvusvaheline lastenädal", "Ema, sul pole last, kui ta töölisklassi vastane!", "Tallinna tööliste lasteaed" jt.

Nendes kirjutistes selgitati, et kodanluse nii suur tähelepanu lastele pole mitte juhuslik, sest just lapsed on väga vastuvõtlikud igasugusele õpetusele ja neil puudub ka küllaldane kriitikavõime. Kodanlus on huvitatud

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.773, l.10.

sellest, kirjutas "Tööraha Hääl", et "töölislaps töö-
lisklassist eemale hoiaks, sest ühinenult on töölisklass
jõud, mis kodanluse võimuvalitsuse lõpetab. Sellepärast
surutakse töölislapses maha tema töölisperest päritolemi-
se tunne."¹ Analüüsides kodanliku kooli "kasvatuslikku"
mõju töölislastele ning arvestades töölisliikumise edas-
pidiseid ülesandeid tullakse järeldusele, et on ilmtingi-
mata tarvilik ametlikule kasvatusesele, mida laps saab ko-
danlikus koolis ja tänaval, vastu seada proletariaadi
klassikasvatus.

Partei kutsus töölisi üles mitte lubama, et nende
lapsi juba maast-madalast mürgitataks kodanliku ideolo-
ogiaga. "Et neile mõjudele vastu astuda," kirjutas "Töö-
raha Hääl", "peame kindla aluse panema proletaarlisele
lasteliikumisele."²

Partei nõudis, et proletaarse lasteliikumise küsimus-
tesse suhtutaks täie tõsidusega, et "ükski tööline ei to-
hi selles asjas ükakõikseks pealtvaatajaks jääda" ja eel-
kõige just sellepärast, et "laste peale rajame oma tule-
viku, neist peame kasvatama tõsised proletaarlased-kom-
munistid."³

EKP pidas laste proletaarset kasvatamist partei-,
ametiühingute ja kõigi teiste töölisorganisatsioonide
üheks tähtsamaks ülesandeks. "Töölislaste kasvatamine
peab olema kogu töölisklassi asi," selgitas "Tööraha

¹ "Tööraha Hääl" nr.29, 21.juulil 1923.

² "Tööraha Hääl" nr.32, 28.juulil 1923.

³ "Tööraha Hääl" nr.26, 14.juulil 1923.

Hääl" ühes oma juhtkirjas.¹

Proletaarse lasteliikumise otseseks ja vahetuks organiseerijaks pidas EKP kommunistlikku noorsooühingut ja tema legaalseid organisatsioone, vaatamata sellele, et võimul oleva kodanluse poolt tehti äärmiselt suuri takistusi töölisnoorsoo organiseerimisel. Partei hindas kõrgelt töölisnoorsoo liikumist, kuid pidas vajalikuks, et seda täiendaks töö lastega. Partei juhtis töölisnoorsoo-organisatsioonide tähelepanu sellele, et lasteliikumine on esimene aste noorsooliikumises ja "kui lasteliikumine hästi arenenud, kui lasteliikumisest noorsoo liikumisele üleminevad hulgad juba kindla proletaarlise ilmavaate omandanud, siis on see määratu tähtsusega noorsooliikumisele ja üldse kogu revolutsioonilisele töölisliikumisele."²

EKP juhtis mitmel korral tähelepanu sellele, et ametiühingute noortekomisjonid, kes olid pörandaaluse EKNÜ legaalseteks organisatsioonideks, peavad saama lasteliikumise organisatoriteks. "Tööraha Hääl" kirjutas selle kohta järgmiselt: "Kui meil seni töölisnoorsugu kõigist takistustest hoolimata järjekindlalt jätkab oma ridade koondamist, siis ei ole veel sellest küllalt. Tuleb asuda ka töölislaste kollektiivsele kasvatus- ja organiseerimistööle. Kui seni sel alal väga vähe tehtud, siis tuleb sellele tööle asuda seda suurema energiaga."³

Partei ei alahinnanud raskusi, mis noorte ees sellel õilsal tööloigul seisid kodanliku Eesti tingimustes. "Ja

¹ "Tööraha Hääl" nr.32, 28.juulil 1923.

² "Tööraha Hääl" nr.20, 30.juunil 1923.

³ "Tööraha Hääl" nr.32, 28.juulil 1923.

kuigi esialgu lasteliikumise arendamine raske," märgiti "Tööraha Hääle" artiklis "Tuleviku pärast", "seat töölisorganisatsioonidel puuduvad, peaaegu ilma erandita kõigil ruumid, platsid jne., ei tohi ka siingi käsi rüpe jätta. Juba see, millise õhinaga kodanlus tööliklassi ja noorsugu oma püünisesse kisub, kohustab tegevusele."¹

Eestimaa Kommunistliku Partei näpunäidete kohaselt asuski EKNÜ aktiivsele tegevusele kommunistliku lasteliikumise arendamisel. EKNÜ-l oli eeskujuks Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu tegevus, kes V.I.Lenini juhendite kohaselt N.K.Krupskaja vahetul osavõtul asus iseiseiva massilise kommunistliku lasteorganisatsiooni loomisele.

Kohe pärast pioneeriorganisatsiooni loomist Nõukogude Venemaal 1922.a. avaldas EKNÜ häälekandja "Noor Tööline" mitu artiklit, mis seda uut kommunistlikku lasteliikumist tutvustasid ja tema põhimõtteid propageerisid.

Pioneeriorganisatsiooni eesmärkidest rääkides kirjutas "Noor Tööline", et "iga mõtleja poiss ja tüdruk, kes inimkonnale tulusad tahavad olla, astuvad N.Venemaal noorte pioneeride organisatsiooni!"² Kommunistlikud noored selgitasid Eesti lastele, et töötavale rahvale kasulik olla, peab noor ennast sihipäraselt harjutama, ja seda teevadki Nõukogude riigi pioneerid, kellel mõtlemine töörahva saatuse üle on esimeseks seaduseks.

¹ "Tööraha Hääle" nr.20, 30.juunil 1923.

² "Noor Tööline" 1922, nr.7/8, lk.193.

"Noor Tööline" tutvustas eesti noori ja lapsi ka kuue pioneeride seadusega ("Pioneeride pea käsusõnad")¹:

1. Pioneer on truu töölisklassile.
2. Pioneer on õiglane ja aus mõtetes, sõnades ja tegudes.
3. Pioneer on sõber ja vend igale teisele pioneerile.
4. Pioneer on distsiplineeritud ning oskab end valitseda.
5. Pioneeri püüe on - olla alati kasulik kogu ilma töölisklassile.
6. Pioneer on kokkuhoidlik ja austab vöörast tööd.

Köigile seadustele lisati selgitavaid kommentaare.

Ühtlasi said eesti lapsed teada ka pioneeride tavadest ja nende tähtsamatest üritustest.

Samaaegselt näidati noortele kodanlike lasteorganisatsioonide ja eeskätt skautluse rahvavaenulikku iseloomu. Skautide organisatsiooni paljastati kui kontrrevolutsiooniliste jõududega seotud organisatsiooni oma tekest peale. Ka eesti skaudid olid need, kes võtsid esimeste lööksalkadena osa töörahva revolutsiooni mahasurumisest.²

Vaatamata sellele, et skautism oli Nöukogude Venemaal paljastatud ja tema organisatsioonid 1919.a. VKNÜ II kongressi poolt laiiali saadetud, püüdsid mõned endised skautide juhid maskeeritult edasi tegutseda, hellitades lootusi mingisugusest "nöukogulikust skautismist".

¹ "Noor Tööline" 1922, nr. 7/8, lk.206.

² "Noor Tööline" 1922, nr.4, lk.121-122.

Neil õnnestus isegi moodustada üksikud "punaste skautide" rühmad endiste gümnaasiumide baasil loodud koolides.

Eesti kommunistlikud noored ei võinud nii põhjalikult tunda seda võitlust, mida Venemaa Kommunistlik Noorsooühing pidas kommunistliku mõju levitamise eest laste hulgas pioneeriorganisatsiooni loomisele eelnemud ajajärgul. Sellega ongi seletatav asjaolu, et 1922.aastal õige lühikest aega pärast pioneeriorganisatsiooni loomist ekslikult iseloomustati uut kommunistlikku lasteliikumist Venemaal kui "punast skautismi", kui "hoopis uut skautismi". Tegelikult oli juba siis pioneeriorganisatsioon mitte "nõukogude skautism", vaid hoopis uutele alustele rajatud kommunistlik lasteorganisatsioon.

See lühiajaline eksitus väljendus ainult mõnes kirjutises EKNÜ häälekandjas "Noor Tööline" ega avaldanud mingisugust eitavat mõju proletaarse lasteliikumise arendamisele ja skautismivastasele võitlusele Eestis.

Eesti noori tutvustati ka kapitalistlikes maades areneva proletaarse lasteliikumisega ja Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali algatustega laste kommunistliku kasvatusel alal. Et õigesti asuda proletaarse lasteliikumise organiseerimisele, tuli EKNÜ-l arvestada kapitalistlike maade kommunistlike noorsooühingute kogemusi, sest nende tegevuse vormid ja meetodid vastasid enam olukorrale kapitalistlikus Eestis.

Esmajärjekorras oli kodanlike maade hulgast eeskujuks Saksamaa, kus võimsa revolutsioonilise töölisliikumise taustal oli laste hulgas tehtav kommunistlik kasvatus ja

organiseerimine võtnud suure ulatuse. Septembris 1922.a. toimus Berliinis juba rahvusvaheline nõupidamine kommunistlike lastegruppide töö kogemuste tundmaõppimiseks.¹

Esimesed kommunistlikud lastegrupid tekkisid Saksamaal juba 1919.-1920.a. Alates 1921.a. jaanuarist ilmus lasteajaleht "Der junge Genosse" (hiljem "Jungspartakus" ja "Die Trommel") ja ajakiri "Das proletarische Kind", mida alguses toimetas Edwin Hoernle - silmapaistev tegelane kommunistlikus noorsoo- ja lasteliikumises. Tema teoreetilised tööd laste organiseerimisest ja kommunistlikust kasvatuses võeti tegevuse alguseks mitte ainult Saksamaa Kommunistliku Noorsooühingu poolt, vaid nad leidsid tunnustuse ka teiste kapitalistlike maade kommunistlikus lasteliikumises. Bestis kahekümnendatel aastatel proletaarse lasteliikumise küsimustes ilmunud rohkearvulistes artiklites oli tugevasti tunda Edwin Hoernle pedagoogiliste tööde mõju.

Saksamaa kogemustega põhjalik tutvumine oli seda enam tarvilik, et ka Eesti kodanlike noorsoo-organisatsioonide juhtivad tegelased tundsid huvi Saksamaa noorsoo- ja lasteliikumise kui ka antud küsimustes Saksamaal hulgaliselt ilmuva kirjanduse vastu. Neid huvitasid muidugi esmajärjekorras skautide, "Rändlindude", "Vaba-saksa noorsoo" ja teiste kodanlike organisatsioonide kogemused.

Saksamaa kogemustega tutvumiseks ja vastava kirjanduse hankimiseks kasutas EKNÜ keskkomitee ära Eesti kommunistide sõidud Saksamaale. Nii sai Paul Keerde, keda

¹ "Noor Tööline" 1922, nr.9, lk.231.

saadeti Eesti Nahatöölise Liidu poolt Saksamaal peetavale nahatöölise kongressile, ülesande lähemalt tutvuda kommunistliku noorsoo- ja lasteliikumise küsimustega. Tagasi tulnud, kandis Paul Keerdo põhjalikult ette EKNÜ juhtivatele töötajatele kõigest kuuldust-nähtust. Kaasa oli toodud ka rohkesti raamatuid, brošüüre ja muud kirjandust.¹

Töölisorganisatsioonide raamatukogudele muretseti väga mitmekesist kirjandust noorsoo ja laste kommunistliku kasvatamise valdkonnast. Nii võis sealt leida näiteks Venemaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu Keskkomitee häälekandjat "ЛНИЙ КОММУНИСТ", "ЛНИЙ ПРОЛЕТАРИЙ" eestikeelset "Noored Kommunaarid", EKNÜ KK ajalehte "Noor Proletaarlane", Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali väljaandeid, samuti saksakeelseid "Der junge Genosse", "Die junge Garde" jt. Kättesaadavad olid ka Edwin Hoernle tähtsamad tööd.²

Esimeste kommunistlike lastegruppide moodustamine ja nende tegevus.

Innustatuna Venemaa KNU edusammudest laste organiseerimisel, toetudes teiste maade kommunistliku lasteliikumise kogemustele, asusidki Eesti kommunistlikud noored EKP juhtimisel töölislaste organiseerimisele.

Nagu teisteski kapitalistlikes maades peeti töölis-

¹ V. Kangru mälestuste põhjal. V.Kangur töötab praegu Tallinnas Riiklikus Kindlustuses.

² ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.25, lehed 41,44.

laste organiseerimise kõige paremaks vormiks proletaarseid lastegruppe. Revolutsioonilise töölisliikumise mahasurumise ja terrori õhkkonnas ei võinud juttugi olla iseseisvast kommunistlikust lasteorganisatsioonist. Samal ajal ei võinud ka töölis- ja töölisnoorsoo-organisatsioonid enda peale võtta neid ülesandeid laste kommunistlikul kasvatamisel, mida edukalt võis teostada ainult laste enesete aktiivsel osavõtul.

Tuli otsida sellist laste organiseerimise vormi, mis vastaks kapitalistliku riigi tingimustele. Selleks kujunesidki proletaarsed lastegrupid, "kellede ülesandeks on töölislaste vaimline ja kehaline kasvatamine tööliklassile vastuvõetavas meeles."¹ Oma sisult olid lastegrupid kommunistlikud. Kommunistlikeks nimetati neid ka illegaalsetes väljaannetes ja dokumentides.

Laste organiseerimine gruppidesse võimaldas kohalikel partei-, ametiühingu-, noorsoo- ja naisorganisatsioonidel nendele oma mõju levitada, ära kasutades kohalike tingimusi ja võimalusi, ning paremini seostada legaalseid ja illegaalseid töömeetodeid.

Esimesed kommunistlikud lastegrupid Eestis tekkisid 1922.a. sügisel.

Tallinnas organiseeriti üle 400 lapse. Tegutsesid laste spordiring, laulukoor ja näitering.² Ühe lastegrupi tegevusest 1922.a. sügisel teab jutustada Hans Leibur,

¹ "Tööraha Hääl" nr.29, 21.juulil 1923.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.794, l.48.

kes ise õppis siis Õpetajate Seminaris. "Koos seminari õpilaste R.Cheri, M.Nurga ja teistega," jutustab H.Leibur, "käisime väga sagedasti "Tööliste Keldris", kus õhtuti oli alati palju rahvast. Kord tehti mulle ettepanek: "Hans, sa oled ju hea viiulimees, laulumees jne., õpeta ka midagi lastele, kes siin "Tööliste Keldris" käivad!" Ma nõustusin ja hakkasingi tööle."

Kaks korda nädalas kogunesid lapsed "Tööliste Keldrisse". Selle grupi koosseisu kuulusid õpilased erinevatest koolidest. Huvi grupi töö vastu, eriti alguses, oli suur. Koos H.Leiburiga töötas lastega ka Õpetajate Seminaris Harjutuskooli õpetaja Hilda Leo, kes õpetas lastele tantse ja mängu. Peale laulude, tantsude ja mängude õpetamist selgitati lastele poliitilisi probleeme ja poliitilisi termineid, mida nad täiskasvanute hulgas viibides sageli kuulsid.¹

Tallinnas oli veel teisi lastegruppe, kus lastega töötasid kommunistlikud noored Benita Lauristin, Helene Veidenbaum, öed Vaarmannid jt.

Tartus organiseeriti üle 100 lapse. Edukalt töötasid laste mängu- ja laulugrupp.² Lastekogunemiskohaks oli "Tööliste Maja" Lossi tän. nr.3.

Vajaduse korral anti lastegrupile kasutada ka saal, kus organiseeriti suuremaid üritusi. Kuigi lastegrupp oli kindla koosseisuga, kutsuti suurematest üritustest osa võtma ka teisi lapsi. Lastegrupi juhtideks olid Helene

¹ Hans Leiburi mälestuste põhjal. H.Leibur elab praegu Tartus pensionärina.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, l.6.

Kaev, Hilda Visnapuu ja Helmi Küttik. Mänge ja spordivõistlusi aitasid organiseerida Osvald Tuul, Elmar Osjamets ja August Kuulberg.

Tartu lastegrupi üks aktiivsemaid juhte Hilda Visnapuu teab jutustada sellest, kuidas lapsi tõmmati kaasa osa võtma tööliste demonstratsioonidest, karbikorjandusest "Tööliste Maja" toetamiseks ja teistest tähtsatest üritustest. 1922.a. korraldati lastele suur jõulupidu. Valmistati spetsiaalseid väikesi punaseid lipukesti, mis anti kätte igale lapsele koos maiustustepakiga.¹

Poliitilise selgitustöö teostamisele laste hulgas, eriti lühikeste poliitiliste referaatide-vestluste näol, aitasid kaasa Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi liikmed. Laste ees esinesid Olga Künnapuu, Oskar Sepre jt. Väga oodatud olid Hans Heidemanni esinemised, kes eriti hästi oskas lihtsalt ja sütitavalt kõnelda.²

Helmi Küttik meenutab, kuidas Tartu kommunistide juht H. Heidemann tundis suurt huvi selle vastu, kuidas töö lastega kulgeb. "Ta kutsus meid üles," jutustab H. Küttik, "olla aktiivsemad mitmesuguste töövormide rakendamisel, et lastel oleks alati huvitav "Tööliste Majas" käia ja et nad ka teisi sinna kaasa kutsuksid. "Teie olete ju noored, pange aga nupp tööle, küllap te hakkama saate," nii ütles ta meile, lastegrupi tegevuse organisaatoritele, kui me vahel kaebasime raskuste peale."

¹ Hilda Visnapuu mälestuste põhjal. H. Visnapuu elab praegu Tartus personaalpensionärina.

² Helmi Küttiku mälestuste põhjal. H. Küttik elab praegu Tartus pensionärina.

Hästi töötas lastegrupp Narvas. Paremini kui mujal oli seal läbi viidud sisuline töö. Lastele korraldati mängu ja võimlemist, neile jutustati väga palju huvitavaid.¹

Kommunistlike lastegruppide areng ei toimunud ainult tõusu suunas. Nende ees seisis tõsised raskused. Riigivõimud jälitasid neid, tõkestasid iga nende algatust. Majaomanikud keeldusid ruume andmast või nõudsid sellist üüri, mis oli töölistele täiesti üle jõu käiv.

Osa 1922.a. sügisel loodud lastegruppidest, eriti Tallinnas, lagunes varsti. Selle põhjuseks oli kõigepealt, nagu juba eespool märgitud, ruumide puudus. Kuid ka organisatsioonilise töö nõrkus, mis avalaus esialgselt saavutatud edu mitteküllaldases organisatsioonilises kindlustamises, viis sügisel kaunis hästi tegutsenud lastegruppide kokkukuivamisele. Vähe tegeldi ka distsiplineerimise ja suusõnalise selgitustöö alal.

See langus lasteliikumises oli aga lühiajaline. Olukord hakkas muutuma 1923.a. kevadel. Kui esimeste lastegruppide loomisel etendasid suuremat osa ametiühingute naiskomisjonid, siis 1923.a. kevadel lülitusid sellesse tegevusse suurema aktiivsusega EKNÜ organisatsioonid.

Lastegruppide moodustamise ja nende tööga seoses olevaid küsimusi arutati mitmel korral EKNÜ Keskkomitee koosolekutel, mis toimusid rangelt konspiratiivselt. 1923.a. suvel oli lastegruppide töö küsimus EKNÜ KK

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, 1.2.

koosolekute päevakorras neljal korral. EKNÜ suurest tähelepanust laste organiseerimisele ja kasvatamisele räägib ka see, et EKNÜ Keskkomitee viie osakonna hulgas otsustati luua eraldi ka lasteliikumise osakond.¹

V.Kangur, kes pärsit J.Kreuksi mõrvamist 1923.a.oli EKNÜ Keskkomitee sekretäriks, jutustab, et "lastegruppide tegevus, nende loomine ja suunamine oli üks väga tähtsatest osadest komsomolitöös." Peaaegu kõik juhtivad komsomolitöötajad ja aktivistid, isegi need, kes otsest lastegruppidega seotud ei olnud, tutvusid vasta-va kirjandusega ja aitasid töölislaste organiseerida.

Ei kahanenud ka naiskomisjonide aktiivsus. Vastupidi. Nende tegevus töölislaste organiseerimisel muutus veelgi ulatuslikumaks. Lasteliikumine oli päevakorra üheks küsimuseks ametiühingute naiskomisjonide konverentsil, mis algas 1.juulil 1923.a. Konverentsil märgiti, et sa-ge-dasti esineb veel laste kurnamist, et lapsed on sunni-tud varakult oma tööjõudu müüma ning on täielikult töö-andjate meelevald all, sest nad ei oska end veel kaitsta.

Aruannetes kohtadelt toodi konkreetseid näiteid laste organiseerimisest. Märgiti ära nii saavutusi kui ka esinevaid raskusi. Hästi iseloomustati Narva kiutöö-liste ametiühingu lastegrupi tööd. Pärnu kesknõukogu naiskomisjon teatas, et seal asutatakse lastegrupp, Tar-tu kesknõukogu naiskomisjon kandis ette, et lastegrupp on küll asutatud, kuid puuduvad veel küllaldasel määral jõud selle juhtimiseks.

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.793, l.1.

Ettekandega lasteliikumisest esines Helene Veidenbaum. Ta peatus nendel võtetel ja meetoditel, mida kodanlus kasutab selleks, et töölislapsi töölisklassist eemaldada. Siin on kool, kirik, sõjaväeline õppus, kirjandus, lasteorganisatsioonid jne. Kõige mõjuvam abinõu oli kool, kus "õpetus on läbi põimitud vaimuga, millest avalikult ehk salaja välja imbub kodanlise korra ülistamine ja klassivõitluse eitamine."¹

Edasi andis ettekandja ülevaate uuest lasteliikumisest, mille arendamisele on asunud töölisklass, kes ei või lubada, et tema read kodanluse tegevuse tõttu harveneksid. Ta tõi huvitavaid näiteid kommunistlikust lasteliikumisest teistes kapitalistlikes maades. Analüüsisides kommunistliku lasteliikumise seisundit Eestis, märkis H. Veidenbaum, et "lastest peame kasvatama tõsised töölisklassi eelvõitlejad. Sellepärast peame meiegi lasteliikumise peale tõsiselt vaatama ja kõige jõuga seda organiseerima hakkama. Peatöö jääks muidugi naiste- ja noortekomisjoni hooleks. On vaja lapsi kaasa tõmmata, kes seda liikumist siis ise juba edasi arendavad."²

Ettekandja andis ka metoodilisi nõuandeid lastegruppide töö sisustamises ja laste organiseerimises. Aluseks soovitati võtta laste igapäevane elu ja rajada sellele nende materialistliku maailmavaate kasvatamine. Oma positiivseid kogemusi jagas konverentsil Narva esindaja, kus lastegrupi tegevus oli väga sisukas. Et lapsed armastavad

¹ EKPA, fond 24, nim.1, s.-ü.246, l.17.

² Sealsamas, l.18.

vaheldust, siis tuleb tema arvates nendega rohkem mängida, näitemänge korraldada, ühiskondlikke küsimusi käsitleda, koosolekuid ja referaate organiseerida jne. Ta soovitas jutustada lastele olukorrast Venemaal, lasteliikumisest Nõukogude riigis, selgitada laste olukorda kapitalistlikes maades jm.

Arvestades seda, et "lasteliikumise arenemine just naistööliste kui emade huvidele vastab", kohustas konvents vastuvõetud resolutsioonis naiskomisjone "lasteliikumist kõige jõuga toetama, asutades igalpool lastegruppe, korraldades lastekoosolekuid ja pidusid, kaasa aidates lasteajakirja väljaandmisel ja organiseerides vanemate nõukogusid koolides."¹

Juunis 1923.a. oli EKNÜ Keskkomitee istungi päevakorras "Rahvusvaheline lastenädal". Keskkomitee otsustas asuda kolmanda rahvusvahelise lastenädala ettevalmistamisele ja lähiviimisele Eestis.²

Rahvusvahelised lastenädalad peeti igal aastal paljudes maades alates 1920.a. Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali initsiatiivil eesmärgiga aktiveerida töölisorganisatsioonide jõupingutusi laste kasvatamisel klassivõitluse vaimus.

Kolmandat rahvusvahelist lastenädalat 1923.a. tähistati kõikjal 24-st kuni 31.juunini, kuid Eestis mitmesuguste asjaolude tõttu ja eelkõige töölisnoorsoo-organisatsioonide pideva tagakiusamise pärast võimude poolt

¹ "Tööraha Hääli" nr.21, 3.juulil 1923.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.794, l.4.

jäi see nädal ettenähtud tähtajal pidamata. Eesti ametiühingute nais- ja noortekomisjonide ühisel koosolekul otsustati rahvusvahelist lastenädalat tähistada 29.juulist kuni 5.augustini.

Rahvusvahelise lastenädala ülesandeks Eestis oli

1) kasvatada töölishulkades arusaamist töölistlaste organiseerimise vajadusest, nende kasvatamise vajadusest klassivõitluse vaimus, 2) asutada kohtadel töölistlaste grupe ja 3) tugevdada olemasolevaid lastegruppe ning muretseda neile ainelist toetust.

Nendest üldistest ülesannetest lähtudes püstitati konkreetseid ülesandeid ka noortekomisjonidele. Iga noortekomisjon pidi: eraldama mõned seltsimehed, kes asuksid lastegruppide loomisele ja kes selleks vastavat selgitustööd teeksid töölistlaste seas; oma piirkonnas korraldama tööliste-lastevanemate koosolekuid, kus lastegruppide tähtsust ja vajadust selgitataks; lastegruppide aineliseks kindlustamiseks korraldama korjandusi ja pidusid.¹

Kogu seda tööd tuli teha tihedas koostöös ametiühingute naiskomisjonidega. Rahvusvaheline lastenädal pidi andma, "Tööraha Hääle" sõnade järgi, "tõuke edaspidisele tööle, millest eeskätt töölisorganisatsioonide nais- ja noortekomisjonid energiliselt osa võtma peavad."²

Rahvusvahelise lastenädala ettevalmistamise käigus organiseeriti Tallinnas, Narvas ja mujal mitu koosolekut lastevanematele-töölistele, kus selgitati laste osavõtu

¹ "Tööraha Hääle" nr.29, 21.juulil 1923.

² "Tööraha Hääle" nr.32, 28.juulil 1923.

vajadust gruppidest.¹

Pärnus näiteks otsustas Töölisühisuste Kesknõukogu naiskomisjon ametiühingu liikmete juures majast majja käia ja lapsi lastegruppidesse registreerida.²

Naiskomisjon pöördus spetsiaalse kirjaga ametiühinguorganisatsioonide poole, kus noortekomisjone ei olnud, esitas terve rea probleeme seoses kommunistliku lasteliikumise ja rahvusvahelise lastenädala tähistamisega. Näiteks Sindi palgatöölise ametiühingu naiskomisjonile adresseeritud kirjas oli muuhulgas öeldud:

"29.juulist 5.augustini s.a. peetakse ära Ülemaaline töölislaste organiseerimise nädal. Selle nädala jooksul tuleb kindel alus rajada töölislaste organiseerimisele üldse, ellu kutsuda lastegrupid, kus töölislapsed hulganiste osa võtaks ja kus neile proletaarlise klassivõitluse vaimus vastavat kasvatust võimaldada tuleb. ...On ülearu peatada selle juures, missugune määratu tähtsus on töölislaste organiseerimisel ja revolutsioonilise klassivõitluse eelväe kasvatamisel, mis peab saama juba proletaarlistest lastest peale, tööliklassi vabastamiseks. ... Proletaarlaste kohus on omad lapsed tööliklassi ridades ja klassivõitluse vaimus üles kasvatada, ega viia neid kodanlistesse asutustesse, kus neile maast madalast kodanluse kulunud a ja o-d tuubitakse."³

17. juulil oli Tallinnas töölisorganisatsioonide noorte- ja naiskomisjonide ühine koosolek, kus kavandati

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü. 776, l.1.

² ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.15, l.17.

³ ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.32, l.21.

rahvusvahelise lastenädala plaan. Otsustati korraldada 29.juulil laste rongkäik, millele järgneksid lastepidustused Pirital. Nädala ürituste juhtimiseks valiti vastav toimkond.

Lasteliikumise tähtsuse selgitamiseks ja lastenädala kava üksikasjaliseks läbiarutamiseks oli 24.juulil "Tööliste Keldris" naistöoliste koosolek. Ühel häälel võeti vastu otsus, kus nõuti, et "iga koosolija oma lapsed töölislaste gruppidesse toob ning selgitustööd teeb teiste proletaarliste lastevanemate seas, et ka nemad oma lapsed sinna koguks."¹ Laste rongkäigu plaan nägi ette kogunemise Luisentali tän. asuva lasteaia juures, siis liikumise läbi Gogoli ja Jaani tänavate, edasi Narva maanteed mööda Piritale K.S. "Valvaja" platsile, kus toimiks miiting.

Laupäeva õhtul, 28.juulil, kogunesid töölislapsed ja nende vanemad koosolekule Luisentali tänavas asuvasse ametiühingute lasteaeda. Siin arutati, kuidas edaspidist lastegrupi tegevust korraldada, milliseid töövorme ja -meetodeid rakendada, et lapsi endid rohkem tegevusele õhutada.

Kodanlik valitsus katsus igati takistada rahvusvahelise lastenädala korraldamist Eestis. Nii näiteks ei andnud Tallinna politsei luba laste rongkäiguks, põhjendades seda sellega, et ei olevat kohane, kui lapsed punaste lippudega marsivad.² Eitavalt vastati Tallinna

¹ "Tööraha Hääl" nr.31, 26.juulil 1923.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, l.6.

ametiühingute kesknõukogu palvele lubada korraldada rongkäik "Russalka" juurest Piritale. Suure vaevaga registreeriti viimaks laste koosolek Pirital "Valvaja" platsil.

Töölislapsed ei lasknud end heidutada. Rongkäigule mindi ilma loata. Selle organisaatoriteks määras EKNÜ Keskkomitee J.Reeseni ja V.Kangru.

Politsei aimas muidugi ette, et demonstratsioon toimub keelust hoolimata ja piiras juba varakult laste kogunemiskoha ümber. Lapsed aga kogunesid teistes kohtades ning siirdusid Pirita poole salkadena. Teel ühinesid need salgakesed ja kui kõik koos olid, löid lapsed kaasavõetud lipud ja loosungid lahti ning sammusid "Internatsionaali" ning teisigi revolutsioonilisi laule lauldes miitingukohale.

Lapsed kandsid järgmisi loosungeid: "Meie nõuame oma isadele tööd ja leiba", "Meie ja meie vanemate olukorda parandab ainult töörahva valitsus", "Töölislapsed võitlevad käsikäes oma vanematega kurnajate klassi vastu", "Meie nõuame laste tööjõu kurnamise lõpetamist", "Töölislapsed ei õpi koolides usuõpetust" jt.¹

Enne, kui miitingukohale jõuti, tormasid kohale ratsa- ja jalapolitseinikud ning pidasid rongkäigu kinni. Laste seast kuuldus hüüdeid: "Maha kurnajad!" Politsei keelas lippude ja loosungite kandmise. Niipea kui aga kaugemale jõuti, löödi lipud uuesti lahti ja "Internatsionaaliga" sammus rongkäik miitingukohale. Laste miitingul

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, l.6.

esinenud kolme lapse sõnavõetud võeti vastu tormiliste kiiduavaldustega. Kaks vanemat seltsimeest selgitasid oma kõnedes klassivõitlusest osavõtmise ning töörahva laste kasvatamise tähtsust. Pärast sõnavõtte esitasid lapsed deklamatsioone, mängu, laule jne.¹

Suurt tähelepanu omistas rahvusvahelise lastenädala tähistamisele Eesti EKP. Jaan Anvelt ja Otto Rästas isiklikult tutvusid Nädala tähistamise plaaniga, tegid omapoolseid märkusi ja andsid kasulikke praktilisi nõuandeid. Partei Keskkomiteega oli kooskõlastatud Tallinna laste demonstratsioon. Kuigi politsei selleks demonstratsiooniks luba ei andnud, pidas EKP laste rongkäigu korraldamist väga vajalikuks.²

Suure tähtsusega oli proletaarse lasteliikumise edasisele arendamisele Üle-Eestimaaline töölisnoorte konverents, mis organiseeriti EKNÜ poolt 5.augustil 1923. a. vahetult pärast rahvusvahelise lastenädala tähistamist.

Konverentsil töölisnoorsoo majandusliku ja poliitilise võitluse küsimuses esinenud seltsimehed märkisid, et noortekomisjonid peavad igal pool võitlema töötava noorsoo majanduslike huvide eest, tema majandusliku seisukorra parandamise eest, pöörates erilist tähelepanu alaealiste töökaitse seadustele. Antud küsimuses vastu võetud resolutsioonis võttis konverents omaks Eestimaa

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, l.6.

² V.Kangru mälestuste põhjal.

tööraha ühise väerinde 12 nõudmist. Peale selle nõudis konverents "noortöoliste töökaitseseeduste maksmapanemist rahvusvahelise töölisnoorsoo 34 punkti ulatusel..."¹ Viimaste hulgas olid niisugused nõudmised nagu alla 14 aastaste laste töölevõtmise keelamine, alaealiste tööpäeva lühendamine 4-6 tunnini, kohustusliku kuuajalise puhkuse andmine noortöolistele, tasuta alg-, kesk- ja ülikoolihariduse andmine tööraha lastele jt.

Töölisnoorsoo konverents pidas vajalikuks poliithariduslikku tööd üle kanda ja laiendada ka õppivale noorsoole, et teda kodanluse mõju alt vabastada. Kodanlikule haridusele ja kasvatusesele otsustati vastu seada marksistlik-materialistliku maailmavaate propageerimine. Et poliithariduslik töö oleks edukas, hoiatati teoreetilisest targutamisest ja nõuti küsimuste käsitlemist kõigile noortele selges keeles, seostatuna töölisnoorsoo ja kogu tööliklassi võitlusülesannete ja päevaküsimustega.

Konverentsil nõuti usuvastase propaganda tõhustamist ja selleks kõigi olemasolevate legaalsete võimaluste ärakasutamist. Soovitati ulatuslikumalt korraldada "ilmalikku leeri", vaidlusõhtuid, noorte koosviibimisi pühade ajal jne.

Eraldi punktina seisis konverentsi päevakorras küsimus "Proletaarsest lasteliikumisest". Konverentsil märkigi, et töölisorganisatsioonide vastutus laste kasvata-
mise eest klassiteadvuse vaimus on väga suur, seda enam,

¹ ENSV ORKA, fond 949, nim.2, s.-ü. 147, 1.3.

et kodanlus püüab kooli, kiriku ja kodanlike lasteorganisatsioonide ja teiste ~~asutuste~~ abil muuta töölislapsi oma klassi kuulekateks orjadeks. Konverents tunnistas "tingimata tarvilikuks töölislaste teadlikku ja järjekindlat proletaarlist kasvatust tööliklassivõitluse seisukohtade kohaselt, mis sünniks vastavate töölisorganisatsioonide kindla kontrolli all."¹

Proletaarse lasteliikumise küsimuses vastuvõetud resolutsioon nägi ette: võidelda laste tööjõu kurnamise vastu; lastegruppe moodustada igas linnas, alevis, vallas ja külas; lastegruppide tööd juhtida nii, et töölislastest sirguksid paendumata selgrooga noored klassivõitlejad; selleks töötada gruppides kollektiivse töö vaimus, äratada lastes isetegevust, kindlat ja tugevat distsipliini; võidelda selle eest, et töölislapsed koolides ei õpiks usuõpetust jm.²

Konverentsil organiseerimise küsimuses esinenud V. Kangur nõudis, et noortekomisjonide liikmete vahel viidaks läbi tööjaotus nii, et igal liikmel oleks kindel ülesanne. Üks noortekomisjoni liikmetest pidi hoolitsema lastegruppide eest ja tundma õppima nende töö meetodeid.

Pärast Üle-Eestimaalist töölisnoorte konverentsi ja rahvusvahelist lastenädalat hoogustus töö lastegruppide moodustamisel veelgi. Tallinnas ja teistes linnades kasvatas lastegruppide osavõtivate laste arv. Paljude tööliste koosolekutel esinesid kommunistid, EKNU ja revolüt-

¹ ENSV ORKA, fond 949, nim.2, s.-ü.147, l.7.

² Sealsamas.

sioonilise töölisnoorsoo juhtivad tegelased, kes selgitasid laste organiseerimise tähtsust ning võtsid vahetult osa proletaarsete lastegruppide moodustamisest.

Nii näiteks 31.juulil 1923.a. "Tööliste Keldris" toimunud tööliste-lastevanemate koosolekul kõneles laste kasvatamise ja organiseerimise tähtsusest EKNÜ keskkomitee liige R.Pälson. Arutati ka lasteaia korraldamist.¹

5.augustil 1923.a. Tartus toimunud tööliste-lastevanemate koosolekul esines Riigikogu töörahva ühise väerinna fraktsiooni liige H.Heidemann. Tema kõnele järgnesid elavad läbirääkimised ning uute laste registreerimine lastegruppi.²

Pärnus oli 12.augustil 1923.a. ametiühingute juhatuste üldkoosolek, kus päevakorras oli muuhulgas ka lasteliikumise küsimus. Kõikidele juhatustele tehti kohustuseks asuda laste registreerimisele lastegruppi. Otsustati, et "edaspidi tuleb kõigil juhatustel liikme vastuvõtmisel ka ta perekond (eriti lapsed) registreerida."³

Pärnu sadama naistööliste üldkoosolekul novembris esinenud seltsimees J.Rea, kõneles väga tähtsatest töölisliikumise probleemidest, peatus ka töölislaste organiseerimise ja kasvatamise küsimustel, soovitades lapsi gruppidesse tuua.⁴

Tallinna kiutööliste ametiühingu koosolekul 22.augus-

¹ "Töörahva Hääl" nr.34, 2.augustil 1923.

² "Töörahva Hääl" nr.37, 9.augustil 1923.

³ ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.2, l.59.

⁴ ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.15, l.38.

til esines lasteliikumisest pikema sõnavõtuga Olga Künnapuu, kes kutsus kõiki töölisemasid oma lapsi tööliste lastegruppidesse koondama.¹

Väga sagedasti esines töölislaste organiseerimise ja kasvatamise teemal Aleksander Janson. Olles hariduselt pedagoog, oskas ta eriti kaasakiskuvalt ja populaarselt rääkida nii täiskasvanutele kui ka lastele. Ta oli üks nendest, kes usuvastastel teenadel ("ilmalik leer") esinendes suutis palju noori vabastada religiooni kammit-
saist.²

"Töölislaste kasvatamise ja organiseerimise küsi-
mustes esinesime kõik," jutustab J.Saat. "Kodanlus pöö-
ras suurt tähelepanu koolile ja usuõpetusele, meie aga
püüdsime lapsi vabastada religiooni ja kodanliku moraa-
li mõjust." Laste kaudu oli võimalik kaasa tömmata ka
nende vanemaid, eriti aga emasid, kes koosolekutele ja
teistele üritustele sageli koos lastega tulid.

Üldse kasvas 1923.a. suvekuudel lastegruppidesse
organiseeritud laste arv 460 võrra. Lapsed jaotati grup-
pidesse vanuse järgi. Igasse gruppi kuulus 25 last.³

Tallinnas võtsid kommunistlikud noored oma mõju ja
juhtimise alla korteriüürnike seltsi poolt loodud laste-
aia. Moodustati lastegrupid ka õpilastele, kes lasteaia
ruumides tegutsesid kuni õppeaasta alguseni.⁴

¹ "Tööraha Hääl" nr.42, 23.augustil 1923.

² J.Saadi mälestuste põhjal. J.Saat töötab praegu Tal-
linnas Teaduste Akadeemias.

³ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.793, l.1.

⁴ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, l.6.

Edukalt edenes Pärnus loodud lastegrupi tegevus. 1923.a. sügisel oli gruppi koondunud palju töölislapsi. Tekkis tarvidus luua mitmeid alagruppe ja igapäevale nendest määrata juhataja. Nendeks olid Vol. Andreesen, Feliks Tipman, Elli Köks, Ludmilla Ausman, Sinaida Kirikal ja Feodor Schauts. Lastegruppide tegevuse koordineerimiseks olid ette nähtud ühised koosolekud.¹

Lapsed õppisid deklamatsioone, näitemängu, tegelesid spordiga jne. 26.detsembril korraldati "Kodanikkude Klubi" saalis suur lastepidu.²

EKNÜ seadis ülesandeks luua kommunistlikud lastegrupid kõikides suuremates tööstuskeskustes, vabrikute juures ja ka maal.^x Töö juhtimiseks loodi komсомolikomiteede juurde lastegruppide komisjonid. Nende komisjonide suunamiseks ja lastegruppide konverentsi ettevalmistamiseks moodustati üleriiklik korraldav komisjon. Viimane täitis kõiki juhtiva keskorgani funktsioone.³

Esimene kommunistlik lasteajakiri.

Proletaarsete lastegruppide tegevuse populariseerimiseks, kogemuste vahetamiseks ja töölislaste kasvatamiseks klassivõitluse vaimus hakkas EKNÜ 1923.a. välja

¹ ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.15, l.25.

² ENSV ORKA, fond 1755, nim.1, s.-ü.28, l.154.

³ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.776, l.6.

^x Arhiivis säilinud ühes mustandprotokollis on märgitud, nagu oleks ka maal tegutsenud lastegrupp: "... aru annab noorte esitaja, et on ... orgtööd tehtud maal valdades, on tegutsemas lastegrupid." Täiendavaid materjale lastegruppide tegutsemise kohta maal ei õnnestunud autoril seni leida.

andma kommunistlikku lasteajakirja "Meie lapsed".

Sellele eelnes laiaulatuslik organiseerimistöo.

Jaan Anveldi juhtimisel peeti EKNÜ aktivistide illegaalne koosolek, millest võtsid osa Johannes Lauristin, Olga Künnapuu, Helene Veidenbaum ja teised. Arutati J. Anveldi poolt püstitatud teese kommunistliku lasteliikumise edendamise ja laste kasvatamise alalt, samuti lasteajakirja väljaandmisega seotud praktilisi probleeme. J. Lauristini peale pandi eeltööde juhtimine ajakirja ettevalmistamiseks.¹ Ajakirja esimene number ilmus veebruaris 1923. a.

Ajakirjas "Meie Lapsed" ilmus rohkesti muinasjutte, jutustusi, laste kirju, kus selgitati lastele arusaadavas vormis tegelikku olukorda kodanlikus Eestis. Näiteks niisugustes muinasjuttudes nagu "Jutt hiiglasest, kelle härjapõlvlane vangistas", "Kuidas vaene Juku sai härraks, Johannes miljonäriks", "Kolm härga", "Piiriaed" jt. kõneldi sellest, kuidas rikkad vaeseid ekspuuteerivad, kuidas nad tööliste higi arvel on endale varandusi kokku korjanud ja kuidas nad püüavad lõhkuda tööliste ühtsust ning solidaarsust.

Ilma lastele raskesti arusaadavat sõna "ekspuuteerimine" kasutamata seletati selle sõna sisu. Muinasjutus "Kuidas vaene Juku sai härraks, Johannes miljonäriks" jutustab vanaisa: "Aga nagu peremees hobusele ainult niipalju annab toitu, kui palju sellele vaja hingepideks,

¹ Olga Lauristini mälestuste põhjal. O. Lauristin elab praegu Tallinnas personaalpensionärina. (Olga Lauristin - Künnapuu, kes partei ülesandel juhtis naistööliste liikumist, tegeles vahetult ka kommunistlike lastegruppide töö probleemidega.)

nii maksis ka Juku töölistele nõnda, et nad nälga ei sureks. Aga töölised pidid kibedasti päevad läbi orjama ja tegid Jukule palju rohkem tööd ära, kui nende palgaks kulus. Ja kõik see, mis kuludest üle jäi, läks Juku varanduse suurendamiseks."¹

Kuidas vaenlasega võidelda, sellest rääkis lastele "Jutt hiiglasest, kelle härjapölvlane vangistas". Hiiglane (Demos), suur ja tugev, töötas koos teiste inimestega väikese ja inetu härjapölvlase Kuldahmus kasuks. Demos ehitas raudteed, aga ise ta sõita ei tohtinud, ta muretses maa alt sütt, mis Kuldahmuse toa soojaks tegi, ehitas suured laevad, mis töid banaane ja apelsine härjapölvlase lastele.

Ühel päeval kutsus Demos oma pojad-tütred kokku ja ütles: "Mu pojad ja tütred, ma ei taha enam tööd teha hirmsale väikesele härjapölvlasele. Mis peame tegema?" Üks poeg andis nõu töötada enda jaoks. Nõnda Kuldahmuse ja tema sõprade vihale vaatamata otsustatigi. Demos ja tema pere hakkasid õnnelikult elama.

Kirjutis "Väikese Villu mõtted" pani lapsi mõtlema tõsiste asjade üle, ja et nad koolis ning sageli ka kodus tekkinud küsimustele vastust ei saanud, siis ei jäänud neil muud üle kui teha nii, nagu tegi Villu: "...pean niisugused raamatud üles otsima, kus selle kohta lähemalt on kirjutatud."² Artikkel suunas lapsi eneseharrimisele.

Palju ilmus kirjutisi lastegruppide tegevusest,

¹ "Meie Lapsed" 1923, nr.1, lk.3.

² Sealsamas.

sellest, kuidas seda üha hoogsamaks muuta. Lasteliikumise populariseerimiseks trükiti näiteks laste kirjavahetus. "Anni kirjas Ellile" ja "Elli vastuses Annile" räägiti lastegruppide töö meetoditest ja vormidest.¹

Anni pöördub Elli poole sõnadega "kallis seltsiline" ja seletab kohe ka, mis sõna "seltsiline" tähendab. Seejärel jutustab ta, mida tehakse lastegruppides, ja seletab, miks need ellu kutsuti: kodanlastel on rohkesti võimalusi oma lastele meelelahutust pakkuda, töölistel seda pole. Gruppides aga jutustavad vanemad sõbrad lastele muinasjutte, räägivad tööliste elust ja sellest, kuidas vaesed saavad oma olukorda parandada.

Pikemalt peatub Anni mängudel. Ta kirjutab, et lapsed armastavad väga mängida ja kirjeldab järgmist juhtumit:

"Liine ütles: "Mängime töörahvast ja pursuid. Kes hakkab pursuiks?" Aga keegi ei tahtnud olla pursui, sest kuigi teadsime, et see, kes seda mängib, sellepärast veel pursuiks ei saa, ometi oli vastik." Pursuiks oli siis "valge külm ja raudne ahi".

Edasi jutustab Anni, et lastele korraldatakse ilmalikke pidusid, nendega käiakse looduses ja pakutakse neile mitmekesist tegevust, mille eesmärgiks on kõige paremate omaduste kasvatamine. Lõpuks ütleb ta lastegruppide kohta: "See on midagi samasugust nagu skaudid pursuide laste jaoks. Aga skaudid on seks, et kodanlasi aidata töö-

¹ "Meie lapsed" 1923, nr.1, lk.12-13.

rahva vastu, meie aga õpime, kuidas töölisklassi aidata kodanluse vastu."

"Meie Lapsed" avaldas huvitavaid kirjutisi revolutsioonilisest liikumisest Venemaal, episoode kommunistlike noorte kangelastegudest Kodusõja päevil, proletaarsest lasteliikumisest Saksamaal jt. Üks pikem artikkel rääkis revolutsioonidest Venemaal. Lihtsas keeles jutustati lastele 1905.a. revolutsioonist, Leena sündmustest ja Oktoobrirevolutsioonist. Samas oli avaldatud esimese töörahva riigi juhi Vladimir Iljitš Lenini portree.

Ajakirja esimeses numbris rõhutati, et "Meie Lapsed" ei tohi olla niisugune ajakiri, kuhu kirjutavad ainult täiskasvanud. Lastele seletati, millest nad kirjutada võiksid, ja juba esimeses numbris avaldati kolme lapse kirjad. Toimetus kutsus ka klassiteadlikke õpetajaid õpilasi kaastööde kirjutamisel abistama.

Ajakirjaga "Meie Lapsed" tegelesid töölisajalehtede toimetuse liikmed Joosep Saat, Paul Keerdo jt. Nad kohtusid sageli ka lastega, tavaliselt "Tööliste Keldris". Lapsi tutvustati ajakirja kaastöödega, neile selgitati kaastööde organiseerimist ja kuulati ära laste enda arvamused.

Proletaarsest lasteliikumisest kirjutasid töölisajakirjanduses ja tegid kaastööd lasteajakirjale silmapaistvamad EKP tegelased Jaan Anvelt, Hans Pöögelmann ja teised.¹

Jaan Anvelt jälgis tähelepanelikult ajakirja arengut. Esimeses numbris ilmus tema "Jutt hiiglasest, kelle härjapölvlane vangistas", teises numbris muinasjutt "Piiriaed"

¹ J.Saadilt ja A.Vaarmannilt saadud andmete põhjal.

ja veel terve rida teisi kirjutisi. J.Saadi arvates, kes ise on mõnede artiklite, illustratsioonide ja karikatuuri- de autor, kirjutas Hans Pöogelmann kolmandas numbris aval- datud pikema kirjutise "Venemaa revolutsioonidest". See kirjutis lõpeb lühikese ülevaatega sellest, kuidas Nõuko- gude riigis laste eest hoolitsetakse, kuidas neid kasva- tatakse.

Lasteajakirja tehnilise väljaandmise ja levitamise eest kandsid suurt hoolt kommunist Villem Trommel, kes oli töölisajalehtede talituse juhataja. Tema kaasabil läks ko- gu tiraaž alati kiiresti läbi. Mõningate joonistuste ja kaanepiltide autor oli kunstnik August Jansen.

"Meie Lapsed" oli esimene eesti kommunistlik laste- ajakiri. Ta saavutas suure populaarsuse, kõik 3000 eksem- plari osteti ära õige kiiresti. Oma ajakirja propageerisid ja levitasid entusiasmiga ka lapsed ise.¹ See hirmutaski riigivõime. Ajakirja õnnestus välja anda ainult kolm numb- rit.

Kommunistliku lasteliikumise pedagoogilised alused.

Proletaarse lasteliikumise arendamisele, selle peda- googiliste aluste tutvustamisele aitas kaasa brošüür "Meie sõjariist. Töölisnoorsoo liikumise põhijooned", mis ilmus 1923.a. Eestimaa Tööraha Partei Keskkomitee kirjastuses. Selles EKNÜ Keskkomitee poolt ettevalmistatud brošüüris

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.793, l.1.

anti juhiseid ja metoodilisi näpunäiteid revolutsioonilise töölisnoorsoo organiseerimise alal. Üheks suuremaks löiguks oli "Proletaarline lasteliikumine", milles käsitleti järgmisi küsimusi: "Mida mõista proletaarlise lasteliikumise all?", "Proletaarlise lasteliikumise ülesanded", "Gruppide organiseerimine ja sisemine korraldus" ja "Töögruppides".

See väljaanne on esimene Eestis ilmunud ulatuslikum pedagoogiline teos, milles marksistlikest positsioonidest lähtudes käsitletakse laste kasvatamist töölisnoorsoo-organisatsioonides ja proletaarsetes lastegruppides. Brošüüri autoriteks olid need aktiivsed kommunistid ja kommunistlikud noored, kes praktiliselt töölisnoorsoo-organisatsioonide tegevust suunasid ja juhtisid. Käsi kirja arutleti põhjalikult EKP Keskkomitee liikme O. Rästase juures konspiratiivkorteris Tallinnas.¹

Brošüüris märgitakse, et proletaarse lasteliikumise ülesandeks on töölislaste kasvatamine teadlikkudeks proletaarlasteks. Oma sihtide poolest ei erine see liikumine töölisliikumisest. Kuna kodanlus püüdis ka töölislapsi kasvatada omas vaimus, kasutades ära kodanliku kooli, kus kõiki aineid käsitleti valitsevale klassile kasulikust vaatekohast, siis tuli sellele "kindlalt vastu astuda ja ise oma laste proletaarlisele kasvatusale asuda."²

Brošüüris rõhutatakse, et kasvatustöö proletaarsetes lastegruppides peab põhjalikult erineva kasvatuses kodan-

¹ V. Kangru mälestuste põhjal.

² Meie sõjariist. Töölisnoorsoo liikumise põhijooned, Tallinn 1923, lk. 31.

likus koolis, kus "maksmas ainult tuupimine ja sõnakuulmise süsteem." Lastegruppides tuli tööd nii korraldada, et "lastest välja sirguks noored, teadlikud, paendumata ja järjekindlad klassivõitlejad."¹

Lastegruppide ülesandeid ei piiratud ainult vaimse kasvatuses. Kriipsutati alla "kokkupuutumist praktiliste küsimustega", mis näitaksid töölislastele, kui tähtis on organiseeritud olla. Üheks selliseks praktiliseks küsimuseks, millele lastegrupid palju tähelepanu osutama pidid, oli võitlus laste tööjõu kurnamise vastu. Laste tööjõu kurnamise käsitlemine pidi töölislastele näitama tegelikke klassivaheid ning kasvatama lastes "revolutsioonilise meelega ja tahtmise võidelda sellise ühiskonna eest, kus puuduvad klassivahed, kus on leiba kõigile ja tööd kõigile."²

Lastegruppidele soovitati võitluses laste tööjõu kurnamise vastu üles seada konkreetseid nõudmisi, mis taluperemeeste juures töötavate karjaste või ettevõtetes töötavate laste seisukorda osaltki võiksid parandada.

Lastegruppide loomine ja nende töö edukus sõltus suurel määral lastevanematest. Kuna aga töölistest lastevanemate hulgas oli veel päris palju neid, kes ei saanud aru proletaristsest lasteliikumisest, tuli organiseeritud lastel enestel töölispererkondades selgitustööd teha ja vastavat kirjandust levitada. Lastegruppidele soovitati organiseerimis- ja kihutustööks ära kasutada võimalikult kõik vahendid,

¹ Meie sõjariist. Töölisnoorsoo liikumise põhijooned, Tallinn 1923, lk.31.

² Sealsamas, lk.32.

et töölislapsed ei õpiks koolis usuõpetust, et neid vabastataks kodanliku moraali, militarismi ja töölisliikumise vastasest meeleolust.

1923.a. detsembris otsustas EKNÜ Keskkomitee avaldamiseks ette valmistada veel mitu brošüüri, esmajoones aga need, mis valgustaksid lasteliikumise probleeme, eriti selliseid küsimusi, nagu lasteliikumise ülesanded ja meetodika, poliitiline kasvatustöö, rahvusvaheline noorsooliikumine jt.¹

Proletaarsete lastegruppide töö meetodikat käsitleva brošüüri ettevalmistamiseks oli tehtud suur töö: uuriti teistes maades ilmunud vastavat kirjandust, üldistati Eesti lastegruppide kogemusi jne. Kogutud oli suhteliselt ulatuslik materjal. Uus meetodiline töö pidi andma lastegruppidele ja nende juhtidele üksikasjalisi meetodilisi juhiseid peaaegu kõikides lastegruppide töö lõikudes, ka kõigis praktilistes küsimustes, nagu võimlemise kavad, poliitiliste vestluste temaatika ja isegi vestluste lühikesed konspektid.

Selle meetodilise töö koostamiseks tõmmati kaasa palju seltsimehi, kellest igaüks pidi kirjutama vastava lõigu kas tervikuna või osaliselt. Nii oli H.Leo ülesandeks kirjutada kommunistlike lastegruppide liikmete tööst kodanlikus koolis, J.Saat pidi koostama vestlusi majandusteaduse valdkonnast, B.Lauristin võimlemise kavad jne.

Kahjuks ei jõutud seda brošüüri välja anda. 1924.a.

¹ EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.794, l.1.

jaanuaris teostas kaitsepolitsei järjekordse ülemaalse töölisorganisatsioonide rüüstamise. Arreteeritute hulgas olid paljud EKNÜ aktiivsed tegelased. Arreteeritute korterites konfiskeeris kaitsepolitsei ka kommunistliku lasteliikumise metoodilisi juhendeid. Peaaegu lõpule viidud "Kommunistlike Lastegruppide põhialused ja töö-kavad" sattus kaitsepolitsei kätte.

See, arhiivis¹ säilinud metoodiline töö ja samuti töölisajakirjanduses avaldatud mitmed materjalid proletaarsest lasteliikumisest annab põhjust väita, et 1923.a., siis kui kommunistlike lastegruppide tegevus Eestis oli kõige edukam, kujunes ka lastegruppide töö metoodika.

"Kommunistlike Lastegruppide põhialused ja töö-kavad"² jagas lastegruppide tegevuse kahte suurde ossa:

1. Töö grupis ja 2. Töö väljaspool gruppi, kodanlikus öhkkonnas.

Töö grupis pidi arendama lastes kommunistlikku maailmavaadet, andma neile teadmisi proletariaadi võitlusest ja tööliikumisest ning kasvatama neis revolutsioonilist meeleolu. Selleks soovitati kasutada kõiki olemasolevaid võimalusi, nagu laste mängud ja ekskursioonid, võimlemisharjutused, meeleavaldused ja propaganda, lastelehtede toimetamine, lastegruppide omavaheline kirjavahe- tus jne. "Alused" andsid metoodilisi näpunäiteid nende töövormide efektiivsemaks rakendamiseks.

Näitena toome allpool soovitusi ekskursioonide ja

¹ ENSV ORKA fondides.

² Edaspidi "Alused".

kirjavahetuse korraldamiseks.

Ekskursioone soovitati korraldada vabrikutesse, töökodadesse, metsa, merele ja mujale. Et kõiki lapsi ekskursiooni käigus aktiivsele tegevusele rakendada, oli ette nähtud mitmesuguste komisjonide loomine, mis tegeleksid vastavate konkreetsete küsimustega. Ekskursiooni tehnilise komisjoni ülesandeks oli kava koostamine, peatuskohtade kindlaksmääramine, toiduainete muretsemine jm. Teaduslik komisjon pidi uurima maapinna või taimestiku iseärasusi jne.

Eriti juhiti tähelepanu vajadusele tööjaotust nii teostada, et see soodustaks laste kasvatamist uue ühiskonna sotsiaalse korra kohaselt. Imetledes vabrikuid, losse ja mõisaid oli vaja laste tähelepanu suunata sellele, "kuidaviisi sarnane asi on saadud ja kuidas see, kes need varad loonud ise tähelepanemata on jäetud."

Lastegruppide omavahelises kirjavahetuses soovitati käsitleda kõige aktuaalsemaid päevaprobleeme, eriti neid, mis laste tööga seotud on, arvestades muidugi kodanlikku "trükivabadust". "Minu" asemel pidi kirjades esile astuma "meie", sest "kommunistlike lastegruppide töö peab olema kollektiivne." Väga oluliseks peeti laste tutvustamist kommunistliku sümboolikaga. Lapsed pidid teadma, mis tähendab punane lipp, sirp, haamer jne.

Väga suurt tähelepanu pöörati "Alustes" ajaloo ja majandusteaduse käsitlemisele, eriti vanematele, algkooli viimaste klasside õpilastele, sest olid ju töölislapsed sunnitud õppima kodanlikus koolis. Ajaloost soovitati

arutusele võtta "niisugused momendid, kus sees peituvad töörahva edusammud, võitlused kodanlusega ja kui allajäämine siis need põhjused mis allajäämise põhjuseks." Samaaegselt tuli anda seletust kaasaegsetele võitlusviisidele. Käsilähes ajaloo-alaste küsimustega soovitati käsitleda ka probleeme majandusteaduse valdkonnast.

Lastegruppide juhtidele anti näitena järgmised teemad: "Spartakuse mäss", "Keskaja töörahva mässud", "'Usuronkade" võimupüüded", "Tööstus keskajal ja tööstuskapitali tekkimine", "'Usuronk" Luther ja töörahva juht Münzer ajaloo", "Prantsuse revolutsioon", "Viimased sündmused ja Venemaa revolutsioon" ja veel palju teisi.

Otstarbekohaseks peeti selliste vestluste puhul lähendada kohalikest oludest ja juhtumustest, mida laps teab või mäletab. Et lastes arendada isetegevust, soovitati neid endid rakendada teatud küsimuste ettevalmistamisel, isegi referaatide koostamisel. Lastegruppide juhtidelt nõuti, et kõik niisugused vestlused "olgu populaarsed, lapse keeles ja meeles, siiski aga asjalikud."

Olulise löigu lastegruppide tegevuses moodustas usuvastane propaganda. Et laste hulgas olid niisugused, kes kodus või kodanlikus koolis olid religiooniga ühte kasvanud, siis soovitati hoiduda laste hirmutamisest ja usuvastast tööd teha pikkamisi ja äärmise ettevaatusega.

Töölislaste tegevuse keskuseks pidi saama lastegrupp. Kommunistlik lastegrupp, nagu seda märgiti "Alustes", "peab muutuma oma liigete toetuspunktiks ja liikumise

tsentriks, kust nad järjest ammutaks omale mehisust, julgust ja oskusi töötamiseks. Grupp on lapsele tegelikuks ja moraalseks toeks." Kuid lastegruppide tegevus ei piirunud ainult grupiga. Tuli teha tööd ka väljaspool gruppi, kodanlikus öhkkonnas.

Töö väljaspool gruppi jaguneb "Alustes" omakorda kaheks: a) laste töö kodanlikus koolis, b) laste töö vanade seas.

Koolis oli lastegrupi liikmete ülesandeks võidelda kodanliku kooli survega. Võitlusmeetodiks oli mõju avaldamine õpilastele oma teadmistega ja aktiivsusega. Samuti oli ette nähtud, et "lapsed kannavad ette kodanliku kooli surve nähtused komm. lastegrupis ja naelutavad häbiposti tagurlised õpetajad."

Ka vanemate seas tehtav propaganda oli lastegruppide tähtis ülesanne. Lähtuti sellest, et laps tahab oma mõtteid väljendada, nähtusi kirjeldada, neid teistele arusaadavaks teha. Lapsed pidid kasutama gruppides saadud oskusi, samuti oma mõju vanematele ja kaasseltsilistele selleks, et "ikka uusi ja uusi hulki gruppi juurde" tõmata.

Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing nõudis kommunistlikelt noortelt ja teistelt töölisnoorsoo liikumise aktivistidelt, kes lastega töötasid, vajalikku tähelepanu organisatsioonilistele küsimustele. Neilt nõuti, et nad lapsi koondaksid 1) kindlatesse gruppidesse (umbes 25 last grupis), arvestades sellega, et liig suurtes gruppides võimata kindlat distsipliini pidada ja korrapärast

kasvatustööd teha."¹

Gruppe soovitati moodustada kolmes vanuseastmes. Esimene aste oli ette nähtud 7-9 aastastele, teine 9-12 ja kolmas 12-17 aastastele lastele. Töö sisu ja meetodid kolmes astmes pidid erinevad olema. Gruppide kokkutuleku sagedus oli vähemalt 2 korda nädalas. Laste koosolekutel tuli selgitada tähtsamaid elunähtusi, mängu aga nii organiseerida, et nad kasvataksid lastes solidaarsust ja ühtsustunnet. Ka täiskasvanute ja noorproletaarlaste meelevaldustele soovitati lapsi kaasa tömmata, sest nii nad saavad tunda, et nad on üks osa kogu võitlevast proletaariaadi väest.

Kasvatustöö grupis pidi olema plaanipärane ja rajanema kindlale kavale, mis näeks ette õige tööjaotuse ja ühtlasi väldiks formalismi. Tegevuse järgi jagunesid lastegrupid mitmesugustesse harudesse eesotsas vastavate komisjonidega ja vastutavate tegelastega. Lastegruppide organisatsiooniline struktuur oli sõltuvuses nende sisulisest tööst, sest "tegevus ise peab esile tooma nii organisatsiooni loomise, kui ka mitmesugused teised sisemise korralduse vormid."²

Lastegruppide sisulise töö aluseks olid järgmised printsiibid:

1. Poliitiline suunitlus töös, s.t. et töö "seisab peaasjalikult proletaarlises mõjuavalduses, klassiteadvuse, ühistunde ja isetegevuse kasvatamises lastes."³

¹ "Tööraha Hääl" nr.33, 31.juulil 1923.

² Meie sõjariist.Töölisnoorsoo liikumise põhijooned, lk.33.

³ "Meie Noor Tööline" 1923, nr.3/4, lk.40.

Erinevalt kodanlikest lasteorganisatsioonidest pidid proletariaarsed lastegrupid rikastama laste teadvust mitte "eba-usuga ja muinasjuttudega", vaid juba "siis kui ta esimesi samme teeb sisse kasvatama arusaamist klasside vahetõidest ja proletariaarlaste vabadusvõitlusest."¹

Töökavasse soovitati võtta peale mängude "jutuajamisi", mille käigus käsitletakse klassivõitluse vahetõid ja fakte, mis on võetud tööliklassi tegelikust elust. Nendel "jutuajamistel" soovitati toetuda laste kogemustele, faktidele, mis puudutavad vahetõid lapsi, selleks jutustagu "lapsed vastastikku oma juhtumisi ja kogemusi nii kodus või ka koolis, või ettevõtja kurnaja juures, jagavad ühiselt kogu oma proletariaarse põlve hädasid ja viletsusi, katsuvad ühiselt nende põhjuseid selgitada ja nende vastu võitlemiseks abinõusid leida."²

Seda poliitilist selgitustööd laste hulgas tehti mitte piirdudes ainult olemasoleva korra selgitamisega, vaid näidates tööliklassi võitluse perspektiivi, et lapsed mitte ainult "klassivõitluse põhimõtteid tundma ei õpiks, vaid juba noorelt aru saaks oma klassi ülesannetest kommunistlike ühiskonna rajamisel."³

Poliitilist suunitlust ei piiratud ainult poliitiliste teadmiste andmisega. Kõik, mis lastegrupis tehti, pidi lapsi tihedalt siduma tööliklassi võitlusega ja oma klassi huvidega.

¹ "Tööraha Hääl" nr.32, 28.juulil 1923.

² "Tööraha Hääl" nr.38, 11.augustil 1923.

³ "Tööraha Hääl" nr.35, 4.augustil 1923.

Näitena võib tuua "Alustest" metoodilisi soovitusi laste mängude ja võimlemise organiseerimise alalt:

"No lapsed miks tahate mängida? Hakkame kodanluse valgekaardi vastu võitlema ehk kurnajaid allaheitma (võetakse üks mäng).

Mis kurnaja sulle on paha teinud? Mul tappis isa, mul ema, mul õe. Isa vangis, ema kolletab vabriku seinade vahel. Üles, üles! Kurnajate vastu lähme marssides nüüd üks, kaks, kolm ...

Võib alata võistlus mängu kodanl. ja töörahva vahel kus kodanl. viimaks vangi võetakse ja kohtu alla antakse, kus nad oma tegevusest aru peavad andma."

2. Laste kasvatamine kollektivismi vaimus, s.t. et "töölislapsesse tuleb istuda kollektivistlikke instinkte, - tarvidust jagada nii rõõmu kui mured kollektiiviga, harjumust oma huvisid kollektiivi huvidest mitte lahutada. Töölislaps peab harjuma ennast võtma kui kollektiivi liiget, temas peab kasvatama harjumust töötada ühiselt, organiseeritult, paenutades oma tahet kollektiivi tahtmise alla."¹

3. Mäng ja haaravus laste tegevuses, s.t. tööd nii korraldada, et "lapsed saavad tööst peagi vaimustatud."² Et kommunistlik lastegrupp muutuks lastele armsaks, tuli "Aluste" sõnade järgi meeles pidada, et see, mis "alati lapsi tõmbab on grupi kirju ja mitmekesine elu." Lapsi peab tööle innustama sisemine huvi asja vastu," vastasel

¹ "Tööraha Hääli" nr.29, 21.juulil 1923.

² "Tööraha Hääli" nr.35, 4.augustil 1923.

korral tunneb laps ennast nagu kohustatud grupist osa võtma ja hoiab eemale igal võimalusel."¹

Üheks vahendiks selleks on mäng, sest ei tohi unustada, et "lapsed on ikkagi lapsed", et "nad tarvitavad löbustusi, mängusi", et "ilma selleta ei saa kuidagi mõeldagi nende kasvatamist, arendamist." Seda põhimõtet põhjendatakse sellega, et "kasvav lapse organism tarvitab mängu", et "mängus areneb lapse kehaline jõud, arenevad kujutusvõime, leidlikkus ja ettevõtlikkus."²

Lastegruppide juhatajate tähelepanu juhiti sellele, et mängude valikusse ja läbiviimisse tuleb hoolikalt suhtuda, kui tahetakse saavutada proletaarsete lastegruppide ees seisvaid õilsaid eesmärke, sest "mängu ja mängu vahel on vahe: üks kasvatab lapses metsikust, toorust, auahnust, teised aga mõjuvad kasvatuslikult, arendades lastes õiglustunnet, kõvendades tahtevõimu jne."³

4. Laste vanuseliste ja individuaalsete iseärasuste arvestamine, mis peab väljenduma selles, et lähtutakse laste igapäevasest elust, et elunähtusi seletatakse ja järeldusi tehakse "lapse hingeelu kohaselt ..."⁴ Selleks peab grupi juhataja "igat last tundma, tema kalduvusi silmaspidama ja sellekohaselt ka temaga ümber käima."⁵

Lastegruppide moodustamisel nõuti, et lapsi "vanaduse järele grupeeritakse, sest laste huvid ja arusaamine

¹ Meie sõjariist.Töölisnoorsoo liikumise põhijooned, lk.33.

² "Tööraha Hääl" nr.29, 21.juulil 1923.

³ Sealsamas.

⁴ "Meie Noor Tööline" 1923, nr.3/4, lk.20.

⁵ "Tööraha Hääl" nr.33, 31.juulil 1923.

muutuvad õige lühikeste ajajärgude järele."¹

Esimesele vanusegrupile soovitati põhiliselt mängu ja jutustamist, teises vanusegrupis aga tuli peamine tähelepanu pöörata "töolisliikumise ja proletaarlise elu tegelikule selgitamisele muidugi vastavalt lapse vanusele ja arenemisele, ühes mängudega ja jutustustega." Vanemas vanusegrupis "võib teha juba tõsisist tööd ..."²

5. Laste isetegevus ja initsiatiiv, s.t. et "kogu tegevust peavad lapsed ise korraldama; lapsed ise jaotavad oma vahel ülesandeid ja tegutsevad peaaegu iseseisvalt; gruppide vanemad või kasvatajad ainult juhivad."³ Gruppide praktiline töö tuli nii üles ehitada ja suunata, et lastel oleks "täieline enesekorralduse võimalus", et "nad ise juhatavad koosolekuid, võtavad sõna ja arutavad ning kritiseerivad."⁴

Õigesti seostati laste isetegevuse arendamist mitmekesise ja huvitava sisulise tööga. Brošüüris "Meie sõjariist. Töolisnoorsoo liikumise põhijooned" kirjutati: "Kui laps ise tegevuses, huvitusega asja külge seotud, aga mitte masinana juhataja käsku ei täida, ainult siis areneb temas initsiatiiv-enesealgatus, ainult siis on tal võimalik nii noorelt kui täiskasvanult kõigi nähtuste üle iseseisvalt ja õieti otsustada."⁵

¹ "Meie sõjariist. Töolisnoorsoo liikumise põhijooned", lk.33.

² Sealsamas, lk.34.

³ "Meie Noor Tööline" 1923, nr.3/4, lk.21.

⁴ "Tööraha Hääl" nr.33, 31.juulil 1923.

⁵ "Meie sõjariist. Töolisnoorsoo liikumise põhijooned", lk.32.

6. Lastegruppide lahutamatu side vanemate seltsimees-
tega ja eelkõige noorproletaarlastega, kommunistlike noor-
tega. See side peab olema pidev ega "tohi ka mitte siis
katkeda, kui grupid kas talvel ruumide puudusel, või va-
litseva kodanlise surve tõttu oma tegevust lühemaks ehk
pikemaks ajaks lõpetama on sunnitud."¹

See koostöö ja lahutamatu side kommunistlike noor-
tega oli äärmiselt tähtis koolis, kus lapsed avaldasid
oma opositsiooni kodanlikule moraalile ja surveavalduste-
le. Niisugustes tingimustes oli tarvis, et lapsed "toetust
vanemate seltsimeeste, eriti noorproletaarlaste käest
võiksid saada, et nad tunneksid endal kindla toe seljata-
ga olevat."²

Tõsiseid nõudmisi esitati lastegruppide juhatajatele.
Nad pidid, esiteks, olema poliitiliselt küpsed ja "revo-
lutsioonilise vaimuga läbiimbunud", teiseks, tundma laste
psühholoogiat, kolmandaks, olema algatusvõimelised, energi-
lised ja tahtejõulised ning neljandaks, omama tarvilikke
pedagoogilisi teadmisi ja kogemusi. EKNU nõudis neilt, et
nad kasvatustöös lähtuksid kasvatuse ja klassivõitluse
vahelisest orgaanilisest seosest, mis "peab saama uueks
printsipiks revolutsioonilises pedagoogikas, et võiksime
kasvatada klassiteadlist proletaarlist noorsugu tulevase-
le ühiskonnale."³

Metoodilises töös "Kommunistliste Lastegruppide põhi-

¹ "Tööraha Hääl" nr.33, 31.juulil 1923.

² "Tööraha Hääl" nr.34, 2.augustil 1923.

³ "Meie Noor Tööline" 1923, nr.3/4, lk.21.

alused ja töö-kavad" on eri löik pühendatud kommunistliku lastegrupi juhile. Selles kriipsutatakse alla lastegrupi juhi tegevust võitleva proletariaadi huvidest lähtudes. Tema töö iseärasuseks peab olema see, et ta õpib "tundma laste olu ja nõudeid, et see läbi kergemini oma eesmärgi saavutada."

Nendele nõudmistele vastasid täiel määral esimesed eesti proletaarsete lastegruppide juhid, kommunistlikud noored Benita Lauristin, Helene Veidenbaum, õed Vaarmannid ja teised.¹

Benita Lauristin, 16-aastane tütarlaps, oli esimene, kes Tallinnas 1922.aastal asus praktilisele tööle lastega. Väga andekas ja mitmetel aladel nagu joonistamine, võimlemine jm. silmapaistev, suutis ta kõita lapsi ning muutus varsti proletaarsete lasteliikumise hingeks. "Benita armastas väga lapsi," jutustab A.Vaarmann, "tal oli eriline andkiiresti nendega kontakti luua ja tegevusele kaasa tõmmata."

Helene Veidenbaum sai pedagoogilise hariduse ning töötas mõnda aega kooliõpetajana maal. Tallinna tulnud, andus ta aktiivsele tegevusele töölisnoorsoo liikumises. Eriti huvitasid teda proletaarsete lasteliikumise probleeme. Ta tutvus põhjalikult teiste maade kogemustega sel alal ning samal ajal koos Benita Lauristini ja teistega organiseeris esimesi lastegruppe Eestis.

Helene Veidenbaum esines väga sageli proletaarsete

¹ J.Saadi ja A.Vaarmanni mälestuste põhjal.

lasteliikumise küsimustes töölisorganisatsioonides ja ajakirjanduses. Tema oli ettekandjaks Üle-Eestimaalisel töölisnoorte konverentsil ja ametiühingute naiskomisjonide konverentsil 1923.a. suvel. Helene Veidenbaumil on suured teened Eesti proletaarse lasteliikumise pedagoogiliste aluste väljatöötamises. Ta oli aktiivne lasteajakirja "Meie Lapsed" kaastööline.

Proletaarsete lastegruppide organiseerimisest ja nende praktilisest tegevusest võtsid vahetult osa paljud kommunistid, kes, kõrgelt hinnates tööd lastega, püüdsid ka neile üle anda revolutsionääridele omase võitlustahte. Nende hulka kuuluvad kõigepealt Friedrich Kõtsi, Kirill Teeäär, Peeter Tenno, Feliks Viiron ja paljud teised. A. Vaarmann, iseloomustades kommunistide osavõttu proletaarsest lasteliikumisest, jutustab: "Me pidasime laste kasvatamist klassivõitluse vaimus esmajärguliseks ülesandeks. Me teadsime, et lähme vangi, kuid teadsime ka, et järeltulijaid saab meil olema."

Suurt abi osutasid lastegruppidele Ametiühingu Kesknõukogu Kultuurtoimkonna liikmed ja aktivistid. Eriti tuliks esile tõsta Voldemar Ratasseppa ja Herman Vilet. Mõlemad suured muusikasõbrad ja head organisaatorid, tegid nad väga palju revolutsiooniliste töölislaulude propageerimisel ja üldse töölislaste muusikalisel kasvatamisel.

Eestimaa Kommunistlik Partei ja Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing hoiatasid töölislapsi võimalikest takistustest proletaarsele lasteliikumisele ja isegi tagakiusamistest, mis kodanluse poolt tulid. Samas aga avaldati

veendumust, et nii nagu "töörahas on võitluses visa olnud,"
nii "peavad ka lapsed olema."¹

Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu ja proletaarse-
te lastegruppide aktiivse võitluse tulemusena koolis ja
väljaspool kooli hakkasid skaudid ja teised kodanlikud
laste- ning õpilasorganisatsioonid kiratsema. Alates jaa-
nuarist 1922 kuni aprillini 1923 langes skaudiorganisatsi-
oonide liikmete arv umbes 3500-st 1000-le.² Narvas, näi-
teks, oli 1921.a. kevadeks 250-300 skauti, järgmiseks
aastaks jäi neist järele umbes 30 ja nendegi organisatsi-
oon eksisteeris tegelikult paberil.³ 1922.a. andis hari-
dusministeerium Pärnu skautide toetamiseks üle 30 000 mar-
ga. Seda raha anti kohaliku Kaitseliidu ja Rahvaväe ülema-
le. Varsti aga teatati ministeeriumile, et raha ei saa ära
kasutada, "sest vahepeäl on 1922.a. organiseeritud skau-
did pea viimseni laiali läinud."⁴

Samasugust olukorda võis näha ka teistes kohtades.
Üks Eesti reaktsioonilisi haridustegelasi, Eesti skautide
peavanem N.Kann pidi ise hiljem tunnistama ühes oma kir-
jutises:

"Mäletan hästi veel, kuidas meie lastevanemad, isegi
meie noorsoo kasvatajad, olid äärmiselt umbusklikud skaut-
liku liikumise vastu. Skaute pilgati, naerdi nende kirju-
de riiete üle. Tervet liikumist peeti mingisuguseks noorte

¹ "Tööraha Hääl" nr.35, 4.augustil 1923.

² EKPA, fond 24, nim.46, s.-ü.794, l.42.

³ "Noor Tööline" 1922, nr.12, lk.284.

⁴ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.659, l.382.

hullustushaiguseks."¹

Suureks löögiks kommunistlikule lasteliikumisele Eestis oli järjekordne kodanluse terrorilaine revolutsioonilise töölisliikumise suhtes 1924.a. jaanuaris. Rohkearvuliste arreteeritute hulgas olid EKNÜ juhtivad tegelased O.Künnapuu, V.Kangur jt., kes ka kommunistlikku lasteliikumist suunasid. Läbiotsimistel sattusidki kaitsepolitsei kätte materjalid, nende hulgas metoodilised nõuanded kommunistliku lasteliikumise küsimustes. Eestist pidid lahkuma Benita Lauristin, Hilda Visnapuu jt., kee vahetult juhatasid kommunistlike lastegruppide tegevust.

Kuid ei see ega 1.detsembrile järgnenud kodanluse terrorimasina julm tegevus suutnud likvideerida revolutsioonilist töölisnoorsoo liikumist. Ei suudetud ka "välja juurida" töölislaste soovi organiseeruda proletariaadi võitluslippude alla. Sellest annab tunnistust Eesti pioneeeri kiri Nõukogude Liidu pioneerile.

Selle kirja avaldas VKNÜ Keskkomitee ja Põhja-Lääne oblasti büroo Eesti sektsiooni ning noorte pioneeride ühine häälekandja ajakiri "Säde" 1925.a. pealkirja all "Valge Eesti pioneeride elust". Põrandaalune pioneer kirjeldas neid raskeid tingimusi, milles Eesti pioneerid pidid elama. Suure rõömuga meenutab ta seda aega, "kui veel "Lasteleht" ilmus ja kui lastegrupid tegutsesid," kui vanemad seltsimehed "jutustasid lastele Nõukogude Venemaa pioneeride elust ja tööst."

"Meil on õige räbal töötada," kirjutas pioneer Ees-

¹ Skautlikul teel, lk.200.

tist. "Paljud endised pioneerid on maale laiali valgunud, paljudel on isad tapetud ehk istuvad vangis. Sugulased ja tuttavad võtsid neid oma poole ehk läksid hallparunite juure karjasteks. Linnas tööd pole.

Aga neist raskustest peame üle saama. ... oleme alati valmis kodanluse skautidega võitlust vastu võtma."¹

X

X

X

Noorte raske majanduslik seisund kodanlikus Eestis, kapitalistlik tegelikkus, mis lapsi ümbritses, muutis neid vastuvõtlikuks kommunistlikele ideedele, mida EKP ja EKNÜ noorte ja laste hulgas levitasid. Paljud noored lülitusid Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel revolutsioonilisse võitlusse, mille eesmärgiks oli kodanliku vägivallarežiimi purustamine.

Illegaalne EKNÜ pidas üheks oma tähtsamaks ülesandeks töötada kodanlikes noorsoo- ja lasteorganisatsioonides, et oma mõju noortele suurendada ning nende organisatsioonide iseloomu paljastada. Aktiivselt tegutsesid kommunistlikud noored kooliõpilaste hulgas. Nad saavutasid võrdlemisi suurt edu Koolinoorsoo Liidus ja teistes kodanlikes organisatsioonides. EKNÜ mõju jõudis ka osa nooremate õpilasteni.

EKP ülesandel ja tema juhtnööride kohaselt asus EKNÜ organiseerimis- ja selgitustöö teostamisele vahetult las-

¹ "Säde" 1925, nr.4(11), lk.25-26.

te hulgas ilma kooli ja ametlikult lubatud lasteorganisatsioonide vahendusega. 1922.aasta sügist (oktoober), mil Tallinnas tekkis esimene kommunistlik lastegrupp, tuleb lugeda organiseeritud kommunistliku lasteliikumise alguseks Eestis. Sisuliselt tähendab see Eesti pioneeriorganisatsiooni tegevuse algust. Kommunistlikke lastegruppe moodustati veel Tartus, Narvas ja teistes keskustes. Nad ei piiranud oma tegevust ainult gruppidesse koondunud lastega. Peale sisemise töö organiseerimise grupid ka suuremaid üritusi, millest kutsuti osa võtma gruppidesse mittekuuluvaid noori. Üheks tähtsamaks lastegruppide ürituseks oli rahvusvahelise lastenädala tähistamine 1923. aasta suvel.

Kommunistliku lasteliikumise organiseerimine ja juhtimine oli EKNÜ Keskkomitee üks tähtsamaid ülesandeid. Seda küsimust arutati mitmel korral EKNÜ Keskkomitee koosolekutel. Suurt tähelepanu lasteliikumise ja laste kasvatamise küsimustele pöörati EKNÜ esimesel kongressil. Proletaarne lasteliikumine oli päevakorra üheks küsimuseks Üle-Eestimaalisel töölisnoorte konverentsil, ametiühingute naiskomisjonide konverentsil, samuti paljudel tööliste koosolekutel. Kommunistlike lastegruppide juhtimiseks kohapeal ja üleriigilises ulatuses otsustati moodustada vastavate organite süsteem, kes töötas tihedas kontaktis ametiühingute naiskomisjonidega.

Kommunistlike lastegruppide tegevuse populariseerimiseks ja kogemuste vahetamiseks hakkas EKNÜ välja andma kommunistlikku lasteajakirja, mis varsti saavutas suure

populaarsuse. Riigivõimud, tundes hirmu kommunistliku ideoloogia levimise pärast laste hulgas, sulgesid ajakirja.

Organiseerimistöö kõrval lastegruppide moodustamisel pööras EKNU Keskkomitee suurt tähelepanu kommunistliku lasteliikumise pedagoogiliste aluste väljatöötamisele, paremate kogemuste üldistamisele ja levitamisele. Nii avaldatud kui ka käsikirjas kogutud metoodilistes materjalides käsitleti tähtsamaid kommunistliku lasteliikumise pedagoogilisi probleeme: lastegruppide töö printsiibid, laste koosolekute temaatika, gruppide organisatsiooniline ehitus, poliitiliste vestluste ja mängude metoodika, nõuded lastegruppide juhtidele jne. Arvestati nii üldisi ülesandeid laste poliitilisel kasvatamisel kui ka laste psühholoogiat. Kommunistlikele lastegruppidele antud soovitused kõnelevad metoodilise töö kõrgeast tasemest ja lastegruppide pedagoogiliste aluste põhjalikust tundmaõppimisest Eesti kommunistliku lasteliikumise juhtide ja aktivistide poolt.

EKP juhtivad tegelased propageerisid ja suunasid kommunistliku lasteliikumise arengut ning osutasid abi praktiliste küsimuste lahendamisel. Kommunistid kohapeal aitasid organiseerida ja sisustada lastegruppide tegevust. Kommunistliku lasteliikumise küsimustest kirjutas sagedasti partei ajakirjandus. Mitmete lasteliikumist käsitlevate artiklite autoriteks olid EKP juhtivad tegelased.

Vaatamata suurele löögile, mida andsid kommunistli-

kule lasteliikumisele Eestis kaitsepolitsei poolt teostatud töölisorganisatsioonide rüüstamised, eriti aga 1. detsembrile järgnenud kodanluse terrorilaine, jäi elama tööliste organiseerimise idee, ei ununenud esimeste kommunistlike lastegruppide saavutused.

K o l m a s p e a t ü k k

V Ö I T L U S K O D A N L I K E N O O R S O O - J A L A S T E O R G A N I - S A T S I O O N I D E M Ö J U V A S T U A A S T A I L 1925 - 1940

1. NOORSOO- JA LASTEORGANISATSIOONIDE KASU- TAMINE KODANLUSE KLASSIHUVIDES

Besti kodanlus mõistis väga hästi, et ainult terro-
riga ei saa lämmatada progressiivse noorsoo revolutsioo-
nilist liikumist. Tuli kasutusele võtta vahendeid noor-
soo ideoloogiliseks pimestamiseks. Sellisteks mõjukateks
vahenditeks olid ajakirjandus, raadio, kino, teater jm.
Eesmärgiks oli juhtida noorsuga kõrvale revolutsioonili-
sest liikumisest, pidurdada marksistlike ideede levimist
noorte hulgas, propageerida kodanlikku moraali ja elulaa-
di. Noorsoosse sisendati natsionalismi, militarismi ja
antikommunismi, levitati laimu Nõukogude Liidu ja tema
rahvaste kultuuri ning saavutuste aadressil.

Neid eesmärke tahtis kodanlus saavutada ka rohkear-
vuliste mitmetüübiliste laste- ja noorsoo-organisatsioo-
nide kaasabil.

Haridusministeeriumi andmetel oli haridualikke selle 1919.a. 295, 1920.a. juba 431.¹ Tallinna linna koolivalitsuse kirjas haridusministeeriumile õpilaste osavõttust organisatsioonide ja seltside tegevusest 1920/21. õppeaastal nimetatakse kõige tähtsamatena 17 seltsi. Peale selle olid teised "kõiksugu eneseharimise, spordi seltsid, poliitilised parteid jne."²

Mõjukamateks kodanlikeks noorsoo-organisatsioonideks, kus valdavas enamuses tegutsesid õpilased, olid Koolinoorsoo Liit, skautlikud ja kristlikud organisatsioonid jt.

Kodanluse plaanide luhtumine Koolinoorsoo Liidu suhtes.

Kodanluse võimutsemise algaastail pani haridusministeerium eriti suuri lootusi Koolinoorsoo Liidule, kelles nähti tuge kodanlikule kasvatusüsteemile. Haridusministeerium toetas igati Koolinoorsoo Liidu ühingute organiseerimist koolides. Ühinged tegutsesid isegi mitme algkooli juures. Haridusministeerium toetas ka Koolinoorsoo Liidu üritusi, nagu "Noorte pühade" ja teiste ettevõtete korraldamist. Ta leidis vajalikke summasid nende ürituste finantseerimiseks. Haridustegelased olid täiesti rahul noorte tegevusega, nende "omaalgatusega".

Riigikoolinõunik F.V.Mikkelsaare ülevaates koolide tegevusest 1919.a. hinnatakse koolinoorsoo aktiivsust

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.85, l.95.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 658, l.26.

järgmiselt: "Noorsoo Liit, noorsoo ajakirjad, õpilaste omavalitsus, rühmad, kohus ... see kõik on uute olude paremaks saavutuseks. Õpetajad on kõigi nende nähtustega kõige paremas vahekorras."¹

Haridusminister K.Treffner kirjutas haridusliikude ja noorsooseltside kohta järgmist: "Nimetatud seltsid püüavad luua noorsoole kodu, kus see võiks oma silmaringi laiendada ning omakohast ajaviidet leida."²

Riigivanem K.Päts saatis tervituse esimesest üleriigilisest "Noorte pühast" osavõtjatele 11.juunil 1921.a., milles ta kiitis heaks Koolinoorsoo Liidu algatuse ning kahetses, et ei olnud võimalik pidustustest isiklikult osa võtta.³ Haridusminister H.Bauer samuti tervitas "meie noori suurema ettevõtte puhul".⁴

Kuid suhtumine Koolinoorsoo Liidusse ja õpilaste aktiivsusesse hakkas varsti muutuma. Kodanlus, kes oma tegelikke mõtteid ja plaane varjas, püüdis igasuguste lubadustega noorsugu enda poole võita. Pärast võimu haaramist hakkas ta aga oma õiget nägu näitama. Nagu kirjutas "Noor Tööline", "pettelootused, mida "omadelt" saadi, hakkasid selguma. Noorsugu (ka koolinoorsugu) nägi oma mõistmatuse ja lootuste vilja. See arusaamine ja olude õige mõistmine tõi kaasa kainenemise nii noorsoo ajakirjanduses kui ka kogu noorsooliikumises. See tekitas selle opositsiooni-

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.7, s.-ü.1, l.229.

² Sealsamas, s.-ü.3, l.81.

³ ENSV RAKA, fond 2221, nim.1, s.-ü.1, l.11.

⁴ Sealsamas, l.12.

vaimu ja nihkumise pahemale poole, mida kodanlus märkab, mida ta katsub summutada ja täielikult maha suruda".¹

Kodanlus kartis Üle-Eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu ja EKNÜ mõju kasvu õppivale noorsoole, koolinoorsoo lähenemist töölinnoortele, koolinoorte üha suurenevat huvi poliitiliste probleemide vastu. Huvi tekkimist poliitiliste küsimuste vastu soodustas kommunistlike noorte ja progressiivselt meelestatud noorte tegevus õpilasorganisatsioonides. Haridusministeerium, kes tahtis töörahva noorsugu proletariaadi võitlutarindest eemale tõmmata ja ükaskõikseks teha kõige selle vastu, mis ühiskonda edasi viib, mis noorsugu sütitab ja vaimselt rikastab, alustas kõigepealt pealetungi töölinnoorte organisatsioonidele, oli nende keelamise ja rüüstamise initsiaatoriks.

Kodanluse pealetungi objektiks olid ka õpilasorganisatsioonid. Kodanlus tundis hirmu kooliõpilaste aktiivsuse ees. Sellest räägib kasvõi selline fakt. Kui ajalehes "Kaja" nr.253 26.oktoobril 1921.a. avaldati lühike informatsioon, et Tartu mõningates koolides on loodud õpilaste nõukogud, kes teatavaid vähema tähtsusega praktilisi küsimusi lahendavad, oli haridusminister tõsiselt ehmunud. Ta saatis kohe telegrammi Tartu Koolivalitsusele nõudmisega, et "õpilaste nõukogude organiseerimine tuleb seisma jätta ja seletusmaterjal haridusministeeriumile saata."²

Haridusministri korraldusel uuriti mitmes koolis õpilaste meeleoluaid. Uurimiste tulemused ei olnud kodanlu-

¹ "Noor Tööline" 1922, nr.6, lk.157.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.658, l.202.

sele eriti meeldivad. Pärnu koolidirektorid, näiteks, kand-
sid ette, et "õpilaakond sünnitab oma ette ilma, millises-
se õpetajatel raske on tungida," et nad loevad raamatuid,
mida nad tahavad, et nad "ei tunnista õpetajate õigust
nende kallal kasvatustööd teha" ja "õpetajate katsed nei-
le kasvatuslikes mõttes ligineda, on nad vaemalikult ta-
gasi lükanud".¹

Et õpilaste organisatsioon "õigetesse" rööbastesse
juhtida, tehti koolide direktorite poolt terve rida ette-
panekuid.

Kõigepealt soovitasid nad muuta õpilasorganisatsioo-
nide põhikirjad nii, et need olaksid kindlate koolide juu-
res, mitte aga koolidevahelised. Õpilasorganisatsioonide
liikmeks peaksid ka õpetajad olema. See annaks võimaluse
õpilaste tegevust pidevalt kontrollida ja juhtida. Ka vas-
tutust organisatsiooni eest kannaks siis kooli juhtkond.

Teades küll õpilaste suhtumist sellesse, soovitatakse
põhikirjade muutmist mitte koheselt läbi viia, kuna see
viiks organisatsioonid pöranda alla. Õigeks "organisatsi-
oonide mürdmise" teeks peavad koolidirektorid Koolinoorsoo
Liidu väljatõrjumist võistluse teel. Selleks tuleks nende
arvates "valitsuse poolt toetada mitmesuguseid ringisid
ainult koolide juures, neile andes ainelist toetust".² Kui
see peaks võimatu olema, paluvad direktorid luba selle
jaoks võtta summasid õppemaksude fondist, teiste sõnadega
õpilaste raha ärakasutamist õpilaste eneste vastu. Polii-

¹ ENSV ORKA, fond 1106, nim.3, s.-ü.658, l. 450.

² Sealsamas, l.451.

tiliste ettekannete ja referaatide asemel soovitatakse sisse seada "perekonnadhtute süsteem".

Eriti muutus suhtumine koolinoorsoo liikumisse pärast Koolinoorsoo Liidu IV kongressi Viljandis. Selle kongressi otsused ei olnud küllalt trunaleelikud. Koolinoorsoo Liidu ja tema ühingute tegevus ei rahuldanud enam kodanlust. Nüüd pani reaktsioon oma käe sellele liikumisele, mida ta seni ise oli teetanud ja hallitanud.

Tooniandjaks oli Viljandi "Sakala", kus artiklis "Küllalt narsusest" kirjutati: "Meie õppiv koolinoorsugu andis Viljandis selle niisuguse ettepaneku, et seda annab mäletada meie tulevastele põlvetele. See oli löök lastevanematele ja tervele seltskonnale. ... Koolipoiss noomis seltskonnana läbi ... meil on ikka veel ka mõni inimene järele jäänud, kes tarbe korral mööda kõrvu oskab anda ... Koolipoisid klassi ja kee sinna ei sünni need koolist välja".¹ "Sakala" nõudis, et haridusministeerium Koolinoorsoo Liidu tegevuse lõpetaks, et noorsoo liikumine organiseeritakse nii, et "koolipoiss ei juhi, vaid kus juhiks kooliõpetajad".²

Haridusministeerium asuski nende nõudmiste elluviimisele. Vastava ringkirjaga kõikidele koolivalitsustele keelati õpilaste osavõtmine organisatsioonidest väljaspool kooli ilma pedagoogilise nõukogu loata. Kõik noorsoo-organisatsioonide põhikirjad tuli pedagoogilises nõukogus läbi arutada ja haridusministeeriumile kinnitamiseks saata.³

¹ "Sakala" nr.16, 6.veebruari 1922.a.

² Sealsamas.

³ ENSV ORKA, fond 11e8, nim.3, s.-ü.658, l.43.

"Senine koolinoorsoo liikumine, - öeldakse ühes haridusministeeriumi ringkirjas, - on näidanud, et õpilaste organisatsioonid kõige paremini oma otstarvet täita võivad, kui õpilased organiseeruvad eriliste eesmärkide kättesaamiseks, kuna laialiste eesmärkidega organisatsioonid vähem viljakalt töötavad ja kergemini arusaamatusi nii hästi õpilaskonnas eneses kui ka väljaspool teda tekitavad".¹

Ei olnud raske aru saada, mida mõeldakse nende arusaamatuste all. Haridusministeeriumi poolt kehtestatud kohustuslikud normaalpõhikirjad muutis õpilasorganisatsioonid aineringideks, mis pidid töötama ainult õpetajate juhtimisel ja täiskasvanute kontrolli all. Haridusministeerium andis korralduse, et koolide kohuseks on oma "esimest ülesannet näha kõlbeliselt tugevate ja teovõimsate ning aatelite kodanikkude kasvatamises, kellel ei puudu soojus oma riigi ja rahva hea käekäigu vastu. Kool ei või leppida ainult teadmiste ning oskuste kätteandmistega, vaid peab silmas pidama kõike, mis kasvandikkude arenmisel mõjumas on ..."²

Haridusministeerium keelas õpilaste osavõtu pedagoogilistest nõukogudest.³ Ta pöördus spetsiaalse kirjaga õpilaste poole, kus innustas neid olema "aus, tubli ja hea". Need olid "Juhatused Eesti õppivale noorsoole", mis on koostatud puhtkapitalistliku moraali vaimus. Mühulgas

¹ ENSV OEKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 659, l.1.

² Sealsamas, s.-ü. 658, l.544.

³ Sealsamas, s.-ü. 17, l.171.

nõutakse õpilastelt, et nad tunnaksid "aukartust oma rahva tegelaste ees, kes teda parematele radadele juhivad", et nad oleksid viisakad "vanemate inimeste ja oma juhtide vastu".¹ Haridustegelased kutsuvad rikkaste lapsi üles mitte kandma koolides uhkeid riideid, et vaeseid mitte ärritada, see olevat "taktitunde puudus kehvamate kaasõpilaste vastu ..."²

Vastavalt haridusministeeriumi korraldusele võis õpilaste organisatsioonide ettevõtetele luba anda ainult "täiskasvanute, vastutuevõimeliste isikute, iseäranis õpetajate kaudu ja nende täiel vastutusel, asja igakülgselt põhjalikult kaaludes ja kontrollides. Iga ettevõtte järele tuleb lubaandjale selle poolt määratud tähtsal täieline aruanne esitada."³

Algas tõeline sõda koolinoorsoo omaalgatuse ja isetegevuse vastu. See oli poliitseilise korra kehtestamine koolinoorsoo liikumises. Progressiivsed jõud Koolinoorsoo Liidus leidsid toetust EKNSU poolt oma väljaastumistes reaktsoonilise hariduspoliitika vastu.

"Noor Tööline" kirjutas: "Meie võitlushääd olgu - Koolinoorsoole kõik kodaniku-vabadused, mis põhiseadualikult "igale" kahejalgsel Eestis "kindlustatud" on."⁴

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-d.17, l.340-341.

² Sealsamas, l.345.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-d.658, l.544.

⁴ "Noor Tööline" 1922, nr.3, lk.76.

Lääne imperialistlike ringkondade mõjutaot-
lused: skautlikud ja kristlikud organisatsioonid.

Haridusministeeriumi hoolealusteks organisatsioonideks kujunesid nüüd skautide ja noorseppade organisatsioonid (noorseppade ja skautide vahel olulisi erinevusi ei olnud ning hiljem nad ühinesid). Nende organisatsioonide juhtideks olid niisugused reaktsoonilised riigitegelased nagu haridusminister N.Kann, siseminister J.Hünerson, sõjaväelased kindral E.Pödder, admiral J.Pitka ja teised.

Välise demokraatliku ja "apoliitilise" tegevusega ja mänguga oli kõige parem võtta lapsed oma pideva kontrolli alla. Skautlus õigustas eksploateerimist, jutlustas lepikkust kehtiva kapitalistliku korra suhtes, sisendas militarismi, juhtis laste ja noorte tähelepanu eemale klassivõitlusest ja revolutsioonilisest liikumisest.

Skautluse "isa", inglise lord R.Baden-Powell of Gilwell väitis, et elu muutub läägeks, kui ta on alati "magus", sool on kibe, kui teda neelata, kuid toidule annab ta maitset. Raskused on elu sool. Ta põhjendab skautlikku kasvatussüsteemi järgnevalt: "Ja ärge arvake, et olete õnnelik, kui istute ja tunnete mugavust või sööte head lõunat, istute kinos, loete head raamatut, vaatlete head jalgpallimängu - see kõik on ajutine ning ainult ühekordne väike nauding ... Rikkus ei paku midagi, sest vaesele paistab sama päike ning ta tunneb sellest rohkem rõõmu, ka on kõige kallimad asjad ikkagi need, mida raha eest ei saa osta. ... Vaata elule kui mängule ja maailmale kui

suurele mänguväljakule ... Teie distsiplineerite iseend rakendudes valmilt ja tahtlikult kindla autoriteedi teenistusse üldiseks hüveks."¹

Teiste sõnadega: ei maksa võidelda kapitalistliku eksploateerimise vastu, peab leppima olemasoleva korraga, leppima elu raskustega, rakendama autoriteedi teenistusse. Skaut pidi mõtlema selle peale, kuidas "kokkukõlastada oma tööandja huvisid ja nõudeid paremate tulemuste saavutamiseks."²

Mõttele luua skautlik kasvatussüsteem tuli Baden-Powell esmakordselt siis, kui ta teenis ohvitserina Inglismaa koloniaalarmees Indias möödunud sajandi lõpul. Ta nägi sõdurite kasvatuses vastuolusid, millest ei olnud võimalik üle saada ainult käskudega. Oli vaja midagi muud nende iseloomu kasvatamiseks. Hiljem husaaride, tragunite ja kaitsepolitsei teenistuses olles, eriti aga Inglise-Buuri sõja ajal, katsetas Baden-Powell oma alluvatega skaudisüsteemi ning saavutas edu.

Nii on skautismile sündimisest peale omased militaristlikud jooned, sellest kasvasid välja tema perspektiivid.

Just sellest organisatsioonist haaras Eesti kodanlus kinni, et "väikese riigi ja rahva üksmeele huvides ... kujundada kasvavast noorsoost tublid riigikodanikud."³

Eesti skautlike organisatsioonide juhid, kui seda vaja oli, ei salanudki oma liikumise rahvavaemulikku iseloo-

¹ H. M i o h e i s o n , Meeste ridadesse. "Skautlikul teel edasi!", Tartu 1937, lk.6.

² Sealsamas, lk.148.

³ Skautlikul teel, lk.10.

mu ja tõelist poliitilist suunitlust. Näitena võib tuua Harju Noorseppade Vanemate Kogu kirja haridusministrile.¹ Ministri tähelepanu juhitakse sellele, et tõsine kasvatus algab maast-madalast ja peab toimuma ka väljaspool kooli, sest muidu "noortes, kellele paraku liig ohtrasti igapäevane elu halba eeskuju pakub, juba alaealistena kurjuse ideed nähtavale tulevad."

Skautide juhid tunnustavad, et nad on senini väga loitud olnud "omarikkuse ja rahvuslike aadete propageerimisel" ja et seda on ära kasutanud kommunistid, kes "teevad hoogsalt tööd, et meie noorsugu oma mõju alla saada". Nendest pahedest jagu saada võib kirja autorite arvates ainult skautide abil, "kellel omad vastavad juhid ja kes truult omavahelisi seadusi täidavad ... " Selleks aga, et "noortesse istuda asuse, eneseohverdamise ja isamaalsuse tunded" nõuavad skautluse juhid koostööd "mitte ainult vaimlise, vaid ka materiaalse" elu alal.

Vähesteks osutusid need summad, mida skaudid said "eraviisiliselt". Nüüd taotlesid nad summasid riigieelarvest. Kulud olid suured, sest proletaarse päritoluga laste värbamiseks oli üheks meelitamisvahendiks ka skautide riietus, jalanõud jne.

Haridusministeeriumi 1922.a. eelarves nähti ette skautide toetamiseks 500 000 marka², 1923.a. aga juba üks miljon marka.³ Peale selle määras ministeerium toetussummad

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.659, l.490-491.

² Sealsamas, s.-ü. 103, l.145.

³ Sealsamas, s.-ü. 658, l.694.

Tallinna, Pärnu, Tartu ja teistele skautlikele organisatsioonidele.

Rahalist toetust anti isegi siis, kui kohalikud haridusorganid sellega nõus ei olnud. Nii näiteks kirjutas Tartu Koolivalitsuse juhataja Tartu Skautide Sõprade Ühingu palve puhul 29.märtsil 1924.a., et "ta seda palvet ei toeta just skautluse põhimõtete eneste pärast, sest skautluse üheks pühamaks lipukirjaks on: aidata teisi! Praegusel juhul nõuavad nad ise aitamist, ei ole soovitatav neid lasta ise oma põhimõtete vastu eksida".¹ Minister Rahamägi otsustas ikkagi anda palutud 50 000 marka.²

Ohtralt toetades skautismi "ei leidnud" haridusministeerium võimalusi materiaalselt abistada kooli klassivälise ja koolivälise tegevuse organiseerimisel. Lõikati tagasi koorijuht K.Leinuse palve toetada lastekoori ja muusikakursust. Koorijuht kirjutas ema palvea, et "... lapsed on vaesed, neil anda pole võimalik ..."³ Eitavalt vastas ministeerium Viru maakonna Rakvere poeglaste gümnaasiumi palvele toetada õpilaste sümfooniaorkestri asutamist⁴, Paide poeglaste reaalgümnaasiumi palvele toetada mänguriistade muretsemist⁵, ja paljudel teistel tõesti vajalikel juhtumitel.

Skautlike ja ka teiste noorao-organisatsioonide kaudu oli lääneriikide valitsevatel ringkondadel hea võimalus

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.659, l.209.

² Sealsamas, l.212.

³ Sealsamas, s.-ü. 658, l.649.

⁴ Sealsamas, s.-ü. 307, l.282.

⁵ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü. 242, l.186.

mõju avaldamiseks Eesti noorsoole. Lääneriigid, eelkõige aga Inglismaa, Ameerika Ühendriigid ja Saksamaa tundsid algusest peale suurt huvi eesti noorte "kasvatamise" vastu.

Inglismaalt saadeti Eestisse ja jaotati koolide vahel hulgaliselt igasuguseid raamatuid ja ajalehti. Nende hulgas oli palju selliseid, mida otseseks õppetööks vaja ei läinud. Need raamatud ja brošüürid "õpetasid", kuidas laste- ja noorsooliikumist organiseerida ning kuidas õpilasi "kasvatada". 1922.a. algul saadeti haridusministeeriumile Eesti saatkonnast Londonis kirjandust Inglismaal asutatud organisatsiooni "Boys Brigade" kohta. Selle organisatsiooni sihiks oli "Jumala Riigi edenemine poeglaste keskel, nendes sõnakuulmist, aukartust, distsipliini, ausunnet ja kõiki mis tõelisele kristlikule mehisusele sihib - süvendada".¹ See pidi päris militaristlikuks organisatsiooniks kujunema. "Boys Brigade" sihtide ja meetodite kirjelduses oli öeldud: "Väga tähtis on õige (paasiliku) mehe kapteniks valik. Soovitav on, et kapten seltsi õieti võiks õpetada ja tingimata tarvilik, et vähemalt üks ohvitseridest võiks valitud olla tema kohuseid täitma".²

Niisuguse kirjanduse eest avaldas minister tänu ning palus seda veelgi suuremal hulgal saata. Eesti saatkonna sekretär Londonis aga tuletas haridusministeeriumile meelde, et "juhtumise korral (ajalehes?, koosolekul?) seda inglise kingitust avalikult nimetaksita, öeldes, et uusi

¹ ENSV ORKA, fond 1103, nim.3, a.-ü. 658, l.521.

² Sealsamas.

kingitusi on lootu".¹

"Uhkusega" kirjutasid Eesti skautliku liikumise ajaloo uurijad 10 eesti skaudi sõidust Inglismaale ülemaailmsele skautide dšamborile 1920.a., kus "see salk tutvustab edukalt Euroopa riikides vapra Eesti nime, kandes esimest Eesti lippu, mida tervitas Briti kuningas".²

Eestisse sõitsid "juhtnõõre andma" mitmed skautide juhtivad tegelased. Sagedaseks "külaliseks" oli näiteks kindral Burd. 1933.aastal külastas Eestit ja eesti skaute skautluse juht kindral Baden-Powell ise. Temaga tuli kaasa ka rahvusvahelise gaidiorganisatsiooni juht leedi Baden-Powell ja 650 skauti. Suure delegatsiooni juhtiva tuumiku koosseisu kuulusid 18 kindralit ja admiralit, mitu lordi ja suurtööstuse esindajat, suur hulk ohvitseri ja teisi.

Läkituses Eestile³ avaldas ülemaailmne peaskaut heameelt selle üle, et britlased omal ajal osutasid Eestile abi "vabaduse saavutamisel sõja tulemusena". Nüüd lubas ta skautluse ja gaidluse kaudu abiks olla noorpõlve kasvatamisel rahvusliku ühtsuse vaimus, sest "riik, mis sisemiselt riius, ei suuda püsida". Läkituses märgitakse, et "skautide ja gaidide liikumise püüdeks on ... koondada kõiki klasse ja usundeid ühe paleuse saavutamiseks ning nõnda arendada ühist kindlat riiklikku isamaalsust."

Inglastest ei tahtnud sugugi maha jääda sakslased.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.3, l.228.

² "Noorusjõud" IV, lk.65.

³ "Päevaleht" nr.227, 22.augustil 1933.

Pigem vastupidi. Sakslased püüdsid kasutusele võtta "fundamentaalsemaid" abinõusid, kasutades selleks oma koole ja saksa organisatsioone. Viimased püüdsid tõestada, et paljud noored eestlased peavad ennast sakslasteks, räägivad saksa keelt ja on omaks võtnud saksa kultuuri. Sellepärast olevat vaja veelgi laiendada saksa organisatsioonide tegevust ja suurendada nende õigusi.

Enne 1922.a. rahvaloendust levitati mitmes Tallinna koolis lendlehti, milles kutsuti õpilasi üles eeloleval rahvaloendusel endid sakslastena märkima. Neid valmistasid ja saatsid laiali "Verband Deutscher Wohltätigkeits- und Kulturvereine zu Beval" ja Saksa Poliitiline Partei. Lendlehtedes juhendati õpilasi üksikasjaliselt, kuidas nad talitama pidid. "Isegi kui su mõlemad vanemad on mittesakslased, märgi ennast sakslasena ja keegi ei või sind selles keelata".¹ Loenduskaarti aga soovitati nii täita: "Kas eestlane: ei. Kui mitte eestlane - mis rahvus: sakslane".²

Besti kodanlus, kes nii väga "isamaalust" ja "rahvusühtsust" jutlustas, ei tahtnud sellist fakti märgatagi. Saanud sellest teada, ei võtnud haridusministeerium midagi ette. Ministeerium teadis informatsioonibüroo poolt tulnud salajasest teatest Saksa Heategevuse ja Kultuuriesitajate Liidu büroo tegevusest koolides. See organisatsioon töötas Berliini Välisministeeriumi juhtnööride kohaselt

¹ ENSV OKKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.692, l.15.

² Sealsamas.

ja tundis erilist huvi õpetuse vastu koolides.¹

Eriti aktiivsed olid ameeriklased. Propagandaks kasutasid nad Ameerika Kristlike Noortemeeste Ühingut (YMCA). Kristlike organisatsioonide abil püüdsid ameerika imperialistid noorsugu poliitiliselt laostada. YMCA esindajad tulid Eestisse Kodusõja päevil koos Ameerika relvastusega selleks, et kaasa aidata "korra ja rahu" loomisele. Nad moodustasid tegelikult osa sellest Ameerika sõjavarustusest, mida Eesti kodanluse kasutusse anti Lääneriikide poolt.² Eestis leidsid nad valitsevate ringkondade poolt igati toetust. Nende esindajad sõitsid mööda maad, "tutvusid" olukorraga, tegid oma "ettepanekuid".

Näitena võib tuua YMCA esindaja hr. Charles Seitz'i "uurimusi" ja "ettepanekuid", mis olid 1920.aastal sõjavägede staabi Kindralstaabi Valitsuse ülema poolt haridusministrile tutvumiseks saadetud.³

See härra leiab siin laia tegevusvälja, sest "võrdlemisi suur protsent Eesti elanikest on noored inimesed vanuses 12-30 aastani". Ta ei ole rahul sellega, et Eesti valitsus "ei ole tähelepanu pööranud noorsoo moraalsele kasvatamisele". Ta nõuab spordi arendamist, sest see olewat tähtsamaid tegureid rahvuse kujundamisel moraalselt, füüsiliselt ja vaimselt. See on tema arvates eriti vajalik Balti riikides, sest nende rahvad on oma enamuses "väga kinni oma eluviisides ja mõned nendest eluviisidest on

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.111, l.10.

² EKPA, fond 27, nim.42, s.-ü.549, l.34.

³ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.111, l.10.

ükskõik mis aga mitte vastuvõetavad Ameerika seisukohalt". Mängud ja sport on Ch. Seitz'i arvates üks "kõige meeldivamaid vahendeid mille abil võiks avastada võimaluse demonstreerida noorte ees seda, kuidas nende maa kombed on amoraalsed jumala, inimese ja looduse kõigi seaduste järgi".

Haridusministeeriumi kaasabil organiseeris YMCA kirjavahetust Eesti koolide õpilaste ja Ameerika "vastavatesse" organisatsioonidesse kuuluvate õpilaste vahel.¹

Kristlik Noortemeeste Ühing ja Kristlik Noorte Naisühing alustasid oma tegevust Eestis veel enne, kui nende põhikirjad haridusministeeriumis kinnitati. Põhikirjade esitamist ja kinnitamist nõuti "kõikidelt" organisatsioonidelt. Kristliku Noorte Naisühingu sekretär piirdus aga teatega haridusministrile, et "ühingu põhikiri väljatöötatud on ja läbivaatamiseks Peakomiteele Londoni on saadetud".²

Väliselt katsus Kristlik Noortemeeste Ühing ennast igati "apoliitilisena" näidata. Oma sihiks märkis ta põhikirjas "Eesti noortemeeste ja poiste hingelise, mõistluse, seltskondlise ja füüsilise elu tingimuste parandamise kristlikul alusel".³ Tegelikult aga püüdsid kristlikud organisatsioonid pimestada noorte teadvust rahu, ligimesearmastuse üldiste sõnakõlksudega ja demagoogiliste fraasidega.

Ühingu käsutuses olid suured rahasummad, mis nad

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.1, s.-ü.182, l.64.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.658, l.73.

³ Sealsamas, l.302.

USA-st ja Eesti töösturiteit said. Selle rabaga oli võimalik finantseerida ulatuslikke üritusi. Nad korraldasid noortele usuõpetuse tunde, organiseerisid klubisid, ringe, raamatukogusid, kinoetendusi, laagreid, mänguplatse, levitasid kirjandust jne. Kuid kõik see toimus kindlatel poliitilistel kaalutlustel. Olles sotsialismi vaenlased, propageerisid need kristlikud ühingud klasside lepitamist maksa riigikorra alusel. Igasuguste "kingitustega" püüdsid nad meelitada oma ridadesse ka osa vaestest perekondadest pärinevaid noori.

Haridusministeeriumi Noorsoo Osakonna noortejuhataja kolonel J.Vellerind, kes oli Eesti noorsoo-organisatsioonide militariseerimise ja fašiseerimise üheks innustajaks ja läbiviijaks, andis 1937.a. kõrge hinnangu Noorte Meeste Kristlikkude Ühingute Liitu ja Kristlikkude Noorte Naiste Ühingute Liitu kuuluvatele organisatsioonidele. Ta kirjutas:

"Kristlikel ühinguil on kasutada mitmete maade kogemused, ja seega on neil küllalt välja kujunenud töö- ja kasvatusviisid. Noorte Meeste ja Noorte Naiste Kristlikkude Ühingute levik on meil peamiselt suurimais linnus ja tööstuskeskuses. Nii on see ka kõigiti soovitatav. Suuris linnus ja tööstuskeskuses on elupahede mõjutused noortele kõige suuremad, samuti on seal hõljumas klassivaenu märki, seepärast on neis kohtades kristlike ühingute sihid ja nende väljakujundatud kasvatus- ning vabaaja möödasaatsise moodused ja viisid olukorra tervendamiseks just kohased

~~kasutada.~~"¹

¹ J. V e l l e r i n d, Meie noorsoo organisatsioonid ja nende tööväljad. Koguteos "Võidupüha" 1937, lk. 20.

Sõjaväeline kildkond ja haridusministeerium
noorsoo-organisatsioonide fašiseerijana.

Võitlus kommunistlike ideede levitamise vastu kooliõpilaste hulgas nõudis "pingutusi" kõikidelt haridustegelastelt, õpetajatelt ja seltskonnalt. 1922.a. organiseerib haridusministeerium terve rea koolidirektorite ja haridustegelaste nõupidamisi ja konverentse, kus päevakorras oli "Väärnähtuste koolielust kõrvaldamise küsimus". Tallinna keskkoolide direktorite nõupidamisel peetud avasõnas ütles haridusminister, et "valitsuse ringkondade kui ka seltskonna soov on, et ettetulnud väärnähtuste kõrvaldamiseks ja noorsoo liikumise tema õigetes roobastesse juhtimiseks tuleb koolivalitsustel ja koolijuhatajatel kindlamat kätt tarvitada".¹

"Kindlat kätt" tarvitasidki haridusministeerium ja tema juhid. Koostöös siseministeeriumiga peeti päris "sõda" progressiivse koolinoorsoo liikumisega. Samal ajal aga tuli nii öelda "tagalat" kindlustada ja selleks need nõupidamised kokku kutsutigi. Siin vahetati kogemusi ja tehti ettepanekuid, kuidas õpilaste aktiivsust ja opositsioonivaimu lämmatada, kuidas sisendada neisse isamaalust, lugupidamist oma riigi suurte isikute vastu ning kuidas teha neid mitte vastuvõtlikeks progressiivsetele demokraatlikele ideedele.

Tüüpilisematena võiks märkida järgmisi ettepanekuid²:

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.105, l.39.

² Sealsamas, l.39-98.

- "... õpilasi enne koolitöö algust saali kokku kutsutakse, kus neile koolijuhataja ehk mõne õpetaja poolt 10-15 min. kõne kuulsatest Eesti ja muu kultuurilma isikutest ehk muust tähtsamast sündmusest peetakse ja millele isamaa ning muude kohaste laulude laulmine võiks järgneda".

- "... tuleks koolides kõlbluse õpetamise ja südame hariduse peale rohkem rõhku panna, iseäranis veel seal, kus usuõpetus puudub".

- "... pidude ja etenduste eel koolis ja väljaspool kooli käiks õpetajate seletused ja loengud, mis valgustaks ja seletaks pealtkuulajale ettetoodud materjali ..."

- "Tuleks näidata, et juhtiv jõud mitte massides ei peitu, vaid rohkem üksikutes väljapaistvamates isikutes, individuumides".

- "... moraalil õpetus, mis mitte juhusline ei pea olema, vaid süst. tervest koolist läbi käima, ta peab religiooni õpetusega lähedalt ühendatama" jne. jne.

Direktor J. Käisi tagasihoidlik ettepanek kooli sise-mise korra kindlustamiseks klassi omavalitsusi luua lükketi tagasi.

Sellisel mõistis kodanlik haridusministeerium kooli õppe- ja kasvatustöö "apoliitilisust". Kodanlus kartis, nagu see ministeeriumi ühes ringkirjas märgitud oli, noorsugu tema "arenemiskäigu tähtsamail silmapilgul üksi jätta".¹

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.690, l.545.

Pärast 1924.a. 1.detsembri töörahva ülestõusu mahasurumist tugevnes sõjaväelaste mõju hariduspoliitika ja noorsoo kasvatamise suuna kujundamisele. Sõjaväelased avaldasid mitmel korral rahulolematust koolides teostatava kasvatustöö suhtes ja nõudsid kindlamate abinõude tarvitusele võtmist.

Veel kevadel 1923.a. hoiatas kolmanda Suurtükiväe rügemendi ülem ettekandes kolmanda diviisi ülemale, et "kuni koolides meie noorsugu nii antiisamaaliselt, isamaad kaitsva sõjaväe ja selle korda eitavalt kasvatatud saab, meil sõjaväes kui kasvatusline nii ka puhtsõjaväeline ettevalmistus äärmiselt raske ja peaaegu võimata on."¹

Juba pärast 1.detsembri ülestõusu kirjutas kolmanda diviisi staabi ülem täiesti salajases ettekandes, et Pärnu linn koos maakonnaga on ühel esikohtadest kommunistlike organisatsioonide poolest, et koolides ei pöörata kullaldast tähelepanu isamaalisele kasvatusele. Ta palub Pärnu linna koolivalitsust põhjusi välja selgitada, miks "mõned õpilased Pärnu linna keskkoolides demonstratiivselt keelduvad osa võtmast 1.detsembri puhul langenute mälestuseks korraldatud aktusest" ja miks "kohalikud keskkoolid end senini on täielikult eemale hoidnud igasugustest avalikkudest pidustustest igaaastastel riigipühadel, nagu Vabariigi aastapäeval jne."²

Kindral-major Tõrvand ühes oma sõnavõtus 1926.a. ütles muuhulgas: "Tean juhuse, kus ei tuletatud 1.detsembri

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 697, l.123.

² Sealsamas, l.335.

langenuid meele. Need on üksikud juhused, kuid need pa-
hed tulevad kõrvaldada, sest muidu ei saa kaitsevagi
moraalselt kõrgelseisvat elementi". Ta pidas tarvilikuks,
et koolipoisid tegeleksid "sõjaväelise tehnilise õppu-
sega mängu ja võistluse näol".¹

Noore põlvkonna militariseerimisel, tema natsiona-
listlikul ja antikommunistlikul kasvatamisel vajab kodan-
lus noorsoo-organisatsioonide suuremat abi, et nende kau-
du teha seda, mis ainult koolis on teostamata. Koolinoor-
soo Liidult see abi ei tulnud.

Detsembrijärgne "õhkkond" ja haridusministeeriumi
"abinõud" avaldasid küll täiel määral ka Koolinoorsoo
Liidu tegevuses. Kommunistlike noorte mõju kõrvaldamine
muutis selle organisatsiooni opositsioonilisest uuesti
kodanlikule valitsusele ustavaks "isemasmeelseks" ja
"rahvuslikuks". Liidu VI kongressil 1925.a. ilmutasid
kõik temast osavõtjad "arusaamist" ja viisakat "mõtte-
väljendust", "avaldasid täit usaldust ja sooja poolehoi-
du valitsusele", laulsid isameelsele jne.. Haridusminis-
teeriumi esindaja kongressil kandis hiljem ette, et üldi-
ne mulje on tal kaugelt parem kui rahuldav.²

Varsti ilmes aga, et kooliõpilastel ei ole enam
huvi organisatsioonis töötamiseks. VII kongressil suhtu-
ti passiivselt ja ükskõikselt sisulistesse küsimustesse,
lääritäkimiste käigus võeti harva sõna. Huvi langus ilm-
nes eriti kohtadel, koolides.

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü. 105, l.366.

² Sealsamas, s.-ü.659, l.555.

Aruannetes 1925/1926. õppeaasta tegevusest¹ märkisid Besti Koolinoorsoo Keskliidu ühingud ja ringid tööd takistavate asjaoludena järgmist: "Õpetajate külm suhtumine noorsoo liikumisse, õpilaskonnas valitsev loidus teatud määral, osalt ka muidugi ainelise külje nõrkus" (Võru Poeglaste Gümnaasiumi noorsoo ring); "Õpilaste passiivsus" (Tapa Tehnika ühisgümnaasiumi karskusring); "Õpilaste loidus" (Tartu Tehnikagümnaasiumi õpilasühing); "Aineiline kitsikus ... omavahelised intriigid" (Pärnu Koolinoorsoo Kirjandus-Teaduslik Ühing); "... õpilaste vähene huvi organisatsioonis töötamiseks" ("Võru Noorsoo Karskusühing); "Tööst kõrvale hoid ja rahapuudus" (Alatskivi Krg. algkooli "Õppurite Ühing") jne.

Ka 1926/1927. õppeaasta aruanded ei olnud paremad. Nii näiteks märkis Pärnu ühisgümnaasiumi ühing "Püüde" tööd takistavate asjaoludena haridusministeeriumi keeldu koosolekute ja piduude pidamiseks², Võru poeglaste gümnaasiumi ring aga "õpetajate "imelik vaade" noorsoo liikumisele, kui niisugusele ja nende leige osavõtmine; õpilaste passiivsus ja pääliskaudsus"³ jne.

Ei ole ime, et Koolinoorsoo Liidu selline tegevus ja selline "areng" viis varsti liikumise väljasuremisele.

Oma abi sõjaväelisele kildkonnale pakkusid skaudid. Besti Skautide Maleva Peastaabi ülem J. Hünerson kirjutas

¹ ENSV RAKA, fond 2222, nim.1, s.-ü.11, l.136-173.

² Sealsamas, l.172.

³ Sealsamas, l.173.

1926.a. Kaitseliidu ajakirjas "Kaitse Kodu",¹ et enne kui noorsoo riigikaitse tööks ettevalmistuse küsimustes hakatakse korraldusi looma, tuleks selgitada, kuidas ja millisel määral saab skautlust selles ära kasutada. "Kas sarnastest 12-18-aastastest poistest võib kasu olla Eesti riigikaitse ülesannete teostamiseks?", küsib skautide juht ja vastab ise: "Muidugi võib neist suur kasu olla, kui neid aga osatakse õieti kasutada."

Ta lubas skaudiorganisatsiooni kogu tegevuse allutada noorsoo sõjalisele ettevalmistusele: "Nad (s.o. skaudid - B.N.) võivad eneste peale võtta suure osa väeosade seljagustest töödest kantseleides, sideteenistuses, varustuse alal, haavatute ja haigete ravitsemisel, toitlustamisel, luureteenistuses." Riigilt nõudis J.Hünerson ainult skautliku liikumise tõsisemat hindamist, vajaliku arvu sõjalisi õpetajaid ja vastavate summadega toetamist kõigi eespool mainitud ettevõtmiste teostamiseks. Selleks aga tuleks tema arvates "välja töötada skautide ja kaitseliidu koostöö kavad ... "

Skautide "valmisolek" leidis küll "tunnustust", kuid siiski ei peetud seda ilmselt veel küllaldaseks. Hakati ettevalmistusi tegema uue noorsoo-organisatsiooni loomiseks, mis igakülgselt täidaks noorsoo "kasvatamise" ülesandeid, kus saaks seda tööd teha maast madalast, alates lapsepõlvest. Kaitseliidu juhtidel oli meeles see hoop, mida andis skautlusele EKNO tegevus kooliõpilaste ja laste hulgas kahekümnendate aastate algul.

¹ J. H ü n e r s o n , Skautlus ja riigikaitse ülesanded.
"Kaitse Kodu" 1926, nr.12, lk.487-494

Juba Kaitseliidu loomisest peale pidasid tema juhid üheks oma ülesandeks "hoolitsemist" noorsoo arenemise eest, et selgitada noortele "kommunisti ja enamluse hädaohtu ... et noored juba hingeliselt kasvaksid selle vastases vaimus".¹ Kuid teised "mured" ei andnud Kaitseliidule mahti senini noortele küllaldast tähelepanu pöörata. Nüüd aga asusid Kaitseliidu juhtivad organid seni "järjekorda oodanud" küsimuse lahendamisele ja võtsid noorsoo ülemaalse organiseerimise enda peale.

27. mail 1930. a. kinnitati Kaitseliidu vanematekogu poolt "Noorte Kotkaste" põhimäärused. Ja juba nädala pärast saatis Haridus- ja Sotsiaalministeerium kõikidele koolivalitsustele, koolinõunikkudele ja koolijuhatajatele ning õpetajatele ringkirja koos "Noorte Kotkaste" peavannema ja Kaitseliidu ülema üleskutsega noorsoo-, kooli-, haridus- ja seltskonnatogelaste poole.²

Üleskutses põhjendatakse uue organisatsiooni loomise vajadust: noorsoo kasvatamine ei olevat lihtne asi; "noor hing laseb end kergesti mõjutada"; "tuleb tilk tilga järele valada nende hinge tahet töötada ennastsalgavalt ... anda neile kõrgeid aateid ..."; senistest organisatsioonidest ei jätkuvat jne.

Haridusministeerium omalt poolt nõudis koolivalitsuselt, koolinõunikkudelt, koolijuhatajatelt, õpetajatelt ja teistelt haridustegelastelt uue organisatsiooni abistamist, noorsoo kasvatamist selle organisatsiooni põhimää-

¹ Noorkotka käsiraamat I, 1931, lk. 51.

² Selgitavaid märkmeid "Noorte Kotkaste" põhimäärusile, Tallinn 1930.

rustes nõutud vaimus. Minister juhtis tähelepanu sellele, et just "Noorte Kotkaste" organisatsioon väärrib erilist toetust, kuna tema tegevuse suund vastab põhimõtetele, millele oli rajatud koolinoorsoo riigikaitseline kasvatus.

"Noorte Kotkaste" põhimõtetele loodi Naiskodukaitse poolt 1932.a. "Kodutütarde" organisatsioon.

Tütarlaste organiseerimise vajadust põhjendati muuhulgas ka "huvitava" ajajärguga, milles noortel tuleb elada. "Huvitavat" ajajärku iseloomustas tööpuudus, majanduslik kitsikus, kuidagi viisi äraelamise võimaluste otsimine jne. See raske ajajärk võib aga muutuda "kardetavaks ajajärguks, mis loob äreva meeleolu, võib viia inimese kergesti välja roopast, võtta talt sisemise tasakaalu ja meelekindluse ..."¹ Naiskodukaitse alustas Kodutütarde organiseerimisega tööd, "mis sihhib tulevikku, mis suudab panna umustama käesoleva aja sageli ülejõukäivad raskused seega, et peab röömsaid pilte tulevikust, tekitab nii pisutki vaimustust ..."²

"Noorte Kotkaste" ja "Kodutütarde" organisatsioonid olid mõelduna noorte avalikuks poliitiliseks pimestamiseks ja militariseerimiseks, nende kasvatamiseks alanalikuuse ja sõnakuulmise vaimus rahva vägivaldsete valitsejate suhtes. Need organisatsioonid moodustasid Kaitseliidu noorsoo-osakonna. Kõik nende kulud kaeti riigieelarvest.

"Noorte Kotkaste" organisatsiooni struktuur vastas

¹ Helene J o h a n i , Kodutütred. "Kaitse Kodu" 1932, nr.7, lk.212.

² Sealsamas.

Kaitseliidu struktuurile. Põhimääruse kohaselt asutati haikaperesid (poisid 8-13 aluaastani) Kaitseliidu üksuste juures alates malevast kuni Kaitseliidu rühmani. Maal soovitati neid organiseerida rühmade ja kompaniide juures.¹

Organisatsioon pidi võtma oma juhtimisele "iga üksiku poisi, et teostada ta iseloomu kasvatamist väljaspool kooli seinu täienalusena koolis antavale õpetusele ja kasvatusesele, et võimalikult kiiresti temast teha mees".²

Mispärast pidi siis poiss nii kiiresti meheks saama? Vastuse sellele küsimusele leiame noorkotkaste peastaabi vestlustes noortega: "Iga noor kotkas on tuline isemaalane, jääb selleks mehepõlveski, astub Kaitseliitu ja kannab auga oma mundrit".³ Kiiremini lapsi mundritesse panna, alguses noorkotkaste mundrisse, varsti aga sõjaväelase mundrisse - see oli peamine. Militaristid Kaitseliidust pidasid oma "kohuseks võtta tarvitusele kõik abinõud, et hoida kasvavat põlve inimmaterjali raiskamise eest", sest et "meie rahva arv pole teistega võrreldes suur".⁴

"Noorte Kotkaste" seadused nõudsid, et laps oleks "ustav isamaale, s.t. kodusse seaduslikule valitsusele, ... oma juhtidele ... , oma tööandjaile", et ta "hoidub, maksu mis maksab, nende poole, astudes välja nende vaenlaste vastu ...".⁵ Teiste sõnadega tähendas see seda, et

¹ "Noorte Kotkaste" põhimäärused, 1930, lk.11.

² Noorkotka käsiraamat I, lk.60.

³ Kotkakoog Agu kirjad vanemaile, õpetajaile ja kaaslasile. Noorte Kotkaste Peastaabi Kirjastus, 1937, lk.32-33.

⁴ Noorkotka käsiraamat I, lk.60.

⁵ Tarkusi Noorkotkale, Noorte Kotkaste Sakalamaa Maleva Kirjastus, 1937, lk.15-16.

lastest pidid võrsuma töötava rahva vaenlased, kapitalistide ustavad sulased, niisugused, nagu olid kodanluse teenrid kodusõja päevil, "kes täitsid sõnalausumata käsku, ning järgisid oma juhtidele küsimata kuhu - ustavalt surmani".¹ Lastelt ei nõutud mõtlemist. Seda tegid nende eest "juhid". Noorkotkasteesse sisendati valmidust pimesi truult teenida kodanlikku laadvikut, alluda käskudele ka siis, kui "käsk ei näi talle otstarbekohasena ..."²

Laste eest püüti igati varjata ümbritseva elu karmi tegelikkust, maskeerida klassivõitluse olemasolu, kriipsutades alla tööliste ja kapitalistide huvide ühtsust. "Pidage alati meeles," kirjutati noorkotkaste käsiraamatus, "et te kõigepealt olete eestlased, täiesti üksipuha kas olete sündinud rikkas või vaeses perekonnas, kas põlvnete uhkest majast või tööliste tarest, rikkast talust või sauniku hurtsikust."³ Nagu näha, kasutati ka siin juba teatud kodanluse võtet - klassivastuolude kinnimätsimist rahvusühtsuse nimel.

Kõigele, mis noorte kollektiivides toimus, püüdsid "Noorkotkaste" ja "Kodutütarde" juhid anda kommunisti- ja nõukogudevastast iseloomu. Toogem näitena 1936.a. väljaantud "Noorkotka mängude käsiraamatus" sisalduvaid mängu.

$\frac{1}{3}$ soovitatavaist välimängudest käsitlevad "eestlaste võitlust" venelastega, kommunistide ja enamlastega.

¹ Tarkusi Noorkotkale, Noorte Kotkaste Sakalamaa Maleva Kirjastus, 1937, lk.23.

² Sealsamas, lk.17.

³ Noorkotka käsiraamat I, lk.216.

Nende mängude abil levitati võltsitud fakte Kodusõjast Eestis, 1924.a. 1.detsembri töörahva ülestõusust ja teistest ajaloolistest sündmustest.

Niisugused väljendused mängude sisu seletustes nagu "Raudteejaama ähvardab kommunistide kallaletung" (mäng "Raudteejaama kaitsmine"), "Kaks Nõukogude Vene salakuulajat kasutavad soodsat hetke, tulevad üle piiri Eestiase .." (mäng "Saladuslikud jalgratturid"), "Meie rannavalve sai teate, et anamlased kavatsesid Narva vallutamiseks Narva-Jõesuu rannas saata maale dessandi" (mäng "Dessant") ja teised selletaolised pidid lastesse sisendama "pidevat valmisolekut". Mõnede mängude nimetused nagu "Petrogradi operatsioon", "Võitlus kommunistidega" jt. räägivad iseenda eest.

Antikommunism, natsionalism, militarism ja fašism - need olid "Noorte Kotkaste" "kasvatussüsteemi" alussambad. Sellele lisandus veel religioon. "Oleks väga soovitav," öeldakse nende käsiraamatus, "kui noorkotkad pühapäeviti võtaksid osa jumalateenistusest kirikus või korraldaksid ise oma jumalateenistuse".¹ Ja edasi: "Noorkotkad ei austa jumalat mitte ainult kirikus, vaid nad imetlevad teda ta loominguks nagu loomades, taimedes ja maastikus".² Siin, nagu öeldakse, "kommentaare pole vaja!"

"Noorte Kotkaste" organisatsiooni sellise tegevuse loomulikuks järeltuleks oli "sõprussidemete" loomine fašistliku Saksamaa "Hitlerjugendiga", kelle delegatsioonid

¹ Noorkotka käsiraamat I, lk.86.

² Sealsamas, lk.67.

käisid Eestis ning kellega vahetati "kogemusi".

"Noorte Kotkaste" organisatsiooni kasvatust iseloomustab kas või seegi, et paljud tema liikmed said hiljem saksa okupantide käsilasteks ning võtsid osa tuhandete nõukogude inimeste, nende hulgas naiste, raudade ja laste mõrvamisest.

Noorsoo sundorganiseerimise katsete murjumine.

Pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist 1934.a. kasvas veelgi noorsoo- ja lasteorganisatsioonide osatähtsus noorpõlve militariseerimisel ja kasvatamisel kodanliku ideoloogia vaimus.

Kriipsutati alla tarvidust õppida Saksamaa ja Itaalia noorsoohooldustööst ning ka Eestis asuda noorsoo sundorganiseerimisele, olemasolevate organisatsioonide koondamisele ja nende riigistamisele. See pidi olema tõhus vahend "noorsoo riigikodanliku meelsuse ja riigikaitselise tubliduse kasvatamisel."¹

Riigivanema dekreedina 7.oktoobril 1936.aastal antud "Noorsoo organiseerimise seadus"² kuulutas küll noorte kuuluvuse organisatsioonidesse vabatahtlikuks, kuid tunnistas noorte organiseerimise ja nende kasvatuse noorsooorganisatsioonides riiklikuks ülesandeks. Seadus nõudis kõigilt organisatsioonidelt, et nad kasvataksid noori

¹ "Eesti Kroonika" 1935, lk.84.

² RT 1936, nr.82, art.655, lk.1781-1785.

"riikliku meelsusega ja kõrbelise tahtejõuga kodanikkudeks", et nad rakendaksid "riiklikkude, riigikaitseliste ja rahvuslike ürituste teostamiseks".

Harijusministeeriumi juurde loodi iseseisev Noorte Osakond eesotsas noort juhataja ja noortenõunikuga. Osakonna ülesandeks oli kogu noorsoo organiseerimine ja noorsoo organisatsioonide tegevuse juhtimine.

Noort juhataja nimetati ametise riigivanema poolt ja allutati haridusministeeriumile. Oma ülesannete täitmise alal olid tal samad õigused kui ministeeriumide valitsuste ja osakondade direktoritel. Need õigused olid võrdlemisi suured. Noorsoo organiseerimise seaduse kohaselt pidid kõik noorsoo-organisatsioonid oma tegevuskavad, eelarved ja aruanded esitada Noorsoo Osakonnale.

Ainult noort juhataja ettepanekul kanti noorsoo-organisatsioonid, kellede tegevus oli "põhimõtelt" otsustabekohaseks tunnistatud, Noorsoo Osakonnas peetavasse sellekohasesse noorsoo-organisatsioonide registrisse. Ainult registrisse kantud organisatsioonidel oli võimalus riigisummadest toetust saada.¹

Noorsoo Osakonna noort juhataja ettepanekul otsustati igakordselt üleriigiliste või mitme maakonna ulatuses korraldatavate pidustuste, võistluste, kongresside ja teiste ürituste korraldamine. Ka ühe maakonna piires võis seda teha ainult Noorsoo Osakonna poolt heakskiidetud töökavade alusel. Esinemine kõnedega Eesti noorsoo nimel või välisriigi noorte vastuvõtt võis toimuda Noor-

¹ RT 1937, nr.5, art.40, lk.77-78.

soo Osakonna teadmisel.¹

Kohtadel võis moodustada vastavate maa- ja linnakoolivalitsuste juures noortekomiteed noorsoo organiseerimise edukamaks teostamiseks ja noorsoo-organisatsioonide tegevuse edendamiseks ainult haridusministri otsusega noortejuhataja ettepanekul. Noortekomiteede koosseisu kuulusid alati Noorsoo Osakonna esindajad.²

"Noorsoo-organisatsioonide tegevuse järelevalve määruse"³ kohaselt oli noortejuhatajal ja Noorsoo Osakonna kaastöölistel järelevalve õigus noorsoo-organisatsioonide tegevuse üle. Neil oli õigus revideerida noorsoo-organisatsioone, osa võtta nende koosolekutest, nõuda andmeid ja seletusi noorsoo-organisatsioonide organitelt ja nende organite liikmetelt jne. Üleriigilises kui ka maakondlikus ulatuses tegutsevate noorsoo-organisatsioonide juhtivate isikute, samuti asutuste noorsootöö juhatajate ametisse võtmiseks tuli organisatsioonidel ja asutustel noortejuhataja kaudu hankida haridusministri nõusolek vastava isiku suhtes.

30.okt. 1936.a. nimetas riigivanem noortejuhatajaks kolonel J. Vellerinna ja noortenõunikuks kapten J. Maismaa. Kui arvestada veel seda, et haridusministriks oli 1936.a. maist alates endine sõjaväeõppeasutuste ülem kolonel A. Jaakson, siis tähendab see seda, et sõjaväeline kildkond võttis nüüd täielikult enda kätte noorsoo kasvatamise juhtimise.

¹ RT 1937, nr.37, art.342, lk.793-794.

² RT 1937, nr.26, art.236, lk.511-512.

³ RT 1937, nr.96, art.780, lk.1888-1889.

Noorsoo organiseerimise seaduse alusel anti 1937. aastal välja "Õpilasingide ja -ühingute ning algkoolide juures asutatavate noorteühingute korraldamise määrus"¹, mis reguleeris üksikasjaliselt koolide juures töötavate organisatsioonide süsteemi.

Algkoolide õpilased võisid koonduda ainult koolis tegutsevatesse ringidesse. Kesk-, kutse- ja täienduskoolide ning gümnaasiumide õpilased võisid koonduda oma kooli juures kui ka õpilasühingutesse ühe maa- ja linnakoolivalitsuse piirkonnas. Ringide ja õpilasühingute, samuti ka väljaspool kooli töötavate organisatsioonide eesmärgiks oli noorte rakendamine "riiklikkude, riigikaitseliste ja rahvuslikkude ürituste teostamiseks."

Algkooliõpilaste ringid, õpilasühingud ja koolide juures tegutsevate ning õpilastest komplekteeritud noorte kotkaste, kodutütarde, skautide ja gaidide üksused loeti "koolide õppe- ja kasvatustöö osaks ja selle töö täienduseks ning jätkamiseks". Igal õpilasorganisatsioonil pidi olema oma vanem, kelle ülesandeks on "olla nõuandjaks ja abiliseks noortele vastava organisatsiooni eesmärkide taotlemisel ja ürituste korraldamisel ning valvajaks, et organisatsioon oma tegevuses ei kalduks kõrvale ettenähtud eesmärgist".

Kooliõpilaste organiseerimisega saavutati teatud välist edu. Kui algkoole, kus tegutsesid noorsoo-organisatsioonid, oli 1934/35.õppeaastal 66,5%, siis 1937/38.õppe-

¹ RT 1937, nr.4, art.34, lk.57-59.

aastal oli neid juba 86% algkoolide üldarvust. Keskkoolide osas oli see protsent veelgi suurem. Peale noorsooorganisatsioonide tegutsesid õpilased veel Noorte Punase Risti ringides, koolikooperatiivides, lootusringides jt.¹

Kõigilt õpetajatelt nõuti üha suuremat tähelepanu "kasvatuse" küsimustele. Ainulubatud õpikute kõrval kehtestati ka kohustuslikud nn. kasvatuskavad. Haridusministeeriumi tegelased läksid nii kaugele, et püstitasid isegi loosungi - "rohkem kasvatust, vähem õpetust". Seda mõtleski haridusministeeriumi vabaharidusnõunik K.Kadak, kirjutades 1937.a., et "täistuubitud pea esitab eneses väikest väärtust, kui seda pead ei osata kasutada õigesti".²

"Muret" tekitasid tuhanded algkoolist lahkunud noored, kes ei saanud küllaldast ettevalmistust "maailmavaatamiseks küpsemiseks ja eneseleidmiseks". Nende tarvis moodustati algkoolide juures noorteühingud, kuhu koondusid algkoolikohustuse täitnud noored kuni 20-aastaseks saamiseni. Noorteühingud tegutsesid tihedas kontaktis algkoolidega, olid kooli "õppe- ja kasvatustöö jätkuks ning täienduseks". Nagu teistel organisatsioonidel oli ka neil eesmärgiks vastava "meelsuse" kasvatamine ja noorte rakendamine "riiklikkude, riigikaitseliste ja rahvuslikkude ürituste teostamiseks".³

"Noorte Kotkaste" organisatsiooni loomisel seadis

¹ "Besti Kroonika" 1936, lk.82; "Besti Kroonika" 1938, lk.58.

² K. K a d a k , Võiduvaim hariduspõllule, koguteos "Võidupüha" 1937, lk.33.

³ RT 1937, nr.4, art.34, lk.58.

Kaitseliit oma eesmärgiks kõik noorsoo-organisatsioonid liita ja endale allutada. Seda eesmärki ei varjatudki. "Selgitavais märkmeis "Noorte Kotkaste" põhimäärusile"¹ kirjutati: "Kõik praegu juba tegutsevad noorsoo-organisatsioonid kui ka uutena juurdeloodavad ühinevad tulevikus üheks suureks ja võimsaks ühiseks noorsoo-organisatsiooniks, mille juhtimisele oleksid koondatud kõik jõud, mis praegu tegutsevad ja hakanud tegutsema lahus, mitmes organisatsioonis."

Seda eesmärki arvestati ka põhimääruste koostamisel. Neid püüti teha sellisteks, et nad "võiksid rahuldada kõiki neid üksikuid huvigruppe ja olla aluseks tulevikus elu tähtsatele ühisele noorsoo-organisatsioonile". Noorhauka lubadus, seadused ja kombed kui ka noorkotka pühalik töötus, seadused ja raudsed seadused olid valitud peaaegu samad, mis kehtisid kõigis skautlikes organisatsioonides. Skautluse põhimõtteid pidi toetama ka skautlike organisatsioonide tunnuse - liilia asetamine noorkotkaste märgile.

Kõik see pidi looma "soodsaima ühise pinna läbikäimiseks teiste rahvaste noortega ..."

Haridusministeeriumi Noorsoo Osakond hakkas ellu viima noorsoo-organisatsioonide ühendamise ideed. Seda eesmärki taotlesid rohkearvulised seadused, määrused, juhendid ja teised noorsoo-organisatsioonide tegevust reguleerivad aktid.

1938.a. 23.märtsi seadusega² kuulutas end vabariigi

¹ Selgitavaid märkmeid "Noorte Kotkaste" põhimäärusile, Tallinn 1930.

² RT 1938, nr.33, art.262, lk.917-918.

president kõigi üleriigiliste noorsoo-organisatsioonide patrooniks ja sõjavägede ülemjuhataja nende peavanemaks. Noort juhataja määrati üleriigiliste noorsoo-organisatsioonide peavanema abiks. See pidi süvendama riikliku ühiste kasvatamist ja soodustama organisatsioonide lähen-
damist.

Riigihoidja juhendiga loeti noorkotkaste, skautide, kodutütarde ja gaidide organisatsioonid oma ehituselt ja sisult sarnaseiks. Välismaises suhtlemises pidi neid esin-
dama ühine peavanem. Ka nende kuuluvus rahvusvahelisse skautlikku liitu pidi olema ühine.

Kuid "Noorte Kotkaste" ja skautide ühinemine ei teos-
tanud.¹ Skaudiorganisatsiooni juhid nägid ette, et ühine-
mise puhul võivad nad kaotada oma võimupositsioonid Kait-
seliidule. Seda nad muidugi ei tahtnud ja astusidki välja
ühinemise vastu. Skaudiorganisatsiooni juhid, ehkki roh-
kem varjatult, teostasid samuti noorsoo kasvatamist mili-
tarismi ja antikommunismi vaimus ja leidsid nüüd hea või-
maluse välja astuda Kaitseliidu poolt avalikult teostata-
va noorsoo militariseerimise vastu ja sellega järjekord-
selt näidata skaudiorganisatsiooni noorsoo "demokraatliku"
organisatsioonina, kes võitleb "õilsate" eesmärkide eest.
See oli skaudiorganisatsioonile väga oluline, sest tegut-
sedes põhiliselt linnades, oli temal teatav mõju osale
töölislustest. Esinedes Kaitseliidu ja "Noorte Kotkaste"
militaristliku suuna vastu loodeti seda mõju veelgi tugev-
dada.

¹ Vt. K. M a r t i n s o n , Noorsoo militariseerimine ko-
danlikus Eestis. "Nõukogude Kool" 1963,
nr.12, lk.95-96.

Olukorras, mil noori peaaegu sunniti astuma avalikult militaristliku ja natsionalistliku "Noorte Kotkaste" organisatsiooni, oli selle boikoteerimine skautide kasuks teatavaks protesti väljenduseks nende noorte poolt, kes ei tahtnud ühineda sõjaõhutamise ja nõukogudevastase kampaaniaga.

Noorsoo-organisatsioonide liitmise ideest siiski päris veel ei loobunud. Oodati ainult sobivat aega selle teostamiseks. Sõjaväeline kildkond ei olnud sugugi rahul noorsoo-organisatsioonide ja nende juhtimiskeskuste mitmekesisusega. Ei oldud rahul ka mitmesuguste koolis moodustatavate erialaringidega. Noortejuhataja J.Vellerind kirjutas avalikult, et ülemaalises ulatuses töötavad keskused, kust juhitakse noorsoo tööd teatud alal, nagu Eesti Noorte Punane Rist, Eesti Noorsoo Karskusliit, Eesti Loomakaitse Seltside Liit ja teised ei suuda noori köita. Ta soovitab neil organisatsioonidel iseseisvalt omal alal mitte tegutseda, vaid kaasa töötada "meie üldiste, juba väljakujunenud noorsoo-organisatsioonidega ja õhutada ning juhtida neis oma erialalist tegevust".¹

Pärast seda, kui noorsoo-organisatsioonide juhtimine oli sõjaväelaste kindlates kätes, peeti otstarbekohaseks selliseid noorsoo-organisatsioone, kus "töö sisuliseks aluseks on noore loomutungid ja huvialaliste tegevuste mitmekesisus, mitte kitsapinnaline huvi- ja tegevusala".²

¹ J. V e l l e r i n d , Meie noorsoo organisatsioonid ja nende tööväljad. Koguteos "Võidupüha" 1937, lk. 20.

² Sealsamas, lk. 19.

1922.aastal, kui koolides tegutsesid tugevad progressiivselt meelestatud õpilasorganisatsioonid, oli just haridusministeerium see organ, kes ühes oma ringkirjas püüdis tõestada, et otstarbekohasem on, "kui õpilased organiseeruvad eriliste eesmärkide kättesaamiseks, kuna laialiste eesmärkidega organisatsioonid vähem viljakalt töötavad ..."¹ Erialaringid olid tookord vahendiks koolinoorsoo hulgas levimud progressiivsete ideede väljatõrjumiseks.

Nii diametraalselt vastupidisteks kujunesid haridusministeeriumi ametlikud "pedagoogilised seisukohad" sõltuvalt poliitilisest situatsioonist, sõltuvalt sellest, kuidas see kasulik oli valitsevale klassile.

1938.a. kevadel muudeti Haridusministeeriumi Noorsoo Osakond Noorsoo ja Vabahariduse Osakonnaks. Temale allutati täiendavalt kogu vabaharidustöö, raamatukogud ja rahvamajad. See ümberkorraldus pidi kindlustama noorsoo "kasvatuse" jätkamist väljaspool kooli ja vabaharidustööle kindla koha andmist "üldises rahva hariduse ja kasvatuse süsteemis".²

Kuid kõikide tarvitusele võetud "abinõudele" vaatamata hoidusid paljud noored, eriti töölisperekondadest, noorsoo-organisatsioonidest kõrvale. Kuigi koolide kaudu organiseeritud noorte protsent näitas tõusutendentsi, oli see võrreldes organiseerimistöole kulutatud jõupingutuste ja rahaliste summadega ikkagi väike. 1936/37. õppeaastal kuulus organisatsioonidesse 43,8%, 1937/38. õppeaastal 50,6%

¹ ENSV ORKA, fond 1108, nim.3, s.-ü.659, l.1.

² "Eesti Kroonika" 1938, lk.60.

ja 1938/39. õppeaastal 51,3% õpilaste üldarvust.¹ Seega ei töötanud ligi pool koolinoorsoost kaasa kodanlikes noorsoo-organisatsioonides.

Tuleb veel arvestada seda, et nende hulgas, kes kuulusid kodanlikesse noorsoo-organisatsioonidesse, oli päris palju selliseid noori, kes ei andnud endale aru nende organisatsioonide poliitilistest eesmärkidest. Nad leidsid seal võimaluse oma aktiivsuse ja organisaatorlike võimete rakendamiseks. Pealegi püüdsid noortejuhid proletaarse päritoluga laste värbamisel maskeerida organisatsioonide tõelist poliitilist iseloomu.

Nii mõnigi vaesest perekonnast pärinev noor lootis Noorkotkaste ridadesse astumisel saada "rohkem võimalusi ja soodustusi".²

Eesti noorsoo valdavat enamust ei suudetud kasvatada selles vaimus, mida tahtsid kodanlike noorsoo-organisatsioonide juhid ja nende innustajad.

Paljud töölislapsed jälgisid vihaga noorkotkaste tegevust, nende ettevalmistusi "keha ja vaimuga" teenida riigis kehtestatud fašistlikku diktatuuri. Õigustatult nimetati neid "raisakullideks". Noorkotkaste juhid pidid seda ise tunnistama, sest ega nad asjata andnud nõuandeid selle kohta, kuidas reageerida nende vastu suunatud väljaastumistele.³

¹ "Eesti Kroonika" 1937, lk.103; "Eesti Kroonika" 1939, lk.67.

² EKPA, fond 31, nim.4, s.-ü.133, l.38.

³ Kotkapoeg Agu kirjad vanemaile, õpetajatele ja kaaslastele, lk.30.

Töölislastele avaldas mõju sügaval pöranda all töötanud Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing ja tema juhtimisel või mõju all olnud organisatsioonid. Vaatamata terrorile, vaatamata riigis kehtestatud fašistlikule diktatuurile leidsid progressiivsed ja revolutsioonilised ideed tee noorsoo ja laste juurde.

2. KOMMUNISTLIKU IDEOLOOGIA LEVITAMINE KOOLINOOR- SOO JA LASTE HULGAS. TÖÖLISLASTE ORGANISEERIMINE

EKNÜ organisatsioonide taastamine ja
eesrindlike koolinoorte kaasatömbamine.

1924.a. 1. detsembri töörahva relvastatud ülestõusu verine mahasurumine oli suureks hoobiks Eestimaa Kommunistlikule Noorsooühingule ja noorsoo revolutsioonilisele liikumisele. Suurtele kaotustele vaatamata suutis EKNÜ partei juhtimisel varsti taastada osa oma organisatsioonidest ja äärmiselt rasketes valge terrori ja illegaalse töö tingimustes jätkata võitlust kodanluse diktatuuri vastu.

EKNÜ tegevus elavnes eriti pärast 1926.a. detsembris toimunud konverentsi, kus arutati mitmeid väga tähtsaid noorsooühingu tööd suunavaid küsimusi. Uuesti hakkas ilmutama illegaalne "Noor Proletaarlane", levitati lendlehti ja brošüüre, võeti osa tööliste streikidest.

Et saada võimalusi mõju avaldamiseks laiematele noorsoohulkadele, astuti samme legaalsete töövormide kasutamiseks. Sellised võimalused tekkisid seoses ametiühingute

taasloomisega 1926.a. EKNÜ kasutas selgitustöö tegemiseks ka Eesti Töölise Partei osakondade noortesektsioone, kus oli päris palju revolutsiooniliselt meelestatud noori. Legaalseks EKNÜ mõju all töötavaks organisatsiooniks oli karskusselts "Valvaja", kus juba 1925.aasta sügisel loodi komsomolirakuke.¹

Uuesti oma tegevust alustades võttis Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing ette praktilisi samme ka eesrindlike koolinoorte kaasatömbamiseks revolutsioonilisele liikumisele.

1926.a. konverentsil märgiti, et koolinoorte hulgas on proletaarsest ja poolproletaarsest kihist pärinevaid noori ning seetõttu ei tohi raskustele vaatamata tööst koolilõpilaste seas lahti ütelda. Et aga noored on nüüd koolides teistsuguse kasvatuse saanud kui kahekümnendate aastate algul, siis tuleb neid ümber kasvatada. Peeti tarvilikuks asutada maakonna kohta vähemalt üks kollektiiv, kes juba maakondlikus ulatuses tööd algaks.²

EKNÜ Keskkomitee poolt koostatud ülevaates "Majandusline ja poliitiline olukord Eestis ning EKNÜ ligemad ülesanded" oli öeldud, et EKNÜ-s peab juhtiv osa küll jääma proletaarse noorsoo kätte, kuid samal ajal tuleb organisatsiooni tõmmata "paremaid elemente talurahva noorsoost ja õppivast noorsoost".³

¹ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloost II osa, Tallinn 1963, lk.169.

² EKPA, fond 24, nim.1, s.-ü. 462, l.47.

³ EKPA, fond 25, nim.1, s.-ü. 7, l.17.

EKNÜ pörandaalused organisatsioonid löid sidemeid revolutsiooniliselt meelestatud koolinoortega. Huvitavaid andmeid selle kohta leidub endise EKNÜ Keskkomitee liikme Heinrich Rossi mälestustes.¹ H. Ross juhtis illegaalselt komsomoliorganisatsioonide tegevust. Robert Reinsteini kaudu avaldati mõju ja teostati kommunistlikku propagan- dat Väike-Maarja gümnaasiumi õpilaste hulgas. Kommunistli- kul noorel Jürgensonil õnnestus koondada Rakveres rühm kommunistliku maailmavaatega koolinoori. EKNÜ rakukesi loo- di Tallinna tehnikakoolis, hiljem ka kaubanduskoolis. Ak- tiivselt tegutsesid kommunistlikud noored Tallinna öhtu- keskkoolis.

1928.aastal oli EKNÜ kollektiivide hulgas 8 öppiva noorsoo kollektiivi.²

1926.a. lõpul pöördus Tallinna keskkooliõpilaste kom- munistlike noorte kollektiiv kirjaga EKNÜ šeffide - Pihk- va kubermangu kommunistlike noorte poole. Kõigepealt aval- dati tänu moraalse toetuse eest. Ühtlasi tutvustati šeffe olukorraga Eestis. Kirjas toodi näiteid töölisnoorte eks- pluateerimisest, rasketest õppimistingimustest, haridus- elu militariseerimisest, revolutsioonilise töölisnoorsoo liikumise mahasurumisest jm.

Tallinna kooliõpilased-kommunistlikud noored jutusta- sid ka oma organisatsiooni tegevusest pörandaalustes tin- gimustes. Üheks tähtsaks ülesandeks oli kollektiivi liik-

¹ Heinrich R o s s , Vöitluspostil. "Karastumine", lk. 288-311.

² EKPA, fond 24, nim. 1, s.-ü. 512, l. 6.

mete poliitilise teadlikkuse süvendamine. Selle ülesande täitmiseks oli kommunistlike noorte käsutuses vastav kirjandus. Kommunistlike noorte arendamiseks kasutati ka niisugust vormi nagu jutuajamised poliitiliste päevasündmuste üle ja nende kohta seisukoha võtmine. Maal viibimise ajal oli kooliõpilaste-kommunistlike noorte ülesandeks maanoorte kaasatõmbamine proletariaadi võitlusridadesse.

Tallinna kooliõpilased kirjutasid:

"Meie õpime, organiseerime ja valmistame võitlusele pöranda all ja kui meie küllalt tugevad oleme, tuleme sealt välja töölisklassi võidulipu all. Meie ütleme uhkelt: "Ei õigust ilma valitseda või olla söödikute sool!" Jah, seda meie teeme, niipea kui meie ennast selleks küllalt tugevad tunneme. Meie kollektiiv on ainult pisike rakuke sellest suurest kommunaaride armeest. Oma ülimaks kohuseks peame vääriliste võitlejatena esineda heitluses kodanluse vastu. Praegune tõusev noorproletaarlaste põlv hävitab kodanluse. Seltsimehed, meie hävitame traataiad Eestimaa Ida piiril ja ühineme Nõukogude Liiduga. See on siht, mille poole klassiteadline proletariaat ja tema rohkearvuline liitlaste hulk ... on püüdnud ja edasi püüab. Seda sihti ei unusta me ialgi, see on meie eluküsimus."¹

Kooliõpilaste organiseerimise ja proletaarse kasvatamise küsimusi tõstatas EKNÜ illegaalne häälkandja "Noor Proletaarlane". Artiklis "Õpilaste osa töölisnoorsoo liikumises,"² märgiti, et õppiva noorsoo ridadest on välja

¹ EKPA, fond 24, nim.1, s.-ü.807, l.39-40.

² See "Noore Proletaarlase" artikkel trükiti ära ajalehes "Säde" nr.13, 28.aprill 1928. Originaali ei ole autoril õnnestunud leida.

kasvanud kaunis palju töölisnoorsoo liikumise tegelasi. Kodanlus püüab "tulist rauda juba õige varakult taguda", sest noor õpilane on kõikidele mõjudele kergemini vastuvõtlik. Koolilastele, kes vaevalt lugeda oskasid, maaliti hirmsaid pilte kommunistidest ja nende "veretööst".

See kodanluse võte ei andnud oodatud tagajärgi. "Iga proletaarlase ja kehviku laps," kirjutas ajaleht, "kes näeb, kui rängalt tema isasid ja emasid kurnatakse, kes näeb, missuguse raskusega tema vanemad kooliraha peavad muretsema, kelle sugulased klassikohtute poolt maha on tapetud või türmis istuvad jne., saab aru, et mitte kommunistid ei käi pussidega ja verekaappadega ringi, vaid seda teeb kodanlus, kes tööliste verd valab."

EKNÜ kutsus kooliõpilasi üles mitte laskma end töölisnoorsoost eraldada ja vastu astuma kodanluse katsetele noori poliitiliselt pimestada. "Kehvemad õpilased ei ole ennast kunagi pimestada lasknud, ega lase seda ka nüüd teha," märkis "Noor Proletaarlane". Vaatamata sellele, et kooliõpilastele ei lubatud töölisnoorte organisatsioonidest avalikult osa võtta, soovitati otsida teisi teid, "kuidas tööliste noorsooga sidet luua ja nende liikumisest osa võtta".

1929.a. avaldatud artiklis "Tööraha õppiva noorsoo olukord"¹ kirjeldas "Noor Proletaarlane" töölislaste raskeid õppimistingimusi, alaealiste tööjõu kurnamist ja algkooliõpilaste viletsust ning alatoitlust. EKNÜ häälekandja

¹ "Noor Proletaarlane" nr.3, 5.novembril 1929.

teeb järelduse: "Selleks, et järjekindlalt võitlust pida da töörahva õppiva noorsoo kaitseks tuleb süstemaatilisele kehvade õpilaste organiseerimisele ja kasvatamisele asuda."

15.augustil 1927.a. õnnestus EKNÜ-l välja anda legaalse töölisnoorte kuukirja "Noorte Hää" esimene number. Juhtkirjas märgiti, et "töölisnoorsoo häälekandja ülesandeks on laiaulatusline selgitus - ja kasvatus-poliitiline töö. Ta tutvustab töölisnoori üldise poliitilise olukorraga, aidates neid poliitilistes küsimustes õiget seisukohta võtta, tutvustab neid nende tugeva vaimlise sõjariistaga - revolutsioonilise marksismi õpetusega."¹

"Noorte Hää" kutsus noori üles võitlema oma õiguste eest, töökaitseseadusandluse kehtestamise ja sotsiaalhügieeniliste tingimuste parandamise eest. Selleks soovitati noortel ühineda ametiühingute noortekomisjonidesse, kus noorte nõudeid võib kõige edukamalt realiseerida. Ajakirjas oli töölis- ja maanoorte olukorda tutvustav materjal, informatsioon töölisnoorte liikumisest välismaal, Maksim Gorki jutustus "Eesmärgi poole ...", luuletusi ja veel palju muud.

Kahjuks piirduski "Noorte Hääle" ilmumine ühe numbriga. Ajakiri konfiskeeriti ja tema väljaandmine keelati.

EKNÜ jätkas oma pingutusi legaalse tegevuse laiendamiseks.

1927.aasta sügisel hakkas legaalse organisatsioonina tegutsema Ülemaaline Töölisnoorsoo Ühing, kes andis välja

¹ "Noorte Hää" nr.1, 1927., lk. 1.

ajakirja "Võitlus". Kuigi ajakirja esimene number konfiskeeriti, ilmus teine number 1928.aastal.

Ülemaalse Töölisnoorsoo Ühingu osakonnad loodi Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus, Kohtlas jm. Osakonnad korraldasid loenguid, organiseerisid noortele ringe, peoõhtuid, vaidlusõhtuid ja teisi üritusi. Ülemaalse Töölisnoorsoo Ühingu üritustest võtsid töölisnoorte kõrval osaka kooliõpilased. Kodanlus, kes kartis Ühingu kasvu, sulges selle 1928.a. kevadel ning arreteeris tema juhtivaid tegelasi. Konfiskeeriti ka ajakirja "Võitlus" kolmas number.¹

Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu olukord muutus väga raskeks. Kommunistlike noorte ja revolutsiooniliselt meelestatud noorte legaalne tegevus sai nüüd toimuda põhiliselt pahempoolsetes ametiühingu- ja revolutsioonilistes töölisorganisatsioonides, samuti Eesti Tööliste Partei noortesektsioonides.

Ametiühingutes loodi terve rida töölisnoorte sektsioone. Selliseid sektsioone oli Tallinnas, Tartus, Narvas jm. ning nad ühendasid 1929.a. suveks umbes 1800 inimest.²

Selgitustöö tegemiseks koolinoorsoo hulgas kasutati ulatuslikult töölisajakirjandust. EKP juhtimisel ja suunamisel ilmunud töölisajalehtedes "Kiir", "Edasi" ja teistes, samuti EKNÜ väljaannetes avaldati palju materjale, mis olid adresseeritud koolinoortele. Nendes käsitleti koolide tegevuse ja noorsoo kasvatamisega seosesolevaid probleeme.

¹ EKPA, fond 24, nim.1, s.-ü.512, l.14.

² Sealsamas, s.-ü. 523, l.13.

Rohkearvulistest artiklites legaalsetes väljaannetes paljastati kodanlikku "erapooletut" hariduspoliitikat ja noorsoo militariseerimise katseid, näidati skautide, "Noorte Kotkaste", kristlike ja teiste kodanlike noorsoo-organisatsioonide tõelist nägu, valgustati õigesti koolinoorsoo liikumise arengukäiku Eestis ja selle perspektiive. Märkimist väärivad sellised artiklid, nagu "Koolist" ja "Noorsooliikumine Eestis" - "Noorte Hääles" 1927.a., "Meie noorsoo kasvatamisest" - "Töörahva Kiires" 1928.a., "Kodanlise koolinoorsooliikumise pankrott" - "Uues Edasis" 1929.a., "Usk noorsoo kasvatuse tegurina" - "Meie Edasis" 1929.a., "Reaktsioonilaine koolinoori lämmatamas" - "Võitluse Ajas" 1931.a., "Koolinoorsoole" - "Meie Võitluse Ajas" 1932.a. jt.

Koolinoori kutsuti üles astuma koos töölisnoortega klassivõitluse teele. "Klassitubade umbses õhustikus", kirjutas "Kiir" 1927.a. "peitub palju ähvardavat, revolutsioonilist elementi: ja kui tuleb aeg, siis astuvad ka nemad välja sirendava päeva valgusel. See on nendegi ühine hüüd".¹

Tallinna töölisorganisatsioonide poolt 1927.a. maipühadeks heakskiidetud loosungite hulgas olid ka niisugused: "Koolinoor ühisesse võitlusväerinda noorte rakuskätega!", "Koolinoorsoole ei tohi anda sõjaväelist kasvatust!", "Leiba meie nälgivatele lastele!" jt.²

¹ "Kiir" nr.16, 30.aprillil 1927.

² "Kiir" nr.14, 16.aprillil 1927.

Juhtivad koolimehed kartsid organiseeritud koolinoorsoo isetegevust, isegi kõige süütumat poliitilise iseloomuga aktiivsust. "Kiire" veergudel paljastati neid "kasvatusteadlasi" ja koolidirektoreid, kes uuesti alustasid koolides puhastustööd. Üheks selliseks oli koolidirektor Sepp, kellele tundus, et lapsed hakkavad jälle muutuma niisugusteks, nagu nad seda olid 1923.aastal. Selletõttu hakkas ta aegsasti vastavaid "abinõusid" rakendama - "pikematest jutuaajamistest" kuni koolist väljaheitmiseni.¹

Kodanlus tegi kõik selleks, et koolides kasvatataks noori kodanliku moraali, natsionalismi, militarismi ja antikommunismi vaimus. Tema abilisteks olid Kaitseliit, kirikumehed ja kodanlikud noorsoo-organisatsioonid. Sellele vaatamata levisid sotsialismi ideed ikkagi koolinoorte hulgas. "Õppiv noorsugu", kirjutas revolutsiooniliste ametiühingute häälkandja "Võitluse Aeg", "näeb ja kuulleb hariduse, vabaduse kaja idast, näeb sotsialismitulukest, mida on püütud asjatult lämmatada".²

Koolinoorte huvi maailmavaatelistele probleemide vastu, sotsialistlike ideede vastu püüdsid ära kasutada noorsotsialistid, kes tegutsesid II Internatsionaali kuuluva reformistliku Eesti Sotsialistliku Töölispartei (ESTP) sektsioonina.³ Eesti Noorsotsialistlik Liit kritiseeris küll mõnikord mõningaid kapitalistliku korra pahesid, kuid see ei kutsunud noorsugu revolutsioonilisele

¹ "Kiir" nr.11, 26.märtsil 1927.

² "Võitluse Aeg" nr.7, 30.novembril 1931.

³ Vt. O. K u u l i , Mida kujutas endast Eesti Noorsotsialistlik Liit. "Küsimused ja vastused" nr.5(56), lk.17-22.

võitlusele kodanluse diktatuuri likvideerimiseks. Noorsotsialistid astusid välja kommunismi vastu ning levitasid laimu NSV Liidu aardessil.

Tingimustes, mil EKNÜ oli sügavalt pöranda all ja tema olukord väga raske, õnnestus noorsotsidel sotsialismiga žongleerides ja kõlavate fraasidega võitlusest kodanluse vastu tõmmata oma organisatsiooni ridadesse mingi osa noori, nende hulgas ka keskkoolide õpilasi. Ametlikult ei lubatud koolides Noorsotsialistide Liidu Ühinguid asutada. Ühingute moodustamine illegaalselt ja õpilaste osavõtt nende tegevusest vastas koolinoorte romantikat ja "revolutsioonilisust" öhkuvatele meeleoludele.

Oma osavõtuga noorsotsialistide tegevusest avaldasid paljud õpilased protesti natsionalistlike noorsoo-organisatsioonide suhtes, kelledele eitavalt suhtus Noorsotsialistlik Liit. Sotsid kritiseerisid "kroonuliku noorsooliikumise virgutamist", mis algas skautide ja noorseppade väga energilise toetamisega, "kuni hiljem see noorkotkaste liikumise leiutamisele i-le punkti panekuks osutus".¹ Sotside häälekandja "Rahva Sõna" kirjutas, et "Noorte kotkaste liikumisega virgutatakse lastes madalamaid kirgi".²

Rahulolematus kapitalistliku korruga ja igapäevase elu tegelikkus, pettumus sotside poliitikas ja üha selgemalt ilmnev vahe nende tegude ja sõnade vahel tekitas Noorsotsialistide Liidus pahempoolse opositsiooni, mis pidevalt kasvas ja eriti tugevaks muutus kolmekümnendatel

¹ "Rahva Sõna" nr.102, 10.mail 1931.

² "Rahva Sõna" nr.103, 12.mail 1931.

aastatel. Mitmed aktiivsed noorsotsialistid löid avalikult lahku Noorsotsialistide Liidust ning asusid võitlusele Kommunistliku Partei põhimõtete eest. Ka nendest, kes Liidust avalikult lahku ei löönud, lähenes osa kommunismi põhimõtetele.

Noorsotsialistlik ajakiri "Rünnak" pidi ühes oma kirjutises 1931.a. tunnistama, et idealismi puudus ja liigne kalduvus tänapäevapoliitika praktikasse sotsialistide juures on noori tihti tõuganud kommunistide poolele. Artikli autor nõudis, et pöörataks "enam tähelepanu ... sotsialistlikule ideaalile, enam tähelepanu noorpõlvele, kes ei hinda kuigi kõrgelt tänapäeva virilaid olusid ega ka vabariikliku korda".¹

Noorsotsialistide Liidu pahempoolse opositsiooni aktiivsetel tegelastel, nagu Oskar Cheril, Villem Sool^x ja mõnedel teistel oli õpilastele suur mõju. Näiteks võib tuua Villem Soo tegevust Rakvere Õpetajate Seminaris 1931-1932.a. Tema oli seminari juhataja sõnade järgi "poliitilise liikumise toojaks", vaatamata sellele, et "Rakvere seminari õpetajaskond on alati rõhutanud seisukohta, et poliitikat ei tohi kooli tuua".²

Poliitilise selgitustöö teostamiseks kasutas V.Soo mitmesuguseid teid: vestlused üksikute õpilastega, poliitiliste artiklite kirjutamine, avalikud esinemised referaatkoosolekutel, poliitilise kirjanduse levitamine koolis

¹ Erik T r e i m a n , Noorpõlv poliitiliseks. "Rünnak" 1931, nr.1, lk.16.

² ENSV ORKA, fond 1108, nim.4, s.-ü.429, lk.549.

^x Mõlemad löid lahku Noorsotsialistlikust Liidust.

jt. Temaga ühinesid mitmed koolinoored, kes keelust hoolimata hakkasid käima salajastel koosolekutel. Seminari juhataja enda andmetel, mis sisaldasid vastuses Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi järelepärimisele, oli V. Sooga kaasa läinud terve grupp õpilasi.

1932. aasta jaanuaris otsustas Rakvere Õpetajate Seminaris õppenõukogu Villem Seo poliitilise tegevuse pärast seminarist välja heita.

Aktiivselt tegutsesid noorsotsialistid Haapsalu Õpetajate Seminaris. 1931. aastal korraldati nende juhtimisel kultuurihommik K. Marxi sünnipäeva tähistamiseks päevakohase ettekandega ja "Internatsionaali" laulmisega. See kultuurihommik kui ka Haapsalu noorsotsialistide muu tegevus etendas teatud osa marksistlike ideede tutvustamisel koolinoorte hulgas.^x Kodanlike ringkondade ärevus oli seoses sellega nii suur, et tööerakonna, kristliku rahvaerakonna ja põllumeeste, asunikude ja väikemaapidajate koonduse rühmad Riigikogus esitasid Valitsusele isegi arupärimise - ettepaneku sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides.

Reaktsionäärid kodanlikest ringkondadest kartsid sotsialismi kui tuld. Nad nägid sotsialismi ideede levikut noorte hulgas ohtu kapitalistlikule korrale ja kodanluse võimule omas riigis. Eesti noorte sümpaatias sotsialismi vastu nägid nad ka toetust progressiivsetele jõududele rahvusvahelisel areenil, kus käis võitlus sotsialist-

^x Mitmed õpetajate seminaride kasvandikud (eriti Haapsalust ja Võrust) jutustasid õpilastele, ka noorematele, tööde olukorrast Eestis, valgustasid tööliikumise küsimusi põhiliselt marksistlikest positsioonidest. Nad selgitasid õpilastele ühiskonnas toimuvat klassivõitlust, tööliklassi püüdlusi luua riigikord, mis tooks õnne kõikidele.

liku ja kodanliku maailmavaate vahel. J.Lattik märkis Riigikogus 1931.aastal peetud kõnes muu hulgas, et "see kasvatusviis, mis noorsoo keskel välja kutsutud on, on mäng tulega tulekardetavas hoones praegusel hetkel ja silmapilgul, kus ilm võitleb kahe ilmavaate vahel, kommunistliku-sotsialistliku ja kodanliku ilmavaate vahel."¹

Sealjuures ei kartnud kodanlikud ringkonnad niivõrd Eesti sotside tegevust noorsoo organiseerimisel kui seda, et sotsid ei suuda "ohje enda käes hoida", mille tagajärjel noorsugu võib pahemale libiseda. Sotsialistlikud ringid koolides, nagu see selgub pastori ja koolidirektori L.Raudkepi arupärimise arutamise käigus peetud kõnest, ei olevat suutnud senini propageerida "mõistlikke sotsialistlikke põhimõtteid" ja kaldunud ikka pahemale poole.²

Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing, aga ka teised klassivõitluse pinnal seisvad revolutsioonilised töölis- ja noorsoo-organisatsioonid kritiseerisid Noorsotsialistlikku Liitu, paljastasid tema oportunisti ja revolutsioonilise liikumise lõhestamise poliitikat. Üha suureneva aktiivsusega püüdsid kommunistlikud noored ja revolutsiooniliselt meelestatud noored levitada oma mõju koolinoortele eesmärgiga juhtida neid revolutsioonilisele võitlusele.

Eesti Tööliste Partei Tallinna osakonna noortesektsiooni üldkoosolekul 1929.aastal riigi majandusliku seisukorra arutamisel avaldati protesti nende prassingute suh-

¹ Riigikogu Täielikud Protokollid, 1931, lk.2752.

² Sealsamas, lk.2784.

tes, mida kodanlaste poolt sotside toetusel korraldati ja mis riigis viletsust esile kutsusid. Vastuvõetud resolutsioonis nõuti noortöölistele 6-tunnilist tööpäeva, makсутa alg-, kesk- ja ülikooliharidust, tauniti noorsoo militariseerimist.¹

Revolutsioonilised töölisorganisatsioonid ja pahempoolsed ametiühingud püüdsid võimaluste piires kehvemaid õpilasi ka majanduslikult abistada. Selleks korraldati vahel pidusid, millest sissetulekud, kuigi nad suured ei olnud, läksid õpilaste toetamiseks. Üks selline õnnestunud pidu toimus 1929.a. sügisel Kohilas. Kehvamate õpilaste toetamiseks saadi 3.751 senti.²

Tallinna kommunistlike noorte aktiivi nõupidamisel 1930.a. sügisel arutati samuti muude küsimuste hulgas tööd koolinoorte seas. Aktiivist osavõtnud endine EKNÜ orgbüroo liige A.Puusepp kirjutab oma mälestustes, et nõupidamisel "oli kirja pandud terve rida kehvamate õpilaste majanduslikke kui ka poliitilisi nõudmisi, mis paljastavad kodanlusele meelepärase orjameelsuse ja töörahvavastase vaenu kasvatamist koolis."³

Need olid ainult üksikud sammud sidemete loomisel koolinoortega. Revolutsioonilised organisatsioonid oskasid enesekriitiliselt suhtuda seni tehtud töösse ning püstitasid edaspidiseks palju ulatuslikumad ülesanded.

¹ "Töölised Edasi" nr.4, 12.oktoobril 1929.

² "Meie Edasi" nr.3, 24.augustil 1929.

³ Alviine P u u s e p p, Revolutsionääri kutse. "Karastumine", lk.351.

Pahempoolsete ametiühingute häälkandja "Meie Võitluse Aeg" kirjutas 1932.a. kevadel, iseloomustades sotsialistlikku liikumist koolinoorte hulgas: "Meie ei saa ette heita keskkooliõpilasile, et nad lähevad sotside mörda, sest meie pole kuigi palju teinud õppurite keskel selgitustööd, ja ei või ju nõuda, et õppur iseenesest teaks tulla vasakpoolsesse töölisliikumisse. Tegelikult on aga keskkooli noorte liikumine kaunis revolutsiooniline, moodustades noorsotsidele alalise opositsiooni, ja meie peaksime enam tähelepanu pöörama keskkoolis käivate töölisnoorte organiseerimisele."¹

Kodanluse ja tema kannupoiste - sotside poliitika paljastamine oli 1932.a. Oskar Cheri initsiatiivil loodud Eesti Töölisnoorte Ühingu üheks ülesandeks. Ühing töötas Kommunistliku Partei ideelisel juhtimisel. Tema ridadesse astus terve rida aktiivseid noori, kes varem võtsid osa Noorsotsialistide Liidu tegevusest, kuid kes hiljem selles pettusid.

Eesti Töölisnoorte Ühing püüdis oma poliitilise selgitustööga haarata võimalikult laiu noorsoohulki. 1933. aastal hakkas Ühing välja andma ajakirja "Võitlusrinne". Ajakirjastilmus ainult kaks numbrit.

Esimese numbriga juhtartiklis rõhutati, et töölisnoorsugu peab valmistuma väarikaks vahetuseks klassivõitluses langenud seltsimeestele. Artiklis "K.Marx ja II Internatsionaali sotsjuhid" antakse kokkuvõtlik ülevaade K.Marxi ja V.I.Lenini sotsialistliku revolutsiooni teooriast

¹ "Meie Võitluse Aeg" nr.8, 2.aprillil 1932.

ning kritiseeritakse teravalt II Internatsionaali oportu-
nismi. Reformismi olemust aitas mõista M.Gorki lühijutt
"Hall".

Ajakirja teine number oli pühendatud fašismivastase
ühisrinde loomisele. Paljastades parempoolsete sotside
vaenulikku suhtumist ühisrindesse, kutsus revolutsiooni-
liste töölisnoorte häälkandja üles "asuda tegudega fascis-
mivastase ühisrinde loomisele, sest üksnes sõnad ja reso-
lutsioonid seda ära ei tee. Aeg kohustab meid selleks,
aeg nõuab sõnade asemel tegusid".¹

Pikemas artiklis "Koolist ja koolinoorsoost"² pal-
jastatakse kodanlust, kes on endale võtnud "õiguse" rää-
kida rahva nimel ja kes oma poliitikat, ideoloogiat ja
moraali esitab kui ainuõiget ja üldsuse huve kajastavat.
Sama kehtis ka kasvatusel, mille suuna määrab see
võimutsev kildkond. Siingi püüab ta maskeerida oma tege-
vust "üldinimlikkuse" sõnakõlksudega.

Artiklis naerdakse välja väited kooli "erapooletusest",
mis tegelikult seisnes "iga vaba mõtteavalduse keelamises
sotsialismi kohta". Surveabinõusid, mida Eesti koolides
rakendati, peab ajakiri palju suuremateks nendest, mis
kehtisid tsaariaegsetes koolides, sest siis tegutsesid
ikkagi marksistlikud ringid, nüüd aga "kahtlustatakse iga-
üht, kes tunneb huvi sotsialismi vastu. Tehakse kõik, et
naeruvääristada marksismi ja kinni mätsida selle alalist
hiilgavat tõestumist tegelikus elus".

¹ "Võitlusrinne" 1933, nr.2, lk.1.

² Sealsamas, lk.3.

Veenvalt näidatakse seda, kuidas "erapooletuse" sildi all skautide, "Noorte Kotkaste", kristlikud ja teised kodanlikud noorsoo-organisatsioonid, kuhu astumine on tehtud õpilaste "aukohuseks", on tegelikult muutunud tähtsaks vahendiks marksismivastases propagandas ja õpilaste militariseerimises .

Üksikasjalikult (kuivõrd see oli võimalik ühes artiklis) vaadeldakse üksikute õppeainete õpetamist ning koolinoorte vaba aja veetmist. Tuuakse näiteid sellest, kuidas teaduslikke tödesid püütakse läbi põimida usuliste dogmadega, kuidas igas õppeaines hoidutakse kõigest, mille teatavaks tegemine oleks hädaohtlik maksvale korrale. Tulemuseks oli see, et "koolipingilt ellu astunud kodanik, läbiimbutatud sentimentaalsusega, patriotismiga ja muude kodanluse ideoloogia õitega seisab täitsa nõutuna ja juhmina klassivõitluse keerises".

Töölisnoorsoo häälekandja märgib selle artikli lõpul: "Töölisperekonnast pärit oleva õppiva noorsoo kohuseks on taibata seda omakasupüüdlikkuse, vassingute ja pettuste kogu, mida kodanlus püüab paigutada "erapooletuse" ja "üldinimlikkuse" sildi taha. Mitte end sidudes köduneva kapitalistliku korraga, mis suudab võimaldada olemasolu ikka järjest vähenevale inimhulgale ("haritlaste üleproduktsoon" - siin aina süveneb, töölisriigis aga tundmatu nähe!"), vaid võideldes ühiselt oma vendade ja isadega õigustatud klassihuvide eest pääseme praegusaja piimust ja viletsusist!"

Ajakirjas oli ka usuvastaseid materjale - V.I.Lenini seisukohad religiooni küsimuses artiklis pealkirja all "Usk ja proletariaat" ja E.Jaroslavski artikkel "Kas on inimesed alati jumalat uskunud".

Suure sümpaatia ja austusega käsitleti küsimusi, mis on seotud esimese sotsialismimaaga, kommunistliku noorsooühingu ja pioneeride tegevusega. Näiteks kirjutas "Besprisornöid Nöukogude Liidus". Selles jutustatakse, kuidas Nöukogudemaal võideldakse kodutuse vastu, kuidas komsomol selle asja enda hooleks on võtnud. "Keegi, ka kogenuim õpetaja, ei mõistnud nendega midagi peale hakata", kirjutas ajakiri. "Seal tuli noor komsomol ideele: neist "põhjaläinuist" moodustada pioneeride rühm."

Ka Eesti Töölisnoorte Ühingu eluiga ei olnud kuigi pikk. 1933.a. repressioonid revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide vastu ja Ühingu aktiivsemate tegelaste, nende hulgas ka Oskar Cheri arreteerimine paralüseerisid Ühingu tegevust. Üksikute ürituste korraldamist aga jätkati.

Revolutsiooniliste ametiühingute häälekandja "Võitluse Lipp" üleskutses "Töölisnoored, ühisesse väerinda - võitluseks oma tuleviku eest!", mis avaldati novembris, s.t. siis, kui "Võitlusrinne" enam ei ilmunud, märkis, et noored ei tohi võitlusest eemale jääda, et nad peavad asuma võitlusse "külge külje kõrval vanadega, võidu ja vabaduse eest!"¹ Noori kutsuti üles astuma töölisnoorte ühin-

¹ "Võitluse Lipp" nr.24, 18.nov. 1933.

gusse, asutama ametiühingute juurde aktiivselt tegutsevaid noorterenge, paljastama tööliklassi äraandjaid.

Üleskutses nõuti töölistele niisugust palka, mis võimaldaks laste inimväärilise äraelamise, et nooremad kui 14-aastased lapsed ei tarvitseks palgaorjana töötada, 14-16 aastased aga võiksid füüsilist tööd teha ainult 4 tundi päevas ja 16-18 aastased 6 tundi. Peale selle nõuti töölisnoortele kesk- ja kutsehariduse andmist, samuti võimalusi kõrgema hariduse saamiseks, koolides sõjalise õppuse ja NSV Liidu vastase propaganda lõpetamist.

Kuigi Eesti Töölisnoorte Ühing lakkas tegutsemast fašistliku diktatuuri aastail, jätkas valdav enamus ühingu liikmetest võitlust töörahva võimu eest.

EKNÜ ja revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide tegevus nooremate töölislaste organiseerimisel ja kasvatamisel.

EKNÜ tegevusplaanides organisatsiooni taastamisel pärast 1924.a. detsembri ülestõusu mahasurumist oli ka nooremate töölislaste organiseerimine ja kasvatamine.

Sellest kirjutas 1927.a. "Noorte Hääl" oma juhtkirjas. "Üheks tähtsamaks häälekandja ülesandeks", märgiti selles, "on noortele ülesannete selgitamine ja kätteandmine ametiühisustes ja teistes tööliste organisatsioonides, eriti spordi- ja lasteorganisatsioonide töös."

Ajakirjas ilmus pikem kirjutis: "Töölislaps ei pea oma klassi vaenlaseks saama", milles üksikasjaliselt

käsitleti laste proletaarse kasvatamise probleeme. Kõigepealt selgitati töölislaste proletaarse kasvatamise tähtsust, selle seost revolutsioonilise töölisliikumisega: "Töölisliikumine ei pääse mööda kasvatuse küsimustest. Saavad ju lapsed selle otsustava võitluse jätkajateks, lõpuleviijateks, mida proletariaat praegu visalt uue ilma loomiseks peab. On töölisnoorsugu klassiteadlik ja revolutsiooniline ning ilmutab väärilist poliitilist kandejõudu, siis võime täie julgusega tema õlule usaldada suure töölisklassi ajaloolise ülesande."

Kahetsusega märgiti neid raskeid tingimusi, milles Eesti töölislaste organiseerimine ja proletaarne kasvamine toimus. Tõsiseks takistuseks töölislaste proletaarsel kasvatamisel oli usuõpetusega mürgitatud algkool ja marurahvusluse vaimuga keskkool. Töölisnoorte osavõtt töölisliikumisele vaenulikest organisatsioonidest kasvatas neid omakorda töölisklassi ja oma vanemate vaenlasteks. Küsimusele, kas on loomulik, et vanemad ja lapsed on poliitiliselt üksteisele vaenulikus leeris, andis ajakiri kindla ja selge vastuse: "Töölisvanem ei tohi mingil tingimusel lubada, et tema enda liha ja veri, keda ta imetanud ja vaevaga kasvatanud, saab talle endale kord vaenlaseks".

Teiste kapitalistlike maade eeskujul agiteeritakse ka Eesti töölisi astuma praktilisi samme laste organiseerimiseks ja kasvatamiseks. Näiteks tuuakse Saksamaa töölisorganisatsioonide jõupingutusi, mille tulemusena suudeti noori koondada, ja laste eale kohandatud selgitustööga,

mängude, laulude, spordi ja teiste töövormidega kasvatada neid klassivõitluse vaimus.

1928.a. andis EKNÜ Keskkomitee välja ja levitas illegaalselt brošüüri "Mis on ja mida tahab Eestimaal Kommunistiline Noorsoo Ühing". Selles käsitletakse proletarset lasteliikumist kui tähtsat praktilist ala, millele EKNÜ oma töös peab suurt tähelepanu pöörama.

Brošüüris märgitakse, et kommunistlikul noorsool, kes on reserviks kommunistlikule parteile, peab olema ka oma tagavaravägi. Selliseks tagavaraväeks on tööliste ja talupoegade lapsed, kelle hulgas EKNÜ teeb tööd selleks, et neist endale teadlikku vahetust kasvatada. Et töölislapse tulevasteks võitlusteks ette valmistada ja neid kodanluse mõju alt vabastada, seati EKNÜ kollektiividele ülesanne: organiseerida lasteliikumist ja asutada proletarset lasterühmi, kes töötaksid ühingu juhtimisel.¹

Iseseisvast proletarset lasteorganisatsioonist Eestis ei võinud tollal juttugi olla. Ka EKNÜ, kelle olukord oli väga raske, ei võinud saada töölislaste organiseerimise baasiks.

Ainukeseks sobivaks kohaks töölislaste organiseerimiseks nende kasvatamise eesmärgil klassiteadlikkuse vaimus olid ametiühingud. Kuigi ametiühingutel olid ees väga tähtsad ja keerulised töölisliikumise arendamise probleemid, tuli neil leida võimalusi ja aega ka laste tarvis. "Noorte Hääl" kirjutas seoses sellega: "Alla kooli- ja

¹ EKPA, fond 27, nim.7, s.-ü.19, l.28.

kooliealiste laste suhtes tuleb kasutada ka seda sama võitlusorgaani, mis kodanlikes korras ainukeseks töölikorra parandajaks osutub, s. o. ametiühisust." Ametiühingutes enestes pidi praktiline töö laste hariduse ja kasvatamise alal lasuma noorte komisjonidel ja ühingutel.

Kuna ametiühinguid igal pool ei olnud, siis oli väga oluline lastevanemate eneste aktiivsus ja teadlik suhtumine oma laste kasvatamisse. Lastevanematele esitati konkreetseid ülesanded. Nad pidid:

- 1) hoidma oma lapsi usuõpetuse tundidest,
- 2) selgitama lastele, et töölisel pole ei "heldet jumalat" ega "armsat isamaad",
- 3) lapsi eemal hoidma üritustest, mis propageerivad "marurahvuslust",
- 4) sisendama uhkustunnet tööliklassi üle, et lapsed ei häbeneks olla töölislapsed, ei häbeneks tunnistada oma päritolu, sest ainult tööliklassi päralt on tulevik,
- 5) hoolitsema laste lugemisvara eest, pakkudes neile eeskätt töölisajakirjandust,
- 6) tutvustama lapsi varakult töölisliikumise ülesannete ja päevaprobleemidega, võttes neid kaasa tööliskoosolekutele ja teistele töölisüritustele.

Eespool märgitud ülesannete täitmine iga töölise poolt pidi olema eelduseks sellele, et tööline "omast lapsest iseendale timukat ei kasvata, vaid et ta annab proletarisele revolutsioonile kõige väärilisema, et ta rikastab võitlusrinda ühe tubli võitleja võrra".

Kuivõrd tähtsaks peeti töölislaste organiseerimist,

näitab ka fakt, et 1927.aastal EKP juhtimisel ilmunud ajaleht "Kiir" hakkas juba esimestest numbritest peale valgustama laste organiseerimise ja kasvatamise küsimusi.

1927.a. aprillis avaldas "Kiir" pikema artikli "Proletaarline lasteliikumine".¹ See kirjutis oli 1923.a. väljaantud metoodilise brošüüri, "Meie sõjariist. Töölisnoorsoo liikumise põhijooned" lühendatud kokkuvõte. Kuigi selles metoodilises artiklis ei arvestatud täiel määral uut olukorda proletaarses lasteliikumises, mis tekkis Eestis pärast 1924.a. 1.detsembri ülestõusu mahasurumist, oli ta väga huvitav ja tarvilik neile uutele jõududele, kes asusid töölaste organiseerimisele ja kellel puudusid vastavad teadmised ja kogemused. Artiklis näidati proletaarse lasteliikumise olemust, tema ülesandeid, käsitleti lastegruppide organiseerimisega ja tööle rakendamisega seoses olevaid konkreetseid küsimusi.

Kirjutises mõtestati lahti niisuguseid proletaarsete lastegruppide tööprintsipe, nagu poliitiline suunitlus, laste initsiatiivi arendamine, vanuseliste iseärasuste arvestamine jt. Esikohal pidi lastegruppide töös olema "mängud ja kangelasjutud, mis läbipõimitud seletustega klassivõitlusest ja proletariaadi päevamuredest. Edasi järgnevad oma tähtsuse poolest laste teater, käsitöö harjutused, ekskursionid ja meeleavalduste koosolekute korraldamine".

Et lastest sirguksid teadlikud ja järjekindlad klassi-

¹ "Kiir" nr.13, 9.aprillil 1927.

võitlejad, selleks soovitati anda lastegruppide tööle kollektiivse töö iseloom, arendada lastes isetegevust ja kindlat distsipliini. "Kui laps ise tegevuses, huvitusega asja külge seotud", kirjutas "Kiir", "aga mitte masinana juhataja käsku ei täida, ainult siis areneb temas initsiatiiv - enesealgatus, ainult siis on tal võimalik nii noorelt kui ka täiskasvanult kõigi nähtuste üle iseseisvalt ja õieti otsustada".

"Kiir" avaldas veendumust, et proletaarne lasteliikumine Eestis hakkab arenema, et suudetakse 1923.a. eeskujul välja anda isegi lasteajakirja.

Nagu juba eespool öeldud, oli tolle aja tingimustes töölislaste organiseerimise kõige sobivamaks baasiks ametiühingud. Positiivseks teguriks oli ka see asjaolu, et 1927.a. veebruaris said töölisorganisatsioonid tagasi oma maja Vaksali puiesteel nr.8 (praegu Gagarini-nimeline puiestee). "Tööliste Maja" kujunes revolutsiooniliste ametiühingute ja teiste legaalselt tegutsevate pahempoolsete töölisorganisatsioonide keskuseks. Temast sai ka töölislaste organiseerimise ja kasvatamise baas.

Esimesena revolutsiooniliste ametiühingute hulgas asus laste organiseerimisele Eesti kiutööliste ametiühing. 9.aprillil 1927.a. avaldas "Kiir" kiutööliste ametiühingu juhatuse kuulutuse, milles teatati ühingu juurde asutatavast lastegrupist. Lastevanemaid, kes soovisid oma lapsi saata lastegruppi, paluti end registreerida "Tööliste Majas".

Kiutöoliste ametiühingu üldkoosolekul, kus arutati 1927.a. eelarvet, otsustati lubada juhatusel kuni 5000 marka kasutada lastegrupi kuludeks.¹ See oli muidugi väga väike summa, kuid ametiühingu üldisest eelarvest moodustas see umbes 10%.

Tehti eeltööd lastegrupi kokkutulekuks maikuu lõpul. "Meie Kiir" avaldas esimesel leheküljel vastava teadaande, milles töölislapsi paluti lastegrupi tegevusest ja eelseisvast kokkutulekust osa võtma.

Need esimesed katsed lastegrupi organiseerimiseks 1927.a. esimesel poolel ei kandnud vajalikku vilja. Pahempoolsed ametiühingud, kes võitlesid reformistlike ametiühingute ja sotside mõju vastu töölisliikumises, pidid kõik oma jõupingutused suunama organisatsioonilisele tegevusele ametiühingutes enestes. Lastegrupi moodustamisele osutatud tähelepanu ja sellele ettenähtud rahalised ressursid osutusid liiga vähesteks selleks, et alalise koosseisuga lastegrupp süstemaatiliselt tegutseda võiks. Esialgul tuli piirduda ühekordsete üritustega. Eriti populaarseteks kujunesid töölislaste nääriõhtud "Töölise Majas".^x

1927.aasta nääriõhtust võttis osa üle saja laps. "Töölise Maja" otse kihast röömsast lasteperest", kirjutas töölise häälkandja "Oktoobri Kiir". "Õhtud tuba-

¹ "Kiir" nr.14, 16.aprillil 1927.

^x Neid õhtuid nimetati siis kord "lõbusaks õhtuks", "kuusepõletamise õhtuks" ja ka "töölislaste jõulupuuks", kuid sisuliselt olid nad alati ateistliku suunaga.

dest kajas vastu laste röömus naer ja vadistamine. Neile, kel ei olnud võimalik oma lastele midagi pakkuda, tuli vastu a.ü. "Töölise Maja" juhatus ja korraldas lastele röömsa öhtu, selles kurvas ja ühekülgses elus, kus lastele alaliseks võöraks on alaliselt nälg ja viletsus."¹

Peale mänguasjade kingiti lastele väga vajalikke esemeid, nagu kindaid, sukki, riideesemeid, raamatuid jne. Kingituste koguväärtus moodustas umbes 300 marka lapse kohta.

"Peaks korraldatama tihti lastele sarnaseid lõbusaid öhtuid", kirjutas "Oktoobri Kiir". "Alati peaks keema sarnane röömus elu "Töölise Majas", mitte üksi laste, vaid ka vanade hulgas".²

1928.a. "Töölise Majas" asuvate rohkearvuliste töölisorganisatsioonide poolt töölislastele korraldatud nääripidu oli eelmisest palju suurejoonelisem nii osavõtnud laste arvu kui ka sisu poolest. Nääripeost võttis osa 246 last. Paljud lapsed pidid ruumipuudusel koju jääma.

"Juba kella kahe ajal hakkasid lapsed majja koguma", kirjutas ajaleht "Edasi". "Ometi kordki saavad lapsed röömsad olla peale pikka viirelemist räpastes keldriurgastes. ... kella kolmeks olid juba ruumid otse täis kiilutud ja aina kihasid mudilaste perest".³

Nääripidu algas "Internatsionaaliga". Sellele järgnes ajakohane kõne ja ühislaul "Punane lipp". Sütitavaid

¹ "Oktoobri Kiir" nr.4(43), 31.detsembril 1927.

² Sealsamas.

³ "Edasi" nr.1(18), 5.jaanuaril 1929.

palasid esitas lastele "Valvaja" laulukoor. Kaastegevad olid ka lapsed ise. Nad esitasid deklamatsioone, laule, mänge jne. Pärast mitmetunnilist huvitavat ja lõbusat koosviibimist jagati kõikidele kingitusi.

Huvitavaid nääripidusid korraldati "Töölise Majas" ka järgnevatel aastatel. Ja alati peeti silmas laste poliitilist kasvatamist. "Ühel nääriõhtul", jutustab Erich Ellmann, kes aktiivselt võttis osa pahempoolsete töölisorganisatsioonide tegevusest, "andsime koos maiustustepakiga igale lapsele pildi, mis kujutab V.I.Leninit lapsena. Teisel korral andsime koos kingituspakiga laululehed, mis sisaldasid ka nõukogude laste- ja rahvaste laule." Sellised kingitused kutsusid esile vestlusi V.I.Leninist, tema võitlusest töörahva heaks, NSV Liidust ja tema kangelaslikust rahvast.¹

"Töölise Majas" toimunud lasteüritustest aktiivne osavõtja Annus Toome meenutab, et 1928.a. nääripeol esines laste ees kõnega Anette Tammik. Pahempoolsete ametiühingute juhtiv tegelane Anette Tammik ütles muuhulgas, et "palju töölislapsi on meil siin koos, kuid siiski on nad kõik kuidagi omaette. Kas ei saaks midagi korraldada, et ka lapsi ühendada."²

1929.a. algul tehti katset uuesti moodustada lastegruppe ja seekord edukalt. "Töölise Majas" asunud pahempoolsed ametiühingud ja töölisorganisatsioonid, kes selleks ajaks suutsid juba kindlustada oma ridu, võisid nüüd suu-

¹ E. Ellmanni mälestuste põhjal.

² Annus Toome mälestuste põhjal.

remat tähelepanu osutada noorsoo organiseerimise ja kasvatamise küsimustele ja üldse kultuurhariduslikele probleemidele.

Raske on dokumentatsiooni puudumise tõttu täpselt nimetada lastegrupi loomise aega. Osavõtjate mälestuste, samuti töölisajakirjanduses leiduvate vihjete põhjal võib väita, et V.Klementi matustel 1929.a. veebruaris esines lastegrupp juba organiseeritud kollektiivina.

EKNÜ aktiivse tegelase Vilhelmine Klementi matused kujunesid võimsaks poliitiliseks demonstratsiooniks kodanluse vastu. Tugevale külmale vaatamata võttis matuserongkäigust osa 5000-6000 inimest. Osavõtjate hulgas oli palju noori ja lastegrupi liikmeid.

Lastegrupi liikmed eesotsas kommunistlike noortega seisid valvel Villu puusärgi juures, aitasid valmistada törvikuid, mida Rahumäele kaasa võeti ja põlema pandi. Rahumäelt tagasi tulles peatuti kännu juures, kus omal ajal Sommerling ja tema sõbrad maha lasti. Siin jutustati noortele Kommunistlikust Noorsooühingust, tema kangelaslikust võitlusest kodanluse vastu. Ralf Pikka, Valter Järvepera ja teiste kommunistlike noorte jutustused jätsid laste südameisse sügava jälje.¹

Suhteliselt paremad võimalused töölislaste organiseerimiseks ja nende kasvatamiseks klassivõitluse vaimus tekkisid pärast Tööliste Klubi loomist "Tööliste Majas". Tööliste Klubi moodustati Tallinna pahempoolsete ameti-

¹ Annus Toome andmete põhjal.

ühingute initsiatiivil 1929.a. märtsis ja sea sai tööliste hulgas tehtava poliitilise ja kultuurharidusliku selgitustöö keskuseks. Klubis organiseeriti näite-, muusika-, raadio-, spordi-, käsitööring ja teised ringid. Töölistele korraldati loenguid, peoõhtuid, Nõukogude Liidu raadiosaadete ühiskuulamisi ja teisi üritusi.

Tööliste Klubi võttis oma hoole alla ka tööislapsi. Klubi lasteringi nimetuse all oli võimalik tööislapsi legaalselt organiseerida, neid kasvatada proletariaadi ideoloogia vaimus ning lülitada ühiskondlik-poliitilisse ellu. Tööliste Klubi aktiivne tegelane Erich Ellmann jutustab, et "klassivõitluse pinnal seisva lasteorganisatsiooni loomiseks luba ei oleks antud. Tööliste Klubi mitmesuguste ringide hulgas võis aga olla lastering ja selle kaudu tegelikult teostasime kõike seda, mida organisatsioonigi oleks teinud."

Pärast seda, kui kodanlikud võimuorganid sulgesid Tööliste Klubi, asutati 1931.a. Tööliste Kultuurhariduslik Ühing, kes jätkas suletud Tööliste Klubi tegevust. Kultuurhariduslik Ühing võttis üle kõik ringid, nende hulgas ka lasteringi.^x

"Tööliste Maja" lasteringi koondunud tööislapsed alustasid edukalt tegevust. Nende juhiks sai "Tööliste Maja" ja ametiühingute aktivist, A/S "Eesti Siid" tööline, kommunistlik noor Hilda Järvepera (Verro). Teda abistasid

^x Mõningate andmete järgi võib oletada, et lastegrupid tegutsesid ka teistes töölisteskustes, kus samuti töötasid tööliste kultuurhariduslikud ühingud. Kuid kahjuks ei ole veel õnnestunud nende kohta lähemaid andmeid leida.

Linda Arbon ja teised EKNÜ liikmed, samuti revolutsioonilised töölisnoored. Tööliste Klubi juhatus hoolitses igati selle eest, et lasteringil oleksid võimalused edukaks tegevuseks. Praktilist abi osutasid pahempoolsete ametiühingute naiskomisjonid.

Lasteringil oli ka oma juhatus.¹ Igal aastal toimusid selle valimised koos töötulemuste läbiarutamisega. "Kuigi vanemad seltsimehed viibisid meie koosolekutel," märgib Annus Toome, "ajasime palju asju iseseisvalt ning tundsim end täisõiguslike peremeestena."

1.mail 1929.a. avaldas EKP juhtimisel ilmuv Eesti Tööliste Partei häälekandja, ajaleht "Uus Edasi" artikli: "Meie lastele klassiteadlik kasvatus." Selles kutsutakse kõiki ametiühinguid üles noorte kasvatamisele klassiteadlikeks inimesteks, võtma enda peale kõikjal - nii linnas kui maal - tööliste klubide juurde lasterühmade moodustamine.

Ajaleht pidas seda eriti tähtsaks, sest ka noorsoo kasvatamise küsimustes "ei saa olla tööliklassil kodanlusega ühesuguseid vaateid. - Kodanluse meelest on "tublid" tööliste timukad, kes topivad vanglatesse ja tapavad halastamata töölisi, kui need julgevad oma nõudmisi ülesseada. Töölistele on eeskujuks Lenini elu ja tema õpetus, kuid kodanlusele on ta hirmuäratavaks tondiks".² Ja edasi: "... meil kodanliste boiskautidega ja "noorte kotkastega" - midagi ühist ei ole. Tööliklass peab oma

¹ E.Ellmanni ja Annus Toome andmete põhjal.

² "Uus Edasi" nr.17, 1.mail 1929.

noorsoo eest ise muretsema ja temale tahed ja eesmärgid kätte näitama".¹

Kommunistliku lasteliikumise arengule kogu maailmas avaldas suurt mõju Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali 5.kongress 1928.a. Üheks päevakorra küsimuseks oli proletaarsete laste seisukord ja kommunistlik lasteliikumine Läänes.

Kongressil toodi palju näiteid proletaarsete laste seisukorra halvenemisest kodanlikes maades, laste tööjõu kurnamisest, proletaarsete lasteorganisatsioonide tagakiusamisest jm. Kongressil märgiti, et kommunistlik lasteliikumine on veel vähe aktiivne ja arvuliselt väike, sest kommunistlikud noorsooühingud aitavad pioneeri- de liikumisele vähe kaasa.

Kommunistlikele noorsooühingutele (KNI sektsioonide) esitati järgmised ülesanded:

- 1) võitlus pioneeriorganisatsioonide olemasolu eest,
- 2) võitlus tagurliku propaganda vastu koolides,
- 3) võitlus laste töö- ja elutingimuste parandamise eest,
- 4) võitlus kodanlike ja sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide vastu,
- 5) võitlus kommunistlike noorsooühingute ridades ja kommunistlikes parteides hooletu suhtumise vastu pioneeride liikumisse.²

1929.aastal olid EKNÜ Keskkomitee juhtivate organi-

¹ "Uus Edasi" nr.17, 1.mail 1929.

² "Säde" nr.28 (47), 1.oktoobril 1928.

te koosolekutel mitmel korral arutusel lasteliikumise arendamisega seoses olevad probleemid.

Aprillikuus, enne EKNÜ delegatsiooni sõitu Pihkva kubermangu rajoonides toimuvatele internatsionaalse kasvatustöö konverentsidele, arutati Keskkomitee Välisbüroo koosolekul ettekande "EKNÜ tööst ja olukorrast" põhiteese. Koosolekul otsustati esitatud teesidele teha mõningaid parandusi ja täiendusi, muuhulgas "tuua andmeid lasteliikumisest".¹

EKNÜ Keskkomitee liikmete nõupidamisel septembris otsustati 1929/30.a. kirjastuse plaani võtta muude komso- molitööd käsitlevate materjalide hulka ka "Koolinoorsugu ja EKNÜ" ning "Lasteliikumise ülesanded", kumbki 1 trü- kipoogna ulatuses.²

Spetsiaalse artikliga "Töölislaste organiseerimisele"³ astus novembrikuus välja "Noor Proletaarlane". EKNÜ ille- gaalne häälekandja märkis, et seoses klassivõitluse te- ravnemisega pöörab kodanlus suuremat tähelepanu töölislas- te mõjutamisele noorsoo-organisatsioonide kaudu. Selle- pärast töötavadki mitmetes maades kommunistlikud laste- organisatsioonid punaste pioneeride näol, kes on vastu- kaaluks skautidele, kristlikele ja teistele kodanlikele organisatsioonidele.

Ajaleht kriipsutas alla, et Eesti tingimustes on revolutsiooniline töölislaste liikumine "eriti suure täht-

¹ EKPA, fond 24, nim.1, s.-ü.521, l.9.

² Sealsamas, l.14.

³ "Noor Proletaarlane" nr.3, 5.novembril 1929.

susega" ja just "Eesti tööliklass peab kodanlisele kasvatusesele vastuseadma oma laste proletaarlise, klassilise kasvatusese". Revolutsioonilistelt töölisorganisatsioonidelt, eriti ametiühingutelt, nõuti, et nad võtaksid töölislaste kasvatamise oma tähtsamaks ülesandeks ja asutaksid kõikides ametiühingutes laste osakondi, töölistmajade ja klubide juurde aga lastetuba ja platse.

Töölislaste hulgas tehtava selgitus- ja organisatsioonilise töö elavnemisele 1929.aastal aitasid märksa kaasa Eesti töölisdelegatsioonide külaskäigud NSV Liitu ja üleliiduline pioneeride kokkutulek Moskvas.

Juba 1927.a. hakati EKP algatusel korraldama Eesti töölisdelegatsioonide külaskäike Nõukogude Liitu. 1929.a. külastas NSV Liitu ametiühingute delegatsiooni koosseisus kommunistlik noor Hilda Järvepera (Verro), kes vahetult, s.o. praktiliselt tegeles töölislaste organiseerimisega. Külastades vabrikuid ja tehaseid, tutvus Hilda Järvepera eesrindlike töömeetoditega tekstiilitööstuses ja tundis huvi ka laste organiseerimise ja kasvatustöö vormide vastu, eriti pioneeride töö vastu. Delegatsiooni liikmeid tutvustati lastetubade ja lasteringide tööga, mis avaldas neile sügavat muljet. Ühes vabrikus kingiti Hilda Verrole punane kolmnurkne rätik Lenini pildiga.

"Kõike nähtut ja kuuldut, kuivõrd see oli võimalik," märgib H.Verro, "kasutasin töös lastega. Tuli olla väga ettevaatlik. Jutustasin lastele Nõukogude Liidu lastest, pioneeridest ja ennekõike Leninist. Selliseid vestlusi kutsus alati välja ka mulle kingitud punane rätik, mida

ma lastele näitasin."¹

Ka teistelt Nõukogude Liidus viibinud delegatsioonide liikmetelt said Eesti lapsed andmeid NSV Liidu lastest, pioneerorganisatsiooni tegevusest jne.

1929.a. avaldati ajalehes "Uus Edasi" seeria artikleid NSV Liidus viibinud delegatsiooni muljetest. Muuhulgas anti ülevaade laste sotsiaalsest kasvatuses Nõukogude riigis, mis on sihitud "... laste kollektiivsele kasvatamisele, teovõime äratamisele, organisatsioonilise selguroo loomisele kommunistliku laste liikumise, kui "aimukese sotsiaalse kasvatuses faktori, aluse, sisu ja mõtte" kaudu."² Tuuakse terve rida konkreetseid näiteid delegatsiooni liikmete poolt külastatud lasteasutustest. Ühe näite-na kirjeldatakse olukorda A.Makarenko poolt juhitud Dzeržinski-nimelises kommuunis. "Siin (s.o. Dzeržinski-nimelises kommuunis - B.N.) selgus ka väga ülevaatlikult, et Marxi nõudmine loova töö sidumine kasvatustööga on N.Liidu kasvatusasutustes hästi läbiviidud. Siin on omad töökojad, nagu puutöö, mehaanika, õmblustöö, kingsepa töökojad, kus lapsed pääle ühise kasvatuses ja hariduse omandavad mingi kutse.

Hästi on läbiviidud laste omavalitsus - lapsed on jaotatud rühmadesse, igal rühmal on oma valitud komandör, laste üldkoosolek valib omade keskelt isegi esitaja rahandus ja valmistus nõukogusse. Antakse välja seinalehte, on klubi, raamatukogu jne."³

¹ H.Verro mälestuste põhjal. H.Verro elab praegu Tallinnas personaalpensionärina.

² "Uus Edasi" nr.8, 16.märtsil 1929.

³ Sealsamas.

Ka järgnevatel aastatel avaldasid töölisajalehed materjale, mis aitasid kaasa töölislaste organiseerimisele ja kasvatamisele klassivõitluse vaimus. Töölisajalehed andsid informatsiooni NSV Liidu noorte ja laste elust, propageerisid pioneerorganisatsiooni töömeetodeid ja vorme.

Hulgalist faktilist materjali Nõukogude Liidust, sealhulgas ka lastest ja pioneeridest pakkusid "Tööliste Maja" lugemislauale muretsetud mitmesugused väljaanded. Nende hulgas oli Leningradis "Külvaja" kirjastusel ilmunud laste ja pioneeride eestikeelsed ajakirjad. "Tööliste Maja" lugemistoas asetses spetsiaalne illustreeritud stend, mis muu hulgas pakkus andmeid ja pildimaterjali sotsialismimaa lastest.

1929.aasta oli tähtis aasta kommunistliku lasteliikumise arengu seisukohalt rahvusvahelises ulatuses. Augustikuul toimus Moskvast esimene üleliiduline pioneeride kokkutulek. Sellele järgnes rahvusvaheline pioneeride päev. Moskvasse saabusid paljude kapitalistlike maade töölislaste esindajad.

Sellele tähtsale sündmusele kommunistlikus lasteliikumises oli pühendatud "Meie Edasi" juhtkiri "Rohkem tähelepanu töölislaste organiseerimisele".¹ Juhtkirjas mõtestatakse lahti pioneerorganisatsiooni kui uut tüüpi lasteorganisatsiooni olemus, organisatsiooni, kelle hälliks oli võimas töörahva ülestõus. Uhkusega räägitakse

¹ "Meie Edasi" nr.3, 24.augustil 1929.

pioneeridest, kelle esimesteks muljeteks olid Kodusöja rasked aastad ja kes on nüüd saanud rõõmsateks ja aktiivseteks sotsialistlikust ülesehitustööst osavõtjateks. Ajaleht märkis, et pioneeriorganisatsioon tegi nõukogude lastest "hoopis uue põlve esitaja, istutanud neisse teised töökspidamised, õiged leninlised arusaamised ja suhtumised elule, päästnud nad kodanluse ühiskonna perekonna isiklistest kalduvustest, asetades selle kollektiivistliku vaimuga. Nad on vabad kodanluse ühiskonna petteist ja valedest, rikutustest ja tunnetest - uued, ühiskondliku kasvatuse saanud lapsed, vaimustavad, ennastsalgavad kommunistliku ühiskonna lapsed."

Ajaleht võrdleb kodanluse poolt loodud lasteorganisatsioone töörahva lasteorganisatsioonidega, pioneeride ja töölisnoorsoo koondistega ja jõuab järeldusele, et "siin on kaks, üksteisele vaenulist ilma": kodanlikus ühiskonnas - klassideks jagunemine, rikastele koolid, kuhu töörahva lastele juurdepääs võimatu; "püha eraomanduse" austamine, laste kasvatamine natsionalismi, militarismi, religiooni ja fašismi vaimus; sotsialistlikus riigis - juurdepääs haridusele kõigil töölislastel, usuta, teadusele rajanev haridus, tõeline internatsionalism ja kollektivism, püüd kõiki lapsi tömmata sotsialistliku ühiskonna ehitamisele, töötava inimkonna parema tuleviku kindlustamisele.

NSV Liidu pioneeriorganisatsioon oli eeskujuks paljude riikide, sealhulgas ka Eesti kommunistlikule lasteliikumisele. "Meie Edasi" kirjutas: "Nõukogude Liidu

laste liikumine, nende organisatsiooniline elu, ilmavaateline ja kasvatusline külg - see on ala, kust tuleb meil õppida" ... Tee, mida sammub N.Liidu pioneer ja noorsoo liikumine on kõigi maade töörahva laste tee. Sellega seovad meid ühised huvid, ühine võitlus kapitalistliku ühiskonnakorra vastu". Parteid, ametiühinguid, noortesektsioone ja ühinguid kutsuti üles rohkem pingutama ja järjekindlamalt võitlema oma mõju kehtestamiseks võrsuvas põlvkonnas.

Eesti pioneeride töö sisu ja vormid.

Nõukogudemaa pioneerorganisatsiooni tegevusest innustatuna aktiveerisid EKNÜ liikmed ja revolutsiooniliselt meelestatud noored oma tööd Tallinnas, "Tööliste Maja" juurde loodud lastegrupis. Õigustatult suhtuti lastegrupi liikmetesse kui eesti pioneeridesse. Neid hakati nimetamagi pioneerideks. Väga harva (range tsensuuri tõttu), kuid siiski kasutati nimetust "pioneer" ka ametlikult. Nii näiteks ilmus 1930.a. revolutsiooniliste ametiühingute häälekandjas "Uus Aeg" järgmine teadaanne:

"Eesti Kiutööliste Ametiühing teatab, et pioneeride üldkoosolek peetakse ära puhkepäeval, kell 12 päeval, a.-ü. "Tööliste Majas", Vaksali puiest. nr.8-a".¹

Lastegrupi tööst osavõtnud Annus Toome, Feliks Liivik, samuti lastegrupi tegevust suunanud ja abistanud seltsimehed N.Verro, E.Ellmann, R.Ehrlich, A.Leinkaak ja teised

¹ "Uus Aeg" nr.6, 22.novembril 1930.

jutustavad, et omavahel nimetasid lapsed end alati pioneerideks.

R. Ehrlich, kes aktiivselt tegutses Eesti Töölise Partei noortesektsioonis, kirjutab oma mälestustes erilise soojusega paljudest pioneeriealistest töölislastest, kes olid ametiühingute ringidesse koondatud, pioneeride esinemistest ja nende üritustest.¹

"Kui uhke ka ei kõlanud sõna pioneer," jutustab Annus Toome, "teadsime, et kodanliku Eesti tingimustee peab sellega ettevaatlik olema." Ametliku pioneerirühma registreerimisest ei võinud juttugi olla. Nimetus ise võis tekitada palju pahandusi ja põhjustada koguni lastegrupi tegevuse keelamist. Sellegipärast jäädi vormiliselt lastegrupi või lasteringi nimetuse juurde. Sisuliselt oli tegemist pioneerirühmaga, kelle liikmed auga täitsid kõik pioneerikohustused.

EKNÜ Keskkomitee Ilbüroo koosolek oktoobris 1929.a., arutanud noorte tööd Tallinnas, konstateeris muuhulgas: "Pioneerirühmal alus pandud, töötab kaunis edukalt."²

Ka ÜLKNÜ Keskkomitee pidas Eesti kommunistlike noorte organiseerimisel loodud lastegrupist osavõtjaid pioneerideks ja arvas nad ülemaailmse pioneeride pere liikmeteks. Ülevaates "Palju on ilmas pioneerisid?", mis oli avaldatud Leningradis ilmavas eestikeelses ajalehes "Säde" 1929.a., loendatakse pioneeride arvu maailma tähtsamates riikides ning märgitakse, et "ka Eestimaal on ametiühi-

¹ Richard Ehrlich, Võitlev Noorus. "Karastumine", lk. 330.

² EKPA, fond 6495, nim. 1, s.-ü. 219, l. 22.

suste juures üksikud lastegrupid".¹

Ajalehe "Säde" pioneeride ja lastelehekülg "Koit" avaldas kirjutise "Lasteliikumine Eestis", milles antakse lühike ajalooline ülevaade töölislaste organiseerimisest. Meenutatakse kahekümnendate aastate algul Eestis tegutsenud lastegruppe, ajakirja "Meie lapsed", rahvusvahelise lastenädala tähistamist 1923.a. jm.

Ajaleht kirjutas:

"Olgugi, et kodanlus töölislapsi revolutsioonilistest organisatsioonidest metsiku vägivallaga eemal püüab hoida, neid boyskautidega hundirühmadesse ja kaitseliidu kullisalkadesse katsub meelitada, peavad Eestimaa tööliste ja kehvtalurahva lapsed oma vanemate seltsimeestega - kommunistidega ja noorkommunistidega - julgelt sammu ühises võitluses."²

Lastegrupis oli mitukümmend eri vanusega pioneeri, poisse ja tüdrukuid. Grupi tööst osavõtjate hulgas olid kooliealiste laste kõrval isegi mõned eelkooliealised. H.Verro teab rääkida, et selline koosseis sugugi ei häirinud, pigem vastupidi; vanemad lapsed hoolitsesid nooremate eest ja abistasid neid, nooremad püüdsid suurematest eeskuju võtta.

Aktiivseteks lastegrupi tegevusest osavõtnud pioneerideks olid Endel Proses, Feliks Liivik, Aleksander Kiltmann, Annus Toome, Harald Klemm, vennad Helmuth ja Joh. Leolid, Johannes Nömm, Aleksander Meeltmann, vennad Aleks-

¹ "Säde" nr.20(73), 23.mail 1929.

² Sealsamas.

ander ja Elmar Mittvid, Arnold Trepos, Salme Annuk, Olga Sepp, Leida Maasing, Ofeelia Tuisk jt.

Tavaliselt tulid lapsed kokku kaks korda nädalas. Koos mängiti, lauldi revolutsioonilisi laule, õpiti uusi isetegevusnumbreid tööliiskoosolekutel esinemiseks. Pioneerid armastasid väga püramiide ja vabaharjutusi. Nendele muretseti ka ühtlane spordiriietus, valge särk ja valged püksid. Särgil oli eraldusmärgina punane viisnurk. Pühapäeviti korraldati ekskursioone. Koos käidi Pirital, Veskimetsas, näitustel ja mujal. Peatähelepanu oli aga suunatud laste kasvatamisele revolutsiooni vaimus, et neist saaksid uue ühiskonna eest võitlejad.

Pioneeride koosolekutel käsitleti sageli selliseid poliitilisi teemasid, nagu "Töölisliikumisest", "Kommunistidest", "Olukorrast riigis", "Lapsed NSV Liidus", "Noored pioneerid" jt. Rohkesti oli ka ateistlikke küsimusi. Vahel alustatigi ateistlike probleemidega, et siis üle minna poliitilistele, tööliklassi võitluse küsimustele. Sõnavõttudega esinesid kommunistlikud noored ja ka vanemad seltsimehed. Viimastest tuleb nimetada Anette Tammi-
kut, Hugo Rätsepat ja Erich Ellmanni, kes eriti hästi oskasid lastega vestelda poliitilistel teemadel. Laste ees esinesid veel Volm, Rumask ja teised.

Pioneeride koosolekud algasid tavaliselt pioneeride lauluga. Selle esimesed sõnad kõlasid järgmiselt: "Laske jumal jännata vanaeitedega, pioneeriks hakata tahan mina." Laul anti kõikidele trükitult kätte. Koosolekuid lõpetati "Internatsionaaliga". Harrastati ka riviõppusi, mida vii-

sid läbi kommunistlikud noored Ralf Pikka ja Hilda Verro.¹

Lastegrupist osavõtjateks olid küll noored, kuid nad tundsid elu päris hästi. Suurt mõju avaldas lastele igapäevane suhtlemine töölisliikumise organisatsioonidega ja viibimine paljudel tööliste koosolekutel "Tööliste Majas". Niisugustele koosolekutele lapsi spetsiaalselt ei kutsutud. Olles "Tööliste Majas" kas proovi eel või saali vabane-mise ootel, võtsid nad ka samal ajal toimuvatest töölis-koosolekutest osa.

"Tööliste Majas" tundsi meie, töölislapsed, end nagu oma kodus," jutustab F.Liivik, kes pioneeritegevusest kolmekümnendatel aastatel aktiivselt osa võttis. "Meie võisime olla kõikjal, kõike pealt vaadata, kunagi meid välja ei aetud. Neljapäeviti toimusid vaidlusõhtud, kus arutati mitmesuguseid aktuaalseid poliitilisi probleeme. Isegi sellised arutlused ja diskussioonid toimusid tihti meie juuresolekul. ... Täiskasvanud suhtusid meisse väga soojalt, meid lubati kõikjal liikuda, kuulata, vaadata."²

Lapsed kuulsid tööliste muredest, sellest, mis revolutsioonilisi töölisi tollal võitlusele innustas, olukorrast tehastes, vabrikutes ja töölisorganisatsioonides. Lapsed nägid, kuidas tööliiskoosolekutele politsei esindajad ilmusid ja kuidas siis pidid muutma "taktikat" revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide juhid.

¹ Annus Toomelt saadud andmetel.

² F.Liiviku mälestuste põhjal. F.Liivik töötab praegu Tallinnas Eesti NSV MN Kinematograafia Komitees.

Isegi kõige nooremad pioneeridest teadsid, et proletariaadi ja kodanluse vahel käib kibe klassivõitlus, et nende vastuolud on õige teravad ja neid lepitada ei saa. "Meie teadsime," jutustab F.Liivik, "et kodanlus jääb kodanluseks ja et meie kohuseks on abistada proletariaati, töölisi nende võitluses kapitalistide vastu."

Pioneeride poliitilisele kasvatamisele oli kõige iseloomustavamaks jooneks, et see ei toimunud kabinetlikult, targutamise, elust isoleeritult, vaid tihedas seoses töölisliikumise, töölisliikumise aktivistidega suhtlemise kaudu, töölisorganisatsioonide ettevõtmisest, nende elust osavõtmise teel.

Pioneerid valmistusid koos töölistega revolutsiooniliste tähtpäevade tähistamiseks, võtsid osa demonstratsioonidest, valmistasid lippe ja loosungeid. Demonstratsioonidele tuli tavaliselt palju lapsi, ka neid, kes lastegrupi tegevusest osa ei võtnud. Lapsed sammusid mitte eraldi kolonnis, vaid koos vanematega.

Omapärasteks kodanliku korra vastasteks meeleavaldusteks kujunesid töölisaktivistide matused. Nendestki võtsid lastegrupi liikmed osa.

Pioneeridele usaldati vahel päris tõsiseid ülesandeid. Üheks selliseks oli töölisajakirjanduse levitamine. Pioneerid käisid töölistelt tellimusi vastu võtmas ja neile üksiknumbreid müümas korterites ja tänavatel. Sellejuures tuli alati kaaluda, kas tellimuste pakkumiseks on valitud õige inimene. Oli juhtumeid, kus lapsed eksisid õigete inimeste valikul ja kus neid päästis ebameeldivustest

politseis ainult leidlikkus.

Nii mõnigi kord olid lapsed tahtmatult politsei haarangute ja läbiotsimiste tunnistajateks. Vahel aitasid suuremad poisid töölisajalehti ja lendlehti peita või neid märkamatult politseinikega ümberpiiratud "Töoliste Maja" ruumidest välja viia. Tänu sellele sai politsei töölisajalehtede konfiskeerimise puhul tavaliselt kätte ainult tiraazi selle osa, mis oli parajasti masinas.

Pioneere rakendati ka niisuguses täiskasvanutele ohtlikus ürituses, nagu seda on pakkide kättetoimetamine vanglas istuvatele töölisliikumise aktivistidele.

EKP juhtimisel tegutsesid ka Eestis MOPR-i (lühend, vene keeles **Международная организация помощи борцам революции** - Rahvusvaheline Revolutsioonivõitlejate Abistamise Organisatsioon) rakukesed. Nad korraldasid abi andmist poliitvangidele ja nende perekondadele, kes olid sattunud raskesse olukorda. Kuna MOPR oli Eestis keelatud, siis oli igasugune osavõtt tema tegevusest rangelt karistatav. Vaatamata jälitamisele, suudeti "demokraatliku" Eesti vanglatesse sattunud revolutsionääre siiski toetada.

Võimaluste kohaselt tegutsesid siin ka lapsed. See oli väga tõsine ja riskiga seotud tegevus. Tavaliselt käidi keskvanglas puhkepäeviti. Egas lapsi kohe ette ei võetud. Tuli tükk aega väljas seista ja külmetada. Seejärel esitati mitmesuguseid küsimusi: "Kellele viite?", "Kes ta teile on?" jne., jne. Pioneerid teadsid ja mõistsid ülesande tähtsust ning pidasid vastu. Paljudest

arreteeritutest olid nad kuulnud kodus, mõned neist aga olid koguni head tuttavad ja sõbrad "Töölise Maja" perest.

Mõned pioneerid, nagu Aleksander Kiltman, Annus Toome jt. täitsid isegi kullerite ülesandeid. Nende agaruse tõttu oli mitmel korral võimalik tähtsaid teateid vajalikele inimestele edasi anda. Lapsi ei pandud ju nii tähele.

Suure menu osaliseks said pioneeride esinemised tööliste koosolekutel, teeõhtutel ja muudel koosviibimistel. Esinemistesse suhtuti tõsiselt ja ettevalmistus nendeks oli hoolikas. Esineti ka ametiühingute poolt korraldatud avalikel pidudel. Selleks üüriti ruumid Läti klubis Narva maanteel, Juudi koolimajas Karu tänaval, Kristlike Noorte Majas ja mujal. Suvel aga esineti Pirital "Valvaja" platsil.

Töölisajalehtedes avaldatud kuulutuste hulgas võis sageli leida selliseid, mis teatasid laste eelseisvatest esinemistest ja üritustest. Näiteks: "Laste pidu 28. detsembril 1930.a. Töölise Teatri ruumes;¹ Laste päev 1931. aastal;² Usuvastane Laste - päev detsembris 1931.a.;³ Lastepäev novembris 1932.a.⁴ " jne.

Pioneeride ettekanded olid alati otseselt või kaudselt sügava poliitilise iseloomuga. Poliitiliselt agitativaid deklamatsioone esitasid tavaliselt lapsed, kellele see oli ohutu, sest lapsi ei saadud ju vastutusele võtta.

¹ "Töölise Aeg" nr.1, 22.detsembril 1930.

² "Võitluse Aeg" nr.7, 30.novembril 1931.

³ "Võitluse Aeg" nr.8, 11.detsembril 1931.

⁴ "Töölise Võitlus" nr.9, 5.novembril 1932.

Raske oli vastavasisulise repertuaari leidmisega. Selle muretsemisel aitasid pioneere Erich Ellmann, kes juhtis Töölise Klubi näiteringi, ja laste tegevuse algperioodil ka Hugo Rätsep, EKP liige, revolutsiooniliste ametiühingute Kesknõukogu liige, kes ka ise näidendeid kirjutas. Abist ei öelnud ära ka teised seltsimehed.

Pioneerid kasutasid oma esinemisteks Eesti progressiivsete kirjanike teoseid, samuti NSV Liidus ilmuvate ajakirjade materjale. Mõnikord avaldasid ka Eesti töölisajalehed üksikuid luuletusi, mida hiljem koosolekutel esitati.

Materjale esinemiseks saadi ka Leningradis eesti keeles ilmuvatest pioneeride ajakirjadest "Säde", "Alati Valmis!" ja "Oktoobrilapsed Tööl". Ajakirjas "Naistööline ja Talunaisterahvas" oli spetsiaalne "Laste lehekülg", mis sisaldas luuletusi, lühijutte, valme jne.

Ajakiri "Säde" avaldas K.Raua "Noorte pioneeride hümnuse", mida eesti pioneerid "Töölise Majas" korraldatavatel lasteüritustel, samuti oma koosolekutel "Internatsionaali" viisil laulsid:

Me hävitame orjusköited,
Me elu loome närtsind maal.
Me - võitlus-möllus pikse heited,
Me - võidu sümbol sõja ra'al.
Ja me - kes kehvadena
Nüüd ärkand mustest hurtsikuist,
Me ühineme hulkadena -
Ja ühte jääme igavest.
Üle ilma on tõusmas
Meie aadete koit -

Internatsionaal, -

Meie vanemate võit. (kaka korda).

Me - vahetuseks võitlejaile,

Me - väsind jõule uuendus.

Me - karastuseks nõrkevaile,

Me - võidu pant, ta kindlustus.

Ja kui peaks värisema lööma

Need read, kes nõrkend võitluses,

Me kõik end valmis ohvriks tooma

Ja lippu viima võidule.

Üle ilma on tõusmas ... jne. (kaks korda).

Me - proletaarse keti lülid,

Me noorus - tõkke hävitab.

Me - uue elu pioneerid

Me jõud kõik vana kaotab

Ju kõrgatanud vali kõue,

kõik mahajäänud ärkavad.

Me järel uue ilma õue -

kõik töölisnoored tõttavad.

Üle ilma on tõusmas

Meie aadete koit -

Internatsionaal, -

Meie vanemate võit. (kaks korda).

1928.a. "Tööliste Majas" toimunud töölislaste nääri-riipeo kirjeldusest ajalehes "Edasi" selgub, et just selle laulu laulmine tõstis mitmesajalise lastepere meeleolu haripunktile.¹

1927.aastal hakkas ajakirja asemel ilmuma ÜLKNÜ Keskkomitee ja Põhja-Lääne büroo Eesti sektsioonide häälekandjana ajaleht "Säde". Selle rubriikides "Pioneeride elu", "Pioneeride nurk", "Pioneeride liikumine" ja alates 1929.aastast kord kuus ilmuvas "Sädeme" pioneeride ja

¹ "Edasi" nr.1(18), 5.jaanuaril 1929.

lasteleheküljel "Koit" avaldati informatsioonilist ja metoodilist laadi materjalide kõrval väga palju pioneeri-temaatilisi luuletusi, laule ja lühijutte.

Osaliselt tuli kasutada võimude poolt "soovitatud" materjale, kuid sellisel juhul esitati seda nõnda, et kuulajad ja vaatajad kohe aru said, mida öelda ja näidata sooviti.

Teadlikult ei seatud laste esinemistele ainult esteetilisi eesmärke. Igal etteastel, igal sõnal oli oma kindel kaal ja väärtus poliitilises mõttes. Enamikel juhtudel oli tegemist vihaste sõnadega valitseva kapitalistliku korra aadressil. Kui oli võimalik, kanti esinemiste ajal mõnikord isegi punaseid kaelarätikuid. Püramiidide ja teiste sportlike väljaastumiste jaoks olid punase viisnurgaga särgid. Uhkusega esinesid poisid selle embleemiga spordiriietuses. Samasugust vormi kandsid ka need eesti lapsed, kes Nõukogude Liidus kuulusid pioneeriorganisatsiooni koosseisu.

Kahtlemata nõudis see tolle aja tingimusi arvestades, kui tööliste koosolekutel, peoõhtutel ja koosviibimistel "viibis" alati keegi politseist, küllaldast julgust. Kuid pioneerid ei löönud kartma. Vastupidi, sellega nad näitasid oma teadlikkust ja küpsust.

Oma esinemistega nii täiskasvanute kui ka laste ees propageerisid pioneerid rahu, demokraatia ja sotsialismi ideid. Nad aitasid kaasa nende jõudude paljastamisele, kes ohustasid maailmas rahu ja kes püüdsid provotseerida Nõukogude-vastast agressiooni.

Rahu eest võitlemise tähe all toimus lastepidu detsembris 1930.a. Töölise Teatri ruumes. Noored, kes kõnede laste ees esinesid, näitasid "kui tühised on sõnad - rahu maa peal - kui jultunult valetatakse ja meid uimastada püütakse usuga, mis kõiki pidavat päästma, kõiki kannatajaid lunastama. Aga siis tõusevad pappide käed parlamentides, kui kistakse nälgivailt lapsilt nende viimane leivatükk, nende õnnistus saadab sõdureid kes tapma lähivad süütuid inimesi."¹

Võimsalt kõlas lastepeol "Internatsionaal". Lapsed esitasid laule, deklamatsioone ja püramiide. Esitatud deklamatsioonidest kostis "noorte võitluse ind, ähvardus ülekohtule ja vägivallale!"²

Laste esinemisi hakkas jälgima politsei. Politseinike huvitas eriti see, kust saavad lapsed esinemiseks materjale, kes neile kirjutab ja kes neid lastele annab. Pioneerid olid "kohtumisteks" politseiga ette valmistatud: nad teadsid, kuidas politseinikele nendega kokkupõrkamisel vastata.

Üks kõige noorematest tolla aja pioneeridest F.Liivik jutustab:

"Mäletan esinemist massdeklamatsiooniga V.I.Lenini surmapäeva puhul Läti klubis. Deklamatsioon algas sõnadega: "Lenin suri, kuid Lenin elab ...". Meid oli kümnekond poissi - kõik punastes kaelarätikutes. Igaühel oli oma kindel osa. Nagu tavaliselt töölistkcosolekute ja -ürituste ajal, nii viibis ka sel öhtul saalis politseinik. Seekord viis

¹ "Töölise Aeg" nr.2, 10.jaanuaril 1931.

² Sealsamas.

"saatus" ka meid temaga kokku. Kohe pärast deklamatsiooni esitamist tormas ta meie poole ning käskis temale järgneda. Politseiniku järelevalve all viidi meid tagaukse kaudu majast välja.

Politseist, tema tegevusest olime küllalt hästi informeeritud. Hirm oli muidugi suur, sest teadsime ja kuulsime politsei provokatsioonidest ja tema tegevuse meetoditest töölisorganisatsioonide suhtes. Nii mõnigi kord olime politsei poolt "Tööliste Majas" teostatud haarangute tunnistajateks.

Teravalt silmitses meid nuhk. "Tulete minuga kaasa!", käratas ta, näidates käega suunda. Kuid õige varsti muutus ta pehmemaks. Suuremad poisid hakkasid seletama, et tsensor on kava läbi vaadanud, ja eksikombel võis osa vahelahe jääda. Võimade esindaja mõistis, et tegemist on lastega, kellega ta niikuinii midagi tõsist ette võtta ei saa, ja loobus oma esialgsest ähvardusest ning piirdus küsimusega: "Kust saite?" Mina vastasin nagu tavaliselt sellistel juhtudel, et isa andis, teised, et leidsid jne. Konkreetset vastust politseinik ei saanudki, kedagi süüdistada ei olnud võimalik. Niisugustes tingimustes oli ta sunnitud meid vabaks laskma." ¹

Politsei hakkas keelama laste esinemisi tööliiskoosolekutel ja üritustel, otsides selleks igasuguseid ettekäändeid. Üheks põhjuseks oli see, et lastega ei olevat alati vanemad kaasas. Nii näiteks taheti sellise võttega

¹ F.Liiviku mälestuste põhjal.

nurja ajada V.I.Lenini surmaaastapäevale pühendatud kontsertmiiting 25.jaanuaril 1931.a. mängu- ja lauluseltsi "Pandoriin" saalis. Pärast kõnesid, mis olid pühendatud V.I.Leninile kui geniaalsele töölisjuhile, pidid esinema lapsed. Politsei, kes oli miitingul "kõvasti esindatud", keelas noorte esinemise põhjusel, et neil polevat vanemad kaasas. Noored olid sellest masendatud. Kuid varsti olukord lahenes ("leiti" kohapeal vanemaid) ja noored esinesid ikkagi.

Ajaleht "Töölise Aeg", mis avaldas sellest kontsertmiitingust ülevaate, küsis laste esinemise keelamise põhjuste puhul: "Võib-olla ehk ütleb noor seda, mis vanal võimata?" Miitingut nurja ajada ei õnnestunud. Noored, kes esinesid, tegid "Töölise Aja" sõnade järgi "oma töö hästi. Rahvast saalis oli rohkesti, oli märgata jällegi meeolelu, mida hulgal ajal polnud nähtud. Saalis hõljus klassiteadlike töölise revolutsioonilikkuse vaim".¹

Kokkupuutumisi politseiga oli ka seoses loosungite valmistamisega töölise demonstratsiooniks. Loosungite tekstid tuli aegsasti prefektile kinnitamiseks esitada. Richard Ehrlich, kes sel ajal revolutsioonilisest liikumisest osa võttis, mäletab neid suuri sekeldusi, mida tekitas pioneeride loosung "Nõuame meie nälgivate vanemate ja vendade-õdede vanglast vabastamist!"²

Selline revolutsioonilisest romantikast läbiimbunud tegevus kasvatas lastes suurt tahtejõudu, valmisolekut

¹ "Töölise Aeg" nr.4, 31.jaanuaril 1931.

² Richard Ehrlich, Võitlev noorus."Karastumine" lk.330.

allutada isiklikud huvid ühiskondlikele ja tegutseda ühiskondlike huvide kasuks, soodustas proletariaadi ideoloogia tungimist laste teadvusse ja klassivõitluse vaimu arenemist.

Töölise Klubi ja hiljem Töölise Kultuurharidusliku Ühingu juhtivad tegelased, samuti nende mitmesuguste ringide juhatused püüdsid lasteringi tegevusele igati kaasa aidata. Iga ring pidi midagi laste heaks tegema. Mõned lastest töötasid isegi täiskasvanute ringides ja said sealt juhatusi. Tütarlapsi võis näha sageli käsitööringis, poisse aga raadioringis. Näitering aitas leida lastele sobivat repertuaari, juhendas deklamaatoreid jne.

Pioneeridele jättis sügava mulje kaasamängimine täiskasvanute näidendites, kus nad kehastasid laste osi.

"Mäletan üht sellist näidendit," jutustab F.Liivik, "kus me koos õega mängisime kahe lapse osa. Näidend kujutas Kodusõja perioodi Eestis. Eriti eredalt jäi meelde järgmine episood: valgete sõjamees laseb laste juuresolekul maha oma naisevenna, kes võitleb punakaartis ja sattu tema majja. Tulnud arusaamisele, et tegi ränga parandamatu vea, kahetseb ta juhtunut ning lubab langenu asemel ise hakata võitlema buržuidega. See dramaatiline pinget täis näidend ei unune iialgi."¹

Lasteringi esinemisi ja tema üritusi kasutati ka selleks, et lastevanemaid "Töölise Majas" asuvate revolutsiooniliste ametiühingute ja töölisorganisatsioonide tegevusele kaasa tömmata selgitustöö teostamiseks täiskasvanute

¹ F.Liiviku mälestuste põhjal.

hulgas. Töölisorganisatsioonid kasutasid selleks väga mitmesuguseid töövorme. Enam levinud olid perekonnaõhtud, kus esinesid lapsed ja kuhu paluti ametiühingu liikmeid ja nende poolt kutsutud külalisi;¹ lastepeod, kuhu sissepääs oli lubatud ametiühingu liikmetele ja nende perekondadele;² ühised koosviibimised lasteringi liikmetele ja nende vanematele³ jt.

Pioneeride hulgas oli väga tugevasti arenenud kollektiivsustunne. See avaldus kõikide nende ürituste ettevalmistamises ja läbiviimises. See ilmnas ka selles huvis, mida pioneerid ilmutasid oma kaaslaste õppetöö vastu koolis. Huvi laste õppe edukuse ja üldse koolitöö vastu tunti grupis eriti seoses väljasõitude ja ekskursioonidega. Tavaliselt ei olnud lastegrupi liikmetel õppetöös maha jäämist. Et edasijõudmine oli korras, siis ei tundnud õpetajad erilist huvi selle vastu, millega õpilased väljaspool kooli tegelesid. See oli ilmselt pioneeridele kasuks.

Pahandusi tuli koolis siiski. Enamal jaol juhtudel olid need seotud pioneeride keeldumisega usuõpetuse tundidest osa võtta. Selletõttu tuli usuõpetajate "õiendusi" nii mõnigi kord ära kuulata.

Püüti hoiduda kokkupõrgetest skautide, "noorte kotkaste" ja noortest koosnevate kampadega. Pioneerid teadsid, kellele on kindlustatud ametlik toetus. Nad teadsid, et igal juhul jäävad nemad süüdlaseks pooleks. See võis

¹ "Töölise Elu" nr.4, 11.jaanuaril 1930.

² "Töölise Aeg" nr.1, 22.detsembril 1930.

³ "Meie Võitluse Aeg" nr.11, 23.aprillil 1932.

aga hoobi anda nii lastegrupile kui ka "Töölise Maja" tegevusele. Mõningaid skautide hulgast, samuti üksikuid õpilasi, kes pärinesid töölis perekondadest ja kes eksikombel võõra mõju alla olid sattunud, kutsuti osa võtma lastegrupi poolt korraldatavatest üritustest. Ulatuslikuks see aga kujuneda ei võinud.¹

Pioneeride tegevuse suhtes ei jäänud ükskõikseks noorsotsialistid. "Töölise Maja" lastegruppi koonunud pioneeride aktiivsus, üha kasvav huvi poliitiliste probleemide vastu noortööliste ja osaliselt ka nooremate õpilaste hulgas sundis noorsotsialiste asuma alla 14 aastaste laste organiseerimisele. Kuna noortööliste hulgas oli juba 12-13 aastasi, keda ametiühingutesse nooruse tõttu veel vastu ei võetud, asuti nende jaoks looma reformistlike ametiühingute juures spetsiaalseid noortesektsioone.²

Sellega aga ei piirdutud. Noorsotsialistide viiendal kongressil 1931.a. otsustati "erilist rõhku panna alla 14 aastaste noorte organiseerimisele punaste pioneeride gruppidesse".³

Seega esinesid ka proletaarses lasteliikumises sotsid kui selle liikumise lõhestajad. Suurt edu noorsotsialistid aga ei saavutanud.

Revolutsiooniliste ametiühingute ja töölisorganisatsioonide poolt "Töölise Majas" organiseeritud pioneerid jätkasid oma tegevust laste kasvatamisel proletariaadi

¹ Hilda Verro ja Annus Toome mälestuste põhjal.

² "Rahva Sõna" nr.62, 19.märtsil 1931.

³ "Rahva Sõna" nr.74, 2.aprillil 1931.

ideoloogia vaimus, kommunismi vaimus.

Vanemad pioneerid hoolitsesid väiksemate eest, ka päris mudilaste eest.

Juba oma tegevuse algpäevil 1929.a. otsustas Tallinna Tööliste Klubi juhatus alustada eeltööd lasteaia avamiseks "Tööliste Majas". Plaanikohaselt pidi lasteaia korralikku kasvatust ja hoolitsemist saama umbes 40 vaesemat last. Oli ette nähtud, et lasteaed hakkab suvel töötama vilunud lasteaedniku juhatusel Klubi juures olevas aias ja talvel Klubi ruumides.

Lasteaia organiseerimine nõudis, et laialdased tööliste massid seda üritust nii moraalselt kui ka materiaalselt toetaksid. "Uus Edasi" pöördus tööliste poole üleskutsega asuda kõikjal annetuste kogumisele tööliste lasteaia heaks.

Suure huvi ja energiaga asuti lasteaia organiseerimise idee teostamisele. Lasteaia tarvis tegid paljud töölistesid annetusid. Peale selle aga töötati lasteaiale tarvis minevate ruumide korrastamisel. Paljud seltsimehed, nii mehed kui naised, töötasid Klubi aias. Nad kärutasid liiva ja mulda, tegidpeenraid ja istutasid lilli, "... ja kõik seda selleks, et mudilased võiksid leida omaile ilusa lillelise kodu, pöösastes varju ja puude vilu, kus võiksid mängida".¹

Lasteaia eelarvet tehes selgus, et selle ülalpidamiseks ei piisa ainult tööliste annetustest. Siis otsustas

¹ "Uus Edasi" nr.23, 1.juunist 1929.

"Töölise Klubi" juhatus pöörduda toetuse saamiseks palvega töö-hoolekande ja haridusministri poole. See oli seda enam põhjendatud, sest toetust said nimetatud ministeeriumist igasugused organisatsioonid, lasteaiad ja teised ettevõtted. Sotsialistidest minister aga vastas lühidalt: "Ei ole selleks krediiti". "Uus Edasi" kirjutas sel puhul, et "tuleb välja "pühakirja" põhimõtte järgi - kellel on, sellele antakse, kellel ei ole, sellelt võetakse viimasegi ära".¹

Tuli leppida Klubi juures töötava laste mängumuruga, millest võttis osa üle kümne lapse. Lastel oli mängudeks kasutada liivaplats ja ilus aed. Mängumurul oleku ajal said nad sooja söögi.²

Mängumurul viibivate mudilaste hooldamisele püüdsid pioneerid jõudumööda kaasa aidata. Nad organiseerisid neile mängu, parandasid nende palle, muretsesid vajalikku inventari jne. Vahel tuli lihtsalt valvata, et mudilased "Töölise Maja" aiast ei lahkuks.³

1932.aasta suvel leidis Töölise Kultuurhariduslik Ühing võimaluse korraldada pioneeridele suvelaager. Veel kevadel ilmus ajalehes "Meie Võitluse Aeg" teadaanne sellest, et Tallinna Kultuurhariduslik Ühing korraldab "Lastesuvekolonii" Rannamöisas. Koloniist osa võtta soovijail paluti teatada "Töölise Majas".⁴

¹ "Uus Edasi" nr.25, 15.juunil 1929.

² "Meie Edasi" nr.4, 31.augustil 1929.

³ Annus Toomelt saadud andmetel.

⁴ "Meie Võitluse Aeg" nr.15, 21.mail 1932.

Tänapäeva pioneerilaagritega võrreldes oli Rannamöisa laager tilluke, seal viibis umbes kolmkümmend last. See oli tingitud sellest, et töölisorganisatsioonide majanduslikud ressursid olid väga piiratud. Peale selle ei olnud lihtne ka sobiva koha leidmine, sest ruumide väljauurimine revolutsioonilistele organisatsioonidele oli võrdlemisi riskantne. Siiski õnnestus uurida Rannamöisas vaese talupoja juures maja. Maja peremehel oli hiljem sellepärast tõsiseid pahandusi. Isegi Saksa okupatsiooni ajal nõuti temalt vastust selle kohta, et ta omal ajal osutas abi punaste lastele.

Organisatsioonilist tööd laagri loomiseks juhtis Kultuurharidusliku Ühingu juhatuse liige Aleksander Leinkask, kes oli määratud selle töölõigu eest vastutavaks. Palju kasulikke nõuandeid laagri korraldamiseks ja sisustamiseks andis Viktor Suling. Ka teised revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide aktiivsed tegelased aitasid sellele igati kaasa. Peaaegu igal nädalal külastas A. Leinkask pioneere. Ta aitas tööd planeerida ja soovitas huvitavat tegevust.

Laste hooldajaks-kasvatajaks oli pioneeride juht Hilda Järvepera, kes viibis lastega laagris oma puhkuse ajast. Teda abistasid Juliana Pikkat - tööline "Eesti Siidist" ja mõned teised. Suurt tähelepanu osutas laste kasvatamisele laagri kokk Marta Reino. Ta oskas lastele väga hästi läheneda ning leidis alati nendega ühise keele. Tema autoriteet laagris oli suur ja kasvatajate äraolekul täitis ta edukalt nende ülesandeid.

Pühapäeviti olid laste külalisteks lastevanemad ja töölisnoored. Need kokkusaamised, samuti täiskasvanute pidustustest ja teistest üritustest osavõtmine avaldas lastele suurt mõju. Tööliste ja eriti töölisnoorte väljasõitude puhul Rannamõisa võeti kaasa punaseid lippe. Üks punane lipp jäeti pioneerilaagrile kasutada. Lipu ühel poolel oli ametiühingu nimetus, teisel tööliste deviis "Kõigi maade proletaarlased, ühinege!" Punase lipu ees selle loosungi taustal pildistati ka lapsi.

Elu laagris kulges nagu igas laagris: hommikvõimlemine, mängud, suplemine jne. Suuremad poisid käisid kalal. Au sees olid sõjamängud. Tavaliselt toimus meeskondadeks jagunemine nõnda, et üks osa moodustas politseinike rühma, ülejäänud aga olid "õiged mehed". Viimased pidid politseinike eest ära jooksuma ja end peitma. Nendes mängudes kajastus tegelik elu, see, mida lapsed vaatasid pealt "Tööliste Majas".

Üldiselt püüti laagris "vaiksed" olla ja mitte eriti silma paista, sest oli oht, et võimumehed teevad laagri lõpu peale. Siiski muutus kolonii populaarseks. Algul oli ette nähtud tema tegevusajaks kaks kuud. Avaldusi anti aga nii palju, et kolonii tegevust tuli pikendada peaaegu kolmele kuule.¹

Lastegruppi organiseerunud pioneeridele sai osaks suur hoolitsus ja abi EKNÜ liikmetelt ja revolutsiooniliselt meelestatud noortelt, kes tegutsesid pahempoolse-

¹ A.Leinkase ja H.Verro mälestuste põhjal. A.Leinkask töötab praegu Tallinnas EKP KK Partei Ajaloo Instituudis.

tes ametiühingutes, Kultuurhariduslikus Ühingus, Eesti Töölise Partei noorte sektsioonides ja teistes legaalsetes organisatsioonides.

Alati abivalmis olid Richard Ehrlich, Ralf Pikka, Martin Kitsing, Viktor Väli, Valter Järvepera, Must, Viktor Sulling ja paljud teised. Nad andsid lastele nõu, kuidas üht või teist ülesannet paremini täita, kuidas käituda ebameeldivuste puhul jne. Mõnedega kujunes välja eriline tihe side ja koostöö. Sageli võis näha, kuidas "Töölise Majas" lapsed, eriti poisid, koos kellegi vanema seltsimehega "asju ajavad".

"Minul oli võimalus lähedalt suhelda Ralf Pikkaga," jutustab F. Liivik, "kaheksa-üheksaastase poisi kasvatamisele tähendas vanema, poliitiliselt teadlikuma seltsimehe sõbralik ja alati abistav käsi väga palju. Ja kui Ralf Pikka 1930.a. arreteeriti ja neljaks aastaks vangi mõisteti, siis alles tundsin oma kaotuse suurust."

Tegevus lastegrupis hakkas muutuma raskemaks 1932.a. sügisel.

Laialdase ulatuse võtnud provokatsioonivastane võitlus, mis algas pärast suuri sissekukkumisi 1931.a., haaras ka pahempoolseid ametiühinguid ja teisi revolutsioonilisi töölisorganisatsioone. Võitlus provokaatorite ja avantüristidega, kellel õnnestus pügeda töölisorganisatsioonidesse, oli kahtlemata väga vajalik, kuna see soodustas valvsuse tõstmist eesrindlike töölise seas. Kahjuks tehti aga sealjuures tõsisid vigu.¹ Mõnikord süüdistati

¹ O. K u u l i , Ühise võitluslipu alla, Tallinn 1961, lk. 160.

alusetult ka ausaid aktiviste. Töölisorganisatsioonides tekkis ebaterve öhkkond, mitmed aktivistid koguni eemalau- sid revolutsioonilisest võitlusest.

Vead provokaatoritevastases võitluses andsid end tunda töölislaste organiseerimisel esiteks juba sellepä- rast, et töölisorganisatsioonides tekkinud kahtlustused ja hõõrumised ning osa aktivistide eemaldumine tööst hal- vendas organisatsioonilist olukorda. Teiseks aga puudutas see kampaania vahetult lastegruppi, kuna põhjendamatu kahtluse objektiks said mõned lastegrupi juhid.

Vaatamata tekkinud raskustele püüti 1932.a. sügisel ja 1933.a. vältel jätkata lastegrupi tegevust ja isegi mõnin- gaid suuremaid üritusi korraldada. Kõigepealt tuli laste- grupile leida oskuslikke juhte, asjaarmastajaid. Tööliste Kultuurhariduslik Ühing pöördus revolutsiooniliste ameti- ühingute häälkandja "Tööliste Võitlus" kaudu palvega as- jast huvitatud isikute poole.¹

Lastegrupi töös etendasid seni juhtivat osa põhili- selt Kiutööliste Ametiühingu liikmed. Seoses sellega, et mõned selle ametiühingu aktivistid, kes lastegrupis juh- tivalt tegutsesid, eemaldasid tööst, tuli nüüd aktivee- rida teisi ametiühinguid ja töölisorganisatsioone laste organiseerimise alal. Märkimist väärrib Eestimaa Ehitus- tööliste Liidu aktiivsus. Selle Liidu Tallinna osakonna naiskomisjon võttis tööplaani mitu huvitavat lasteüritust, nende hulgas ka lastepäev novembris 1932.a. Aktiviseerus

¹ "Tööliste Võitlus" nr.8, 29.oktoobril 1932.

Kultuurharidusliku Ühingu ringide osa töös lastega. 1933. aastal organiseeriti "Töölise Majas" perekonnaõhtuid ja teisi üritusi, kus esinesid lapsed. Muusikaringi juures loodi noorte grupp, alustas tegevust laste laulukoor jne.¹ Töölise Esperanto Liidu poolt korraldatavate peoõhtute kavva võeti laste esinemisi.²

Sügisel 1933.aastal teatas Eesti Kiutöölise Ametiühingu juhatus, et lastering avatakse uuesti, ning kuulutas välja sellesse registreerimise ajad.³ Sisulise tööni enam aga ei jõutud.

Järjest tugevnevad repressioonid töölisorganisatsioonide suhtes, nende tegevuse kitsendamine, Kultuurharidusliku Ühingu sulgemine, "Töölise Maja" mahamüümine oksjonil kodanliku valitsuse nõudmisel - kõik see parolüseeris ka töölislaste organiseerimist. Järgnenud fašistliku diktatuuri aastail muutus kommunistlik lasteliikumine, kommunistlikule ideoloogiale rajaneva lastegrupi loomine ja tööle rakendamine peaaegu võimatuks.

Osavõtt "Töölise Maja" lastegrupi tegevusest oli heaks revolutsioonilise võitluse ja karastamise kooliks paljudele noortele, kes hoidsid kõrgel proletariaadi võidulippu ka kõige raskemates tingimustes, s.o. fašistliku diktatuuri ajal Eestis, ja kes hiljem jätkasid võitlust Nõukogude võimu eest Kommunistliku Partei juhtimisel. Nendest said Nõukogude kodumaa tõelised patrioodid, kes ei

¹ "Teine Töölise Võitlus" nr.3(5), 21.jaanuaril 1933.

² "Töölise Võitlus" nr.8, 29.oktoobril 1932.

³ "Võitluse Lipp" nr.23, 11.novembril 1933.

säästnud oma jõudu võitluses vaenlastega. Nii näiteks kaitses Endel Proses relvaga vabadust ja demokraatiat Hispaanias ja langes kodumaa kaitsmisel Suures Isamaasõjas. Aleksander Kiltmann oli Isamaasõja esimestel päevadel Tallinna Toompea komandant ja langes kangelaslikult meie pealinna kaitsjate ridades 1941.a.. Isamaasõjast võtsid osa otseselt F.Liivik, A.Jurjev ja teised.

Eesti kolmekümnendate aastate pioneerid püüavad praegu aktiivselt kaasa aidata kommunismi kiiremale ülesehitamisele meie maal.

Ka fašistliku diktatuuri äärmiselt rasketes tingimustes ei loobunud EKP liikmed noorte ja töölislaste organiseerimise ideest, nende kasvatamisest klassivõitluse vaimus, lugupidamise ja armastuse vaimus esimese sotsialistliku riigi suhtes.

J.Saat teab jutustada, et 1938.aastal, pärast vanglast vabanemist amnestiaseaduse alusel, arutasid kommunistid noorte ja laste organiseerimise võimalusi. Oli isegi kavas ehitustöölise ja metallistide ametiühingute juures uuesti alustada lastegrupi tegevust. Grupi organisatsioonilise loomiseni aga ei jõutud.

Mõju avaldamiseks lastele püüti ära kasutada mõningaid kommunistide juhtimisel töötavaid legaalseid organisatsioone. Näiteks võib tuua Tartu Alkoholismivastase Kultuuriühingu, kes arendas hoogsat poliitilist tegevust. Ühingu aktiivsete ja juhtivate liikmete hulka kuulusid kommunistid Paul Keerdo, Erhard Lepik, Ilmar Kruus ja teised. Nagu selgub Tartu poliitilise politsei komissari

assistendi ettekandest 9.detsembril 1939.a., püüti ühinguusse "koondada perekonna emasid, kes sealt saadud klassiteadlikku kasvatust kodus tegelikku ellu rakendaks".¹

On hulgaliselt fakte, mis tõestavad, et paljudes progressiivselt meelestatud perekondades räägiti lastele Nõukogude Liidust, sotsialismist ja nõukogude pioneeri-dest. Toogem ainult mõned näited.

"Tänu enda kodusele kasvatusesele," jutustas Tallinna 10.keskkooli komsomoliorganisatsiooni sekretär P.Tanska 1940.a. sügisel, "uskusin juba ammu, et sotsialistlik riigivõim on ainuke õige vorm uue ja vaba ühiskonna ehitamiseks".² Sama kooli õpilane pioneer V.Palm jutustas: "Minu isa on olnud juba aastaid kooliõpetaja, sain isalt ja ka emalt usuvastase kasvatuse. Juba 5-6 aastaselt oma sugustega mängides tuli kokkupörkeid usu pärast, kuna mina ei pooldanud usku. Niisugusena ma kasvasingi ja vanemaks saades kuulsin isalt palju huvitavat N.Liidu Konstitutsioonist ja elust üldse."³

Irina Karoles, Tartu pioneeride üks juhte 1940.a., seletas "Noorte Hääle" toimetuse esindajale: "Juba varakult sisendasid minu vanemad mulle sügavat armastust N. Liidu vastu ning tutvustasid ta korra põhialustega ja põhimõtetega. Hiljem püüdsin juba ise olla teadlik Nõukogude rahvaste elust, lugedes võimaluse piirides saadud Nõukogude Liidu kirjandust ning kuulates järjekindlalt raadio

¹ 1940.aasta Sotsialistlik Revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale, Tallinn 1960, dok.nr.46, lk.86.

² "Noorte Hääle" nr.36, 29.oktoobril 1940.

³ Sealsamas.

kaudu Liidu jaamade saateid."¹

Vestlusi NSV Liidust ja nõukogude laste elust koos vastava pildimaterjali näitamisega korraldati noorematele õpilastele Tartu Juudi Kultuuriühingus "Solom-Aleihem". Laste kogunemistel lauldi nõukogude laule, mängiti, tutvuti nõukogude ajalehtede ja ajakirjadega.

Kui 1940.a. jaanuaris-veebruaris Eesti - NSV Liidu Sõprusühing korraldas Tallinnas ja Tartus Nõukogude Vene raamatute näituse, siis leidis see erakordselt sooja vastuvõtu. Näitusel oli spetsiaalne osakond lasteraamatutest. Viimaste hulgas võidi tutvuda A.Gaidari, K.Tšukovski, S.Maršaki ja teiste nõukogude lastekirjanike teostega.

Näitust korraldava toimkonna esimees kirjutas aruandes, et Tallinnas külastas näitust "umbes 12 000 isikut, milline arv on rekordiline meie raamatunäitusele. ... Näitus sai suure huvi ja heatahtliku suhtumise osaliseks, kusjuures mitte ainult vaadeldi, vaid ka loeti elava huviga."

1940.a. mais korraldas Eesti - NSV Liidu Sõprusühing Tallinnas näituse "Ema ja laps Nõukogude Liidus", mis oli avatud 10 päeva.

Eelöeldust võib järeldada, et osa Eesti noortest oli informeeritud olukorrast NSV Liidus, esimese sotsialistliku riigi olemusest. Nad ei võtnud omaks seda valepropagandat, mida Nõukogude riigi aadressil levitati.

Alles pärast sotsialistlikku revolutsiooni 1940.aas-

¹

"Noorte Hää" nr.12, 1.oktoobril 1940.

ta juunis, kui Eesti töötav rahvas heitis jäädavalt kodanluse ikke, võidi NSV Liidu teiste rahvaste eeskujul asuda iseseisva legaalse kommunistliku lasteorganisatsiooni loomisele, mis mõne kuuga kujunes Eesti laste massiliseks organisatsiooniks.

X

X

X

Rohkearvuliste noorsoo-organisatsioonide abil püüdis Eesti kodanlus noorsugu ideoloogiliselt pimestada ja kasvatada oma klassi huvides. Järk-järgult asuti noorsoo militariseerimisele, fašiseerimisele ja sundorganiseerimisele.

Kuid Eesti noorsoo valdavat enamust ei suudetud kasvatada selles vaimus, mida tahtsid reaktsiooniliste organisatsioonide juhid ja nende innustajad. Noortele avaldas mõju illegaalselt töötanud EKNÜ, kes vaatamata suurtele kaotustele 1924.a. 1.detsembri töörahva relvastatud ülestõusu mahasurumisele järgnenud terrori tõttu suutis partei juhtimisel varsti taastada osa oma organisatsioonidest. EKNÜ-l õnnestus revolutsioonilisele liikumisele kaasa tömmata ka eesrindlikke koolinoori. Viimased võtsid osa EKNÜ juhtimisel töötanud legaalsetest töölisnoorsoo-organisatsioonidest.

EKNÜ jätkas oma tööd ka nooremate töölislaste organiseerimisel ja kasvatamisel. Esialgu tuli leppida üksikute lasteürituste korraldamisega Tallinna "Tööliste Majas". 1929.aastal aga loodi kindlatel organisatsioonilistel alustel rajanev pioneerirühm. Nimetus "pioneer" oli põhiliselt tarvitusel omavahelises läbikäimises, harva (range tsensuuri tõttu) ka töölisajakirjanduses. Ametlikult töötasid pioneerid Tööliste Klubi ja pärast selle sulgemist Tööliste Kultuurharidusliku Ühingu lasteringina.

Pioneerirühma elu oli tihedalt seotud Eesti revolutsioonilise töölisnoorsoo liikumisega. Laste osavõtt töölisorganisatsioonide ettevõtmistest, jõukohaste suure poliitilise tähtsusega ülesannete täitmine, esinemised tööliste koosolekutel ja peoõhtutel kasvasid pioneerides julgust ja poliitilist teadlikkust, valmisolekut allutada isiklikud huvid ühiskondlikele.

Pioneeride tegevust suunasid ja juhtisid kommunistlikud noored, kes tegutsesid pahempoolsetes ametiühingutes, Kultuurhariduslikus Ühingus, Eesti Tööliste Partei noortesektsioonides ja teistes legalsetes organisatsioonides. Suurt abi osutasid Tööliste Klubi ja hiljem Kultuurharidusliku Ühingu juhtivad tegelased, samuti nende mitmesuguste ringide juhatused.

1932.aastal organiseeriti pioneerile suvelaager Rannamöisas. See oli esimene Eesti pioneerilaager. Tema sisuline tegevus toimus pioneerilaagrite tegevuse sarnaselt ja oli suunatud laste kasvatamisele kommunismi vaimus,

kasutades selleks suvise töö vorme.

Osavõtt pioneerirühma tegevusest oli heaks revolutsioonilise võitluse ja karastamise kooliks noortele.

Pioneerid hoidsid kõrgel proletariaadi võitluslippu ka pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist, kui pioneerirühma töö muutus võimatuks.

Ka fašistliku diktatuuri äärmiselt rasketes tingimustes ei loobunud EKP liikmed noorte ja töölislaste organiseerimise ideest, nende kasvatamisest klassivõitluse vaimus. See teostus aga pärast sotsialistlikku revolutsiooni 1940.aastal.

N e l j a s p e a t ü k k

M A S S I L I S E K O M M U N I S T L I K U L A S T E O R G A N I S A T S I O O N I L O O - M I N E J A S E L L E T E G E V U S N O U - K O G U D E V Ö I M U E S I M E S E L A A S T A L

Põhjalikud ümberkorraldused kooli alal.

1940.a. Eesti töörahva laiade hulkade võimas väljaastumine tegi lõpu kakskümmend aastat kestnud kodanlikule diktatuurile. Uus rahvavalitsus eesotsas väljapaistva kultuuri- ja ühiskonnategelase J.Varesega asus põhjalike ümberkorralduste teostamisele riigi poliitilises, majanduslikus ja kultuurilises elus.

Eesti Vabariigi demokraatliku valitsuse 22.juuni deklaratsioonis oli märgitud, et uus valitsus peab oma esimeseks pühaks kohuseks teatada Eesti rahvale oma soovist ülimal määral teenida rahvast, tema huve ja lootusi, mida senini eelmiste valitsuste tagurliku režiimi poolt jämedalt maha suruti ja ignoreeriti.¹ Uus valitsus seadis endale ülesandeks pühendada kogu oma jõu rahva õiguste

¹ "Rahva Hääli" nr.2, 22.juunil 1940.

täielikule maksmapanekule, tema ainelise heaolu tõstmise-
la ja rahvusliku kultuuri, rahvahariduse ning tervishoiu
arendamisele.

Kommunistliku partei juhtimisel algas laiaulatuslik
töö uute riigiorganite loomise alal. Selleks oli eelkõi-
ge vaja lammutada kodanlik-fašistlik riigiaparaat ja va-
baneda rahvavastastest elementidest. Rahvavalitsus sul-
ges kodanlik-fašistlikud organisatsioonid. Riigiorgani-
tesse paigutati töörahva esindajad.

Rahvavalitsuse haridusprogrammi teostamiseks määrati
haridusministeeriumi tööle uued jõud progressiivsete ha-
ritlaste hulgast. Haridusministriks sai kirjanik J.Semper.
Noorsoo ja vabahariduse osakonna direktori ametist vabas-
tati militarist kolonel J.Vellerind. Sellele kohale mää-
rati P.Rummo.

Uue, demokraatliku Riigikogu valimiseelses kampaanias
ühendas Eestimaa Kommunistlik Partei linna ja maa töötava
rahva ning ühiskondlikud organisatsioonid ühtsesse vali-
misblokki - Eesti Töötava Rahva Liitu.

Töötava Rahva Liidu valimisplatvormis oli muuhulgas
ette nähtud: kõigile kättesaadav ja tasuta rahvaharidus;
laste- ja emadekaitse laiendamine; lastesöömede, lasteko-
dude ja nõuandlate organiseerimine; rahvusliku kultuuri,
teaduse, hariduse ja kunsti arendamine; laiaulatuslikud
abinõud sotsiaalkindlustuse alal jne.¹ See valimisprogramm
sai Eesti töötava rahva üksmeelse toetuse osaliseks.

¹

"Kommunist" nr.3, 6.juulil 1940.

21.juulil kuulutas uus Riigivolikogu oma esimesel istungjärgul Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks. 22.juulil võttis Riigivolikogu vastu deklaratsiooni Eesti astumise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. See Eesti rahva soov rahuldati 6.augustil. NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärgu otsusega võeti Eesti nõukogude rahvaste vennaliku pere täieõiguslikuks liikmeks. Eestis algas sotsialismi ülesehitamise ajajärk.

25.augustil moodustati uus Nõukogude valitsus - Rahvakomissaride Nõukogu. Hariduse rahvakomissariks sai N.Andresen.

Suurt tähelepanu pööras noor Nõukogude võim kasvavale noorpõlvele. Juba Nõukogude võimu esimestel kuudel said noored tunda uue ühiskondliku korra eeliseid. Radikaalsed ümberkorraldused rahvamajanduses, samuti abi, mida osutas Eesti NSV-le Nõukogude Liidu valitsus, parandas tunduvalt töörahva, sealhulgas noorsoo materiaalsel olukorda. Likvideeriti tööpuudus, tõsteti tööliste, inseneritehniliste töötajate ja teenistujate töötasu. Tunduvalt vähendati korteriüüre ja tasu kommunaalteenuste eest. Hakati maksuma toetust lasterikastele emadele. Viletsais kortereis elutsemud töölis perekonnad paigutati kodanluselt äravõetud korteritesse. Kehtestati tasuta arstiabi. Suuremat tähelepanu hakati osutama spordile ja kehakultuurile üldse jne.

Eesti töölisnoorte suhtes hakkasid kehtima kõik need õigused ja eelised, mis olid ette nähtud nõukogude tööseadusandluses. Juba neljandal päeval pärast 21.juuni

sündmusi teatas sotsiaalminister komisjoni loomisest, kelle ülesandeks on kava väljatöötamine tervishoiu, hoolekande ja lastekaitse alal. Minister N. Ruus tähendas, et "töökaitse seaduste eeskirjade täitmise üle teostatakse karmi järelevalvet ning karistusmäärasid nende eksimiste vastu kõrgendatakse tunduvalt".¹

Noorsoo eest hoolitsemine väljendus ka uue nõukoguliku kooli rajamises ja abinõudes, mida rakendati kodanliku haridussüsteemi pahedest vabanemiseks.

6. augusti seadusega likvideeriti kõik eraõppeasutused ning nende varad kuulutati riigi omandiks.² Kõikides õppeasutustes lõpetati usuõpetuse õpetamine. Kaotati usuliste talituste pidamine koolis.³ Eesti NSV konstitutsiooni § 96 kohaselt lahutati kirik riigist ning kool kirikust.

Taastati ühtluskool. Esialgul säilis 6-klassiline koolikohustus ning sellele vastav 6-klassiline algkool, kuid tehti ettevalmistusi 7-klassilise koolikohustuse rakendamiseks. (Üleminek nõukogude koolisüsteemile, s.o. 4-klassiline algkool, 7-klassiline mittetäielik keskkool ja 10-klassiline keskkool, oli plaanis järgmisel õppeaastal). Lõpetasid oma tegevuse kõik progümnaasiumid, reaalkoolid, gümnaasiumid ja kolledžid. Nende asemele avati uued üldhariduslikud keskkoolid, kuhu võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanuid.

¹ "Rahva Hääli" nr.3, 25.juunil 1940.

² "Riigi Teataja" 1940, nr.96, art.941, lk.1270.

³ "Riigi Teataja" 1940, nr.102, art.1011, lk.1327.

Et luua õppimisvõimalused kõikidele lastele, laiendati koolide võrku, avati 10 uut algkooli, 2 keskkooli ja 2 õhtust tehnikumi. Eelmise õppeaastaga võrreldes suurenes klasside arv algkoolides 125 ja keskkoolides 127 võrra. Õpilaste üldarv üldhariduslikes koolides kasvas esimesel nõukogude kooliaastal 1939/1940. õppeaastaga võrreldes 12075 õpilase võrra, algkoolides 7066 võrra. Valmis 14 uut koolimaja, neist 12 maal.¹

Kulutused rahvaharidusele riigi eelarves esimesel nõukogude aastal (1941) olid kaheksa korda suuremad kui kodanliku vabariigi viimasel aastal.

Põhjalikud ümberkorraldused toimusid kooli õppe- ja kasvatustöös. Kehtestati uued õppeplaanid ning -programmid, kust jäeti välja usuõpetus ja kodanikuõpetus ning võeti juurde NSV Liidu füüsiline ja majandusgeograafia, vene keel ja NSV Liidu ning Eesti NSV konstitutsioon.

25.septembril 1940.aastal võttis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu vastu otsuse kesk- ja kutsekoolides õppemaksu kaotamise kohta. Õppemaksust vabastati tööliste, töötava talurahva ja töötava intelligentsi lapsed kõikidel kooliastmetel. Otsuses oli öeldud, et eesmärgiks on "kaotada senine kord hariduse piiramises ja teha kesk- ja kutseharidus kättesaadavaks töötava rahva noortele ning kõrvaldada eesõigus hariduse saamiseks varanduslisel klassil ..."².

¹ 1940.aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis. Dokumente ja materjale, Tallinn 1960, dok.303, lk.375-376.

² "ENSV Teataja" 1940, nr.14, art.137, lk.110.

Suured summad eraldati kehvemate õpilaste toetamiseks. Need olid palju suuremad kodanliku valitsuse poolt selleks otstarbeks antud summadest. Õpilaste toetamiseks määratud summad üksnes 1940/1941.õppeaasta esimesel poolaastal olid kolm korda suuremad 1939/40.õppeaasta omadest.¹ Peale selle määrasid ka kohalikud nõukogud oma eelarvetes summasid kehvemate õpilaste toetamiseks. Tartus näiteks oli selleks otstarbeks 1940/1941.aasta linna eelarves planeeritud 10.000 krooni lisaks Hariduse Rahvakomissariaadi poolt määratud 7.700 kroonile.²

Terves reas linnades ja maa-asulates, nagu Tartus, Narvas, Türil, Elvas, Haapsalus, Otepääl jm., organiseeriti puudustkannatavate laste toitlustamine. Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaat eraldas omalt poolt summad riiete ja jalanõude muretsemiseks.

Seega loodi kõik tingimused üldise koolikohustuse realiseerimiseks. Haridus muutus kättesaadavaks laiadele töötajate hulkadele. Teostati see, mida kodanlus ei suutnud, õigemini ei tahtnud teha kahekümne aasta jooksul.

Nõukogude võim kindlustas noortele vabaduse ja poliitilised õigused. Loodi tingimused, mis on vajalikud noorte vabaks organiseerimiseks nende igakülgse arendamise eesmärgil.

¹ "Nõukogude Õpetaja" nr.4. 15.novembril 1940.

² Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim.1, s.-ü.1, l.50.

Esimeste pioneerirühmade organiseerimine.

Kohe pärast pöördelisi sündmusi 1940.aasta juunis hakkas uuesti tegutsema Eestimaa Kommunistlik Noorsooühing, kuid nüüd legaalsetes tingimustes. EKP Keskkomitee suunas noorte organiseerimistööle kommunistid E.Tarkpea ja J.Telmani, kes valiti hiljem ELKNÜ Keskkomitee sekretärideks. Kohtadel organiseerisid noorte tööd maakonna organisaatorid, moodustades vastavaid komiteesid.

Algas laiaulatuslik organiseerimistöö noorte keskel. Kommunistliku Noorsooühingu read kasvasid kiiresti. Üle kogu maa loodi EKNÜ rakukesi. Kommunistlike noorte juhtimisel võtsid noored osa rohkearvulistest koosolekutest ja meeleavaldustest. Nad demonstreerisid oma valmisolekut aktiivselt osa võtta uue elu ehitamisest.

Suurest entusiasmist, mis oli haaranud töötavat ja õppivat noorsugu, annab tunnistust osavõturikas noorte koosolek Tartus 22.juunil, s.o. revolutsiooni teisel päeval. Samal päeval "Postimehes" avaldatud üleskutses oli öeldud:

"Töölised ja õpilased!

Ka teile on jõudnud kätte aeg organiseeruda uute sihtide saavutamiseks. Eesti rahvas läheb vastu vabadusele - noored ei või jääda loidudeks pealtvaatajateks. Senistesse organisatsioonidesse teid kästi astuda - uue noorteorganisatsiooni kujundate ise ja astute sinna vabatahtlikult."¹

¹ "Postimees" nr.166, 22.juunil 1940.

Koosolekul otsustati asutada ülemaaline Töötavate Noorte Liit ja valiti selle juhtivad organid. Õige varsti aga kujundati ta ümber Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu osakonnaks.

EKNÜ tegevus kooliõpilaste hulgas oli 1940.a. suvel mõnevõrra raskendatud. Peale muude põhjuste, millest kõneleme allpool, raskendas tööd suvevaheaeg. Paljud õpilased olid maal laiali ja nende organiseerimine osutus raskeks. Vaatamata sellele suudeti ka 1940.a. suvekuudel kooliõpilasi EKNÜ-sse kaasa tõmmata ja mõnedes koolides ühingu rakukesti luua veel enne õppeaasta algust. Paljud koolinoored võtsid osa EKNÜ Keskkomitee poolt korraldatud laagrist augustikuus Rannamöisas ja 26. rahvusvahelise noorte päeva pühitsemisest 1.septembril. Tallinnas, Tartus, Narvas ja mujal korraldati augustikuus kooliõpilastele selgituskoosolekuid. Keskkooliõpilaste koosolekul Narva töölismajas anti "juhtnööre ja eelteadmisi organiseerimistöde läbiviimiseks eelseisval õppeaastal ... valiti organiseerimistöde läbiviimiseks ajutine komitee..."¹ Suur organiseerimistö koolides algas uue õppeaasta esimestel päevadel.

EKNÜ muutus kiiresti võimsaks organisatsiooniks. Seda tõestavad andmed EKNÜ kasvust juba esimese kahe kuu jooksul pärast Nõukogude võimu kehtestamist. Tallinnas esitasid soovi ühingusse astuda 2600 noort. Tartus - 1000, Narvas - 600 ja Viljandis 250 noort.² EK(b)P IV kongres-

¹ "Kommunist" nr.49, 21.augustil 1940.

² "Noorte Hääl" nr.2, 19.septembril 1940.

siks 1941.a. veebruaris oli kommunistliku noorsooühingu liikmeid 3400 ja liikmekandidaate 2232. Läbiarutamata sooviavaldusi oli umbes 4000. ELKNÜ algorganisatsioonide oli 476.¹

Alustanud uuesti oma tegevust kooliõpilaste ja laste hulgas nõukogude tingimustes, oli Eestimaa Kommunistlikul Noorsooühingul võimalus ära kasutada ÜLKNÜ rikkalike kogemusi. Nõukogude Liidu vanemates vennasvabariikides töötasid koolides komsomoliorganisatsioonid, kuhu koondusid vanemad õpilased, ja pioneerirühmad 10-15 a. vanustele õpilastele. Komsomoli- ja pioneerorganisatsioonide tegevus moodustas lahutamatu osa koolis tehtavast kasvatustööst. Nad aitasid õpetajaid õpilaste kasvatamisel kommunismi vaimus, piiritu andumuse vaimus Nõukogude kodumaale.

ELKNÜ otsustas ka Eestis kiiresti ellu kutsuda pioneerorganisatsiooni. "Rööbiti EKNÜ organisatsioonide loomisega pöörasime tähelepanu ka pioneeride töö organiseerimisele," kirjutab oma mälestustes Erich Tarkpea, tolleaegne EKNÜ Keskkomitee sekretär.²

EKNÜ Keskkomitee sekretär J. Telman seletas "Noorte Hääle" esinaajale 1940.a. septembris, et EKNÜ on endale seadnud suured ülesanded kogu linna ja maa töötava noorsoo kasvatamiseks kommunistlikus vaimus. Üheks konkreetseks ülesandeks oli töö koolis ja laste seas.³

¹ "Kommunist" nr.40, 14.vebruaril 1941.

² Erich T a r k p e a , Tööraha võimu eest. "Karastumine", lk.414.

³ "Noorte Hääl" nr.1, 18.septembril 1940.

Et Eesti koolielus olid revolutsiooni tulemusena toimunud põhjalikud ümberkorraldused ja kool oli muudetud kõikidele lastele kättesaadavaks, osutus kool ka kõige sobivamaks baasiks massilise kommunistliku lasteliikumise arendamiseks. "Noorte Hää" kirjutas sel puhul: "Kool on selleks keskuseks, kus algatatakse seda noorsootööd, organiseeritakse pioneere. Kool annab teadmisi, mis on vabad igasugusest kapitalistlikust vormist, ning kool peab olema alusmüüriks, millele rajaneb pioneeride töö sotsialistlikus ühiskonnas."¹

Et eeltöödega jõuda valmis õppeaasta alguseks, algas energiline tegevus laste organiseerimise alal juba 1940.a. augustis. EKNÜ Keskkomitee juurde moodustati spetsiaalne pioneeride organiseerimise büroo, mille koosseisu kuulusid esialgu seltsimehed Ö.Tomingas, I.Dobrohotov ja K.Mihailov. Büroo esimesel koosolekul 14.augustil otsustati viivitamatult asuda pioneerijuhtide kaadri ettevalmistamisele, "et nad oleksid võimelised organiseerima pioneere kogu Nõukogude Eestis".²

Alustati pioneeriorganisatsiooni põhimõtete ja tegevuse tutvustamisega kommunistlikele noortele raadiolõen-
gute kaudu. Samaaegselt käis ettevalmistus esimeste pioneerijuhtide kursuste läbiviimiseks. Need kursused korraldati 7. ja 8.septembril Tabasalus ning nendest võttis osa 135 kommunistlikku noort üle riigi. Tulevasi pioneeri-

¹ "Noorte Hää" nr.13, 2.oktoobril 1940.

² "Noorte Hää" nr.18, 8.oktoobril 1940.

juhte tutvustati pioneerorganisatsiooni töö põhimõtetega, tema struktuuri ja sümboolikaga jne. Neile anti üksikasjalisi instruksioone pioneerirühmade organiseerimiseks koollis.¹

Peale pioneeritöötajate Pioneeride Organiseerimise Büroost esinesid tulevaste pioneerijuhtide ees EKP Keskkomitee sekretär N.Ruus, Hariduse rahvakomissari asetäitja H.Piilman, Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär V.Telling jt. N.Ruus kriipsutas eriti alla noorte poliitilise kasvatamise vajadust. Ta ütles: "Kui senini on noori hoitud poliitikast eemal, siis sotsialistliku riigikorra eesmärgiks on kasvatada noortest poliitiliselt mõtlevad kodanikud. Noorte võimeid ei tohi alahinnata. ... Seepärast on pioneeridelgi meelelahutusliku ja sportliku tegevuse kõrval ette nähtud poliitiline kasvatus, mida teostavad pioneerijuhid. Ei saa kujutelda ühtki praktilist tegevust, kui see pole teoreetiliselt läbi mõeldud, kantuna marksislik-leninlikust ideoloogiast."²

Kuigi pioneeride organiseerimise baasiks võis Nõukogude Eesti tingimustes olla ainult kool, ei jäänud EKNÜ Keskkomitee pioneeritöö alustamisega ootama kooliaasta algust.

Haridusministeeriumi otsusega eraldati 1940.a. summad töölisnoorte suvelaagrite korraldamiseks. Eesti Puna-se Risti peavalitsusele määrati toetust 1500 krooni, et organiseerida sajale nõrga tervisega 10-16 a. vanusele

¹ "Noorte Hääl" nr.18, 8.oktoobril 1940.

² "Kommunist" nr.67, 8.septembril 1940.

tütarlapsele kahenädalane viibimine preventooriumis.¹
Kristlike Noorte Ühingute Liidule määrati 2760 krooni 120
tütarlapsele suvelaagri korraldamiseks Kannukal.² Laste
valiku kohustus pandi Eesti Ametiühingu Keskliidule koos
EKNÜ Keskkomiteega. Laste tegevuse organiseerimise ja
järelevalve võttis enda peale EKNÜ Keskkomitee.

Kolmesajale poisile organiseeriti augustikuus laager
Koitjärvel. Laager töötas kahes vahetuses kahe nädala kau-
pa. Koos olid töölislapsed, eriti lasterikastest ja vaes-
test perekondadest kõigist Eesti suuremaist tööstuskesku-
sist. Mitmekesine ja huvitav oli laste elu laagris: sport,
maastikumängud, lõkkeõhtud, võistlused, revolutsioonilis-
te laulude õppimine jne. Öigustatult nimetati laagrit
"poiste paradisiiks".

EKNÜ Keskkomitee töötajad tegid laagris viibinud
noorte hulgas suurt poliitilist selgitustööd. Üks laag-
rist osavõtnu kirjutas oma päevikus: "Need kaks nädalat
siin Koitjärvel ei olnud mitte üksi puhkuseks, vaid siin
lauldes ja mängides kogusin ka palju seni puudunud tead-
misi, mis edaspidises elus hädavajalikeks osutuvad. Siin
ei õpetatud meile mitte üksnes distsipliini, vaid tutvus-
tati ka uue riigikorraga, tutvustati lähemalt sotsialismi
ja kommunismiga, komnoorte ja pioneeride liikumisega ..."³

15.augustil, esimese vahetuse lõpupäeva õhtul, oli
laagris suur lõke. EKNÜ Keskkomitee esindaja teatas kõikide

¹ "Kommunist" nr.25, 28.juulil 1940.

² "Kommunist" nr.29, 1.augustil 1940.

³ "Kommunist" nr.46, 18.augustil 1940.

juuresolekul, et 12 laagri tublimat 9-16 aastast poissi on tunnustatud esimesteks eesti pioneerideks. Kaaslaste elagu-hüüete saatel seoti poistele kaela punased pioneerirätikud. EKP häälekandja "Kommunist" avaldas 18.augustil suure foto esimesest 12 eesti pioneerist.

Need esimesed 12 pioneeri ei moodustanud veel alalist pioneerirühma, kuid nende pidulik vastuvõtmine pioneerorganisatsiooni enne kooliaasta algust näitab, kuivõrd tähtsaks pidas EKNÜ laste organiseerimist ja üldse tööd laste hulgas.

Ka Kadrioru Noorteparki külastanud lastele selgitati organiseerimisküsimusi. Nad tundsid huvi pioneerorganisatsiooni vastu, küsisid, keda ja mis vanuses võetakse pioneeriks jne.¹ Lapsi tõmmati kaasa osa võtma augustikuus toimuvatele töörahva miitingutele ja demonstratsioonidele, samuti noortepäeva pühitsemisele. Ajaleht "Kommunist", kirjeldades Tallinnas "Kalevi" aias toimunud noortepäeva ettevalmistusi, kirjutab: "Koos noormeestega marsisid ka üsna väikesed poisid, kelle samm ei jätnud midagi soovida."² Noorsoopäevaks valmistusid ka Tartu pioneerid.³ Rakveres õppisid lapsed sel puhul lauluettekandeid.⁴

Et anda pioneerorganisatsioonile algusest peale massilist iseloomu, mis pidi väljenduma pioneerirühmade loomises kõikides koolides, tuli organiseerimistöösse kaasa

¹ "Kommunist" nr.62, 3.septembril 1940.

² "Kommunist" nr.55, 22.augustil 1940.

³ "Kommunist" nr.60, 1.septembril 1940.

⁴ Sealsamas.

tömmata rahvahariduse organeid ja õpetajaid.

Üheks esimeseks uue juhtimise all oleva Haridusministeeriumi noorsoo ja vabahariduse osakonna ürituseks 1940. a. suvel oli koolide juures tegutsenud kodanlik-fašistlike noorsoo-organisatsioonide likvideerimine. Osakonna 4. juuli ringkirjaga maa- ja linnavalitsustele juhiti koolijuhatajate tähelepanu vajadusele likvideeritavate noorte kotkaste ja kodutütarde üksuste varandused võtta kooli valdusse, et neid hiljem saaks koolis otstarbekohaselt kasutada.¹

Osakonna plaanides olid põhjalikud reformid noorsoo ja vabahariduse korraldamise alal, eriti murdeea noorte organiseerimise osas, kes osakonna juhataja P. Rummo sõnade järgi "siiani on olnud vaeslapse osas ..."² Kriipsutati alla noorte tutvustamise vajadust ühiskondlike ja poliitiliste probleemidega, mis on paratamatu, kui lähtutakse põhimõttest, et noortest peavad kasvama teadlikud kodanikud.

Haridusminister J. Semper ütles oma raadiokõnes 12. juulil muuhulgas "... ei tohi enam noori kasvatada nõnda, et nad võõrduksid või eralduksid tööst ja ühiskonnast, neid tuleb juhtida välja oma kitsast minakesest juba varakult kaasa elama ja osa võtma elust ja ühiskonna tööst."³

Artiklis "Nõukogude kooli asutamisel", mis avaldatud ajakirja "Nõukogude Kool" esiknumbris septembris 1940, kutsus Hariduse rahvakomissar N. Andresen Resti NSV õpeta-

¹ Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim. 1, s.-ü. 1, l. 11.

² "Rahva Hääl" nr. 20, 12. juulil 1940.

³ "Rahva Hääl" nr. 21, 13. juulil 1940.

jaid üles "vanemate kaudu laste organiseerimist pioneeride organisatsiooni ja noorkommunistide organisatsiooni soodustada".¹

Könes täitevkomiteede rahvahariduse osakondade tööülesannetest märkis hariduse rahvakomissar neid suuri ülesandeid, mis rahvahariduse organite ees seisavad uue koolivõrgu väljatöötamise ja uute õppeplaanide ja -programmide rakendamise alal, kriipsutades eriti alla vajadust kasvatada õpilaste ühiskondlikku aktiivsust. "See on tähtis sellepärast," ütles ta, "et õppival lapsel jääb üle palju vaba aega, mille kasulikuks veetmiseks on tähts rakendada laps eriti pioneeritöödele."²

Hariduse Rahvakomissariaadi ringkirjaga teatati kõikidele koolijuhatajatele, et nad leiaksid võimalusi kommunistlike noorte tegevuse materiaalseks toetamiseks, eeskätt seoses seinalehtede väljaandmisega, punanurkade sisustamisega, raamatukogudele vajaliku marksistliku kirjanduse soetamisega jm.³

Eesti õpetajaskonna enamik, kes asus kõhklemata Nõukogude võimu poolele, mõistis, et pioneerorganisatsiooni näol saab neil olema hea abiline noorsoo kommunistlikul kasvatamisel. Juba 1940.a. augustikuu algul kirjutab koolide inspektor G.Reial "Õpetajate Lehes", et "kui EKNÜ asub organiseerima koolinoori pioneeride rühmadesse, siis hakkavad noored andumusega nendes tegutsema. Ka

¹ "Nõukogude Kool" 1940, nr.1, lk.6.

² Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim.1, s.-ü.1, l.1.

³ Sealsamas, l.71.

õpetajad ei keela omalt poolt kaasabi, sest pioneerid on "uue maailma ehitajad ja sisustajad", keda ootab ilus, kangelaslik töö - jätkata sotsialistliku ühiskonna ehitamist ..."¹

Et õpetajaid tutvustada pioneeriorganisatsiooni olemusega ja anda neile õppeaasta alguseks minimaalseidki teadmisi pioneeritöö metoodikast, käsitleti pioneeritöö küsimusi augustikuus toimunud maakondlikel õpetajate nõupidamistel. Väärtuslikke nõuandeid andis kohtadel esinenud EKP esindaja N.Timson, kes oma ettekannetes tõi palju konkreetseid näiteid vanemate liiduvabariikide õpetajate tööst pioneeridega. Õpetajate üldkongressil augustikuul lõpul Tallinnas esines K.Mihailov ettekandega "Koolinoorte organiseerimine ja pioneerid". Ettekandja informeeris õpetajaid EKNÜ Keskkomitee juurde loodud pioneeride organiseerimise büroo tegevusest. Üksikasjaliselt selgitas ta pioneeriorganisatsiooni liikmeks vastuvõtu korra, pühaliku töötuse andmist, pioneeride käitumise reegleid jm.²

Kuigi õpetajate ettevalmistus tööks pioneeridega ei võinud sellise lühikese ajaga olla eriti suur, oli ta siiski küllaldane selleks, et uuel õppeaastal koos pioneerijuhtidega asuda aktiivsele organiseerimistöele.

Esimesel koolipäeval viisid klassijuhatajad pärast avaaktust oma klassides läbi koosolekud, kus tutvustati

¹ "Õpetajate Leht" nr.31, 2.augustil 1940.

² "Õpetajate Leht" nr.36, 6.septembril 1940.

õpilastele pioneeriorganisatsiooni tegevust, organisatsiooni eesmäärke ja selle liikmeks saamise korda. Mitmel pool, nagu näiteks Läänemaal, tutvustati õpilastele pioneeritöö põhimõtteid koolitöö avaaktustel. Seda tegid kommunistlikud noored, kes Tabasalu laagrist osa võtsid.¹

Rakveres ja Narvas korraldati pioneeriorganisatsiooni tutvustamiseks õpilaste üldkoosolekuid. Esimese koolipäeva öhtul toimunud koosolekust Rakvere teatrimajas võtsid osa kõikide algkoolide õpilased. Neid tervitasid partei- ja komsomolikomiteede esinajad.² Üle 500 õpilase võttis osa esimesest kooliõpilaste koosolekust Narvas. Pioneeride peajuht jutustas huvitavalt ja piltlikult lastele, mis neid ootab pioneeriorganisatsioonis ja milliseid võimalusi pakub organisatsioon õpilaste igakülgseks arendamiseks.³

Õpilaste huvi pioneeriorganisatsiooni vastu oli väga suur ja esimestel koolinädalatel avaldasid tuhanded õpilased soovi saada noorteks leninlasteks.

Septembrikuu lõpuks oli Tallinnas juba ligi 1800 pioneeri 141 rühmas, mis moodustas umbes 25% Tallinna algkoolide üldarvust. Teistes linnades ja osalt maal oli selleks ajaks pioneerideks astunud umbes 23,3% õpilaste üldarvust. Kõige energilisemad olid noored Valga linnas ja maakonnas, kus septembri lõpuks oli juba ligi 800 pioneeri.⁴

¹ "Kommunist" nr.73, 14.septembril 1940.

² "Kommunist" nr.71, 12.septembril 1940.

³ "Kommunist" nr.75, 16.septembril 1940.

⁴ "Noorte Häääl" nr.20, 10.oktoobril 1940.

Eeltoodud andmed kõnelevad sellest, et pioneerirühmade loomine Eestis 1940.a. algas edukalt ja hoogsalt.

23.septembril 1940.a. lõpetas pioneeride organiseerimise büroo oma tegevuse, kuna suurem osa eelnevast organiseerimistööst oli juba tehtud. Selle asemel loodi pioneeride osakond, kelle ülesandeks oli pioneerirühmade tegevuse sisuline juhtimine, pioneeride kasvatamise suunamine, pioneerijuhtide instrueerimine jne.

Ka linnades ja maakondades moodustati kohalike komsomolikomiteede juurde vastavad organid pioneeritöö juhtimiseks. Alguses töötasid nad erinevate nimetuste all. Narvas näiteks tegutses pioneerijuhtide linnabüroo, Tallinnas - EKNÜ Linnakomitee pioneeride osakond, Tartus, Pärnus, Rakveres ja mujal - pioneeride bürood jne. Sisuliselt oli aga tegemist komsomolikomiteede vastavate osakondadega. Varsti hakatigi neid kõikjal nimetama koolide ja pioneeritöö osakondadeks.

Kommunistlike noorte aktiivsuse arendamise eesmärgil soovitas EKNÜ Keskkomitee linna- ja maakonnakomiteede juurde moodustada 7-10 liikmelised komisjonid agitatsiooni ja propaganda, massilise kultuuritöö jt. aladel, samuti komisjone hoogtöö läbiviimiseks. EKNÜ Keskkomitee vastav ringkiri oktoobris 1940 nägi ette ka koolinoorte ja pioneeride töö komisjoni loomise.¹

Komsomoli linna- ja maakonnakomiteed võtsid ringkirja täitmisele. Näiteks Järvamaal arutati seda küsimust

¹ "Noorte Hääl" nr.20, 10.oktoobril 1940.

aktiivi koosolekul. Otsustati moodustada 5 alalist komisjoni, nende hulgas üks koolide ja pioneeride töö alal, "et laiemalt tömmata aktiivi kosmomoli ja ühiskonna tööle..."¹

Pärast EKNÜ Keskkomitee pioneeride osakonna loomist hoogustus pioneerijuhtide instrueerimistöö kohtadel, sest pioneerijuhtide kaadrist sõltus põhiliselt pioneerirühmade sisuline tegevus. EKNÜ Keskkomitee hoiatas, et tuleb ettevaatlikult suhtuda kodanliku aja noorsoo-organisatsioonide tegelastesse, kelle hulgas oli niisuguseid, kes soovisid oma "aktiivsust" üles näidata ka kommunistlikus noorsooühingus. Oli oht, et need tegelased püüavad kommunistlikule organisatsioonile anda "uue näo ja loomuse, mis on segu skautlusest ja noorkotklusest".²

See ettevaatus oli sihitud mitte nende isikute, vaid kõigepealt nende vale ideoloogia vastu. "See ettevaatus on vajalik nii kaua", kirjutas "Noorte Hääl", "kui töölisnoorsoo hulgast pole tõusnud küllaldaselt juhtivat kaadrit ... kui ühing saab igale üksikule meie liikmetest anda vastava koha ühingu ühiskondlikes ülesandetes."³

Pioneeritöötajate ettevalmistamiseks korraldasid komсомoli linna- ja maakonnakomiteed suuremates linnades ja kõikides maakondades mitmeid pioneerijuhtide kursusi. Kursustest võtsid osa aktiivsed kommunistlikud noored ja ka noored õpetajad. Esiialgu suhtuti kursustest osavõtjatesse ainult kui pioneerijuhtide kandidaatidesse. Kursustel

¹ EKPA, fond 31, nim.31-3, s.-ü.3, l.7.

² "Noorte Hääl" nr.2, 19.septembril 1940.

³ Sealsamas.

käsitleti niisuguseid pioneeritöö alaseid küsimusi, nagu pioneerorganisatsiooni struktuur, pioneeriks vastuvõtmine, huviringide moodustamine jt. Õpetati mängu ja laule, mõnel pool tutvustati NSV Liidu konstitutsiooni ja geograafiat. Peale selle selgitati tulevastele pioneeritöötajatele aktuaalseid poliitilisi probleeme. Vastavate ettekannetega esinesid partei-, komsomoli- ja haridusorganite juhtivad töötajad.

Kursused lõpetati tavaliselt väga pidulikult. Oma seltsimeeste ja kursuste juhtide ees andsid tulevased pioneeritöötajad pühaliku töötuse. Igaühele seoti kaela punane pioneerikaelarätik. Sellest päevast alates nimetati kursuslasi pioneerijuhtideks ja nad määrati tööle rühmadesse.

Pioneerijuhiks nimetamisele ja tööle suunamisele kaasnev pidulik tseremoonia oli väga tähtsaks pioneeritöötajate kasvatamise vahendiks.

Pioneeritöö küsimusi käsitleti õppeaasta alguses rohkemvulistel koolidirektorite nõupidamistel, õpetajate ja pioneerijuhtide ühistel koosolekutel jne.

Näiteks esimesest Saaremaa pioneeritöö-alasest instrueerimiskursusest oktoobrikuus võttis osa ligi 100 inimest - õpetajad peaaegu kõigist algkoolidest ja kommunistlike noorte rakukeste juhid. Kuulati referaate pioneerorganisatsiooni ülesannetest, õpetaja ja pioneerijuhi vahelkorrast, rühma ja salga töö sisustamisest, pioneeride huviringidest, sümbollikast, oktoobrilastest jt. Ettekannetega esinesid komsomolikomitee ja haridusosakonna vas-

tutavad töötajad.¹

Tartus kutsuti 15.septembril kokku ühine koosolek algkoolide õpetajaile ja kommunistlikele noortele, kes pidid hakkama tööle pioneerijuhtidena. Koosolek leidis õpetajate seas väga elavat vastukaja. Tartu pioneerijuhtide vanema ettekannet, milles selgitati laste organiseerimise vajadust, pioneeriorganisatsiooni struktuuri ja teisi küsimusi, kuulas saalitäis pedagooge suure huviga ning võttis elavalt osa läbirääkimistest.²

Samaaegselt pioneerijuhtide kaadri ettevalmistamisega ja õpetajate instrueerimisega jätkus intensiivselt pioneerirühmade loomine koolides.

Kuigi õpilaste huvi uue organisatsiooni vastu oli väga suur, ei toimunud pioneerirühmade loomine kõikjal kaugeltki ilma võitluseta. Eriti vaenulikult suhtusid pioneeriorganisatsioonisse endiste tuusade pojakesed-tütarekesed, kelle isiklik heaolu oli revolutsiooni tulemusena kannatada saanud. Mitmed endised pioneeria teavad jutustada, kuidas kodanlaste ja nende käsilaste võsukesed ähvardasid neid, lubades maha rebida kaelarätte. Oli isegi juhtumeid, kus pioneere peksti ja nendega "arveid õiendati".

Klassivaenlased ja nende käsilased vaimulikkude hulgast püüdsid lastevanemaid veenda, et nad keelaksid oma lapsi pioneeriorganisatsiooni astumast. Näitena võib tuua EKP Keskkomitee häälekandjas, ajalehes "Kommunist" kir-

¹ "Noorte Häääl" nr.36, 29.oktoobril 1940.

² "Noorte Häääl" nr.4, 26.septembril 1940.

jeldatud olukorda Risti pioneerirühmas, kus mitu õpilast vanemate survele lahkusid organisatsioonist. Ajaleht kirjutas: "Lapsed ise tahavad töötada oma organisatsioonis, ise midagi olla ja oma vaba aega mõistlikult kasutada, kuid takistuseks on vanemate keeld. Viimasel ajal on lapsi pisarais näoga käinud koduse keelu pärast õpetajale oma muret kaebamas."¹

Ka teistes kohtades esines analoogilisi juhtumeid. Jõgeval näiteks takistasid mõned lastevanemad oma lastel pioneerirühmades töötamist. Lapsed käisid aga koondustel vanemate keelust hoolimata.²

Komsomoli- ja pioneerorganisatsiooni vastu töötas osa neid lastevanemaid, kelle tütreid ja pojad kuulusid varem reaktsioonilistesse noorsoo-organisatsioonidesse, samuti nende organisatsioonide juhid. Viimaste hulgas olid ka mõned õpetajad.

Mõningates koolides püüdsid klassivaenlased üksikuid kodanliku kasvatusel mõjul veel nõukogude korra vastu häälstatud õpilasi ohutada aktiivsetele "väljaastumistele". Nad segasid komsomoli- ja pioneerürituste läbiviimist, püüdsid nurja ajada "Internatsionaali" ja teiste revolutsiooniliste laulude laulmist, ohutasid viha jne. "Noorte Hääl" kirjutas seoses sellega 1940.a. oktoobrikuus, et "reaktsioonilised kodanlised ringkonnad on püüdnud viimasel ajal klassivõitlust teravaks ajada, tahtes sealjuures lubamatult ära kasutada kooli ... on püütud alaealisi

¹ "Kommunist" nr. 103, 30.aprillil 1940.

² "Noorte Hääl" nr.107, 9.mail 1941.

lapsi koolis ulakustele provotseerida, distsipliini ja nõukogude autoriteedi vastu välja astuma õhutada".¹

Need üksikud väljaastumised ei leidnud aga kõlapinda koolinoorte hulgas. Iga päevaga vähenes nende arv, kelle silmad ja kõrvad olid juunikuust saadik toimuva suhtes suletud ja kes lasksid end reaktsioonilistest "autoriteetidest" mõjutada. Noored, keda seni kasvatati kodanliku ideoloogia vaimus, kelle alateadvusse püüti istuda viha kommunismi ja Nõukogude Liidu vastu, veendusid minevikku ja olevikku võrreldes õige kiiresti, et just Nõukogude võim, kommunism kindlustab õnnelikuma ühiskonna loomise.

Hoolimata vaenlaste püüdlustest pioneeriliikumise arengut takistada, koondusid lapsed massiliselt pioneerorganisatsiooni ümber, sotsiaalsest päritolust sõltumata. Komsomoli- ja pioneerorganisatsioonide juurde leidsid tee ka paljud ausad endiste kodanlike noorsooorganisatsioonide liikmed, kes jõudsid arusaamisele, et neist taheti teha pimedat tööriista omakasupüüdliku kitsa ringkonna huvides.

Tallinnas oli juba oktoobrikuuks 2700 pioneeri, mis moodustas 37% algkoolide õpilaste üldarvust. Kogu vabariigis oli 15 000 pioneeri, s.o. 37,5% algkoolide õpilaste üldarvust.² 1940.aasta lõpuks oli pioneerorganisatsioonis üle 20 000 pioneeri. EK(b)P IV kongressi 1941.a. veebruaris tervitasid noorte leninlaste esindajad vabariigi 30 000-liikmelise pioneeride pere nimel.³

¹ "Noorte Hääl" nr.26, 17.oktoobril 1940.

² "Noorte Hääl" nr.34, 26.oktoobril 1940.

³ "Kommunist" nr.34, 7.vebruaril 1941.

Esimene pioneeride rühm Tallinnas loodi 26. algkoolis Koplis. Rühma tegevus algas juba augustikuus, veel enne õppeaasta algust. Aktiivsele tegevusele tõmmati kaasa kõik lapsed, ka need õpilased, kes pioneerorganisatsiooni ei kuulunud. Pioneeride huvitav ja mitmekesine töö köitis üha rohkem õpilaste tähelepanu. Novembrikuuks oli koolis 142 pioneeri ja 71 oktoobrilast, kes jagunesid 9 rühma.

Laste huvi äratas praktiline tegevus ringides. Käsitööringis valmistati esemeid kooli ja pioneeride jaoks, nagu lipualuseid ja -vardaid, kõnepulte, mängukaste jne. Tütarlapsed valmistasid salgalippe, kaelasidemeid, pesu Kopli lastekodule jm. Kirjandusring tutvustas noortele sotsialismi teooria loojaid, korraldas kirjandite võistlusi ja kõnevõistlusi. Muusika- ja lauluring esines avaliku kontserdiga Kopli kultuurimajas. Näiteringis õpiti näidendid "Kapitalist" lõkkeõhtul esitamiseks. Väga levinud oli laeva- ja lennukimudelite ehitamine. Kehakultuuriring valmistas õpilasi ette OVK märgi saamiseks.¹

Üks esimesi pioneerirühmi Tallinnas oli ka 10. algkoolis Lasnamäel. Selle rühma tegevus algas kooliaasta esimestel päevadel. 20. septembriks oli koolis 80 pioneeri, kes jagunesid kaheks rühmaks. Oma esimestel koondustel kuulasid pioneerid õpetaja jutustusi Moskvast ja Leningradist, tutvusid proletariaadi võitluse ajaloo, pioneeriori-

¹ "Noorte Hääli" nr. 62, 30. novembril 1940.

satsiooni traditsioonidega, samuti mudellennukite ehitusega, mille valmistamisele nad varsti ka asusid. Kõik pioneerid võtsid nendest koondustest elavalt osa, ilmutasid suurt huvi pioneeriliikumise vastu.¹

Esimene pioneeride rühm Tartus loodi õpetajate seminari algkoolis. Vaevalt oli helisenud 1940/1941.õppeaasta esimene koolikell, kui sellesse kooli tuli pioneeritööd organiseerima Tartu Õpetajate Seminari kommunistlik noor E.Mikkelsaar. Temalt kuulsid lapsed üksikasju pioneerorganisatsioonist. 20.septembril kõlasid esimest korda vanas koolimajas pühaliku pioneeritootuse kirglikud sõnad. 31 pioneeritöötasid "oma seltsimeeste ees olla oma kodumaa väärilised kodanikud, ausalt ja kõrvalekalduvatult täita noorte pioneeride käitumise reegleid." Seminari algkoolis loodi esimesena Tartus pioneeride nõukogu, mille koosseisu kuulusid kõik 5 salga juhid.²

Hoogne oli esimeste pioneeride tegevus Põltsamaa algkoolis. Algusest saadik tegutsesid nad suure innu ja hoolega. Novembrikuus oli juba igas klassis, alates kolmandast, pioneerirühm. Rühmades õpiti tunnema Nõukogude riigi juhtide elu ja tegevust, pioneerisümboolikat, korraldati mitmesuguseid omavahelisi võistlusi, näiteks lauluvõistlus rühmade vahel. Võitjaks tulnud 3.klassi pioneerirühmale anti üle rändauhind.³

Intensiivset tegevust Järvamaal avaldasid Paide algkooli õpilased, kes hulgaliselt soovisid astuda pioneeriri-

¹ "Noorte Häääl" nr.4, 21.septembril 1940.

² "Noorte Häääl" nr.6, 24.septembril 1940.
"Noorte Häääl" nr.16, 5.oktoobril 1940.

³ "Noorte Häääl" nr.62, 30.novembril 1940.

organisatsiooni. Novembriks oli juba moodustatud 3 pioneerirühma. Pioneerid õppisid innukalt V.I.Lenini elulugu ja tööliste võitluslaule, tutvusid pioneerorganisatsiooni traditsioonidega. Suurt tähelepanu pöörati muusikaalasele tegevusele. Organiseeriti muusikaring ja keelpilliorkester.¹

Pärnus algas pioneeride organiseerimistöö kohe pärast pioneerijuhtide tagasijõudmist kursustelt. Juba teisel õppetöö päeval oli alus pandud pioneerirühmadele kõikides linna algkoolides. Esimestena andsid pühaliku töötuse VIII algkooli õpilased. Pioneerijuht Bruno Sömeri kirjutas oma ettekandes komsomolikomiteele: "Tehes esimesi samme sealsete poiste-tüdrukute hulka, leidsid uued ideed ja mõtted nende hulgas sügavat vastukaja. Moodustasime 5 salka, kuhu on koondunud 47 õpilast. See arv kasvab järjest. Tegevusse on astunud ka 3-liikmeline seinalehe toimetus, kes annab välja "Alati Valmis". Et salga juhtidele anda pioneerlikke teadmisi, selleks toimuvad vastavad lühikursused. Koolijuhataja omalt poolt abistab kõiki uues noorsootöös".²

Pärnumaal algas pioneeride organiseerimistöö kõige enne Alustes, Vändras, Jakobis ja Iklas.³

Kilingi-Nõmme algkooli 60 pioneeri pühendasid muude tööde kõrval suurt tähelepanu kehalisele kasvatusesele ja söjaasjandusele. Koondustel õppisid nad morsetähestikku,

¹ "Noorte Hääl" nr.3, 20.septembril 1940.

² "Noorte Hääl" nr.22, 12.oktoobril 1940.

³ Sealsamas.

öhugaasikaitse küsimusi, rivi, tegid algust lennuasjanduse tundmaõppimisega.¹

Tõhusaid tulemusi pioneeride organiseerimise alal saavutati Valga linnas ja maakonnas. Valgas ja Tõrvas oli oktoobrikuu lõpuks 12 pioneerirühma, maal -23. Enamikus koolides moodustasid pioneerid 60-80% õpilaste üldarvust.²

Linnas paistis silma II algkooli pioneeride sisukas tegevus. Rühmad koondasid esimese semestri lõpuks 70% õpilastest. Koondustel tutvusid pioneerid V.I.Lenini, S.M.Kirovi ja teiste silmapaistvate partei- ja riigitegelaste elulugudega, õppisid revolutsioonilisi töölislaule, andsid välja seinalehti jne.³ Maakonnas sammus esirinnas Puka kool, kus rakendati huvitavaid verme õpilaste poliitiliseks kasvatamiseks, nagu lugemislauad bolševistliku ajakirjandusega, poliitilised veerandtunnid klassides jm.⁴

Narvas olid septembrikuus pioneerirühmad moodustatud kõikides algkoolides, I ja II keskkoolis ning kaubanduskeskkoolis. Kõige edukam oli pioneeritöö Narva I keskkoolis, II algkoolis ja kaubanduskeskkoolis, mis asusid kõik ühes majas. Pioneerirühmade juhtimine koondus põhiliselt I keskkooli tugeva komsomoliorganisatsiooni kätte. 5.oktoobril esines Harva pioneeride laulukoor koos tööliste isetegevuskollektiiviga Kreenholmi klubi avaaktusel. 20.oktoobril korraldasid pioneerid klubi ruumides esimese

¹ "Noorte Hääl" nr.73, 14.detsembril 1940.

² "Noorte Hääl" nr.37, 30.oktoobril 1940.

³ "Noorte Hääl" nr.83, 28.detsembril 1940.

⁴ "Noorte Hääl" nr.69, 10.detsembril 1940.

isetegevusõhtu mitmekesise eeskavaga.¹

Paljudes kohtades aitasid pioneerirühmade loomisele ja nende tegevuse sisustamisele kaasa Punaarmee poliit-
töötajad. Nad esinesid selgitavate ettekannetega poliit-
tilistel teemadel, jagasid vanemate liiduvabariikide pio-
neeride töökogemusi, aitasid luua kunstilise isetegevuse
ansambleid, muretseda vajalikku kirjandust, sisustasid
ringide tööd jm.

Tartus andis kasulikke nõuandeid pioneeritöötajate-
le lennuväelane Sergei Sõzujev. Mõnda aega töötas ta
13.algkoolis pioneerijuhina. Sergei Sõzujev esines ette-
kannetega ka teiste koolide õpilastele. Ta õpetas pio-
neeridele uusi nõukogude laule, mängu jne.

Saaremaal aitasid sõjaväelased sisustada Oktoobri-
revolutsiooni aastapäeva aktusi. Nad esinesid koolides
kõnedega ja ettekannetega.² Paides esines noorte organi-
seerimisele pühendatud koosolekul oktoobris polgu propa-
gandist Dšedšula teemal "Koolinoorsoo ülesanded 1940/1941.
kooliaastal".³ Narvas oli punaarmee leitnant Piridnov
õpetajaks õpilaste-motoristide kursustel.⁴ Otepääl kor-
raldati rahvamajs ühine pidu.⁵

Selliseid näiteid võib tuua ka teistest kohtadest.
Kasulikke nõuandeid ja abi pakkusid Punaarmee Majad. Nad

¹ "Noorte Hääl" nr.18, 8.oktoobril 1940.
"Noorte Hääl" nr.31, 23.oktoobril 1940.
"Noorte Hääl" nr.14, 3.oktoobril 1940.

² ~~ENSF~~ ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.53, l.41.

³ "Noorte Hääl" nr.18, 8.oktoobril 1940.

⁴ "Noorte Hääl" nr.21, 11.oktoobril 1940.

⁵ "Noorte Hääl" nr.29, 20.oktoobril 1965.

korraldasid lastele kultuurhommikuid, kontserte, kinoetendusi jne.

Koos esimeste pioneerirühmade loomisega käis ka väiksemate laste organiseerimine oktoobrilaste rühmadesse. Näitena võib tuua Tallinna 4.algkooli, kus õppeaasta esimese kuu jooksul valmistati ette 24 oktoobrilast. 19.oktoobril toimunud pidulikule pioneerirühma koondusele olid kutsutud ka oktoobrilapsed. Siin andsid pioneerid neile kätte oktoobrilaste märgid - punase viisnurga, mille südamikus oli V.I.Lenini pilt.

Oma koondustel kuulasid oktoobrilapsed jutustusi kommunistlikust parteist, meie suure sotsialistliku kodumaa ajaloo ja ilusamatest paikadest, Kodusõja kangelastest, lugesid raamatutest huvitavaid lugusid, õppisid palju. Oktoobrilapsed viibisid sageli pioneeride koondustel, esinedes seal ettekannetega.¹

Pioneeritöö sisu ja vormid esimesel nõukogude aastal.

Eespool antud lühike ülevaade pioneerirühmade esimestest sammudest näitab, et nende tegevus oli algusest peale huvitav ja mitmekesine. Vaatamata kogemuste puudumisele suutis kommunistlik lasteorganisatsioon Eestis, tänu suurele organiseerimistöele ja sisukale tegevusele, koondada enda ümber väga suurearvulise lastepere.

¹ "Noorte Hääli" nr.40, 2.novembril 1940.

Iga pioneerirühma loomisel ja tema töö korraldamisel tuli loomulikult arvestada kohalikke tingimusi ja olusid ning koolide võimalusi. Siiski oli meie vabariigi pioneerirühmade töö sisus ja vormides väga palju ühist, mis andis pioneerorganisatsiooni esimese aasta tegevusele omapärase iseloomu.

Kõigepealt tuleb märkida suurt poliithariduslikku tööd, mida pioneerirühmad nii pioneeride kui ka organisatsiooni mittekuuluvate õpilaste hulgas tegid. Pioneeritöötajatele ja aktivistidele rõhutati, et pioneerorganisatsioon on, nagu "Noorte Hääl" ühes pioneeritööd suunavas artiklis kirjutas, "noorsoo kasvatusorganisatsioon. Tema ülesandeks on kasvatada noorsugu kommunistlikus vaimus, et neist noortest saaksid väärikad järeltulijad praegustele kommunismi eest võitlejatele. Samuti peavad pioneerid vaatamata oma vanusele alati valmis olema võitluseks sotsialistlike põhimõtete eest ja abistama Kommunistlikku Parteid tema töös".¹

Pioneerid aga ei tundnud küllaldaselt määral neid sotsialistlikke ideid. Aastaid oli kodanlus püüdnud sisendada noortesse väärilisi poliitilisi vaateid, viha Nõukogude Liidu ja kõige vastu, mis on seotud mõistetega marksism ja kommunism. See jättis oma jälje. Paljud lapsed ei teadnud üldse või teadsid vähe Oktoobrirevolutsioonist, kommunistlikust parteist, Nõukogude riigi kangelastest, silmapaistvatest revolutsionääridest, sotsialistlikust

¹ "Noorte Hääl" nr.13, 2.oktoobril 1940.

ülesehitustööst NSV Liidus, Nõukogude armees jne.

Nõukogude Eesti kool alustas suurt tööd noorsoo tutvustamisel Lenini õpetusega, marksismi ideedega ja nõukogulike traditsioonidega. Avar tegevuspõld avanes siin pioneeriorganisatsioonile poliitiliste sündmuste, faktide ja mõistete selgitamisel. Pioneeride koondusi ja teisi pioneeriüritusi, kus selliseid küsimusi arutati, peeti võrdlemisi sagedasti, sest lapsed tahtsid palju teada saada.

Laialdaselt kasutati selleks tähtpäevi, nagu Oktoobrirevolutsiooni aastapäev, Punaarmee aastapäev, 1.mai. Tähtpäevade eel toimunud koondustel vesteldi pioneeridega vastavatest ajaloolistest sündmustest, loeti ja arutati ajalehtedes avaldatud materjale jne. Väga levinud olid pioneeride eneste lühireferaadid poliitilistel teemadel. Praktiseeriti ka seda, et terve kuu pühenduti mõne probleemi põhjalikumale käsitlemisele. Nii näiteks oli Tartu pioneeride poliithariduslik töö 1941.a. veebruarikuus suunatud kodumaa kaitse küsimustele.¹

Poliitiliste teadmiste omandamisele ja pioneeride aktiveerimisele aitas tunduvalt kaasa salkade süsteem.

Pioneerirühmad olid algusest peale nii suured, et nad jagunesid salkadeks, kus toimus suur osa tegevusest. Paljudel salkadel olid huvitavad nimed: "Võidutäht", "Tšapajevi-nimeline", "Säde", "Kirovi-nimeline", "Punane Täht", "Tškalovi-nimeline", "Edasi" jt. Igas salgas

¹ "Noorte Hääl" nr.21, 25.jaanuaril 1941.

püüti tegevus valida nii, et see õigustaks salga nime. Uuriti ajaloolisi sündmusi, kuulati referaate, loeti ühiselt raamatuid, mida järgnevalt arutati, koostati albumeid jne.

Nii rühma- kui salgakoondustel õpiti agaralt ja lauldi ühislause. Lauluga alustati ning lõpetati kõik koondused ja teised pioneeriüritused. Pioneerid tutvusid vanade revolutsiooniliste laulude ("Internatsionaal", "Julgesti, vennad, nüüd tööle" jt.) tekkelooga. Õpiti uusi laule, nagu "Laul Kodumaast", "Mööda mägesid ja orge", "Lendurite marss", "Lõbusate noorte marss", "Katjuša" jt. Paljudes koolides tekkisid omaloomingulised pioneerialaulud.

Armastust kommunistliku partei ja Nõukogude riigi vastu aitas kasvatada Nõukogudemaa juhtide, eriti V.I. Lenini elu ja tegevuse tundmaõppimine ja vastavate albumite valmistamine. Selliseid koondusi võis näha juba kooliaasta algul. 1941.a. jaanuarikuus oli Lenini teema haaranud pioneerirühmade kogu tegevuse. Koondused, mälestusaktused, leinalökked, mälestus-koosviibimised jne. - kõik see oli pühendatud esimese sotsialistliku riigi looja mälestuseks, tema elu, tegevuse ja õpetuse tundmaõppimiseks.

Pioneerid aitasid läbi viia poliitilist selgitustööd lastevanemate ja täiskasvanute hulgas.

Õppeaasta algul organiseeriti mitmel pool lastevanemate koosolekud, kus selgitati pioneeriorganisatsi-

ooni eesmärke ja vajadust lapsi koondada pioneerirühma-
desse. Sellised koosolekud toimusid Aru, Pangodi, Soova
jt. algkoolides. Varsti hakkasid pioneerid kutsuma laste-
vanemaid ka oma üritustele. Paljudes koolides olid laste-
vanemad pioneeride külalisteks oktoobripühade puhul kor-
raldatud koosviibimistel ja aktustel.

Näiteks Tartu 10.algkoolis võttis aktusest osa um-
bes 150 lastevanemat. Eriti üleva meeleolu löi pioneeri-
de pühaliku töötuse andmine kaasõpilaste, lastevanemate
ja külaliste juuresolekul.¹ Harjumaa paljudes koolides
järgnesid aktustele õpilaste peod ja ühised koosviibimi-
sed lastevanematega teelaua juures.²

Kõige energilisemad rühmad suutsid võrdlemisi kii-
restti ette valmistada pioneeride avalikke esinemisi. Nii
näiteks sisustas Tallinna IX algkooli pioneerirühm juba
oktoobrikuus peoõhtu Jaan Tombi nimelises klubis. Pionee-
rid esinesid huvitavate ja lõbusate ettekannetega. Saal
oli publikust tulvil.³ Huvitavaid avalikke esinemisõh-
tuid korraldasid Mõisaküla pioneerid.⁴ Tavaliselt eel-
nesid pioneeride esinemistele lastevanemate koosolekutel
või avalikel pidudel lühikesed poliitilise sisuga sõna-
võttud.

Pioneerorganisatsiooni tegevuse propageerimise
üheks vormiks olid nn. punased hommikud (mõnedes kooli-

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.53, l.14.

² Sealsamas, l.47.

³ "Noorte Hääl" nr.37, 30.oktoobril 1940.

⁴ "Noorte Hääl" nr.69, 10.detsembril 1940.

des nimetati neid ka pioneeride pühapäevahommikuteks ja ettekandehommikuteks). Nende korraldamise sihiks oli selgitada laiemale üldsusele pioneeriorganisatsiooni eesmärgke ja tutvustada rühmade praktilist tegevust. Seepärast kutsuti neile hommikutele eelkõige lastevanemaid ja õpilasi, kes ei kuulunud veel pioneeriorganisatsiooni. Pioneerid esitasid rühmades õpitud isetegevusettekandeid, õpetajad tutvustasid koosolijaile elu Nõukogude Liidus, kommunistlikud noored rääkisid pioneeriorganisatsiooni tegevusest.

Punaseid hommikuid korraldati ka revolutsiooni tähtpäevade puhul. Võrus näiteks oli "Kandle" saalis 8.novembril 1940.a. toimunud pioneeride ja kommunistlike noorte punane hommik pühendatud Oktoobrirevolutsiooni aastapäevale. Selgitavate kõnedega noortele esinesid Võrumaa parteikomitee sekretär A.Kuhlberg, koolivalitsuse juhataja K.Siilivask jt. Pioneerid esitasid deklamatsioone, laule ja muid ettekandeid.¹

Üheks esimeseks pioneeride organisatsiooniliseks ja sisuliseks ürituseks oli nn. punaste tubade ja nurkade loomine koolides. Need olid meie praeguste pioneeritubade ja -nurkade eelkäijad. Siia pandi üles loosungeid, plakateid, nõukogude riigijuhtide pilte, pioneerisümboolikat käsitlevaid materjale, pandi välja ajalehed ja ajakirjad, uued raamatud, lauamängud. Neis tubades ja nurkades toimusid pioneerikoondused, aktiiviõppused, pionee-

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.53, l.39.

rijuhtide nõupidamised, vestlused poliitilistel teemadel jne. Nad kujunesid koolis tehtava pioneeritöö keskusteks.

Punastes tubades ja nurkades oli oma koht ka seinalehtedel, mis kujunesid pioneerirühmade töö propageerijateks ning pioneeride ja õpilaste ühiskondliku arvamuse väljendajateks.

Seinalehtedel olid omapärased, ajale iseloomulikud nimed, nagu "Valgus Idast" (Kilingi-Nömmel), "Punaõppur" (Pammas), "Algav Tee" (Kehras), "Pioneeride Päike" (Maialas), "Ida Valgus" (Rõngus), "Tuleviku Lävel" (Rakveres), "Töötav Pioneer" (Varal), "Julge Võitleja" (Tallinna 3. keskkoolis) jt. Mõnel pool korraldati seinalehele parima nime leidmiseks isegi võistlusi. Tori vallas aga esitasid Viira algkooli pioneerid üleskutse kõikidele valla algkoolidele astuda sotsialistlikku võistlusse seinalehtede väljaandmises. Valla kommunistlikud noored panid välja auhinna parima seinalehe koostanud rühmale.¹

Lapsed võtsid seinalehtede väljaandmisest väga elavalt osa. Paljudes koolides, näiteks Valga 2. algkoolis, Tallinna 28. algkoolis jt. ilmusid peale üldseinalehe ka klassiseinalehed. Narva kaubanduskeskkooli pioneerid andsid välja päevik-ajalehte "Tuluke"². Leisi algkoolis arutas seinalehe toimetust väga hoolikalt värskemaid päevauudiseid ja peaaegu iga päev vahetas päevasündmusi käsitlevaid artikleid.³

¹ "Noorte Hääl" nr.43, 6.novembril 1940.

² "Noorte Hääl" nr.14, 3.oktoobril 1940.

³ "Noorte Hääl" nr.43, 6.novembril 1940.

Suure töö tegi Eesti NSV pioneeriorganisatsioon laste kasvatamisel proletaarse internatsionalismi ja rahvaste sõpruse vaimus. Pioneerid vastandasid rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi idee kodanliku kooli ja kodanlike noorsoo-organisatsioonide poolt aastaid jutlustatud kodanlikule natsionalismile. Pioneerikoondustel vesteldi Nõukogude rahvaste sõprusest, loeti ja kuulati lühireferaaate NSV Liidu rahvaste elust ja nende saavutustest sotsialismi tingimustes, korraldati kohtumisõhtuid Nõukogude armee võitlejatega ning rahvaste sõpruse õhtuid, kuhu kutsuti külla teistest rahvustest pioneere jne.

Üheks rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi kasvatamise vormiks oli pioneeride kirjavahetus vennasvabariikide pioneeridega. See kirjavahetus aitas Eesti pioneeridel tutvuda Nõukogudemaa erinevatest rahvustest noorte eluga. Samaaegselt aga tunnetasid pioneerid oma organisatsiooni kui üleliidulise suure organisatsiooni osa, kelle tegevusest ja käekäigust on huvitatud paljud miljoniline pioneeride pere kõikidest Liidu osadest. Kirjavahetus aitas ka paremaid pioneeritöö kogemusi levi-
tada.

Esimesteks, kes saatsid tervitusi Eesti õpilastele, olid Moskva 543. kooli õpilased. "Tervitame Teid kooliaasta puhul", kirjutasid noored moskvalased. "Oleme väga rõõmsad, et vennalikkude vabariikide hulka on lülitunud veel üks vabariik ... Õpime ainult hea ja väga hea peale. See oleks parim kink meie armsale kodumaale."¹

¹ "Õpetajate Leht" nr.37, 13.septembril 1940.

Seda moskvalaste tervitust, mis oli "Õpetajate Lehes" avaldatud, loeti mitmes koolis ette õppeaasta algusele pühendatud aktustel.

Tervitus kõikidele Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi õpilastele saabus septembrikuus Leningradi ja Ukraina pioneeridelt. Leningradlased lubasid kõigiti toetada Eesti pioneeride organiseerimistööd.¹

Kasahstanist tuli kiri koos fotodega pioneeridelt, kes viibisid puhkusel Alma-Ata laager-sanatooriumis. Kasahstani noored pioneerid kirjutasid: "Kallid sõbrad, raske oli meil väljendada oma rõõmu, kui pioneeride koondusel kuulsime, et Baltimaades on maksuma pandud Nõukogude võim ja et Eesti töörahvas on oma rahvavalitsuselt nõudnud Eesti Vabariigi ühendamist Nõukogude Liiduga. ... Meie ju elame nüüd teiega koos ühisel suurel kodumaal NSV Liidus."²

Edasi kirjutavad pioneerid laste elust Nõukogudemaal, partei ja valitsuse hoolitsusest, mis avaldub ilusate rohkearvuliste pioneerilaagrite loomises. Kirjeldati ka üksikasju huvitavast laagrielust. Kiri lõpeb järgmiste sõnadega: "Saadame teile oma kuuma pioneerliku tervituse, alustame sõprust ja kirjavahetust, moodustame tugeva sideme rõõmsate päikesepaistelise Kasahstani laste ja vabade Nõukogude Eesti laste vahel."³

Huvitava kirja koos väikese saadetisega, milles olid

¹ "Kommunist" nr.78, 19.septembril 1940.

² "Noorte Hääl" nr.31, 23.oktoobril 1940.

³ Sealsamas.

fotod ja ajalehed, said Narva pioneerid Harkovist. Narva pioneeride uued sõbrad kirjutasid, et augustis pioneerilaagrites viibides jälgisid nad suure huviga raadio kaudu Balti vabariikide vastuvõtmist NSV Liitu. Kirjas oli väga palju andmeid Harkovi pioneeride elust, pioneeride uhkest paleest, pioneerirühmade sisulisest tegevusest jne. Harkovi pioneerid palusid Narva pioneere jutustada ka oma elust, rühmade tööst ja koolioludest.¹

NSV Liidu pealinna Moskvoretski rajooni pioneeride maja rohkearvulistesse ringidesse kuuluvad pioneerid pöördusid 1940.a. Eesti pioneeride poole ettepanekuga astuda kirjavahetusse, et sel teel luua tihedad sõprussidemed ja vahetada töökogemusi. Et Tallinnas pioneeride maja veel ei töötanud, saadeti moskvalaste kirju koolide pioneeriringidele. Kirjad olid teatristuudio, noorte armeesõprade, aviomudeliste, kirjanduse, lennu- ja teistelt ringidelt.²

Vastuseid vennasvabariikide pioneeride kirjadele saatsid nii Hariduse Rahvakomissariaat kõigi Eesti NSV õpilaste nimel kui ka üksikute koolide pioneerid ise. Tallinna 8.algkooli pioneerid olid kirjavahetuses Moskva ja Kiievi noorte leninlastega, 14.algkooli pioneerid löid kontakti Moskva ja Leningradi pioneeridega, 9.algkooli pioneeridel käis kirjavahetus Odessa õpilastega, Narva pioneeridel Moskva 638.algkooliga³, Jõhvi pioneeridel Ukraina pioneeridega⁴ jne.

¹ "Noorte Hääl" nr.34, 26.oktoobril 1940.

² ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.344, lk.19-20.

³ "Narva Tööline" nr.50, 29.novembril 1940.

⁴ "Punane Virumaa" nr.28, 14.septembril 1940.

Leisi algkooli pioneerid Saaremaalt astusid elavasse kirjavahetusse Krimmi Salme kolhoosi eesti kooliõpilastega. Kirjadele, milles Saaremaa pioneerid jutustasid oma elu-olust, lisati juurde joonistusi, fotosid jm.¹

Paljud pioneerirühmad otsisid võimalusi vahetu kontakti loomiseks vennasvabriikide pioneeridega. Külaliste viibimine pioneerikoondustel kujunes alati suureks elamuseks. Nii oli see näiteks Tartu 10.algkoolis. Koos külalistega peeti oktoobrikuus ühine pioneeride koosolek. Külalised jutustasid NSV Liidu pioneeridest. Peremehed aga laulsid külalistele eestikeelseid laule ja tutvustasid omalt poolt pioneerirühma tegevust.²

Vennasvabariikide pioneeride külaskäigud, nende viibimine salkades, vastastikune pioneeritöö kogemuste vahetamine, jutustused noorte elust Nõukogudemaal jne. andsid pioneerielule sügava sisu.

Esimesel nõukogude aastal pöörasid pioneerid suurt tähelepanu riiklike pühade ja tähtpäevade pidulikule tähistamisele ning osavõtule poliitilistest kampaaniatest. Pioneerid sisustasid aktusi, kaunistasid koolirume, andsid välja seinalehti jne. Tähtpäevade pidulik tähistamine aitas kaasa pioneeride poliitilise silmaringi laiendamisele, nende kasvatamisele nõukogude patriotismi vaimus.

Esimeseks riiklikuks tähtpäevaks, mida ulatuslikult kõikides koolides ja pioneerirühmades tähistati, oli

¹ "Noorte Hääl" nr.56, 23.novembril 1940.

² "Noorte Hääl" nr.35, 27.oktoobril 1940.

Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. Kasutati mitmesuguseid vorme, nagu aktusi, kultuurhommikuid, raadioühisk kuulamisi, demonstratsioone, peoõhtuid, koosviibimisi jne. Paljudes koolides tervitasid õpilasi ja külalisi revolutsiooni aastapäeval pioneeride esindajad. Mõnedes koolides esinesid pioneerid koguni aktusekõnedega.¹

Oktoobripidustustega seoti seinalehtede väljaandmist, punanurkade ja pioneerirühmade loomist seal, kus neid veel ei olnud. Mitmel pool Viljandimaal, Harjumaal, Saaremaal jm. teatati aktustel esimese veerandi sotsialistliku võistluse tulemusi. Eesrindlikumaile õpilasile jagati kingitusi ja maiustusi.

Eriti positiivseks tuleb lugeda suurearvulist õpilaste vanemate, maal aga kooli ümbruskonna elanike üksmeelset osavõttu pioneeride pidustustest. Tartus näiteks oli külaliste arv nii suur, et mitmed kooliruumid ei suutnud kõiki mahutada. Lastevanemate juuresolekul andsid Tartu 2., 3., 7., 9. ja mõningate teiste algkoolide pioneerid pühaliku töötuse. Pidulikult seoti neile kaela punased kaelarätikud.

Valgas kuulutati Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva tähistamiseks 9.november ülelinnaliseks pioneeride päevaks. Ligi 300 õpilast andsid pioneeride töötuse. Öhtul korraldati tõrvikutega rongkäik läbi linna. Sellele järgnes suur isetegevusõhtu.²

¹ ENSV OHKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.53, l.30.

² "Valga Enamlane" nr.17, 11.novembril 1940.

Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva pidustused olid sisukad, kaunid ja kaasakiskuvad ning jätsid sügava jälje õpilaste teadvusse. Seda tõestavad Saaremaa õpilaste kirjandid, kus nad kirjeldavad oma elamusi ja tundeid seoses sotsialistliku revolutsiooni aastapäevaga. Toome näitena ainult kaks väljavõtet õpilaste kirjanditest:

"Ruttasin välja vaatama, kas küla on lipuehtes. Neid lehvis iga talu õuel kullase päikese säras. Süda läks seda nähes soojaks, sest see oli töörahva päev - minu ja minu vanemate päev ..."¹

"Pidupäeval lehvisid kõikjal lipud. Oli ilus. Puna- ne värv on tööliste värv ja meie need suure sotsialistliku isamaa töölistes olemegi ..."²

Erilise pidulikkusega tähistati 1941.a. esimest maid. Ettevalmistustööd algasid varakult. Pioneerirühmades õpiti vastavasisuliselt ettekandeid, valmistati plakateid ja loosungeid, makette, ömmeldi pioneerivormi, harjutati rivi jne. Pidustusteks valmistumise ajal said pioneerid ja õpilased palju teada tööliste rahvusvahelisest solidaarsusest ja meie kodumaa saavutustest sotsialismi teel.

Pioneerid võtsid osa linnades ja alevites toimunud tööliste maidemonstratsioonidest. Uhkelt sammusid nad kolonnide eesotsas, näidates oma rivilist väljaõpet ja distsipliini, demonstreerides seda, mida nad olid rühmades ja salkades õppinud.

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.53, l.41.

² Sealsamas.

Palju hoolt kanti pioneeride kolonni kaunistamise eest. Tartu pioneeride kolonnis olid eraldi jalgratturite rühm ja lendurite rühm mitmes suuruses mudellennukitega ja pioneeride ees sõitva enda valmistatud "lennukiga", üks väike pioneer pardal. Kolonnis liikusid pioneeride kätega valmistatud "tank" ja tankistid, suure telgiga varustatud matkajate grupp jt.¹ Narva VI algkooli pioneerid said eeskujuliku esinemise eest demonstratsioonil väärtusliku preemia.²

2.mail korraldati kõigis vabariigi suuremates keskustes rahvaste sõpruse pidusid.

Vabariigi noored leninlased löid aktiivselt kaasa NSV Liidu Ülemnõukogu valimistele 1941.a. jaanuaris.

Pioneeride ülesannetest valimiskampania läbiviimisel oli muuhulgas juttu maa ja linna koolivalitsuste juhatajate, koolide inspektorite ja ametiühingu maakondlike komiteede esindajate ühisel nõupidamisel detsembris 1940. Nõupidamisel märgiti, et ei tohi unustada lapsi, et "meie organiseerime laste kaudu kõik papad ja mammad. Õpetajad peavad lastele rääkima nende ülesannetest. Seejärest on töö lastega väga vastutusrikas".³ Hariduse rahvakomissar N.Andreassen ütles, et õpetajad peavad tundides selgitust tegema, "kuna on teada, et lapsed hiljem kodus koos vanematega kõnelevad valimistest". Komissar

¹ "Nõukogude Õpetaja" nr.19, 9.mail 1940.

² "Narva Tööline" nr.60, 22.mail 1941.

³ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.50, l.9.

kohustas õpetajaid: "valimiskampanias abistada pioneere ja noorkommuniste".¹

Seda tehtigi. Pioneerid aitasid valimisalast kirjandust levitada. Nad viisid valijate kodudesse kutseid, brošüüre, lendlehti, kleepisid seintele ja kuulutuste tahvritele Ülemnõukogu saadikukandidaate tutvustavaid müüri- lehti, valimismäärustiku tekste ja teisi agiteerivaid materjale. Sageli esinesid pioneerid agitpunktides kontsertidega. Tartu 3.algkooli pioneerid võtsid osa agitauto retketest läbi linna. 1.algkooli 4.klassi õpilased aitasid korrastada valijate nimestikke ja dekoreerida ruume. Nad olid abiks ka valimistepäeval.² Pikaristi algkooli pioneerid aitasid teed lumest lahti hoida, soodustades sidepidamist, mis valimiseelsel perioodil oli väga oluline.³

Samasugust aktiivsust ilmutasid ka paljude teiste koolide pioneerid.

Pioneerirühmade tegevuses oli tähtsal kohal õpilaste sõjalis-patriootiline kasvatamine. Huvi Punaarmee vastu oli kõikides rühmades võrdlemisi suur (spetsiaalseid armeesõprade rühmi siis veel ei loodud). Pioneerikoondusi pühendati Punaarmee kangelaslikule võitlusteele ja praktiliste sõjaliste teadmiste omandamisele. Õpiti topograafiat, rivi, morsetähestikku, jooksu ja takistuste ületamist, signaliseerimist jne. Paljudes koolides moodustati lennu-

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.50, l.2.

² Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim.1, s.-ü.1, l.208.

³ "Noorte Hääl" nr.108, 10.mail 1941.

laske- ja teisi ringe.

Üks pioneeride kohustusi oli nii formuleeritud: "Pioneer armastab võimsat Punaarmeed, austab tema võitlejate vaprust ja mehisust ning valmistub astuma oma sotsialistliku kodumaa väarikate kaitsjate ritta. Pioneer õpib osavasti laskma, oskab anda esimest arstlikku abi, tunneb õhu- ja gaasikaitse reegleid, oskab käsitada morse tähestikku, lippudega signaliseerida, tunneb maakaarti ja kompassi".¹

Kõik see moodustas õpilaste sõjalis-patriootilisele kasvatamisele suunatud pioneerirühmade töö sisu. Rühmades õpitud püüti ka praktiliselt rakendada. Selleks kasutati mitmesuguseid sõja- ja maastikumänge nii ühe kooli kui ka linna ulatuses. Enam haaravad ja oodatud olid ülelinnalised mängud.

Üks niisugune suur sõjamäng korraldati 23.novembril 1940.a. Rakveres. "Kullerid" töid komsomolikomiteest pitsseeritud ümbrikus kiirteated, mis olid adresseeritud pioneerirühmadele. Igas koolis korraldati kiiresti pioneeride üldkogunemine, kus teade algavast mängust ja selle tingimustest ette loeti. Mängust võtsid osa 457 pioneeri, kes jagunesid kaheks leeriks. Iga mängust osavõtja oli mingi kindla ülesande täitja - sidemees, luuraja, sanitar, snaiper jne. Pärast "lahingut" koguneti Vallimäele, kus tehti mängust kokkuvõtteid. Siit marssisid pioneerid rivikorras läbi linna, kandes oma lippe ning lauldes

¹ "Noorte Hääl" nr. 79, 21.detsembril 1940.

"Internatsionaali".¹

Üheks pioneeritöö iseärasuseks 1940/1941. õppeaastal oli sotsialistliku võistluse laialdane rakendamine. Võisteldi salkade ja rühmade kaupa, individuaalselt ja üle kogu vabariigi, ning kõige erinevamatel aladel.

Põltsamaa algkoolis korraldasid pioneerid lauamängude-, laulu- ja võimlemisvõistluse, Elva algkoolis võistluse sotsialistlikus käitumises, Tallinna 6.keskoolis rivivõistluse, Soinaste algkoolis revolutsiooniliste lauade õppimise võistluse, Narva koolides ülelinnalise võistluse bolševistliku ajakirjanduse levitamises, Türil võistluse seinalehtede väljaandmises, Otepääl enesedistsipliini ja sotsialistliku töö võistluse jne.

Kõige levinum oli sotsialistlik õppimisvõistlus.

Pioneerirühmades tegeldi algusest peale väga palju õpilaste õppimise ja käitumise probleemidega. Lähtuti sellest, et sotsialism, mis on saanud riikliku ja ühiskondliku korra aluseks, peab tungima ka koolidesse ja looma uue vaimu - õppimise vaimu. Õppimine ja õppijad seati ausse. Rõhutati, et iga õpilase moraalseks kohuseks on oma õppeülesannete korralik täitmine ja et "kui leidub klassis õpilasi, kes üldist meeoleolu rikkuda püüavad, siis tuleb kooliõpilastel neile selgeks teha, et uues ühiskonnas ei vajata diplomeeritud haritlasi, kel puuduvad tõelised teadmised ja armastus töö vastu."²

Uue vaimu loomisel koolides etendasid juhtivat osa

¹ "Pioneer" 1940, nr.6, lk.176.

² "Noorte Hääl" nr.14, 13.oktoobril 1940.

pioneerid ja kommunistlikud noored. Nad astusid välja niisuguste väärnähetega vastu, nagu mahakirjutamine, etteütlemine, viguritegemised jne. Samal ajal nõuti aga nõrge- ma kaaslaste seltsimehelikkuse aitamist, temale õppeülesannete selgitamist. Õpilaste teadmishimu tõsta ja silmarin- gi laiendada aitasid rohkearvulised nn. huviringid. Kõige rohkem oli laulu-, käsitöö-, mudellennukite, tantsu-, ko- dunduse-, spordi- jt. ringe.

Koolides levinud sotsialistlik õppimisvõistlus pidi samuti tõstma õppetöö taset ja distsipliini, propageerima ratsionaalsemaid õppimisviise. Sotsialistlikule õppimis- võistlusele vaadati kui vahendile anda õpilaskonnale sotsia- listlike põhimõtete praktilisse ellu rakendamiseks võima- lusi. Esimesi katseid sotsialistliku võistluse rakendami- sel koolides tegid Viljandi ja Rakvere õpilased. Varsti levis sotsialistlik õppimisvõistlus kõikjal.

Koolidevahelistes võistlustes oli käitiste ja ette- võtete eeskujul levinud vastavate lepingute sõlmimine. See toimus pidulikult õpilaste aktiivsel osavõtul.

Narva II keskkooli õpilased näiteks kutsusid välja sotsialistlikule võistlusele õppimises Narva I keskkooli õpilasi. 28. septembril ilmus II keskkooli delegatsioon I keskkooli. Aulas korraldati pidulik aktus. Delegatsioo- ni esindaja luges ette väljakutse võistlusele. Siis võt- tis sõna I keskkooli esindaja, kes oma kooli õpilaste nimel avaldas valmisolekut astuda võistlusse, rõhutades, et uues koolis hinnatakse ainult tublit õppetööd ja et

sotsialistlik kool nõuab õpilastelt intensiivsemat tööd, kui seda tegi kapitalistlik kord. Väljakutse sotsialistlikule võistlusele pandi hääletamisele. Üksmeelselt võtsid õpilased selle vastu. Siis kirjutasid mõlema kooli komisjonid lepingule alla.¹

Kooli sisemistele õppimisvõistlustele (klassidevahelised, salkade- ja rühmadevahelised) ei kaasnenud sellist pidulikku tseremooniat. Küll olid aga sagedasti pikkade arutluste ja vaidluste aineks võistluste tingimused ja hindamise süsteem. Enamikel juhtudel rakendati hindamisel pluss-miinuspunktide süsteemi.

Toome näitena Tartu I algkooli sotsialistliku võistluse tingimused korra ja puhtuse alal. Igal õpilasel oli võistluse algul 50 punkti. Õpilasel vähendati punktide arvu vastavalt korra- või puhtusenõuete rikkumise suurusele sellekohase tabeli järgi. Viimases oli ette nähtud: kooli mööbli või muu varanduse rikkumine või sellega hooletu ümberkäimine 7 punkti, korrarikkumine tunni ajal 6 punkti, hilinemine 5 punkti, rüselamine 3-4 punkti, unustamine 3 punkti, paberid klassi pörandal - kogu klassi punktide üldsummast 1-3 punkti.²

Otepää algkoolis oli võistlus nii korraldatud, et õpilane sai iga edusammu puhul ükskõik mis alal plusspunkte, nõrga edasijõudmise või muude väärnämete puhul aga

¹ "Noorte Hää" nr.14, 3.oktoobril 1940.

² Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim.2, s.-ü.1, l.274.

vastavalt miinuspunkte. Punktideks arvati õpetajatelt saadud hinded, ajalehele kaastöö tegemine (iga kaastöö eest 10 plusspunkti), korralik puhtus (10 punkti), kaasõpilaskonnas kuriteo avastamine (10 plusspunkti) jne. Ebakorrekne käitumine andis 10 miinuspunkti, valetamine 50, suitsetamine 100, vandesõna tarvitamine 10, põhjuse ta puudumine või hilinemine 10 miinuspunkti jne. Korduvail juhtudel tõusis miinuspunktide määr. Igas klassis oli üks õpilane, kes pidas võistlustulemuste tabelit ja kes oli klassi võistlusorganisaator.¹

Sotsialistlik võistlus koolides avaldas pioneerirühmade tegevusele positiivset mõju, aktiveeris pioneere, soodustas nende initsiatiivi arendamist. Seda ei saa aga ütelda õppimisvõistluste kohta, mis sagedasti kujunesid eesmärgiks omaette. Nende tingimused olid liialt keerukad, hindamisel rakendatud pluss-miinussüsteemid aga ebamäärased. Koormav ja tülikas arvepidamine viis tegelikult pioneeride tähelepanu kõrvale õppetöö olulistest probleemidest.

1941.a. kevadel kuulutas ELKNÜ Keskkomitee välja suure vabariikliku võistluse, mis ühendas linnades ja maakondades ning koolides toimunud erialased võistlused. Ta haaras tähtsamaid pioneerirühmade tööalaseid ning kujunes rühmadele tegevusprogrammiks. See võistlus hoogustas pioneeritööd vabariigi koolides.

Pioneeriliikumise arendamisel meie vabariigis etendas tähtsat osa Nõukogude Eesti ajakirjandus.

¹ "Noorte Hääli" nr.68, 8.detsembril 1940.

Esimesena hakkas pioneeritöö küsimusi käsitlema Eesti-
timaa Kommunistliku Partei häälekandja, ajaleht "Kommunist". Juba augustikuus, s.o. enne õppeaasta algust ilmus
ajalehes terve rida pioneerorganisatsiooni eesmärke ja
tegevust selgitavaid artikleid.

11.augustil 1940 avaldas ajaleht artikkel "Pioneeride
organisatsiooni algus",¹ milles antakse lühike ülevaade
pioneerorganisatsiooni tekkest ja tema kujunemisest mas-
siliseks organisatsiooniks, kes ühendab oma ridades 13
miljonit noort leninlast. Artiklis "Noored pioneerid. Mi-
da tähendab sõna - pioneer"² tuuakse näiteid, seal hulgas
ka M.Gorki tähendusrikkad sõnad nimetuse "pioneer" selgi-
tamiseks. Ajaleht kirjutas: "Komnoorte järeltulijad nime-
tavad end pioneerideks, sest nad tahavad kasvada meheli-
keks ja julgeiks uue alu ehitajaks."

Märkimist väärivad veel niisugused artiklid, nagu
"Pioneeride organisatsiooni ehitus (Juhiseid pioneeride
organisatsioonide loomiseks)"³, "Lenin noorsoo internat-
sionaalsest kasvatuses"⁴, "Kes on pioneer"⁵ ja teised.
Ajaleht avaldas Pioneeride organiseerimise büroo teada-
andeid, üleskutseid ja informatsiooni komsomoliorganisat-
sioonide esimestest üritustest nooremate õpilaste organi-
seerimisel ja kasvatamisel.

¹ "Kommunist" nr.39, 11.augustil 1940.

² "Kommunist" nr.41, 13.augustil 1940.

³ "Kommunist" nr.56, 28.augustil 1940.

⁴ "Kommunist" nr.58, 30.augustil 1940.

⁵ "Kommunist" nr.62, 3.septembril 1940.

Selgitavaid materjale pioneeritöö küsimustes avaldas ka ajaleht "Rahva Hääl". Augustikuus avaldas ta artikli "Pioneeride organisatsioon kui noorsoo kasvatusorganisatsioon",¹ milles selgitati kommunistliku lasteorganisatsiooni eesmäärke ja tegevuse põhimõtteid.

18.septembril 1940.a. hakkas ilmuma Bestimaa Kommunistliku Noorsooühingu häälekanaja, ajaleht "Noorte Hääl". Peaaegu igas lehe numbris oli hulgaliselt materjale pioneerirühmade tegevusest. Peale informatsioonilist laadi sõnumite väärivad märkimist pioneeritöö metoodikat käsitlevad artiklid, nagu "Pioneerid - noorte kasvatusorganisatsioon"², "Pioneeride tuba peab olema töötuba"³, "Kuidas organiseerida pioneeride töökava"⁴, "Pioneerid ja nende võistlused"⁵, "Pioneerisalgatöö korraldamine"⁶, "Kasvatuslik töö pioneerirühmas", "Kuidas teha koonausi huvitavaiks ja õpetlikeks"⁷, "Ettekandeõhtud - pioneeritöö selgitajaina"⁸ ja teised.

Juba eespool mainitud artiklite nimetused räägivad sellest, et peaaegu kõigis tähtsamates küsimustes püüti pioneeritöötajatele anda metoodilisi juhiseid. Metoodi-

¹ "Rahva Hääl" nr.69, 30.augustil 1940.

² "Noorte Hääl" nr.13, 2.oktoobril 1940.

³ "Noorte Hääl" nr.17, 6.oktoobril 1940.

⁴ "Noorte Hääl" nr.20, 10.oktoobril 1940.

⁵ "Noorte Hääl" nr.73, 14.detsembril 1940.

⁶ "Noorte Hääl" nr.83, 28.detsembril 1940.

⁷ "Noorte Hääl" nr.79, 21.detsembril 1940.

⁸ "Noorte Hääl" nr.67, 7.detsembril 1940.

listes artiklites käsitletakse niisuguseid küsimusi, nagu pioneeride ja õpilaste ideelis-poliitiline kasvatamine, pioneeride isetegevuse ja initsiatiivi arendamine, hoiu- mine õppetöö meetodite ülekandmisest pioneeriorganisatsiooni, pioneeritöö vormide mitmekesistamise võimalused, õige romantika sissetoomine, pioneeride huvide arvestamine, salga tähtsuse tõstmine, lastevanemate ja ühiskondliku abi ärakasutamine jm.

Iluvitavaid materjale pioneeritöö metoodika valdkonnast pakkusid ajakiri "Nõukogude Kool" ja ajaleht "Nõukogude Õpetaja". Mitmesuguseid eriti informatsioonilist laadi artikleid pioneerirühmade tegevusest avaldasid ka kohalikud ajalehed.

1940.a. oktoobrikuus ilmus ajakirja "Pioneer" esimene number. Kuna pioneeriorganisatsioon oli alles kujunemisjärgus, anti ajakirjas rohkesti ruumi juhtnööridele pioneerirühmade töö organiseerimiseks. Avaldati pioneerikohustuste ja töötuse tekstid, kirjutisi organisatsiooni struktuurist, samuti abistavaid materjale konnauste ja teiste pioneeriürituste sisustamiseks.

Ajakirjas ilmus materjale Lenini elust ja tegevusest, vennasvabariikide pioneeridest, informatsiooni Eesti NSV pioneerirühmade tegevusest jm. "Pioneer" avaldas ka kuulsate pioneeride Barasbi Homgokovi ja Miša Kulešovi kirja, milles nad jutustasid oma tööst ning soovisid edu Eesti pioneeridele. Kuulsad pioneerid jutustasid Eesti lastele muuhulgas ka sellest, kuidas pioneerid aitavad noorkarja hooldada. Ise aitasid nad kasvatada Punaarmee ratsaväe-

lastele varssu. Nõukogude valitsus hindas kõrgelt pioneeride kasulikku tööd ja autasustas neid ordenitega "Aumärk".¹

Toimetuse saatesõnas esimesele numbrile oli ajakirja ülesannetest öeldud muuseas järgmist: "Pioneer" tahab seejuures kujuneda noortele tubliks teekaaslaseks, et vääramatult juhtida tulevast põlve õigel teel. "Pioneer" tahab olla kõigi ENSV noorte sõber. Kogu arenemisvõimelise, jõudsa ja eluröömsa kommunistliku noorpõlve sihtjooned ja suunad peegeldugu "Pioneeri" veergudel.

"Pioneer" seab oma ülesandeks aidata kõigiti kaasa, et kasvatada noorsugu kommunistlikus vaimus teadlikeks töörahva huvide eest võitlejaks!"²

"Pioneer" nr.1 ilmus tiraažiga 10 000 eksemplari. Võrdluseks olgu tähendatud, et kolmanliku korra päevil ilmunud ühe levinuma lasteajakirja "Meie Noorus" trükiarv kõikus 1000-2000 eksemplari piires. Ja siiski müüdi "Pioneeri" nr.1 kogu tiraaž mõne päevaga läbi.

"Pioneeri" esimeste numbrite ilukirjanduslikus osas avaldati J.Barbaruse, J.Kärneri, ajakirja toimetaja R.Parve jt. luuletusi. Sõna võtsid ka vanameister O.Luts oma mälestuskatkendiga "Minu esimene tööpöld" ja T.Braks pikema jutustusega "Kärnipoisid".

Ka oktoobrilapsed said oma ajakirja "Mäng ja Töö". See sisaldas muinasjutte, ilusaid pilte, lõbusaid lugusid laste mängudest ja tööst, peitepilte, mõistatusi. "Mängu

¹ "Pioneer" 1941, nr.3, lk.71.

² "Pioneer" 1940, nr.1, lk.5.

ja Töö" materjale kasutati oktoobrilaste koondustel ja teistel üritustel.

Mõlemad ajakirjad, "Pioneer" ja "Mäng ja Töö", aitasid palju kaasa selleks, et tuhanded Eesti lapsed koonduksid pioneeride ja oktoobrilaste rühmadesse.

Esimene pioneerisuvi.

Noor Nõukogude võim Eestis pühendas algusest peale palju tähelepanu hoolitsusele laste eest, mis muuhulgas väljendus ka sisuka ja kosutava suvepuhkuse organiseerimises töötajate lastele. Niisugusest suvepuhkusest ei võinud lihtsate tööinimeste lapsed kodanliku klikivõimu tingimustes unistadagi: vähesed pansionid, sanatooriumid ja suvilad Eesti kõige kaunimates paikades olid käputäie rikkaste rahameeste ning nende poolt riigi etteotsa upitatud poliitikategelaste, kõrgemate sõjaväelaste ja ametnike pojakeste jaoks. Ka üksikud noorkotkaste, skautide ja teiste kodanlike noorsoc-organisatsioonide laagrid, kuhu "isamaaarmastuse" sildi all meelitati ka mõningane osa vaesematest kihtidest pärinevaid lapsi, teenisid kapitalistidele ja kodanlikule riigile ustavate ning kuulekate alamate kasvatamise eesmärki.

Pioneeride ja kooliõpilaste suvepuhkuse organiseerimise küsimused olid arutusel Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogus, Ametiühingute Kesknõukogus, ELKNÜ Keskkomitees ja Hariduse Rahvakomissariaadi kolleegiumil, kes võtsid vastu vastavad otsused, milles olid ette nähtud konkreetsed

abinõud lastele kasuliku ja tervistava suvepuhkuse kindlustamiseks.

Laste suvepuhkuse organiseerimist hakkas vahetult juhtima Eesti NSV vabariiklik pioneerilaagrite komisjon, mis omakorda lõi allkomisjonid maakonnakeskustes. Vabariikliku pioneerilaagrite komisjoni esimeheks oli E.Päll, selle liikmeteks N.Andresen, H.Allik, O.Cher, N.Ruus, V.Hion jt.¹

Eesti NSV-s oli 1941.aasta suvel avamiseks ette valmistatud 24 pioneerilaagrit. Suuremad neist asusid Väänas, Narva-Jõesuus, Toilas, Taevaskojas, Koitjärvel, Võsul ja mujal. Vääna-Jõesuu pioneerilaager üksi võis mahutada kolme kuu jooksul 2100 last. Eraldi olid laagrites ette nähtud kohad 300-le lastekodude kasvandikele ja 200-le tööinvaliidide lapsele. Kokku pidid pioneerilaagrid suve jooksul vastu võtma üle 10 000 tööliste ja teenistujate lapse.

Ametiühingute Kesknõukogu nägi ette laagrite sisustamiseks 1,5 miljonit rubla, mille eest muretseti pioneerilaagritele uus mööbel, voodipesu, toidunõusid, muusikariistu jne. Laste tervislikuks toitlustamiseks määrati 2 milj. rubla. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega kohustati Kaubanduse Rahvakomissariaati varustama pioneerilaagreid kõigi vajalike ning kõrgekvaliteedilise toiduainetega, Tervishoiu Rahvakomissariaati kindlustama kõik laagrid vajaliku arstliku personaliga.²

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.913, l.1.

² "Noorte Hääl" nr.110, 13.mail 1940.

Laste laagrisse suunamine toimus käitiste ja asutuste ametiühingukomiteede kaudu, kusjuures laagrisse sõita võisid kõik töötajate lapsed, olenemata sellest, kas nad olid pioneerid või mitte. 20% lapsi oli lubatud laagrimaksust vabastada. Peale selle otsustas vabariiklik pioneerilaagrite komisjon "vabastada laagrimaksust lööktöölise lapsed ja paremad, kuigi nad saavad enam palka."¹

Enne laagrisse sõitmist tegid lapsed läbi põhjaliku arstliku kontrolli. Et ära hoida suurt liiklust ja lastele pikka ning väsitavat sõitu, nähti ette osa laste paigutamine laagritesse territoriaalsel põhimõttel - nende elukoha kõige lähemal asuvasse pioneerilaagrisse, vaatamata vanemate ametiühingulisele kuuluvusele. Maakondade ja linnade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed pidid hoolitsema oma ringkonna pioneeride laagrisse toimetamise eest.

Pioneerilaagrite ülemate ja vanempioneerijuhtide ettevalmistamiseks korraldas ELKNO Keskkomitee 16-päevase instruktiivseminari, mis algas 7.mail 1941.a. Seminar organiseeriti pioneerilaagrite korrale vastavalt, et sel teel tulevastele laagritöötajatele anda rohkem praktilisi kogemusi laagrite töö juhtimiseks. Instruktiivseminarist Rocca al Mare laagris võttis osa 54 parimat pioneeritöötajat kogu vabariigist. Seminarist osavõtjad kuulasid laagris viibimise ajal mitu instruktiivset loengut pioneerilaagrite organiseerimisest, pioneerirühmade ning

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.913, l.3.

-salkade moodustamisest, kasvatustöö korraldamisest, ühiskondlikult kasulikust tööst laagris jm. Loengute kõrval anti praktilisi näpunäiteid spordiväljakute rajamiseks, ujumiskohtade ettevalmistamiseks jne. Nii õppeotstarbel kui ka kultuurseks puhkuseks korraldati ekskursioone, kinoetendusi ja teatrite ühiskülastusi.¹

54-st laager-seminarist osavõtjast määrati 46 isikut kohe tööle, neist 24 laagriülemateks ja 22 vanempioneerijuhtideks, 8 inimest jäeti esialgu reservi. Peale selle hoolitseti, põhiliselt küll kohtadel, rühmajuhtide ja pedagoogide kaadri valiku ja ettevalmistamise eest.²

Et pioneerilaagreid organiseeriti vabariigis esmakordselt, oli väga oluline nendes tehtava kommunistliku kasvatustöö aluste selgitamine laagritöötajatele. Instruktiivseminaril, rühmajuhtide ja pedagoogide nõupidamistel ning ajakirjanduses kriipsutati alla vajadust, et laagris viibinud lapsed muutuksid hiljem koolis aktiivseteks organisatoriteks ja oleksid teistele eeskujuke nii õppe kui ka ühiskondlikus töös. Pioneerilaagrid pidi kujunema kohaks, kus süvendatakse kollektivismi mõistmist. Külgekülje kõrval elamine, ühine töö ja mäng, üksteise aitamine, teiste arvestamine pidi lastes kasvatama kollektivismitunnet. Rõhutati mõtet, et laagri elu pole mitte tegevuseta olek, vaid aktiivne puhkus, kus laps, osa võttes igapäevase laagrielu korraldamisest, omandaks nõukogude

¹ "Noorte Hää" nr.106, 8.mail 1941.
"Noorte Hää" nr.107, 9.mail 1941.

² ENSV ORKA, fona R-14, nim.1, s.-ü.913, 1.1.

inimesele iseloomulikke jooni. Laagrielu loosungiks sai "Tervis, töö ja puhkus".

Et tõsta komsomoliorganisatsioonide vastutust laagris tehtava kasvatustöö eest, nõuti laagrite tööplaanide kinnitamist selle maakonna või linna komsomolikomitee poolt, kelle ringkonnas laager asus.

Tösiselt pandi laagritöötajatele südamele vajadust hoolitseda laste tervise kui kõige kallima vara eest ning kindlustada nende eluohutus. See oli ka täiesti loomulik, sest esmakordselt sõitis laagrisse nii suur hulk lapsi.

Pioneerilaagrite tegevus algas 11.juunil 1941.a., välja arvatud Kukulinna ja Taevaskoja laagrid, kus alustati tööd juba 8.juunil. Enamus laagreid oli eraldi poistele (Rocca al Mare, Vösu jt.) ja tütarlastele (Pirita, Saku jt.). Kuid oli ka segatüüpi laagreid.¹

Laste laagritesse saatmine kujunes enamikus kohtades suureks pidupäevaks. Tallinnas, näiteks, oli Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu hoone ees Võidu väljakul, kust algas laste laagrissesõit, suur rahvamurd. Maja ees seisis bussid laste ootel, trepil mängis orkester. Kogu Tallinn oli röömsas ärevuses. Pioneeride saatjate hulgas olid ka ELKNÜ Keskkomitee sekretärid O.Cher ja M.Ork.²

Nüüd hakkasid ajalehed iga päev tooma sõnumeid laste röömsast puhkusest pioneerilaagrites, kus oli alanud mitmekülgne ja huvitav tegevus.

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.913, l.19.

² "Noorte Hääl" nr.136, 12.juunil 1941.

Pioneerilaagrites teostati suurt poliitilist selgitustööd. Lastega vesteldi Vladimir Iljitš Leninist, Nõukogude riigist, tema kangelastest, käimasolevast imperiaalistlikust sõjast jne. Kõikides laagrites töötasid ringid, korraldati sisukaid lõkkeõhtuid ja kunstilise isetegevuse kontserte. Kunstilise isetegevuse õhtul Käsmu laagris esinesid ettekannetega ka kohalikud pioneerid, kellega koos tehti hiljem veel palju üritusi.¹

Paljudes pioneerilaagrites õpetati lapsi tegema ühiskondlikult kasulikku tööd. Näiteks Pirita pioneerilaager lõi söprussidemeid Balti Puuvilla Manufaktuuriga, kes aitas kõigiti kaasa lastele praktiliste tööskuste andmisel. Viimisi sovhoosis said pioneerid rakendada oma võimeid põllutööl. Ka laagri klubiruumi sisustasid lapsed ise.² Saku laagris pöörati suurt tähelepanu aiandusele. Lapsi huvitas noorloomade eest hoolitsemine. Ka ümbruskonna elanike abistamist ei unustatud. Palju tänusõnu ütlesid pioneeridele hiljem talupojad, kelle põldudel ja aedades nad töötasid.³ Rocca al Mare poisid hooldasid laagri suurt köögiviljaaeda, kus esimese tööna võeti käsile kapsaistutamise.⁴

Pioneerilaagrite nimekirja koos analoogiliste positiivsete näidetega võib pikendada. Iseloomulik oli aga see, et ühiskondlikult kasulikku tööd ei võetud kuidagi kunstlikult eesmärgina omaette. Laagri tingimustest läh-

¹ "Noorte Hääl" nr.140, 17.juunil 1941.

² "Noorte Hääl" nr.136, 12.juunil 1941.

³ "Noorte Hääl" nr.138, 14.juunil 1941.

⁴ Sealsamas.

tudes, arvestades tekkinud konkreetset situatsiooni, suudeti ühiskondlikult kasulikke tööd orgaaniliselt seostada kõige muu laagris toimuvaga.

ELKNÜ Keskkomitee sekretär koolide alal M.Ork kirjutas artiklis "Hästi läbi viia pioneerilaagrid Eestis" muuhulgas järgmist: "ELKNÜ Keskkomitee otsusel peavad pioneerid ja koolinoored tegema kõik põhimised laagri sisetööd ise - nad peavad korrastama asemed ja laagrihooned, peavad osa võtma töödest köögis ja söögiruumides. On tarvis õpetada lapsi ennast teenima, mitte aga lootma, et keegi nende järel koristab, nende eest midagi teeb; on tarvis kasvatada pioneerides ja kooliõpilastes austust töö vastu. Austama tööd võib õpetada aga ainult tööga."¹

Pioneerilaagrites pandi palju rõhku sanitaaralastele küsimustele: sanitaar-hügieeniliste harjumuste kasvatamisele, esmaabi andmisele, sanitaaraktiivi loomisele ja õpetamisele.

21.juunil 1941.a. korraldati kõikides pioneerilaagrites lõkkeõhtud, mis olid pühendatud 1940.aasta juunisündmuste esimesele aastapäevale. Sellest alates süttivad igal aastal 21.juunil vabariigi pioneerilaagrites suured sõpruslõkked ning Eestis toimunud sotsialistliku revolutsiooni alguse tähistamine üheaegselt kõigis laagrites on muutunud kauniks traditsiooniks.

Omalaadseks laagriks oli Eesti NSV Pioneeride Kesklaager Väenas. Vabariiklik pioneerilaagrite komisjon otsustas ELKNÜ Keskkomitee ettepanekul moodustada kesklaagri

¹ "Noorte Hääl" nr.134, 10.juunil 1941.

selleks, et see oleks eeskujuks teiste laagrite töötajatele laagrielu korraldamise poolest. Küllastades seda laagrit pidid nad siin nähtut ja õpitut rakendama ka oma laagrites. Pioneerid pidid samuti siin omandatud organiseerimisoskusi ja kogemusi teistesse laagritesse sõites kaasa võtma. Kesklaager anti vahetult Ametiühingute Kesknõukogu hooldamisele. Plaanis oli edaspidi pioneere kesklaagrisse suunata sotsialistliku võistluse korras.¹

Kesklaagri pidulik avamine oli 21.juunil 1941.a. Laagris viibis üle 400 poisi ja tüdrukut, parimad pioneeriaktivistid kogu vabariigist. Laagri pidulikul avapäeval olid pioneeride külalisteks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees J.Vares ja ELKNU Keskkomitee sekretär O.Chernomir.²

Laste suvepuhkuse organiseerimisel ei piiratud ainult pioneerilaagritega. ELKNU Keskkomitee ja Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaadi ühisel nõupidamisel 1941.aasta mais, millest võtsid osa koolide komsomoliorganisatsioonide esindajad ja vanempioneerijuhid, märgiti, et on vaja ära kasutada ka teisi töövoime laste suvepuhkuse organiseerimiseks. Eriti rõhutati kooliväliste lasteasutuste suuri võimalusi, mänguväljakute rajamise vajadust ja eelpostide loomist.

Komsomoliorganisatsioonidele tehti ülesandeks leida sobivad kohad mänguväljakute ja pioneeride eelpostide jaoks ning hoolitseda nende korrasoleku ja sisustamise eest. Majanduslikku abi selle teostamisel tuli otsida

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.913, l.4.

² "Noorte Hääl" nr.146, 23.juunil 1941.

kohalikest rahvahariduse osakondadest, elamute valitsus-
telt ning ametiühingutelt. Koolide kommunistlikelt noor-
telt nõuti, et nad selgitaksid välja nende laste nimed,
kes suveks linna jäävad, et neid haarata organiseeritud
suvepuhkuse vormidega.

Laste suvepuhkuse organiseerimist arutati mitmel
pool koolide komsomoliorganisatsioonide üldkoosolekutel.
Näiteks Tartu VI keskkoolis määrati kommunistlikke noori
vastutavateks ekskursioonide ja teiste ürituste läbiviimi-
se eest. Kõiki noori kutsuti üles kaasa aitama mänguväl-
jaku organiseerimisel.¹

Omaalgatust laste suvepuhkuse organiseerimise sobi-
vamate vormide leidmisel näitas Tartu linna pedagoogiline
kabinet. Õpilaste hulgas levitati lendlehti, milles sel-
gitati vajadust otstarbekalt kasutada vaheaega, et puhata,
karastuda ja ühtlasi ka oma silmaringi laiendada. Samas
tutvustati linna rahvahariduse osakonna poolt koostatud
õpilaste suvist tegevuskava. Lendlehel oli ka ärarebitav
"küsimusleht Tartu koolide õpilastele". Kõik õpilased pi-
did vastama küsimustele, kus nad kavatsevad suve veeta
ja millistest üritustest soovivad osa võtta. Küsimuslehe-
le nõuti ka vanemate või hooldajate allkirja selle kohta,
et nad õpilase vastustega nõus on.²

Sellisel teel saadud täpsed andmed nii linna jäävate
laste arvu kui ka nende soovide kohta olid aluseks õpilas-
te suvepuhkuse planeerimisel.

¹ EKPA, fond 31-3, s.-ü.16, l.15.

² Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim.1,
s.-ü.1, l.50.

Alates 1.maist 1941 rakendati Tartu Pedagoogilise Kabineti juures tööle klassi- ja koolivälise kasvatus- töö nõunik. Tema ülesandeks oli anda õpetajatele nõu klassi- ja koolivälise töö küsimustes, eriti aga abistada koole õppetöö vabaaja sisustamisel.¹

1000 õpilast oli Tartu koolidesse teatanud, et nad jäävad suveks linna ja tahavad osa võtta suvevaheajal õpilastele organiseeritavast tegevusest. Linnas avati 6 mänguväljakut. Iga mänguväljaku juhatajaks määrati üks Tartu õpetajaist ja tema ahiks üks kohalikest kommunistlikest noortest. Peale mängimise võisid noored tegelda neid huvitavate tööaladega, milleks moodustati vastavad rühmad. Nii töötasid puutöö-, raua-, savi- ja käsitöörühm. Kõik 6 mänguväljakut valmistusid omavahelisteks võistlusteks. Nad korraldasid ülelinnalise sõjamängu ja ka hulk ekskursioone ja matku vaatamisväärsesse kohtadesse, millest lapsed rohkearvuliselt osa võtsid.

Tööplaan linna jäävatele lastele nägi ette kord nädalas isetegevusõhtud, tutvumise linna muuseumide ja ettevõtetega, treeningrühmade loomise kergejõustiklastele, võrkpalluritele jt. sportlastele, 8 eelposti loomise laste elukoha järgi, 21.juuni piduliku tähistamise, tutvumise Vorosilovi, Kirovi, Frunze ja Krupskaja elulugudega ja veel palju muud.²

Eeltööd laste mänguväljakute avamiseks tehti üle

¹ Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 20, nim.1, s.-ü.1, l.50.

² "Tartu Kommunist" nr.131, 6.juunil 1941.
"Tartu Kommunist" nr.137, 13.juunil 1941.

kogu vabariigi. Need pidid kokku mahutama üle 8000 lapse. Mänguväljakuid finantseeriti erakordselt hästi. Näiteks Ametiühingute Kesknõukogu poolt J.Tombi nimelise klubi juures avatud mänguväljaku majandamiseks oli ette nähtud 30 000 rbl. Lapsed said siin 2 korda päevas süüa. Lõunaseks puhkuseks olid kõigile lastele muretsetud lamamisraamid.

Ka koolivälised lasteasutused kohendasid oma tööuutele tingimustele.

Tallinna Pioneeride Maja, kes alustas tegevust 1941.a. kevadel, töötas välja konkreetse plaani suveks. Avati järgmised ringid: sõjalise väljaõppe, mudellennukite, loodusteaduse ring, spordi- ja muusikaring jt. Tööplaanis oli ette nähtud palju huvitavaid üritusi ja tegevust linna jäänud lastele: laste kehakultuuri pidu, ülelinnaline mereväe päevale pühendatud pioneeride lökktuli, kohtumised punaarmee lastega, mudellennukite näitus, sõjalised mängud, väljasõidud lähematesse pioneerilaagritesse jm.¹

Üksikasjaliselt oli läbi mõeldud Kadrioru Noortepargi tegevus. Kuna Noortepargi külastajate koosseis oli väga mitmekesine, siis jaotati noori nende huvide kohaselt vastavatesse rühmadesse. Tööplaan nägi ette ekskursioone, vaatlusi looduses, praktilisi töid pargis, käsitööd ja majapidamist tütarlastele, luuremänge, lökkeõhtuid ja palju muud. Noortepargi päevakava ja töö korraldus oli sarnane praegustes linnalaagrites olevaga. Kahesajale

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.344, l.103.

lapsele anti sooja lõunat. Laste kasutada oli ka einelaud.¹

Eesti NSV Pioneeriorganisatsioonile kui Üleliidulise Pioneeriorganisatsiooni ühele rühmale võimaldati saata oma paremaid esindajaid üleliidulisse pioneerilaagrisse Artekki. 15.juunil 1941.aastal sõitis esmakordselt grupp Eesti pioneere Artekki. Need olid 24 pioneeri, kes paistisid silma kevadel ELKNU Keskkomitee poolt väljakuulutatud vabariiklikus võistluses. Sõitjate hulgas olid pioneerid Tallinnast, Tartust, Pärnust, Haapsalust, Tapalt, Paidest, Saaremaalt ja mujalt. Enne ärasõitu viibisid pioneerid mõned päevad Eesti NSV pealinnas Tallinnas. Koos tutvuti linna vaatamisväärsustega, käidi Kadriorus, Toompeal ja mujal. Rivis ja lauluga suundusid õnnelikud Artekki sõitjad jaama, kus neid olid saatmas komsomoli- ja pioneeritöötajad, lastevanemad, õpetajad ja pioneerid.^x

Pioneeride kauni suvepuhkuse katkestas fašistliku Saksamaa reeturlik kallaletung Nõukogude riigile. Sõda tabas meie rahvast rahuliku ülesehitustöö juures, noortel oli aga parajasti käsil kõige rahuaegsem tegevus - suviste pioneerilaagrite avamine, üleliidulise jooksuprossi korraldamine jne.

Teade fašistide ootamatust kallaletungist Nõukogude

¹ ENSV OHKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.344, l.105.

^x Lähemalt Eesti arteklastest vaata H.Kurmi artiklis "Eesti pioneerid Arteki pioneerilaagris Suure Isamaasõja aastail", kogumikus "Eesti koolid Suure Isamaasõja aastail Nõukogude Liidu tagalas", Tallinn 1964.

Liidule täitis noorte südamed raevu ja vihaga vaenlase vastu, kutsus esile enneolematu patriotismipuhangu. Juba esimestel sõjapäevadel tulid sõjakomissariaatidesse paljud noormehed ja neiud, et astuda armeesse. Oma vanemate seltsimeeste eeskujul püüdsid noored töölised vabrikutes, ettevõtetes ja transpordis tõsta tööviljakust, tugevdada töödistsipliini, suurendada toodangu väljalaset.

Patriootlik vaimustus haaras kõige väiksemaidki. Ka nemad soovisid osa võtta üldrahvalikust võitlusest meie maale tunginud agressorite vastu.

Saanud teada nurjatu vaenlase kallaletungist, mõistsid kaevurite ametiühingu Toila laagri pioneerid selle karmilt hukka. Kümme tütarlast-pioneeri astusid laagri lipu juurde rivistunud pioneeride seast välja ja teatasid oma soovist vabatahtlikena minna Punaarmee sanitaarväeosadesse. Samad pioneerid pöördusid kõigi Eesti NSV pioneeride poole üleskutsega võimalikult paremini ja aktiivsemalt abistada Punaarmeed.¹

13-aastane Irene Toming ja 15-aastane Linda Laks, tööliste tütreid, pöördusid kirjadega "Noorte Hääle" poole. I. Toming kirjutas: "Olen sanitaarkursustel nii mõndagi õppinud ja tahaksin Nõukogude Liidule osutada mõne väikese teene, sest see on iga pioneeri püha kohustus". Linda Laks aga kirjutas, et kui vaja on, läheb ta rindele.²

Pioneerorganisatsioonile kui tõhusale abilisele

¹ "Kommunist" nr.154, 29.juulil 1941.

² "Noorte Hääle" nr.147, 24.juunil 1941.

võitluses fašistidega lootis komsomol, usaldades pioneeridele tähtsaid ülesandeid. Eestimaal Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee üleskutses Eesti töötavale noorsoole pöörduti otseselt pioneeride ja õpilaste poole:

"Pioneerid ja kooliõpilased! Aidake sõduritel, komandöridel ja poliittöölistel, samuti hävituspataljoni tabada spioone, diversante, bandiite. Pange välja valvepostid traadiühenduse, teede, sildade ja teiste tähtsate objektide kaitseks. Hooldage saksa fašismiga võitlevate sõdurite ja komandöride perekondi. Andke neile jõukohast abi!"¹

See oli pioneeridele tegevusprogrammiks, mis näitas neile, millega ja kuidas võivad lapsed kodumaale kasulikud olla. Üleskutsesse vastasid konkreetsete tegudega sajad noored leninlased.

Tallinna linna 37. algkooli pioneerid kandsid ette:

"Meie 37. linna algkoolist, mõistsime, et ka meie võime olla kasulikud, kui mitte rindel, siis tagalas. Pioneerijuhi suunamisel töötasime kommunistlike noorte majas, kleepisime oma koolimaja aknaile paberiribad, siis vedasime liiva ja kaevasime kaevikuid. Tahaksime meeleldi töötada laatsaretis, aidata arste ja abistada haigeid. Armastusest kodumaa vastu oleme valmis pühendama talle oma jõu ..."²

Oma aktiivsust näitasid pioneerid ka osoaviahimi poolt organiseeritud õhu-gaasikaitse koolides ja kursustel,

¹ "Noor Leninlane" 1941, nr. 7, lk. 290.

² "Noorte Hääl" nr. 195, 14. augustil 1941.

kus õpiti tundma gaasitorbiku käsitlemist ning abi andmist õhurünnakute ajal. Kui esimestel kursustel oli osavõtjaid veel vähe, siis järgnevatel õppustel tõusis nende arv pidevalt.¹

1.augustil kogunesid Tallinna pioneerid ELKNU Keskkomiteesse koosolekule, kus neile anti konkreetseid ülesanded tegutsemiseks. Pioneerid jagati eri rühmadesse, üks rühmadest hakkas käima haiglates haavatuid külastamas ning vajaduse korral seal abistamas, teine rühm läks mobiliseeritute kodudesse, kus emad viibisid päeval tööl, väiksemaid lapsi hoidma.² Kui vaenlane Tallinnale lähenes, asusid pioneerid koos kogu elanikkonnaga pealinna kaitsele. Nad ehitasid kindlustusi, tõkkeid, barrikaade, kaevasid kaevikuid jne.

Tunginud meie maale, ei halastanud fašistlikud röövlid isegi lastele. Nii pommitasid fašistid mõningaid Eestis asuvaid pioneerilaagreid ja tagalasse suunduvaid ronge lastega. Vaenlase poolt meile pealesunnitud julm sõda oli juba esimestel nädalatel nõudnud ohvreid ka pioneeride ridadest.

Suur Isamaasõda oli karmiks katsumuseks Eesti NSV Pioneerorganisatsioonile. Nagu kõik NSV Liidu pioneerid, püüdsid nõukogude tagalasse evakueerunud Eesti pioneerid ja õpilased olla oma kodumaa väärilisteks patriootideks. Ennastalgava tööga tehastes ja kolhoosipõldudel, tõsise suhtumisega õppetöösse, osavõtuga timurlaste liikumisest,

¹ "Noorte Häääl" nr.183, 2.augustil 1941.

² "Noorte Häääl" nr.185, 4.augustil 1941.

koolide eest hoolitsemisega, haavatute abistamisega jne. aitasid pioneerid lähendada võitu fašismi üle. Ka sakslaste poolt okupeeritud Eestisse jäänud aktiivsed pioneerid näitasid ustavust nõukogude korrale ja valmisolekut võitluseks vaenlastega.^x

Eespool antud ülevaatest pioneeriorganisatsiooni tegevusest esimesel nõukogude aastal paistab kõigepealt silma, et kommunistlikul lasteliikumisel oli Eestis lai kõlapind. Kodanluse võimu kukutamine andis EKNÜ-le võimaluse legaalsetes tingimustes pöörduda noorsoo ja laste poole ning asuda nende organiseerimisele, mis leidis kohe algusest peale positiivset vastuvõttu noorte ja laste poolt.

Piiritagused hädateoreetikud püüavad väita, et revolutsiooni 1940.a. suvel olevat teinud mitte töötav rahvas, vaid Punaarmee ja et sotsialismile üleminek oli nagu väljastpoolt Eesti rahvale peale surutud. Selle väite lükkab ümber muuhulgas ka kommunistliku noorsoo- ja lasteliikumise laialdane areng, kommunistlike ideede kiire levik noorsoo laiades hulkades. Valdav enamus Eesti noorsoost, lapsed kaasa arvatud, astus nagu kogu töötav rahvaski kindlalt ja teadlikult sotsialismi teele, astus võrdõiguslike NSV Liidu rahvaste perre.

^x Lähemalt B.Nedzvetski ja J.Renzi artiklis "Eesti pioneerid Suure Isamaasõja päevil". "Nõukogude Kool" 1962, nr. 3.

Punaarmee viibimine Eesti territooriumil paralüsee-
ris kodanluse kontrrevolutsioonilist tegevust, hoidis
ära kodusõja vallapääsmise, mis võimaldas Eesti revolüt-
sioonilistel jõududel koondada töötavat rahvast EKP loo-
sungite ümber. Kodanlus ja tema agendid ei olnud aga pä-
ris "tegevuseta". Isegi noorte ja laste hulgas oli nii-
suguseid, kes astusid välja uute ümberkorralduste vastu,
pioneerorganisatsiooni ja komsomoli vastu. Need olid
aga jõuetuks jäänud kodanluse võsukeste viimased katsed
oma "nägu" näidata, mis ei võinud aga millelegi viia ega
midagi muuta.

Laste vabatahtlik ja massiline astumine pioneeri-
organisatsiooni, pioneerirühmade kiire loomine kõikides
koolides on mitte ainult laste, vaid ka nende vanemate,
seega kogu rahva poliitilise mõtlemisviisi näitajaks,
tema Nõukogude võimu ja sotsialismi kasuks tehtud otsuse
tunnistuseks.

Asudes laste organiseerimisele pioneerirühmadesse
võisid EKNÜ organisatsioonid kõik oma jõud koondada prak-
tilisele organiseerimistöele. Ei olnud vaja palju aega
hoovõtmiseks, "diskuteerimiseks" laste organiseerimise
probleemide alal, sest oli võimalus toetuda nii Eesti
kommunistliku lasteliikumise kogemustele^x kui ka nende-
le suurtele kogemustele, mis olid NSV Liidu pioneerior-

^x Paljud kolmekümnendate aastate pioneerid lülitusid
1940.aastal aktiivsesse ühiskondlik-poliitilisse tege-
vusse. Mitmed neist jätkasid tööd pioneerorganisatsi-
oonis legaalsetes tingimustes. Nii näiteks oli F.Lii-
vik määratud Tallinna VII algkooli pioneerijuhiks.

ganisatsioonil. Kohe algusest peale oli täielik selgus kommunistliku lasteliikumise arengusuundades, tema organisatsioonilises struktuuris ja tegevusmeetodites. Uued pioneerijuhid said ammendavaid instruksioone ja juhiseid, mis võimaldasid neil kiiresti organiseerimistöölt üle minna sisulisele tegevusele pioneerirühmades.

Ka organiseerimistöös ei laabunud kõik libedalt. Mõnel pool ja mõningates küsimustes esinenud organisatsioonilised ebakõlad olid tingitud organisaatorlike oskuste puudumisest ja selle tegevuse uudsusest, eriti arvestades liikumise massilist iseloomu. Näitena võib tuua pioneerilaagrite töö algust. Enamuses laagrites algas töö kolme päeva võrra hiljem, kui oli ette nähtud. Ka kõik kohad ei olnud ära kasutatud. Põhjuseks olid ümberkorraldused vahetult enne laagritöö algust. Põhiliselt olid laagrid mõeldud poiste ja tütarlaste ühislaagritena, siis aga võeti vastu otsus lahus laagrite moodustamiseks. See hi-
linenud otsus oligi esinenud arusaamatuste põhjuseks.¹

Kogemuste puudumisega on seletatavad mõningad vead ja puudused pioneeride ideelis-poliitilisel kasvatamisel, nagu ebajõukohaste poliitiliste loengute pidamine, täiskasvanutele mõeldud poliitiliste artiklite lugemine, isegi testide korraldamine õpilaste poliitiliste teadmiste selgitamiseks. Teadmatusest kasutati mõnel pool pioneerorganisatsiooni põhimäärusega mitte lubatud võtteid, nagu ajutiselt pioneerorganisatsioonist eemaldamine puudulike

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.913, l.19.

hinnete saamisel. Kuid need puudused esinesid ainult üksikutel juhtudel ja tänu ajakirjanduses avaldatud metoodilistele juhenditele ning soovitustele ületati need suhteliselt kiiresti.

See oleks läinud muidugi veel kiiremini, kui algusest peale oleksid tegutsenud metoodilised keskused pioneeride majade näol. Tartus eraldati küll ruumid selleks otstarbeks 1940.a. septembrikuu alguses, kuid õige varsti võeti need üliõpilaste ühiselamute puuduse tõttu ära. Tallinnas anti 1941.a. algul pioneeride maja loomiseks Lai t. 15 asunud endine Aktsiaklubi maja. Pioneeride maja esimese juhataja sõnade järgi oli Tallinna Pioneeride Maja mõeldud asutuseks, kus lapsed "meeldivalt ja organiseeritult võiksid aega viita, süvendada oma lemmikaineisse ja kus neid kavakindlalt kasvatatakse kommunistlikus vaimus".¹ Eeskuju võeti Leningradi Pioneeride Majast, kuid sisulisele tööle asuti alles 1941.a. märtsis.

Iseloomustavaks pioneerorganisatsiooni tegevusele 1940/1941. õppeaastal on mitte eespool mainitud üksikud puudused, vaid vaimustus pioneeritöö vastu, mis laste hulgas valitses, ja nii laste endi kui ka pioneerijuhtide ja õpetajate initsiatiiv.

Kogu kasvatustöö oli suunatud igakülgsest arenenud Nõukogude kodanike kasvatamisele. Pioneerirühmade tööplaanid hõlmasid kommunistliku kasvatuse kõiki koostisosi. Vanemate vennasvabariikide kogemusi, mida endale

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.407, l.43.

eeskujuks seati, ei kopeeritud mehhaaniliselt, vaid rakendati kohalikke tingimusi arvestades Eesti kui alles NSV Liidu koosseisu astunud vabariigi omapära arvestades, ning suudeti leida küllaltki huvitavaid ja originaalseid töövorme.

Märkimist väärivad need töövormid, mis end igati õigustasid esimesel nõukogude aastal ja mida tuleks arvestada ka tänapäeval. Nimetagem siin tööd lastevanemate kaasatömbamiseks ja pioneeritöö tutvustamiseks laiale üldsusele, pioneerisuve ettevalmistamist, Kesklaagri asutamist vabariigis, ülelinnaliste sõjamängude korraldamist, pioneerijuhtide pühaliku töötuse andmist jm.

Loomulikult võisid rohkearvuliste esmakordselt rakendatavate töövormide hulka sattuda ka niisugused, millest tuli varsti kui kõlbmatutest loobuda, nagu näiteks välis- te sümbolitega ja paraadlikkusega liialdamine. 28.augustil 1940.a. hoiatas ajaleht "Kommunist" artiklis "Parteiorganisatsioonide ülesandeid komnoorsoo juhtimise alal", et "nii mõneski EKNÜ organisatsioonis on peatähelepanu pööratud mitte niivõrd poliitilistele õpingutele, kuivõrd just skautide ja gaidide organisatsioonidest mehaaniliselt üle kantud välis- rituaalide ja tseremooni-ate harrastamisele ..."¹

Raskusi, eriti alguses, oli pioneerijuhtide kaadri- ga. EKNÜ Keskkomitee üleskutsele asuda tööle lastega vastasid sajad kommunistlikud noored. Nõudmine pioneerijuh- tide järele oli palju suurem, kui pioneerijuhtide semi-

¹ "Kommunist" nr.56, 28.augustil 1940.

narid ja kursused anda võisid. Mitte igal pool ei jõudnud pioneeride ettevalmistamine järele pioneerirühmade arvu kiirele kasvule, vaatamata suurele tööle, mis selles osas tehti. Selletõttu olid pioneerijuhid sunnitud töötama korraga mitmes koolis, mis ei võinud jätta mõju avaldamata .

Suure töö tegid siin EKNÜ aktivistid. Iseloomulik oli, et paljudes kohtades juhtisid või abistasid komsomoli linna- ja maakonnakomiteede juhtivad töötajad ning komsomoli-algorganisatsioonide sekretärid samaaegselt mõnda pioneerirühma. Nii oli see Tallinnas, Tartus, Pärnus, Narvas ja mujal. Näiteks Tallinna X keskkooli komsomoli-algorganisatsiooni sekretär P.Tanska suutis koolis luua tugeva ja autoriteetse komsomoliorganisatsiooni, kes juhtis kogu õpilaskonna tegevust. Ta leidis veel aega, et isiklikult juhtida ka sama kooli pioneerirühma.¹ Tartu Maakonnakomitee sekretär M.Sverdlov oli algul koguni pioneerijuhiks Tartu linna XVII algkoolis.

Õpilaste vastuvõtmisel Kommunistlikku Noorsooühingusse tunti huvi selle vastu, mida nad on teinud pioneerorganisatsioonis, kuidas nad pioneere abistavad. See nähtub Mustvee keskkooli², Tartu IV keskkooli³, Viljandi II keskkooli⁴ ja teiste koolide komsomoliorganisatsioonide koosolekute protokollidest, samuti endiste komsomoliaktivistide jutustustest.

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.794, l.21.

² EKPA, fond 31, nim.31-3, s.-ü.16, l.7.

³ Sealsamas, l.26.

⁴ EKPA, fond 31, nim.31-3, s.-ü.20, l.4.

Raskustest, mis tekkisid seoses pioneerijuhtide kaadri puudumisega, aitasid üle saada õpetajad, kes valdavas enamuses võtsid aktiivselt osa pioneeriorganisatsiooni tööst. Koolides määrati üks paremaid ja poliitiliselt enam arenemud õpetajatest pioneeride hooldusõpetajaks, kes pidi osutama abi pioneerijuhile ja ühendama kõigi õpetajate jõupingutusi pioneeritöö osas. Kuigi õpetajate ettevalmistus pioneeritööks ei olnud küllaldane, aitasid nende aktiivsus ja tahe sellest puudujäägist üle saada.

Ei saadud aga päris mööda ka vanemates vennasvabariikides pioneeriorganisatsiooni arengu algperioodil päevakorrale tõstetud õpetaja ja pioneeriorganisatsiooni vahekorra probleemist. Ka meie koolides esines mõnel pool esimesel nõukogude aastal katseid vastandada pioneeriorganisatsiooni koolile ja pioneerijuhti õpetajale. See nõrgendas õpetaja ja pioneerijuhtide koostöö efektiivsust.

Õpetaja ja pioneeriorganisatsiooni vahekorra ja koostöö kohati ebaõige mõistmine väljendus selles, et mõned õpetajad arvasid pealetikkuva olevat pioneeri- ja komsomoliüritustest osavõtmise, pioneerirühmade töö suunamise, kui neid nimeliselt alati üritustele ei kutsutud või neilt abi ei palutud. Mõnedel õpetajatel ei olnud küllalt kodanikujulgust tunnistada oma endiste vaadete ekslikkust. Selline siiras enesekriitika oli aga tarvilik usalduse võitmisel eesrindlike õpilaste juures. Osa pioneeri- ja komsomoliaktivistide seas aga esines eriti õppeaasta algul mõningane endaisoleerimise tendents.

Juhtivate komsomoli- ja haridusorganite poolt tarvi-

tasule võetud abinõud lahendasid probleemi kiiresti ja valudeta.

Juba 19.septembril 1940.a. märgiti Tallinna klassi-juhatajate koosolekul, et kasvatustöö peab baseeruma kommunistlike noorte tegevusele ja et õpetajad peavad nendega koos töötama. Hariduse rahvakomissar, kriipsutades alla õpetaja abi komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonidele, ütles: "Et abistada, ei tarvitse esialgu olla läbi ja läbi kommunist."¹

1940.a. lõpul toimunud nõupidamisel, millest võtsid osa Hariduse Rahvakomissariaadi ja ELKNÜ Keskkomitee juhtivad töötajad, arutati lähemalt õpetajate koostööd komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonidega. ELKNÜ Keskkomitee esindaja rõhutas vajadust arendada usalduslikku vahekorra kommunistlike noorte ja õpetajate vahel, kuid nii, et see koostöö ei muutuks väiklaseks hooldamiseks, mis võtab noortelt initsiatiivi. Leiti tarvilik olevat komsomolitööd, ka siis, kui organisatsioon on väike, tihedasti siduda kogu õpilaskonna tööga.²

Nii koolide komsomoli- kui ka pioneeriorganisatsioonid kujunesid õpetajate abilisteks võitluses kõrge õppe-
edukuse ja distsipliini eest, õpilaste vaba aja sisustamisel, nende kasvatamisel nõukogude patriotismi vaimus, ustavuse vaimus sotsialistlikele ideedele.

Esimesel nõukogude aastal suudeti mitte ainult luua massiline kommunistlik lasteorganisatsioon, vaid nii

¹ ENSV ORKA, fond R-14, nim.1, s.-ü.50, l.72.

² Sealsamas, l.63.

teoreetiliselt kui ka praktiliselt välja töötada selle organisatsiooni tegevuse alused, omandada kogemusi organisatsiooni juhtimiseks ja suunamiseks. Sel aastal juurdunud laste kommunistliku kasvatamise ja organiseerimise idee, pioneeritöö vormid ja meetodid olid nii sügavad, et neid ei suutnud kõrvaldada fašistlik okupatsioon. Sellega ongi seletatav, et vahetult pärast mõne Eesti maakonna või linna vabastamist saksa fašistidest kohe asusid tööle pioneerirühmad, kes kiiresti leidsid endale õige koha rahva üldises töös ja võitluses.

x

x

x

Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis lõi noortele ja lastele kõige avaramad õppimis- ja arenemistingimused. Kool osutus nüüd kõige sobivamaks baasiks massilise kommunistliku lasteliikumise arendamiseks.

ELKNU, asunud laste organiseerimisele legaalses tingimustes, suutis lühikese ajaga kõikjal koolides luua pioneerirühmad. Laste huvi pioneerirühmade vastu oli väga suur. Osavõtuga pioneerorganisatsiooni tööst andsid nad oma panuse uue elu ehitamisel.

Pioneerorganisatsioon kujunes Eesti laste massiliseks kommunistlikuks organisatsiooniks, kes õpetajate ja üldsuse kaasabil tegi suure töö laste kommunistlikul kasvatamisel. Temast sai Üleliidulise Pioneerorganisatsiooni

üks võitlusrühm. Esmakordselt võisid nüüd Eesti pioneerid ja kooliõpilased legaalsetes tingimustes koos kogu töötava rahvaga tähistada Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva, õppida tundma V.I.Lenini ideid kommunistlikust ühiskonnast, osa võtta tähtsatest poliitilistest kampaaniatest.

Eesti kommunistliku lasteliikumise kogemuste arvestamine, vanemate vennasvabariikide rikkalik kogemuste tundmaõppimine ja rakendamine, mis avaldus pioneerirühmade tegevuse suunamises ja igapäevases juhtimises, kindlustasid pioneerorganisatsioonidele tähtsa koha kommunistliku kasvatuse süsteemis.

Pioneerirühmade töö sisu, vormid ja meetodid vastasid pioneerorganisatsiooni ees seisvatele üldistele ülesannetele ja laste vanuseliste iseärasustele ning kajastasid ka Eesti NSV kui noore nõukogude liiduvabariigi omapära. Poliitilise kasvatustöö esiplaanile asetamine pioneerirühmades soodustas sotsialismiideede sügavat tungimist laste teadvusse, nõukogude moraali juurutamist laste igapäevasesse ellu. Emotsionaalselt küllastunud töövormide kasutamine, laste isetegevust arendavate meetodite rakendamine tegi pioneeritöö lastele huvitavaks ja lähedaseks, tõstis nende eneste vastutust pioneerirühmade tegevuse eest.

1941.a. suvi oli esimene pioneerisuvi. Selle ettevalmistamine, tuhandete laste sõit pioneerilaagritesse, osavõtt kooliväliste lasteasutuste ja mänguväljakute tegevusest rikastas pioneerorganisatsiooni tööd.

Eesti Pioneeriorganisatsiooni sisukas tegevus esimesel nõukogude aastal kindlustas tema rühmade kiire taastamise ja arengu pärast maa vabastamist fašistlikest okupantidest.

K O K K U V Ö T E

Käesoleva töö eesmärgiks oli vaadelda kommunistliku lasteliikumise teket ja arengut Eestis, selle vorme ja iseärasusi erinevatel etappidel.

Meie poolt kogutud, süstematiseeritud ja analüüsitud faktiline materjal võimaldab teha üldistusi kommunistliku lasteliikumise arengu kohta Eestis mitmest aspektist. Meie käsitleme seda kui revolutsioonilise noorsooliikumise üht koostisosa. Sellisena on kommunistlik lasteliikumine olnud kommunistliku partei ja kommunistliku noorsooühingu abiliseks ja reserviks ning andnud oma tagasihoidliku panuse töörahva võitluse õnneliku tuleviku eest.

Kommunistliku lasteliikumise sisu, tema meetodid ja vormid on tema arengu üksikutel etappidel olnud erinevad, kuna erinevad olid ka ülesanded, mis kommunistlik partei on revolutsioonilisele noorsooliikumisele seadnud. Viimased aga muutusid sõltuvalt tööliikumise arengu tasemest ja klassivõitluse käigust.

Nagu esimeses peatükis toodud materjal näitab, omistasid bolševikud juba käesoleva sajandi algul suurt tähelepanu noorsoo osavõtule tööliisklassi revolutsioonilisest liikumisest. Venemaa suuremates keskustes tekkisid sotsi-

aaldemokraatlikud noorte ringid ja organisatsioonid, kelle liikmed võtsid jõukohaselt osa tsarismivastastest väljaastumistest.

Põrandaalused noorte ringid tekkisid ka Eestis. Revolutsiooniliselt meelestatud koolinoored ja töölisnoorukid võtsid 1905.a. revolutsiooni aastail osa demonstratsioonidest ja streikidest, levitasid lendlehti ja üleskutseid, nõudsid koolielu demokratiseerimist jne.

Iseseisvat noorsoo-organisatsiooni aga ei loodud. Noorte tegevus avaldus ringides ja osavõtus poliitiliste parteide poolt korraldatud üritustest.

1905.a. revolutsiooni sündmused ja noorte tsarismivastane tegevus avaldasid mõju ka lastele. Revolutsioon pani ka nooremaid lapsi poliitiliselt mõtlema, õpetas nägema sündmuse klassivõitluse seisukohalt. Siiski ei moodustanud tolleaegne töö nooremate lastega ei organisatsiooniliselt ega ka sisuliselt veel omaette löiku üldises noorsootöös. Spetsiaalseid üritusi lastele peaaegu ei korraldatud. Oli ju noorsooliikumine siis ka alles lapsekingades. Sellepärast vaatlesime esimeses peatükis üksikasjalisemalt noorsootööd, kuna põhiliselt ainult selle kaudu toimiski laste mõjutamine.

Pärast Veebruarirevolutsiooni tekkisid tingimused massilise revolutsioonilise noorsooliikumise organiseerimiseks. Eesti bolševike juhtimisel toimunud tööliste koosolekutel ja partei ajakirjanduses pühendatakse palju tähelepanu laste töö- ja õppimistingimustele, nende kasvatamisele ja organiseerimisele. Nüüd astuti esimesi samme

töölislaste organiseerimisel ja poliitilisel kasvatamisel.

Ühelt poolt hakkasid seda tegema bolševike juhtimisel loodud sotsialistlikud töölisnoorsoo organisatsioonid. Nende algatusele osutasid vastupanu kodanlikud noorsooorganisatsioonid ja reaktsioonilised õpetajad, kes pidid noori ja lapsi allutama oma mõjule. Arvestades seda, et sotsialistliku noorsoo organiseerimine oli alles algstaadiumis, otsisid Eesti bolševikud võimalusi nooremaid lapsi organiseerida ka täiskasvanute sotsiaaldemokraatlike seltside ja ühingute kaudu. Viimased korraldasid lastele mitmesuguseid üritusi, mis soodustasid revolutsiooniliste ideede jõudmist lasteni.

Erinevalt eelnevatest aastatest hakati nüüd vahet tegema noorsoo- ja lastetöö vahel. Nooremate lastega hakati juba eraldi tegelema. Oli plaanis neid organiseerida klubidesse, mis pidid töötama ka algkoolides. Siiski spetsiaalsete lasteorganisatsioonide, isegi mitte kindla koosseisuga lastegruppide või rühmade moodustamiseni praktiliselt veel ei jõutud.

Oktoobrirevolutsiooni võiduga algas uus ajastu noorsooliikumises. Nõukogude võimu esimesed dekreedid andsid töölisnoortele poliitilised õigused ning parandasid tunduvalt nende olukorda. Suurenes tähelepanu laste vajadustele, mille üheks väljenduseks oli koolielu demokratiseerimine.

Aktiviseerus sotsialistlike noorsooühingute prakti-

line töö lastega: lastele selgitati ühiskondlik-poliitilisi sündmusi, korraldati lastepidusid, moodustati laulukoore ja näiteringe, organiseeriti laste esinemisi tööliste koosolekutel rahvamajades jne.

Töölislaste organiseerimise ja kasvatamise küsimusi ei võetud päevakorrast ka Kodusöja aastail. Leiti isegi võimalused Eesti töörahva lastekoloonia organiseerimiseks 1918.a. suvekuudeks Kolšitsa mõisas ligi sajale eriti kannatada saanud lapsele. Tegevus koloonias, kelle eesotsas seisis Eesti proletaarne kirjanik V.Buck, korraldati toetudes laste laialdasele omavalitsusele.

Pärast Eesti Töörahva Kommuuni väljakuulutamist asuti taastama töölisnoorsoo-organisatsioone, mis olid saksa okupantide ja eesti valgekaartlaste poolt rüüstatud. Asuti uuesti praktiliselt laste eest hoolitsema. Oli kavatsus koolielu korraldamisel lapsi kaasa tömmata, et nende iseseisvust ja omaalgatust arendada.

Kuid paraku said seekord kodanluse jõud välismaise imperialismi abiga ülekaalu. Eestis kehtestati enam kui kahekümneks aastaks kodanluse diktatuurirežiim.

Revolutsioonilised töölisnoored jätkasid võitlust sotsialismi eest rasketes kodanluse terrori tingimustes. Pärast legaalse revolutsioonilise töölisnoorsoo-organisatsiooni - ÜENPÜ sulgemist ja rüüstamist loodi EKNÜ, kes hakkas tegutsema illegaalselt.

Kommunistlikud noored otsisid teed noorsoo laiade hulkade juurde, et neid töölisliikumisele kaasa tömmata

ja kodanluse propaganda mõjust vabastada. Vaatamata sellele, et kodanluse teenistuses olid kool, kirik, kirjandus ja rohkearvulised noorsoo-organisatsioonid, suutis EKNÜ sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail oma mõju laiendada võrdlemisi suurele osale Eesti noorsoost. Paljud noored lülitusid Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel toimuvasse revolutsioonilisse võitlusse, mille eesmärgiks oli kodanluse vägivallarežiimi purustamine.

Kapitalistlik tegelikkus ja Eesti noorsoo raske majanduslik seisund muutsid tema vastuvõtlikuks kommunistlikele ideedele, mida EKP ja EKNÜ noorte hulgas levitasid.

Meie ei seadnud endale ülesandeks ammendavalt uurida töölislaste töötamis- ja õppimistingimusi kodanlikus Eestis. Kuid isegi see pögus ülevaade töölislaste olukorrast, mis on antud teise peatüki esimeses paragrahvis, lükkab veenvalt ümber kodanluse propaganda väljamõeldise, nagu oleks revolutsioonilise meelsuse levimine Eestis ainult väljastpoolt inspireeritud ja välisriigist eksporditud. Eesti kodanlus püüdis kogu oma võimutsemise aja kestel eitada revolutsioonilise liikumise sotsiaalse baasi olemasolu riigis endas. Kodanlikud natsionalistid emigrantide hulgast kordavad seda praegugi.

Illegaalne EKNÜ arendas aktiivset tegevust mitte ainult töölisnoorsoo, vaid ka kooliõpilaste hulgas. Revolutsiooniliselt meelestatud kooliõpilased olid ÜENPÜ osakondade, hiljem EKNÜ kollektiivide aktiivseteks liikmeteks. Kommunistlikud noored töötasid ka kodanlikes koolinoorsoo

organisatsioonides, et nende tõelist iseloomu paljastada ja eksikombel sinna sattunud töölislaste kodanluse propaganda mõjust vabastada. EKNÜ mõju Koolinoorsoo Liidus ja teistes organisatsioonides oli võrdlemisi suur. Seda tõestavad kooliõpilaste opositsioon kehtiva korra suhtes, mis leidis väljenduse koolinoorte koosolekute ja kongresside resolutsioonides, samuti õpilaste streigid, proletaarse ajakirjanduse levimine, õpilaste osavõtt tööliste demonstratsioonidest jne.

Sellepärast on mõistetav, miks revolutsiooniliste noorsoo-organisatsioonide sulgemise ja rüüstamise initsiaatoriks oli kodanliku Eesti haridusministeerium.

EKNÜ suutis oma kollektiivide kaudu koolides ja kooliõpilaste organisatsioonides teatavat mõju avaldada ka osale noorematest lastest. Viimased olid revolutsiooniliselt meelestatud õpilaste ürituste toetajateks ja isegi nendest osavõtjateks. Kuid eesrindlike koolinoorte tagakiusamine reaktsiooniliste koolitegelaste ja õpetajate poolt ei võimaldanud seda tööd koolide kaudu eriti efektiivseks teha.

Kahekümnendate aastate algul tõusis päevakorraale küsimus uutest ja kindlamatest töölislaste organiseerimise vormidest väljaspool kooli. Selleks ajaks oli töölislaste organiseerimise alal suuri edusamme tehtud Nõukogude Venemaal, kus pioneeriorganisatsiooni näol oli pandud kindel alus kommunistlikule lasteliikumisele. Ka kapitalistlikes maades arenes kommunistlik lasteliikumine.

EKP, hinnates kõrgelt töölisnoorsoo revolutsioonilist

liikumist, pidas vajalikuks, et seda täiendaks töö lastega. EKP pidas kommunistlikku lasteliikumist Eestis, laste proletaarset kasvatamist ja organiseerimist partei-, ametiühingu ja kõigi teiste töölisorganisatsioonide üheks tähtsamaks ülesandeks. Proletaarse lasteliikumise otsese ja vahetu organiseerimise ülesande andis EKP kommunistlikule noorsooühingule ja tema legaalsetele organisatsioonidele.

EKNÜ, asudes selle töö juurde, õppis teiste maade kogemustest. Seda tõestavad rohkearvulised materjalid ajakirjanduses pioneeriorganisatsiooni kohta Nõukogude Venemaal. On õnnestunud välja selgitada, et proletaarse lasteliikumise organiseerimisel Eestis võeti arvesse ka Saksa-maa Kommunistliku Noorsooühingu kogemusi.

Töölislaste organiseerimise vormiks kujunesid kindla koosseisuga ja alaliselt tegutsevad kommunistlikud lastegrupid. Neid hakati Eestis looma 1922.a. sügisel. Seda aega tuleb pidada organiseeritud kommunistliku lasteliikumise alguseks Eestis. Kommunistlikud lastegrupid tekkisid Tallinnas, Tartus, Narvas ja mujal. Nende töö juhtimiseks loodi EKNÜ kohalike komiteede juurde vastavad organid. Tegevuse baasiks olid Töölise Majad - revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide keskused.

Asjaolu, et nüüd hakkasid revolutsiooniliste töölisnoorsoo organisatsioonide kõrval iseseisvate organisatsiooniliste ühikutena tegutsema ka kommunistlikud lastegrupid, oli suureks sammuks edasi proletaarses lasteliikumises.

Teises peatükis toodud ülevaade kommunistlike lastegruppide tegevusest annab tunnistust sellest, et kommunistlike noorte juhtimisel ja revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide kaasabil tehti ära suur töö töölislaste kasvatamisel klassivõitluse vaimus. Ei tohi sealjuures hetkekski unustada, et see töö toimus rasketes töölisorganisatsioonide ja töölisliikumise mahasurumise tingimustes.

Lasteliikumisele iseseisva organisatsioonilise vormi andmine ja selles mõttes tema eraldamine noorsooliikumisest tegi eriti vajalikuks spetsiaalse kommunistliku lasteliikumise metoodika väljatöötamise. Selle juurde asuti. Käesolevas töös on püütud seda küsimust esmakordselt lähemalt analüüsida.

Esimeseks Eestis ilmunud teoseks, milles marksistlikest positsioonidest lähtudes käsitletakse laste kasvatamist töölisnoorsoo-organisatsioonides ja kommunistlikes lastegruppides, oli 1923.a. ilmunud brošüür "Meie sõjariist. Töölisnoorsoo liikumise põhijooned." Selles brošüüris, samuti avaldamata materjalides "Kommunistlike lastegruppide põhialused ja töö-kavad" käsitletakse tähtsamaid lasteliikumise pedagoogilisi probleeme.

Eesti kommunistliku lasteliikumise juhtivad tegelased ja aktivistid, kes olid eespool mainitud ja ka teiste metoodiliste tööde autoriteks, tundsid hästi lastegruppide töö pedagoogilisi aluseid. Nad õppisid tundma teistes riikides ilmunud kommunistlikku lasteliikumist käsitlevat metoodilist kirjandust ning üldistasid ka Eesti lastegruppide esimesi kogemusi.

Metoodilised soovituselised lastegruppide töö organiseerimiseks on poliitiliselt, pedagoogiliselt ja psühholoogiliselt põhjendatud ning kõlavad kohati nii, nagu oleksid nad kirjutatud mitte 40 aastat tagasi, vaid praegu. See annab meile õiguse väita, et kommunistliku lasteliikumise metoodika oli võrdlemisi kõrgel tasemel ning ta on panuseks Eesti marksistliku pedagoogilise mõtte arengule.

Tehtu väärrib eriti kõrget hinnangut, kui arvestada neid raskeid tingimusi kodanlikus Eestis, milles seda tuli teha: marksistliku kirjanduse nappus, kommunistlike lastegruppide töö takistamine, töölisnoorsoo-organisatsioonide rüüstamine ja tema liikmete terroriseerimine jne. Peale selle tuleb arvestada, et kommunistlike lastegruppide tegevus kestis ainult mõne aasta.

Suureks löögiks kommunistlikule lasteliikumisele Eestis oli 1924.a. jaanuaris järjekordne töölisorganisatsioonide rüüstamine kaitsepolitsei poolt. Jälgitamise objektiks olid ka kommunistlike lastegruppide juhid. Ka 1. detsembrile järgnenud kodanluse terrorilaine halvast tunduvast kommunistlikku lasteliikumist.

Revolutsiooniliste ideede levik Eestis noorsoo hulgas sundis kodanlust otsima efektiivsemaid vastuabinõusid. Sõjaväelise kildkonna juhtimisel asuti noorsoo militariseerimisele. Kaitseleit lõi "Noorte kotkaste" ja "Kodutütarde" organisatsioonid, mis olid mõeldud noorte avalikuks poliitiliseks pimestamiseks. Nende organisatsioonide tegevuse juhtmõtteks, nagu seda võib järeldada kolmandas peatükis antud organisatsioonide põhimääruste, mängukogude

ja teiste allikate lühikesest analüüsist, olid natsionalism, antikommunism, militarism ja fašism.

Noorsoo- ja lasteorganisatsioonide osatähtsus noorpõlve militariseerimisel kasvas veelgi pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist 1934.a. Võeti ette nii seadusandlikke kui ka organisatsioonilisi abinõusid noorsoo sundorganiseerimiseks ja noorsoo-organisatsioonide liitmiseks ühtse juhtimise alla.

Eesti noorsoo valdavat enamust ei suudetud aga kasvatada selles vaimus, mida tahtsid reaktsiooniliste organisatsioonide juhid ja nende innustajad. Noortele avaldasid mõju illegaalselt töötanud EKNÜ ja tema juhtimisel olnud organisatsioonid. Vaatamata suurtele kaotustele 1924.a. 1. detsembri töörahva relvastatud ülestõusu mahasurumisele järgnenud terrori tõttu, suutis EKNÜ partei juhtimisel varsti taastada osa oma organisatsioonidest ja tegevust jätkata.

EKNÜ, jätkates võitlust kodanluse diktatuuri vastu rasketes illegaalse töö tingimustes, hakkas uuesti otsima teid ka eesrindlike koolinoorte kaasatõmbamiseks revolutsioonilisele liikumisele. EKNÜ pörandaalused organisatsioonid löid sidemeid revolutsiooniliselt meelestatud koolinoortega, mõnedes koolides loodi ühingu rakukesi. Eesrindlike kooliõpilasi tõmmati kaasa EKNÜ juhtimisel töötanud legaalsesse organisatsioonidesse: Eesti Töölise Partei osakondade noortesektsioonide, Ülemaalse Töölisnoorsoo Ühingu, Eesti Töölisnoorte Ühingu ja revolutsiooniliste

ametiühingute tegevusse. Ka Noorsotsialistide Liidu pahem-poolse opositsiooni aktiivsete tegelaste hulgas olid koolinoored.

On selgunud, et kui EKNÜ pärast 1924.a. detsembri ülestõusu mahasurumist taastati, siis oli tööplaanis ka nooremate töölislaste organiseerimine ja kasvatamine. Töölisnoorsoo ja revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide ajakirjanduses ilmunud artiklites kriipsutati alla laste proletaarset kasvatamise tähtsust, selle seost töölisliikumisega, eriti pidades silmas kodanluse pealetungi. Brošüüris "Mis on ja mida tahab Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing", mida EKNÜ Keskkomitee illegaalselt välja andis ja levitas, käsitletakse proletaarset lasteliikumist kui tähtsat ala, millele kommunistlik noorsooühing oma töös peab suurt tähelepanu pöörama.

Töölislaste klassiteadliku kasvatamise aktiveerimine oli tol perioodil seda enam tarvilik, et kodanluse pealetung oli tunduvalt tugevnenud. Koolide kaudu polnud võimalik töölislaste klassiteadliku kasvatamise osas midagi olulist teha, kuigi marksistlike ideede levik kooliõpilaste hulgas, eriti õpetajate seminarides, avaldas teatavat mõju ka noorematele. See polnud aga kaugeltki küllaldane. Sellepärast rõhutatigi lastevanemate eneste aktiivsust ja teadlikku suhtumist oma laste kasvatamisse. Revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide häälekandja, eriti ajaleht "Kiir", püstitasid tööliste-lastevanemate ette konkreetsed ülesanded sel alal.

Kõige sobivamaks baasiks töölislaste organiseerimisel

tolle aja tingimustes olid ametiühingud. Kommunistlike noorte initsiatiivil alustatakse lasteürituste korraldamist Tallinna "Töölise Majas", mis oli revolutsiooniliste ametiühingute ja teiste legaalselt tegutsevate pahempoolsete töölisorganisatsioonide keskuseks. Nendest üritustest võtsid osa sajad lapsed. Töölise Majas toimunud lasteüritusi kasutati oskuslikult ära poliitiliseks selgitustööks töölislaste hulgas.

Kommunistliku lasteliikumise arengule Eestis avaldasid suurt mõju Kommunistliku Internatsionaali 5.kongress, Eesti töölisdelegatsioonide külaskäigud NSV Liitu ja Üleliiduline pioneeride kokkutulek Moskvas, millele järgnes rahvusvaheline pioneeride päev.

Meil õnnestus välja selgitada, et 1929.aastal loodi Tallinnas kindlatel organisatsioonilistel alustel rajanev pioneerirühm. Ametlikult töötasid pioneerid Töölise Klubi ja pärast selle sulgemist Töölise Kultuurharidusliku Ühingu lasteringina. Tegelikult olid nad pioneerid, nimetasid end pioneerideks ja täitsid auga kõik pioneerikohustused.

Sisuliselt olid pioneerid ka kahekümnendate aastate kommunistlike lastegruppide liikmed, kuigi siis seda nimetust ei kasutatud. Esmakordselt hakkas neid nimetama pioneerideks ajakiri "Säde" juba 1925.aastal.

Kolmanda peatüki teises paragrahvis on antud üksikasjaline ülevaade kolmekümnendate aastate Eesti pioneeride töö sisust ja vormidest. Selles leiab kinnitust väide

selle kohta, et pioneeride tegevus oli tihedalt seotud Eesti revolutsioonilise töölisliikumisega. Lapsed võtsid osa töölisorganisatsioonide üritustest, täitsid jõukohaseid, kuid suure poliitilise tähtsusega ülesandeid, esinesid koosolekutel ja peoöhtutel, levitasid revolutsioonilist kirjandust jne. 1932.aastal organiseeriti Rannamõisas esimene pioneerilaager Eestis.

Fašistliku diktatuuri äärmiselt rasketes tingimustes muutus pioneerirühma töö võimatuks. EKP liikmed ei loobunud ka siis töölislaste organiseerimise ideest, nende kasvatamisest klassivõitluse vaimus. Kuid alles pärast sotsialistlikku revolutsiooni 1940.a. suvel võidi asuda massilise, nüüd juba legaalse kommunistliku lasteorganisatsiooni - pioneerorganisatsiooni loomisele.

1940.a. sotsialistliku revolutsiooniga algas uus etapp Eesti kommunistlikus lasteliikumises. Teostus see, millest revolutsiooniliselt meelestatud noored ammu unistasid. Revolutsioonilised ümberkorraldused löid nendele avarad töötamis-, õppimis- ja arengutingimused.

EKNÜ sai võimaluse legaalsetes tingimustes asuda laste organiseerimisele. Teda toetasid eesrindlikud õpetajad ja ühiskondlikud organisatsioonid. Tuhanded lapsed vastasid kommunistlike noorte üleskutsesele astuda pioneerirühmadesse. Laste organiseerimise keskusteks kujunesid nüüd koolid, mis pärast riigis toimunud põhjalikke ümberkorraldusi muutusid kõikidele töölislastele kättesaadavaks. Eesti kool asus noorte kasvatamisele sotsialismi vaimus. Pioneerirühmade näol oli tal selleks hea abiline ja tugi.

Juba algusest peale kujunes pioneeriorganisatsioon massiliseks organisatsiooniks, kes ühendas valdava enamuse vastavaealistest lastest. Neljandas peatükis antud esimeste pioneerirühmade töö kirjeldus kinnitab seda, et pioneeriorganisatsiooni mitmekesine tegevus, olles suunatud igakülgsele arenenud Nõukogude kodaniku kasvatamisele ning rajanedes sotsialismi põhimõtetele, lõi kõige soodsamad võimalused noortele oma ühiskondliku aktiivsuse avaldamiseks ja osavõtmiseks kogu rahva ühiskondlik-politilisest elust.

Eesti pioneerid, nagu teistegi liiduvabariikide pioneerid, moodustasid Üleliidulise pioneeriorganisatsiooni ühe võitlusrühma. Lülitunud noorte leninlaste üleliidulisse perre, võisid Eesti pioneerid kasutada selle rikkalike kogemusi. Seetõttu rajanes pioneeritöö algusest peale kindlatele organisatsioonilistele ja metoodilistele alustele.

Eesti kommunistliku lasteliikumise tekke- ja arenguloo tundmine on suure praktilis-pedagoogilise väärtusega kaasaegse pioneeriliikumise arendamisel ja koolinoorte kommunistlikul kasvatamisel.

Vabariigi pioneerimalevad on suure töö teinud kommunistliku lasteliikumise ajaloo uurimisel. Senini on aga seda uurimist piiratud ainult perioodiga alates 1940. aastast, nagu varem kommunistlikku lasteliikumist Eestis ei oleks olnud. Kommunistliku lasteliikumise arengu vara-

sema perioodi tundmine võimaldab tugevdada pioneeride ja õpilaste kasvatamist töölisklassi revolutsiooniliste traditsioonide vaimus.

Lapsed peavad teadma, et juba tsarismi tingimustes on koolinoored ja töölisnoorukid osa võtnud tsarismivastastest väljaastumistest, et kommunistlik partei on kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu ette võtnud konkreetseid samme laste olukorra parandamiseks, nende organiseerimiseks ja kasvatamiseks, koolielu demokratiseerimiseks jne.

Lastele tuleb selgitada, et ka kodanluse võimutsemise aastail Eestis, siis kui töötav rahvas kommunistliku partei juhtimisel kodanliku diktatuuri tingimustes võitles demokraatia ja sotsialismi eest, töötati lastega, püüti neid organiseerida ja kasvatada proletariaadi ideoloogia vaimus. Kommunistliku partei ülesandel on komsomol alati hoolitsenud oma vahetuse eest, teda kasvatanud ja organiseerinud ka siis, kui tuli töötada illegaalselt.

Praegu elab veel inimesi, kes töötasid esimestes kommunistlikes lastegruppides kahekümnendate aastate algul. Elavad ja töötavad kolmekümnendate aastate pioneerid. Nende seltsimeeste kaasatömbamine pioneerimalevates toimuvale revolutsioonilise mineviku uurimistöole rikastab kindlasti seda tööd uute faktide ja materjalidega ning avaldab lastele suurt kasvatuslikku mõju.

Kommunistliku lasteliikumise ajaloo probleeme tuleks kindlasti käsitleda ka ELKNU ajaloo õpperingides. Teata-

vasti töötavad sellised ringid paljudes koolides. Sinna koondatakse õpilased, kes valmistuvad astuma ÜLKNÜ ridadesse. Senistes programmides see osa hoopis puudub. Arvestades seda, et komsomoli astumiseks valmistuvad vanemad pioneerid, on Eesti kommunistliku lasteliikumise ajaloo mõningate küsimuste käsitlemine väga vajalik.

Tulevased kommunistlikud noored veenduvad ELKNÜ ajaloo faktide põhjal veelkord selles, et laste kasvatamine ja organiseerimine on alati olnud ja on ka praegu komsomolitöö üheks lahutamatuks osaks.

Kahekümnendate aastate algul kommunistliku lasteliikumise metoodilistes töodes ja soovitustes sisalduvad põhimõtted, eriti niisugused, nagu ühiskondlik-poliitiline suunitlus, laste isetegevuse ja initsiatiivi arendamine jt. väärivad veel täiendavat uurimist ja rakendamist tänapäeva tingimuste kohaselt. Palju õpetlikku võivad pioneeritöötajad saada soovitustes ateistliku kasvatuse, poliitiliste vestluste metoodika ja teistes küsimustes.

Kolmekümnendate aastate pioneeride töös on meile eeskujuks laste tegevuse orgaaniline seostamine revolutsiooniliste töölisorganisatsioonide tegevusega. Pioneerirühma töö sisu ja vormid tulenesid töölisliikumise üldistest ülesannetest. Pioneere ei kasvatatud mitte kabinetlikult, vaid tihedas seoses töölisliikumisega, töölisliikumise aktivistidega suhtlemise kaudu, töölisorganisatsioonide üritustest osavõtmise teel. See karastas neid ideeliselt.

Ka esimese nõukogude aasta pioneeritöös on palju

õpetlikku, mida vabariigi pioneerorganisatsioon peaks praegu arvestama.

Head eeskuju pakub meile tolle perioodi sõjalis-patriootiline kasvatus. Sellega tegelesid kõik pioneerirühmad. Praktilisi oskusi, nagu signaliseerimine, esmaabi jne. omandati põhiliselt salkades. Praktilist tegevust täiendasid vestlused, kohtumised, albumite koostamine jne. Sõjamängud andsid võimaluse huvitavas vormis omandatud teadmisi ja oskusi praktiliselt rakendada.

Märkimist väärib pioneerirühmade töö tutvustamine üldsusele - esinemised klubides, lastevanemate osavõtt koondustest, pioneeride tööde näitused, pioneeride kolonnid demonstratsioonidel jne.

Elustada võiks pioneerijuhtide pühalikku töötust enne tööle asumist. See tõstaks kommunistlike noorte-pioneerijuhtide vastutust neid tööle suunanud komsomoliorganisatsioonide ees.

Mõndagi huvitavat pakub tollal toimunud sotsialistlik võistlus. Kuigi selles osas esines vääratusi, oli ka palju huvitavat, nagu lepingute sõlmimine konkreetsete kohustustega, vastastikku delegatsioonide vahetamine jne.

Kaaluda võiks ka pioneeride kesklaagri organiseerimist. Selline laager, mis töötaks vahetult Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu ja ELKNÜ Keskkomitee juhtimisel, oleks heaks eksperimentaalseks keskuseks ja üheks stiimuliks rühmadevahelistel võistlustel.

Eesti Kommunistliku lasteliikumise ajaloost saame
dame palju teisigi väärtuslikke ja kasulikke mõtteid.
Kuid peamine, mis ta näitab, on see, millise hoolitsusega
EKP ja ELKNÜ suhtusid lastesse, nende kasvatamisse ja
organiseerimisse.

Need kangelaslikud leheküljed ELKNÜ ajaloost, mis
jutustavad kommunistlike noorte ennastsalgavast tööst
lastega ka kõige raskemates tingimustes, innustagu praegusi
kommunistlikke noori veelgi aktiivsemale osavõtule
pioneerorganisatsiooni tegevusest.

K A S U T A T U D K I R J A N D U S J A
A L L I K M A T E R J A L I D

I

Marxismi-leninismi klassikute teosed

- M a r x , K. ja E n g e l s , F., Kommunistliku Partei
manifest, Tallinn 1955.**
- M a r x , K., Kapital I, Tallinn 1953.**
- Э н г е л ь с , Ф., Положение рабочего класса в Англии,
К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., изд. второе т.2.**
- L e n i n , V.I., Kapitalismi arenemine Venemaal, 3.kd.
Streikidest, 4.kd.
Keskkoolide õpilastele, 6.kd.
Revolutsioonilise noorsoo ülesanded, 7.kd.
Rahvahariduse ministeeriumi poliitika
küsimesest, 19.kd.
Laste töö talumajanduses, 19.kd.
Eemalseisja nõuanded, 26.kd.
Kõne I ülevenemaalisel õpilaste-kommunisti-
de kongressil 17.aprillil 1919, 29.kd.
Kolm kõnet Punasel väljakul 1.mail 1919,
29.kd.
Aruanne ÜKTK ja RKN-i tööst, 30.kd.
Noorsooühingute ülesanded, 31.kd.**

Речь перед юными коммунистами на Красной
площади в день празднования всеобуча 25
мая 1919 г. Соч., изд. третье, т.24.

II

NLKP ja ÜLKNU kongresside, konverentside, pleenu-
mite otsused ja dokumendid; NLKP ja EKP silma-
paistvate tegelaste kõned ja tööd

NLKP Keskkomitee otsus isikukultusest ja selle tagajärge-
dest ülesaamise kohta, Tallinn 1956.

NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite
resolutsioonid ja otsused, I, II ja III
osa, Tallinn 1956-1957.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolut-
sioonid. 14.-125.veebruar 1956, Tallinn
1956.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (Vastu võe-
tud NLKP XXII kongressi poolt.), Tallinn
1961.

Директивы и документы по вопросам пионерского движения,
Москва 1962.

О пионерской организации. Статьи, речи, письма выдающихся
партийных, государственных и общественных
деятелей, Москва 1963.

КПСС о комсомоле и молодёжи. Сборник резолюций и решений
съездов, конференций и постановлений ЦК.
1917-1958. Изд. второе, Москва 1958.

- K r u p s k a j a , N., Kirjad pioneeridele, Tallinn 1962.
- P ö ö g e l m a n n , H., Noored, üles! Petrograd 1920.
- S u s l o v , M . A., NLKP XXII kongress ja ühiskonnateaduste kateedrite ülesanded. Ettekanne ühiskonnateaduste kateedrite juhatajate üleliidulisel nõupidamisel, Tallinn 1963.
- К а л и н и н , М.И., Будущее принадлежит вам, Москва 1964.
- К р у п с к а я , Н.К., О вожатом и его работе с пионерами, Москва 1961.
- О юных пионерах, Москва 1957.
- О школьном самоуправлении, Москва 1964.

III

Arhiivid

- A. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi (NLKP Keskkomitee Marksismi-leninismi Instituudi Filiaal) Partearhiiv (EKPA).
- Fond 24 - Eestimaa Kommunistliku Partei Venemaa büroo.
- Fond 27 - Eestimaa Kommunistliku Partei Ajaloo komisjon.
- Fond 31 - Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu Keskkomitee.
- B. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (Eesti NSV ORKA).
- Fond 927 - Kõrgem Sõjakohus.
- Fond 949 - Poliitilise Politsei komissar.
- Fond 1108- Haridusministeerium.

- Fond 1755 - Pärnumaa Ametiühingute Kesknõukogu.
- Fond 1830 - Tallinna Õpetajate Seminar ja Tallinna Pedagoogium.
- Fond 2110 - Sotsiaal-filosoofiline Üliõpilaste Selts.
- Fond R-14 - Hariduse Rahvakomissariaat.
- C. Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (Eesti NSV RAKA).
- Fond 206 - Старший фабричный инспектор Эстляндской губернии.
- Fond 2221 - Ülemaalise Õppiva Noorsoo Keskbüroo.
- Fond 2222 - Eesti Koolinoorsoo Keskliit.
- Fond 2227 - Tallinna Koolinoorsoo Liit.
- D. NSV Liidu Riiklik Ajaloo Keskarhiiv Moskvas (MRKA).
- Центральный Государственный Исторический Архив в Москве /ЦГИИМ/.
- Фонд ДП - Департамент полиции.
- E. Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv.
- Fond 20 - Tartu Linna TSN Täitevkomitee Rahvahariduse Osakond.

IV

Dokumentide ja materjalide kogumikud

- Eesti Tööraha Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn 1958.
- Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn 1957.
- Кренгольмская стачка 1872 г. Сборник документов и материалов, Таллин 1952.
- Революция 1905-1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллин 1955.

V

Uurimused. artiklid. mälestused

A. Nõukogude autorid.

A n t o n s , R., Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn 1957.

Eesti koolid Suure Isamaasõja aastail Nõukogude Liidu tagalas. Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi väljaanne, Tallinn 1964.

Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani). Teine trükk, Tallinn 1957.

Eesti NSV ajalugu kolmes köites, II köide, Tallinn 1963.

E l a n g o , A., Kool ja pedagoogiline mõte Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni perioodil. Käsikiri, Tartu 1960.

Elukutse - riigikukutaja. Mälestusi ja dokumente V. Kingissepast (75.sünnipäevaks.), Tallinn 1963.

E s s e r , M., Eesti kodanluse reaktsiooniline hariduspoliitika ja töörahva võitlus demokraatliku kooli eest aastail 1917-1940, Tallinn 1962.

Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest. Koostaja K.Martinson, Tallinn 1958.

K a s k , K. , Tööstustöölise majanduslikust olukorrast kodanlikus Eestis, Tallinn 1957.

Kommunistlikust Noorsooühingust, Tallinn 1958.

K r u u s , H. , Sajand lõppes, teine algas, Tallinn 1964.

K u r m , H. , Koolieelne kasvatus kodanlikus Eestis.

Käsikiri, Tartu 1960.

Nõukogude Eesti üldharidusliku kooli areng.

Kandidaadidissertatsioon (käsikiri),

Tartu 1954.

K u r t ' š a v c v , I. , M. I. Kalinin Tallinnas, Tallinn
1957.

K u t s a r - Z a b r o d s k a j a , S. , Eestimaa Kommu-
nistlik Partei 1940.aasta revolutsioonis,
Tallinn 1960.

K u u l i , O. , Mida kujutas endast Eesti Noorsotsialist-
lik Liit. "Küsimused ja Vastused" nr.5(56).
Ühise võitluslipu alla, Tallinn 1961.

L e b b i n , A. , Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses
Tööraha Ühisrinde eest (1921-1924) ,
Tallinn 1959.

Leninlik Kommunistlik Noorsooühing. Ajaloolisi märkmeid
Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noor-
sooühingu kohta, Tallinn 1959.

L i e b m a n , A. , Eestimaa Kommunistliku Partei loomise
ajaloost (veebruar 1920 - aprill 1923),
Tallinn 1960.

Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse
revolutsioonilise kriisi aastail, Tallinn
1961.

- L o o r i n g , L., Kangelasliku võitluse ajalugu. Kommunistlike noorsooliikumise ajaloo kokkuvõte, Leningrad 1929.
- L u k i n , G. , Töölisliikumine Eestis Stolõpini reaktsiooni ja uue revolutsioonilise tõusu aastail (1907-1914), Tallinn 1960.
- M a r t i n s o n , K., Mis on skautlus? "Küsimused ja Vastused" nr.9 (48), 1963.
- M a t t i s e n , E., Vana kaardiväe jälgedes, Tallinn 1960.
- Meie sõjariist. Töölisnoorsoo liikumise põhijooned, Tallinn 1923.
- M o o s b e r g , H., 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, Tallinn 1955.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu, Tallinn 1959.
- P a n k s e j e v , A., Loova ajalooteaduse eest, Tallinn 1962.
- P e t e r s o n , P., Töölisnoorsoo võitlustee, Moskva 1924.
- R e i m a n , V., Eesti bolševikud võitluses Nõukogude võimu eest 1917-1918, Tallinn 1957.
- R e k k e r , G., Proletariaadi olukord kodanlikus Eestis (aastail 1920-1940). Kandidaadidissertatsioon (käsikiri), Tartu 1963.
- Saabus päev. 1940.aasta revolutsioonilistest sündmustest osavõtjad jutustavad, Tallinn 1960.
- S a a r n i i t , H., Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924), Tallinn 1958.

- S a a t , J. , Eesti rahva võitlus EK(b)P juhtimisel
Nõukogude võimu kehtestamise eest, Tallinn
1948.
- S a k k , M. , ~~EKKÜ~~ tegevus koolinoorsoo organiseerimi-
sel ja kasvatamisel aastail 1940-1941.
Diplomitöö (käsikiri), Tartu 1962.
- S u n i l a , A. , Eesti proletariaadi relvastatud üles-
tõus 1. detsembril 1924. aastal, Tallinn 1961.
Kodanliku "demokraatia" ja "vabaduse" sil-
di all, Tallinn 1961.
- T a k k i n , A. , Eesti Esimese maailmasõja aastail,
Tallinn 1961.
- T o l k , A. , Marksistlike ideede levikust kodanliku
Eesti koolinoorte hulgas, Tallinn 1959.
- V ä l j a s , V. , Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu
võitlustee aastail 1917-1924. Diplomitöö
(käsikiri), Tartu 1956.
- Ülesmägi! Kilde Tartu noorsoo avangardist, Tallinn 1958.
- Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa,
(XIX sajandi 90. aastad - 1920.), Tallinn
1961.
- Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa,
(Aastad 1920-1940.), Tallinn 1963.
- E. E l l m a n i , A. V a a r m a n n i , V . K a n g -
r u , H . L e i b u r i , H . V i s n a p u u , H . K ü t -
t i k u , J . S a a d i , O . L a u r i s t i n i , A . T o o -
m e , H . V e r r o , F . L i i v i k u , A . L e i n k a s e
mälestused. (Materjalid dissertandi käes.)

Г е р а с и м о в, В.Г., Жизнь русского рабочего. Воспоминания, Москва 1959.

К а р и с т о, А., О борьбе пролетарской молодёжи Эстонии за советскую власть в период до Великой Октябрьской Социалистической Революции и гражданской войны. Размножено на ротаторе. Общества по распространению политехнических и научных знаний Эстонской ССР,Таллин 1960.

Наша Смена. /Страницы из истории Московской организации юных пионеров им.В.И.Ленина./ Изд. "Московский рабочий", 1959.

Очерки по истории педагогики. Сборник статей. Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1952.

С е п р е, О., Зависимость буржуазной Эстонии от империалистических стран,Таллин 1960.

Славные традиции. Сборник документов, очерков, воспоминаний. М., "Молодая гвардия", 1960.

Я к у н и н, П., "Христианские союзы" - как одна из форм проникновения американского влияния в Эстонию. Дипломная работа /рукопись/. Тарту 1958.

В. Kodanlikud autorid.

Ж е н с е н, J., Tallinna linna Pöeglaste Humanitaargümnaasium 1631-1931, Tallinn 1931.

Kotkarpöeg Agu kirjad vanemaile, õpetajaile ja kaaslasile. Noorte Kotkaste Peastaabi kirjutus, 1937.

- K u k s , A. , Eesti koolinoorsoo ideaalid. 1922.a. ankeedi andmeil. Tallinn 1934.
- Kümme aastat. "Noor-Eesti" 1905 - 1915, Tartu 1918.
- M e i k o p, A., Noorsooliikumisest ja noorsootööst.
Käsiraamat noorsoo-organisatsioonidele ja kasvatus- ning vabaharidustegelastele, 1927.
- M i c h e l s o n , H., Meeste ridadesse. "Skautlikul teel edasi!", Tartu 1937.
- "Noorte Kotkaste" põhimäärused, 1930.
- Noorkotka käsiraamat I, 1931.
- Noorkotka mängude käsiraamat, Tallinn 1936.
- "Noorusjõud" IV. Eesti Noorsoo Karskusliidu koguteos, Tartu 1929.
- Selgitavaid märkmeid "Noorte Kotkaste" põhimäärusele, Tallinn 1930.
- Skautlikul teel. Käsiraamat poistele, noorte juhtijaile ja noorte sõpradele, Tartu 1934.
- Tarkusi Noorkotkale, Noorte Kotkaste Sakalamaa Maleva kirjastus 1937.
- "Võidupüha". Koguteos, 1937.

VI

Kodanlikud teatmelis-statistilised teosed ja ajakirjad

- A n t i k , R. , Eesti ajakirjandus 1766-1930, Tartu 1932.
- Eesti biograafiline leksikon, Tartu 1926 - 1929.
- Eesti biograafilise leksikoni täiendusköide, Tartu-Tallinn 1940.

Eesti Kroonika 1932 - 1938, Tallinn 1933 - 1939.

Eesti Statistika 1929 -1940, Tallinn 1929 - 1940.

Põllutöökoja Aastaraamat VII, 1938/39, Tallinn 1938.

Riigi Teataja 1924 - 1940.

I ja II Riigikogu protokollid, 1920 - 1925.

IV ja V Riigikogu protokollid, Tallinn 1929 - 1934.

VII

Perioodika

A. Ajalehed.

1. Kommunistlikud ja proletaarsed ajalehed.

"Edasi". Tartu Töölise, Soldatite ja Maatameeste Saadikute Nõukogu häälekandja, 1917 - 1919.

"Edasi". Eesti Töölise Partei häälekandja, 1928 - 1929.

"Eesti Teataja". Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täidesaatva Komitee häälekandja, 1917-1918.

"Kiir". VSDTP Põhja-Balti Komitee ja Tallinna Komitee häälekandja, 1917.

"Kiir". Tööraha ajaleht, 1927.

"Kommunist". Eestimaa Kommunistliku Partei häälekandja, 1940 - 1941.

"Meie Edasi". Eesti Töölise Partei häälekandja, 1929.

"Meie Kiir". Tööraha ajaleht, 1927.

"Meie Võitluse Aeg". Ametiühingute häälekandja, 1932-1933.

"Narva Tööline". EK(b)P Narva Komitee häälekandja, 1940 - 1941.

"Noorte Hääl". Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu häälekandja, 1940-1941; 1945-1964.

- "Nõukogude Õpetaja". Eesti NSV õpetajaskonna ametiühinguline häälekandja, 1940 - 1941.
- "Oktoobri Kiir". Tööraha ajaleht, 1927.
- "Punane Täht". EK(b)P Viljandimaa Komitee häälekandja, 1940 - 1941.
- "Punane Virumaa". EK(b)P Virumaa Komitee ja Ametiühingute häälekandja, 1940 - 1941.
- "Rahva Hää!l" 1940 - 1941.
- "Rahvaleht". VSDTP Narva Komitee häälekandja, 1917-1918.
- "Säde". ÜLKNÜ Keskkomitee ja Põhja-Lääne Büroo Eesti sektsioonide häälekandja, 1928-1929.
- "Tartu Kommunist". EK(b)P Tartumaa Komitee häälekandja, 1940 - 1941.
- "Teine Töölise Võitlus". Ametiühingute häälekandja, 1933.
- "Tööline". VSDTP Põhja-Balti Komitee ja Tallinna Komitee häälekandja, 1917 - 1918.
- "Töölised, Edasi!". Eesti Töölise Partei häälekandja, 1929.
- "Töölise Aeg". Ametiühingute häälekandja, 1930 - 1931.
- "Töölise Elu". Eesti Töölise Partei häälekandja, 1929-1930.
- "Töölise Võitlus". Ametiühingute häälekandja, 1932.
- "Tööraha Hää!l". Tööraha Ühise Väerinna häälekandja, 1923.
- "Tööraha Kiir". Tööraha ajaleht, 1928.
- "Uus Aeg". Ametiühingute häälekandja, 1930.
- "Uus Edasi". Eesti Töölise Partei häälekandja, 1929.
- "Valga Enamlane". EK(b)P Valgamaa Komitee ja Ametiühingute häälekandja, 1940.
- "Võitluse Aeg". Ametiühingute häälekandja, 1931.

- "Võitluse Lipp". Rahempoolsete tööliste ja kehvikute ajaleht, 1933.
- "Молот". Орган Юрьевского Совета Солдатских, Рабочих и Батрацких депутатов, 1917 - 1918.
- "Правца". Орган рабочих и крестьян бедняков, Нарва 1933.
- "Рабочая Правда". Орган рабочих и крестьян бедняков, Нарва 1931 - 1933.

2. Muud ajalehed.

- "Postimees" 1940.
- "Päevaleht" 1923, 1933, 1940.
- "Rahva Sõna" 1931.
- "Sakala" 1922.
- "Sõnumed" 1906.
- "Vaba Maa" 1931.
- "Õpetajate Leht" 1940.

B. Ajakirjad.

1. Kommunistlikud ja proletaarsed ajakirjad.

- "Alati Valmis!". Ajakiri-õpperaamat, 1931 - 1932.
- "Eesti Kommunist". Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee ühiskondlik-poliitiline ajakiri, 1957.
- "Eesti Kool". Eesti Tööraha Koolivalitsuse ja kooliõpetajate kongressi Täidesaatva Komitee häälekandja. (Alates 5. numbrist Eesti Rahvasasjade Komissariaadi Haridusosakonna häälekandja.), 1918.
- "Eesti NSV Teataja" 1940.

"Looming" 1963.

"Meie Lapsed" 1923.

"Meie Noor Tööline". Töölisnoorsoo kuukiri, 1923 - 1924.

"Naistöoline ja Talunaisterahvas" 1927 - 1931.

"Naistöoline ja Naiskolhoosnik" 1932 - 1936.

"Noored Kollektivistid". Ajakiri-öpperaamat, 1932.

"Noored Kommunaarid". Venemaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Eesti osakonna noorte kuukiri, 1920 - 1922.

"Noor Leninlane". ELKNÜ Keskkomitee häälekandja, 1941.

"Noor Proletaarlane". Eestimaa Kommunistlise Noorsoo Ühingu (Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali seksiooni) häälekandja, 1921 - 1930.

"Noorte Hääl". Töölisnoorsoo ajakiri, 1927.

"Noor Tööline". Töölisnoorsoo kuukiri, 1922 - 1923.

"Nõukogude Kool" 1940 - 1941, 1945 - 1965.

"Oktoobrilapsed Tööl". Ajakiri-öpperaamat, 1932.

"Pioneer" 1940 - 1941.

"Säde". VLKNÜ Keskkomitee, Põhja-Lääne Oblasti Büroo Eesti seksiooni ja kommunistlike lasterühmade ühine häälekandja, 1924-1926.

"Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised" 1956.

"Uus Loomistöö". Hariduse Rahvakomissariaadi Rahvusliste Vähemuste Eesti osakonna häälekandja, 1920 - 1921.

"Võitlus". Ülemaalise Töölisnoorsoo Ühingu häälekandja,
1927.

"Võitlusrinne". Töölisnoorsoo häälekandja, 1933.

2. Muud ajakirjad.

"Kaitse Kodu" 1926, 1932.

"Rünnak" 1929 - 1931.

"Viisnurk I" 1923.